

Ekonomikas ministrija

LATVIJAS EKONOMIKAS ATTĪSTĪBAS PĀRSKATS

RĪGA 2019

ISSN 2661-5061

Ekonomikas ministrija

LATVIJAS EKONOMIKAS ATTĪSTĪBAS PĀRSKATS

RĪGA 2019

Ja Jums ir komentāri, jautājumi vai ierosinājumi, lūdzam tos adresēt:

Ekonomikas ministrijai

Brīvības ielā 55, Rīga, LV-1519

Tālrunis 371-67013100

Fakss 371-67280882

E-pasts: macro@em.gov.lv

Interneta vietne: <http://www.em.gov.lv>

Pārskatu sagatavojuši: O.Barānovs (redaktors, 1., 6.5.), T.Buls (2.), I.Šnīdere (3.1., 3.2., 4.1., 4.3., 4.4., 4.6., 4.7., 4.8., 4.9., 6.1.), L.Stelmaka-Leja (3.2., 6.6.), I.Skribāne (3.3., 6.2., 6.3., 6.7., 6.9.), E.Gergelevičs (3.4., 4.2.), J.Ušpelis (4.5.), J.Salmiņš (5.), V.Skuja (6.4.), L.Neiders (6.8., 6.9.), N.Ozols (7.1., 7.2., 7.3., 7.4.), A.Rožkalne (7.4.), U.Rogule-Lazdiņa (7.4.), Č.Grībovskis (8.1., 8.2.), E.Matisone, G.Silovs (8.2.), J.Reinsone (8.3.), E.Kudure (8.3., 9., 16., 17.), J.Zakovics, D.Vaivare, I.Baltābola, I.Vanka-Krilovska, S.Siliņa, A.Šmukste (9.), M.Jansons, V.Krūmkoka, L.Silakaktiņa, E.Ozoliņš-Ozols, A.Zimele, I.Raudiņa (10.), M.Ambrēna (10., 11.1.), L.Bergholde (11.1.), I.Baltābola, L.Bauze, D.Klinsone (11.2.), T.Stūrītis, Ģ.Blumers, M.Kokalis (11.3), D.Armane, I.Karpoviča (12.1.), A.Pētersone, L.Kundziņa (12.2.), L.Dreijalte, M.Ramanis (12.3.), H.Rimša (12.4.), I.Beināre (13.), R.Lastovska (14.), I.Kalniņa, S.Voroncova (15.), P.Vilsona, J.Račko (16.), K.Riekstiņa (17.)

Pamatā skaitliskā informācija un dati, izņemot īpaši norādītos gadījumos, ir saņemti no Latvijas Republikas Centrālās statistikas pārvaldes. Eiropas Savienības dati tiek ņemti no *Eurostat* datu bāzes. Latvijas Bankas un Finanšu un kapitāla tirgus komisijas dati ir izmantoti Latvijas maksājumu bilances, banku un monetāro rādītāju raksturojumā. Valsts kases dati ir izmantoti valsts finanšu rādītāju raksturojumā.

© Ekonomikas ministrija, 2019

Pārpublicēšanas un citēšanas gadījumā atsauce ir obligāta

ISSN 2661-5061

UZRUNA

Jūsu vērtējumam nododam kārtējo Ekonomikas ministrijas speciālistu sagatavoto Latvijas ekonomikas attīstības pārskatu. Pārskatā tiek vērtēta situācija ekonomikā, kā arī prognozētas ekonomikas attīstības perspektīvas.

Lai arī 2019. gadā ekonomikas kāpums Latvijā ir mērenāks, tomēr tas joprojām ir viens no straujākajiem Eiropas Savienībā (ES). Gada deviņos mēnešos IKP pieauga par 2,5%. Izaugsmes tempu sabremzēšanos noteica gan iekšējie faktori (ES fondu investīcijas sasniegušas maksimumu, norises finanšu sektorā u.c.), gan arī ārējie faktori (globālo tirdzniecības attiecību pārskatīšana, *Brexit*, lēnāka izaugsme ES valstīs). Var sagaidīt, ka minētie globālie faktori ietekmēs Latvijas izaugsmi arī 2020. gadā, kas negatīvi iespaidos Latvijas eksporta iespējas. Vienlaikus sagaidāms, ka saglabāsies pozitīvas tendences uz iekšējo pieprasījumu orientētajās nozarēs. Ekonomikas ministrija prognozē, ka kopumā 2019. gadā ekonomika pieaugs par 2,5% un līdzīgā tempā arī 2020. gadā.

Ekonomisko aktivitāšu palielināšanās pozitīvi ietekmē situāciju darba tirgū. Iedzīvotāju ekonomiskā aktivitāte ir sasniegusi līdz šim augstāko līmeni un pašlaik atrodas tuvu savam potenciālam, līdz ar to turpmāki uzlabojumi iespējami, tikai mazinot strukturālās neatbilstības – darba tirgus reģionālās atšķirības, prasmju pieprasījuma un piedāvājuma neatbilstības.

Lai veicinātu izaugsmi, Ekonomikas ministrija turpina ekonomikas konkurētspējas stiprināšanu, sniedzot uzņēmējiem atbalstu produktivitātes kāpināšanai un starptautiskās konkurētspējas palielināšanai. Sevišķi svarīgi tas ir, ņemot vērā, ka būtiski aug darbaspēka izmaksas, kas ir neizbēgami atvērtā darba tirgus apstākļos.

Ekonomikas ministrijas speciālistu izstrādātais mērķa izaugsmes scenārijs paredz, ka Latvijas ekonomikas konkurētspējas priekšrocības pamatā tiek balstītas uz tehnoloģiskiem faktoriem, ražošanas efektivitātes uzlabošanu un inovācijām, mazākā mērā uz lētu darbaspēku un zemām resursu cenām.

Konkurētspējas veicināšanā būtiska loma ir cilvēkkapitālam – reformām izglītības sistēmā un darba tirgus pārkārtojumiem, lai sagatavotos pielāgotos strukturālajām pārmaiņām. Tāpēc jāturpina ieviest reformas izglītības sistēmā, uzsvarus liekot uz eksakto un dabas zinību apguves kvalitātes stiprināšanu pamatizglītībā un vidējā izglītībā, kā arī uz pieaugušo izglītības attīstību.

Lai saskaņotu starpresoru sadarbību nepieciešamo darba tirgus reformu jeb pārkārtojumu plānošanā, izstrādē, ieviešanā un uzraudzībā un tādējādi mazinātu disproporcijas Latvijas darba tirgū, ir izveidota Nodarbinātības padome trīs ministru – ekonomikas, izglītības un zinātnes, labklājības – sastāvā. 2019. gada oktobrī padome vienojās uzņemties darba tirgus apsteidzošo pārkārtojumu sistēmas stratēģiskā koordinators lomu, lai nodrošinātu saskaņotāku visu iesaistīto pušu sadarbību

darba tirgus pārmaiņu paredzēšanā un nepieciešamo pārkārtojumu ieviešanā, tādējādi dodot iespējas sabiedrībai savlaicīgāk pielāgoties paredzamajām izmaiņām. 2020. gadā Ekonomikas ministrija sadarbībā ar Nodarbinātības valsts aģentūru turpinās darbu pie darba tirgus prognožu tiešsaistes atspoguļošanas platformas izveides, lai nodrošinātu darba tirgus prognožu pieejamību plašākam interesentu lokam.

Lai rosinātu diskusiju un rastu efektīvākos risinājumus produktivitātes kāpināšanai, pēc Ekonomikas ministrijas iniciatīvas valdība ir noteikusi Latvijas Universitātes LV PEAK zinātnisko institūtu par Latvijas pārstāvi ES dalībvalstu produktivitātes padomju tīklā. Tāpat sadarbību ar nevalstisko sektoru produktivitātes veicināšanā sekmē Konkurētspējas un ilgtspējas trīspusējas sadarbības apakšpadomes (KITSA) izveidošana. 2019. gadā ir notikušas piecas KITSA sanāksmes, kurās tika diskutēts par produktivitāti un Latvijas ekonomikas konkurētspēju, Industriālo politiku 2020+ un Viedo specializācijas stratēģiju un citiem būtiskiem jautājumiem.

Latvijai jābūt gatavai unikālajam izaicinājumam saistībā ar pārmaiņām, ko nesīs *Brexit* – Apvienotās Karalistes izstāšanās no ES valstu bloka. Šajā kontekstā Ekonomikas ministrija turpina sniegt informatīvu atbalstu uzņēmējiem un iedzīvotājiem, lai būtu skaidrība par izmaiņām praktiskajā dzīvē un uzņēmējdarbībā. Tāpat tiks turpināta sadarbība ar citām ES valstīm, jo īpaši Baltijas – Skandināvijas reģiona konkurētspējas stiprināšanas nolūkos pie esošo šķēršļu un barjeru novēršanas ES vienotajā tirgū, lai veicinātu Latvijas uzņēmumiem iespējas attīstīt savu pakalpojumu sniegšanu pāri robežām, tai skaitā digitālā vidē. Tāpat tiks turpināta līdzīga pasākumu kā 2019. gada 26. aprīlī Ekonomikas ministrijas un Eiropas Komisijas kopīgi organizētā radošā darbnīca "Vienotā tirgus digitālie rīki – iespējas MVU pārrobežu izaugsmei" organizēšana par ES vienotā tirgus aktualitātēm un uzņēmējiem svarīgiem jautājumiem.

Veiksmīgi tiek īstenotas ES fondu atbalsta programmas, kas paver iespēju investēt 4,4 miljardus eiro Latvijas attīstībā. Starp būtiskākajiem ES fondu finansējuma mērķiem ir finanšu plūsmas palielināšana pētniecībā un attīstībā, privāto investīciju piesaistes veicināšana, kā arī pētniecības institūciju un uzņēmēju sadarbības aktivizēšana. Ievērojami ieguldījumi paredzēti arī informācijas un komunikācijas tehnoloģiju un transporta infrastruktūras uzlabojumiem, kas tieši ietekmē ekonomikas produktivitāti un ir pamats jaunu, labi apmaksātu darba vietu radīšanai un dzīves kvalitātes pieaugumam.

Ekonomikas ministrijas aktivitātēs 2014.-2020. gada plānošanas periodā ir pieejami 907,2 milj. eiro mērķtiecīgām investīcijām Latvijas ekonomikas modernizācijā un industrializācijā, tai skaitā energoefektivitātes veicināšanai – 377 milj. eiro, mazo un vidējo uzņēmumu (MVU) konkurētspējas veicināšanai –

334,4 milj. eiro un inovāciju attīstībai – 195,5 milj. eiro. Tiek turpinātas tādas ES fondu aktivitātes kā Jaunu produktu ieviešana ražošanā (atbalsts iekārtu iegādei), Starptautiskās konkurētspējas veicināšana (nacionālie standi, t.sk., ārējo tirgu apgušana (dalība izstādēs)), Nodarbināto apmācības, Kompetences centri, Biznesa inkubatori, Daudzdzīvokļu māju siltināšana, tiks turpināta un paplašināta atbalsta sniegšana saimnieciskās darbības veicējiem arī finanšu instrumentu veidā (garantijas, aizdevumi, riska kapitāla instrumenti, t.sk. akcelerācijas fondi).

Turpinās nacionālās inovācijas sistēmas pilnveidošana. Tiek īstenotas atbalsta programmas, kas sekmē privātā sektora investīciju piesaisti pētniecības un attīstības (P&A) darbībām un motivē uzņēmumus ieguldīt inovācijās. Būtiskākie atbalsta instrumenti nodrošina komersantu un pētniecības sektoru sadarbības veicināšanu kopīgu projektu īstenošanai, pētniecisko izstrādņu komercializāciju plašāku tehnoloģiju pārneses procesu sekmēšanas ietvaros, t.sk. stiprinot arī Latvijas Investīciju un attīstības aģentūras kapacitāti, veidojot to par inovācijas un tehnoloģiju aģentūru. Vienlaikus tiek turpinātas aktivitātes, kas vērstas uz plašākas sabiedrības motivēšanu un iesaisti inovācijas un uzņēmējdarbības attīstībā. Esam aktivizējuši darbu ar valsts kapitāldaļu uzņēmumiem, veidojot šo uzņēmumu sadarbības mehānismus un identificējot esošās un nākotnes P&A investīcijas šajos uzņēmumos. Minētās aktivitātes cieši saistītas ar centieniem panākt mērķtiecīgus uzlabojumus un Latvijas reitinga kāpumu Eiropas Inovāciju pārskatā. Vienlaikus turpmākajā darbā tiks stiprinātas ārvalstu investīciju piesaistes aktivitātes, kas vērstas uz P&A veicināšanu, inovatīvu produktu izstrādi un ieviešanu nozīmīgākajās tautsaimniecības nozarēs.

Tāpat būtiski ir uzsvērt Ekonomikas ministrijas īstenoto pieeju, kuras rezultātā nacionālā mērogā tiek identificētas vērtību ķēdes ar augstu pievienotās vērtības potenciālu. Mobilizējot vadošos nacionālā līmeņa industrijas, akadēmiskā sektora un saistīto nozaru ministriju pārstāvjus un nodrošinot to koordinētu un stratēģisku savstarpēju sadarbību, tiek veicināta nacionālā mēroga vērtību ķēžu integrēšanās globālajās vērtību ķēdēs. Neatņemama pieejas sastāvdaļa ir tās ciešā sasaiste ar Viedās specializācijas stratēģiju, kas 2021.-2027. plānošanas periodā ļaus dinamiski plānot un ieguldīt publiskās investīcijas, kā arī attīstīt zināšanu ietilpīgus produktus un pakalpojumus.

Viena no Ekonomikas ministrijas prioritātēm ir uzņēmējdarbības vides uzlabošana. Mērķtiecīgas reformas un ciešā sadarbība ar uzņēmējiem Latvijai ļāvis sasniegt augstus rezultātus – Pasaules Bankas *Doing Business 2020 pētījumā* 190 valstu konkurencē Latvija ierindota augstajā 19. vietā. Savukārt ES dalībvalstu vidū Latvija ieņem 6. vietu.

Ministru kabinets 2019. gada 22. maijā apstiprināja Ekonomikas ministrijas izstrādāto *Uzņēmējdarbības vides pilnveidošanas pasākumu plānu*. Ekonomikas ministrijas vīzija ir radīt izcilu uzņēmējdarbības vidi un virzīties uz inovatīvas ekonomikas modeli. Tāpēc uzņēmējdarbības vides pilnveidošanas tālākajam darbam esam definējuši piecus prioritāros rīcības virzienus – tiesiskuma stiprināšana, uz klientu orientētas valsts pārvaldes attīstība, valsts pakalpojumu un rūpniecības digitalizācija (Industry 4.0),

uzņēmējdarbības vides atvērtība un nodokļu sistēmas konkurētspējas celšana.

Virzībā uz izcilu uzņēmējdarbības vidi Latvijā tiek ieviests princips "Konsultē vispirms", kas paredz uzlabot savstarpējo sapratni starp uzņēmējiem un uzraugošajām iestādēm, veicinot noteikto prasību izpildi, nevis sodīšanu. Veselīgas un konkurētspējīgas uzņēmējdarbības vides pamatā ir godīgi uzņēmēji, kas vēlas ievērot normatīvo aktu prasības, un uz izpratni un sadarbību vērstas iestādes, kas savās uzraudzības darbībās spēj sabalansēt sabiedrības un uzņēmēju intereses. Ekonomikas ministrija ir paredzējusi veikt ikgadēju principa „Konsultē vispirms” ieviešanas novērtējumu tirgus uzraudzības iestāžu darbā un klientu apkalpošanā, kas palīdzēs sekot principa attīstībai. Par iniciatīvas "Konsultē vispirms" līderi 2018. gadā atzīts Pārtikas un veterinārais dienests. Vienlaikus piecās nominācijās augstāko novērtējumu saņēma Valsts ieņēmumu dienests, Patērētāju tiesību aizsardzības centrs, Centrālā statistikas pārvalde un Valsts augu aizsardzības dienests. Savukārt par iniciatīvas līderi 2019. gadā atzīta Zāļu valsts aģentūra. Augstāko novērtējumu dažādās nominācijās ieguva arī Valsts ieņēmumu dienests, Pārtikas un veterinārais dienests, Uzņēmumu reģistrs un Centrālā statistikas pārvalde.

Godīgas konkurences vides nodrošināšana arī ir uzskatāma par neatsveramu elementu konkurētspējas veicināšanā. Konkurences politikā aktuāla tēma ir, kā nodrošināt vienlīdzīgu un nediskriminējošu konkurenci starp publiskajām personām (piemēram, valsts vai pašvaldību kapitālsabiedrībām) un privāto sektoru. Lai risinātu šos problēmjautājumus, 2020. gada 1. janvārī stāsies spēkā "Grozījumi Konkurences likumā", kas dos iespēju Konkurences padomei efektīvāk vērsties pret publisku personu īstenotajiem konkurences kropļojumiem.

Būvniecības jomā ir veikts apjomīgs darbs, lai pilnveidotu un vienkāršotu būvniecības procesu, tai skaitā nodrošinot Būvniecības informācijas sistēmas (BIS) atbalstu pilnam elektroniskajam būvniecības procesam. No 2019. gada 1. oktobra BIS nodrošina ne tikai būvniecības ieceres iesniegšanu un saskaņošanu līdz pat būvatļaujas saņemšanai, bet arī būvdarbu kontroles un būvju pieņemšanas ekspluatācijā funkcionalitāti. Elektronisks būvniecības process ļauj sekot līdzi, kādā stadijā iecere atrodas, tādējādi procesu padarot caurskatāmu.

Būvniecības nozares uzņēmumi ievērojami iegulda produktivitātes kāpināšanā, darbinieku sociālo garantiju stiprināšanā un sociālās aizsardzības veicināšanā, kā arī inovatīvo tehnoloģiju ieviešanā. 2019. gada 3. novembrī stājās spēkā *Ģenerālvienošanās par minimālajiem atalgojuma līmeņiem būvniecības profesijās*, kas nosaka būtisku minimālā atalgojuma pieaugumu būvniecības nozarē, paredzot minimālo bruto algu būvniecībā 780 eiro apmērā. 2019. gadā Ekonomikas ministrija kopā ar būvniecības procesā iesaistītajiem ir izstrādājusi *Būves informācijas modeļošanas (BIM) Ceļa karti*, kas ir nozīmīgs solis būvniecības nozares uzņēmumu produktivitātes un konkurētspējas celšanā, kā arī lai celtu būvniecības kvalitāti, saīsinātu būvniecības īstenošanas laiku un samazinātu būvju dzīves cikla izmaksas.

Lai atvieglotu mājoķļa iegādi jaunajām ģimenēm, mājoķļu atbalsta programmas kopējais finansējums ir sasniedzis 23 milj. eiro, nodrošinot pirmās iemaksas garantiju izsniegšanu par 92,5 milj. eiro. Kopš programmas uzsākšanas 2014. gadā tā ir palīdzējusi vairāk nekā 12,5 tūkst. ģimeņu, kurās aug 18 350 bērnu, tikt pie atbilstoša lieluma un kvalitātes mājoķļiem.

Lai izstrādātu un ieviestu efektīvu atbalstu mājoķļu pieejamībai Latvijā, sadarbībā ar Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizāciju (OECD) tiek izstrādāts projekts "Mājoķļu pieejamība Latvijā", kura ietvaros OECD definēs personas un māsaimniecības, kurām nepieciešams atbalsts mājoķļu pieejamības nodrošināšanai, kā arī izstrādās priekšlikumus efektīvam atbalsta instrumentu kompleksam mājoķļu pieejamības nodrošināšanai Latvijā, pārņemot un pielāgojot ārvalstu labo praksi. Vienlaikus nepieciešams nodrošināt taisnīgu līdzsvaru starp izīrētāju un īrnieku interesēm, tādēļ ir izstrādāts likumprojekts „Dzīvojamo telpu īres likums”, kas ieviesīs uzlabotu īres tiesisko regulējumu un nodrošinās ātru un ērtu strīdu izskatīšanas kārtību.

Īstenotas nozīmīgas aktivitātes enerģētikas jomā, kas ļaus paaugstināt uzņēmumu konkurētspēju. Pieņemts lēmums mainīt obligātā iepirkuma (OI) finansēšanas modeli, kas ļaus mazināt ražošanas uzņēmumu obligātā iepirkuma komponentes maksājumus.

2019. gada 14. novembrī Saeima otrajā lasījumā pieņēma Ekonomikas ministrijas izstrādātos grozījumus vairākos enerģētikas jomu regulējošajos likumos, kas paredz enerģētikas politikas īstenošanas funkciju, tostarp OI mehānisma uzraudzību, nodot Būvniecības valsts kontroles birojam (BVKB) ar 2020. gada 1. janvāri. Sekojoši izstrādāti grozījumi arī virknē saistīto Ministru kabineta noteikumu. Ar *grozījumiem Elektroenerģijas tirgus likumā* paredzēts BVKB nodot elektroenerģijas obligātā iepirkuma saņēmēju staciju uzraudzības un kontroles administrēšanu, kā arī ieviest enerģētikas nozares valsts atbalsta sistēmas darbības regulēšanas nodevu, lai segtu šo staciju kontroles administrēšanu. Darbs pie OI sistēmu regulējošās likumdošanas pilnveidošanas turpināsies 2020. gadā.

Papildus Latvijas enerģijas tirgus likumdošanas nosacījumu pilnveidošanai norit arī aktīvs darbs pie elektroenerģijas infrastruktūras attīstības, lai nostiprinātu valsts enerģētisko drošību un enerģijas ceļu un avotu diversifikāciju. Īpaši būtisks ir projekts Baltijas valstu elektrotīklu sinhronizācijai ar Centrāleiropas sinhrono zonu, lai pārtrauktu atkarību no Krievijas un Baltkrievijas elektroenerģijas sistēmām un integrētu Baltijas valstis Eiropas Savienības elektroenerģijas tirgū. Šo projektu plānots realizēt līdz 2025. gadam.

Par Eiropā unikālu un Latvijas dabasgāzes sektorā vēsturisku notikumu uzskatāma vienotā dabasgāzes tirgus izveide ar 2020. gada 1. janvāri. Tas ir ilgstoša un izaicinājumiem bagāta Baltijas valstu un Somijas regulējošo iestāžu, dabasgāzes pārvades sistēmu operatoru un par nozari atbildīgo ministriju darba rezultāts. Sākotnēji vienotajā tirgus zonā piedalās Somija, Igaunija un Latvija, taču tirgu plānots attīstīt, sniedzot ieguvumus visiem šī tirgus dalībniekiem, tostarp lietotājiem, un aicinot tam pievienoties arī citas Eiropas Savienības dalībvalstis.

Latvija šobrīd izstrādā Nacionālo enerģētikas un klimata plānu 2021.-2030. gadam, ar ko tiks noteikts galvenais mērķis pārejai uz oglekļa mazietilpīgu un reģionā un pasaulē konkurētspējīgu ekonomiku, kā arī tiks noteiktas galvenās rīcībpolitikas un pasākumi visās enerģētikas savienības dimensijās, tai skaitā atjaunojamo energoresursu īpatsvara nodrošināšanai un energoefektivitātes uzlabošanai, siltumnīcefekta gāzu (SEG) emisiju samazināšanai un enerģētiskai drošībai, kā arī enerģijas tirgum.

Lai sasniegtu izvirzītos mērķus, Ekonomikas ministrija aktīvi veido dialogu ar uzņēmējiem, nevalstiskajām organizācijām un citiem sabiedrības pārstāvjiem.

Šajā Pārskatā Jūs atradīsiet informāciju par Latvijas nozīmīgākajiem ekonomiskajiem un sociālajiem rādītājiem, nozaru attīstību un ārējo ekonomisko vidi, valdības ekonomisko politiku un tās īstenošanas galvenajiem instrumentiem.

Ne visus Pārskatā aplūkotos jautājumus ir vērtējis Ministru kabinets, tādēļ daļa spriedumu par valsts ekonomisko attīstību un priekšlikumi par turpmāko rīcību atspoguļo vienīgi Ekonomikas ministrijas speciālistu viedokli.

Pateicos Pārskata autoriem par veikumu!

Ralfs Nemiro,
ekonomikas ministrs

2019. gada decembris

SATURA RĀDĪTĀJS

SAĪSINĀJUMI, MĒRVENĪBAS UN NOSACĪTIE APZĪMĒJUMI	8
I DAĻA. EKONOMISKĀS ATTĪSTĪBAS TENDENCES	10
1. EKONOMISKAIS STĀVOKLIS: KOPSAVILKUMS	10
2. PASAULES EKONOMIKAS ATTĪSTĪBA	13
3. IEKŠZEMES KOPPRODUKTS UN KOPĒJAIS PIEPRASĪJUMS	16
3.1. DINAMIKA UN STRUKTŪRA	16
3.2. PATĒRIŅŠ	17
3.3. INVESTĪCIJAS	20
3.4. EKSPORTS UN IMPORTS	23
4. NOZARU IEGULDĪJUMS	30
4.1. DINAMIKA UN STRUKTŪRA	30
4.2. APSTRĀDES RŪPNIECĪBA	32
4.3. PĀRĒJĀ RŪPNIECĪBA	45
4.4. LAUKSAIMNIECĪBA, MEŽNIECĪBA UN ZVEJNIECĪBA	46
4.5. BŪVNIECĪBA	47
4.6. TIRDZNIECĪBA, IZMITINĀŠANA UN ĒDINĀŠANA	49
4.7. TRANSPORTS UN GLABĀŠANA	50
4.8. KOMERCPAKALPOJUMI	52
4.9. SABIEDRISKIE PAKALPOJUMI	53
5. EKONOMISKĀS ATTĪSTĪBAS PROGNOZES	55
6. EKONOMISKĀ STABILITĀTE UN KONKURĒTSPĒJA	58
6.1. CENAS	58
6.2. MAKSĀJUMU BILANCE	65
6.3. ĀRVALSTU TIEŠĀS INVESTĪCIJAS	68
6.4. MONETĀRIE RĀDĪTĀJI	71
6.5. KOPBUDŽETS UN VALSTS PARĀDS	74
6.6. BUDŽETA IEŅĒMUMI UN IZDEVUMI	76
6.7. PRODUKTIVITĀTE UN KONKURĒTSPĒJA	80
6.8. BRĪDINĀŠANAS MEHĀNISMS	85
6.9. LATVIJA STARPTAUTISKAJOS REITINGOS	88

7. DARBA TIRGUS	93
7.1. NODARBINĀTĪBA UN BEZDARBS	93
7.2. DARBA SAMAKSA	96
7.3. DARBA TIRGUS PROGNOZES	98
7.4. NODARBINĀTĪBAS POLITIKA	100
 II DAĻA. EKONOMISKĀS POLITIKAS PRIORITĀTES	105
 8. LATVIJAS IEKĻAUSNĀS ES EKONOMISKAJĀ UN STRUKTŪRPOLITIKĀ	105
8.1. EIROPAS SEMESTRIS	105
8.2. ES STRUKTŪRFONDU UN KOHĒZIJAS FONDA IZMANTOŠANA	109
8.3. ES VIENOTAIS TIRGUS	112
 9. UZŅĒMĒJDARBĪBAS VIDES UZLABOŠANA	115
 10. INOVĀCIJA UN JAUNĀS TEHNOLOĢIJAS	119
 11. PRODUKTĪVO INVESTĪCIJU UN EKSPORTA VEICINĀŠANA	123
11.1. FINANŠU PIEEJAMĪBAS VEICINĀŠANA	123
11.2. ATBALSTS ĀRĒJO TIRGU APGŪŠANAI	125
11.3. ĀRVALSTU INVESTĪCIJU PIESAISTES POLITIKA	126
 12. ENERĢĒTIKAS POLITIKA	128
12.1. ENERĢĒTIKAS TIRGUS UN INFRASTRUKTŪRA	128
12.2. ENERGOEFEKTIVITĀTES VEICINĀŠANA	133
12.3. ATJAUNOJAMĀS ENERĢIJAS ĪPATSVARA VEICINĀŠANA	135
12.4. SILTUMNĪCEFEKTA GĀZU EMISIJU SAMAZINĀŠANA	136
 13. BŪVNICĪBAS POLITIKA	139
 14. MĀJOKĻU POLITIKA	142
 15. TŪRISMA POLITIKA	145
 16. KONKURENCES POLITIKA	147
 17. PATĒRĒTĀJU TIESĪBU AIZSARDZĪBA UN TIRGUS UZRAUDZĪBA	150

SAĪSINĀJUMI, MĒRVIENTĪBAS UN NOSACĪTIE APZĪMĒJUMI

Saīsinājumi

AER	atjaunojamais energoresurss	MVU	mazie un vidējie uzņēmumi
AES	atomelektrostacija	MWh	megavatstunda
ALIS	aizsargātā lietotāja datu informācijas sistēma	NAP2020	Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2014.-2020. gadam
ALTUM	AS „Attīstības finanšu institūcija Altum”	NAP2027	Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2021.-2027. gadam
AS	akciju sabiedrība	NRP	nacionālā reformu programma
ASV	Amerikas Savienotās Valstis	NDVI	nominālas darbaspēka vienības indekss
ĀIPL	Ārvalstu investoru padome Latvijā	NSIP	neto starptautisko ieguldījumu pozīcija
ĀTI	ārvalstu tiešās investīcijas	NVS	Neatkarīgo Valstu Sadraudzība
BIF	Baltijas Inovāciju fonds	OCTA	civiltiesiskās atbildības obligātā apdrošināšana
BIM	Būvju informācijas modelēšana	OI	obligātais iepirkums
BIS	Būvniecības informācijas sistēma	OIK	obligātā iepirkuma komponente
BMZ	Bridināšanas mehānisma ziņojums	OPEC	Naftas eksportētājvalstu organizācija (Organization of the Petroleum Exporting Countries)
BVKB	Būvniecības valsts kontroles birojs	PAIP	paplašinātās aktīvu iegādes programma
CEF	Eiropas Komisijas infrastruktūras savienošanas instruments	P&A	pētniecība un attīstība
CSP	Centrālā statistikas pārvalde	PCI	patēriņa cenu indekss
EEZ	Eiropas ekonomiskā zona	PGK	pazemes gāzes krātuve
EIF	Eiropas investīciju fonds	PJ	petadžouls
EK	Eiropas Komisija	PPS	pirkspējas paritātes standarts
ERAF	Eiropas Reģionālais attīstības fonds	PTAC	Patērētāju tiesību aizsardzības centrs
EM	Ekonomikas ministrija	PVN	pievienotās vērtības nodoklis
ES	Eiropas Savienība	REER	reālais efektīvais valūtas kurss
ES-28	Eiropas Savienības dalībvalstis pēc 2013. gada 1. jūlija paplašināšanās	RIS3	valstu/reģionālās inovāciju stratēģijas pārdomātai specializācijai
ESF	Eiropas Sociālais fonds	ROA	peļņas/zaudējumu attiecība pret aktīviem
ESAO (OECD)	Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija (Organisation for Economic Co-operation and Development)	ROE	peļņas/zaudējumu attiecība pret kapitālu un rezervēm
ES ETS	Eiropas Savienības Emisijas kvotu tirdzniecības sistēma	SEG	siltumnīcefekta gāzes
Eurostat	Eiropas Savienības Statistikas birojs	SIA	sabiedrība ar ierobežotu atbildību
FKTK	Finanšu un kapitāla tirgus komisija	SOLVIT	Eiropas Savienības koordinācijas centru tīkls iekšējā tirgus problēmu risināšanai
FM	Finanšu ministrija	STEM	zinātnes, tehnoloģijas, inženierzinātnes un matemātika
GCI	Globālās konkurētspējas indekss	SVF	Starptautiskais Valūtas fonds
GWh	Gigavatstunda	TAP	tiesiskās aizsardzības process
HES	hidroelektrostacija	TEC	termoelektrocentrāle
IKP	iekšzemes kopprodukts	TM	Tieslietu ministrija
IKT	informācijas un komunikācijas tehnoloģijas	TRIS	Tehnisko noteikumu informācijas sistēma
IMI	Iekšējā tirgus informācijas sistēma	TWh	teravatstunda
KF	Kohēzijas fonds	UIN	uzņēmumu ienākuma nodoklis
KP	Konkurences padome	ULC	Produkcijas vienības darbaspēka izmaksas
LESD	Līgums par Eiropas Savienības darbību	USD	Amerikas savienoto valstu dolārs
LIAA	Latvijas Investīciju un attīstības aģentūra	VARAM	Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija
MK	Ministru kabinets	VID	Valsts ieņēmumu dienests
MNNP	Makroekonomiskās nelīdzsvarotības novēršanas procedūra	VK	Valsts kanceleja
MVK	mazie un vidējie komersanti	VRAA	Valsts reģionālās attīstības aģentūra

Valstu saīsinājumi

AT	Austrija
BE	Beļģija
BG	Bulgārija
CZ	Čehija
CY	Kipra
DE	Vācija
DK	Dānija
EE	Igaunija
EL	Grieķija
EU	Eiropas Savienība
FI	Somija
FR	Francija
HR	Horvātija
HU	Ungārija
IE	Īrija

IT	Itālija
LT	Lietuva
LU	Luksemburga
LV	Latvija
MT	Malta
NL	Nīderlande
PL	Polija
PT	Portugāle
RO	Rumānija
SE	Zviedrija
SI	Slovēnija
SK	Slovākija
SP	Spānija
UK	Apvienotā Karaliste

I DAĻA. EKONOMISKĀS ATTĪSTĪBAS TENDENCES

1. EKONOMISKĀS ATTĪSTĪBAS TENDENCES: KOPSAVILKUMS

Latvijā turpinās stabila ekonomiskā izaugsme, kuras tempi pārsniedz ES vidējos rādītājus. No 2011. – 2018. gadam IKP vidēji pieauga par 3,5% ik gadu.

2017.-2018. gadā izaugsmes temps paātrinājās. IKP pieauga attiecīgi par 3,8% un 4,6%. Izaugsme paātrināšanos sekmēja situācijas uzlabošanās ārējā vidē, intensīvāka ES struktūrfondu apgušana, nodarbinātības un darba samaksas pieaugums.

2019. gadā ekonomikas kāpums ir kļuvis mērenāks. Gada 3 ceturkšņos IKP pieauga par 2,5%. Izaugsme tempu sabremzēšanas noteica gan iekšējie faktori (ES fondu

investīcijas sasniedzot maksimumu, norises finanšu sektorā u.c.), gan arī ārējie faktori (globālo tirdzniecības attiecību pārskatīšana, *Brexit*, lēnāka izaugsme ES valstīs). Var sagaidīt, ka augstāk minētie globālie faktori ietekmēs Latvijas izaugsmi arī 2019. gada beigās un 2020. gadā, kas negatīvi ietekmēs Latvijas eksporta iespējas. Vienlaikus sagaidāms, ka saglabāsies pozitīvas tendences uz iekšējo pieprasījumu orientētajās nozarēs.

Ekonomikas ministrija prognozē, ka 2019. gadā kopumā IKP pieauguma tempi varētu sasniegt 2,5 procentus.

1.1. tabula

Latvija: ekonomiskās attīstības pamatrādītāji								
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019p	2020p
Iekšzemes kopprodukts (faktiskajās cenās, milj. eiro)	22,8	23,7	24,4	25,1	26,8	29,2	30,7	32,3
izmaiņas procentos								
Iekšzemes kopprodukts	2,3	1,9	3,3	1,8	3,8	4,6	2,5	2,5
Privātais patēriņš	5,7	1,1	2,5	1,5	3,1	4,2	3,8	3,1
Valsts patēriņš	1,2	2,1	3,0	2,9	3,2	4,0	2,8	2,7
Kopējā pamatkapitāla veidošana	-5,9	-0,3	-1,2	-8,2	11,3	15,8	4,7	2,5
Eksports	1,1	6,5	2,9	4,0	6,4	4,0	2,4	1,8
Imports	0,4	3,0	1,7	3,8	8,4	6,4	2,5	3,0
Patēriņa cenas	0,0	0,6	0,2	0,1	2,9	2,5	2,8	2,0
procentos pret iekšzemes kopproduktu, ja nav norādīts citādi								
Vispārējās valdības sektora balance	-1,2	-1,4	-1,4	0,1	-0,5	-0,7	-0,5	-0,3
Vispārējās valdības parāds	39,4	40,9	36,7	40,3	38,6	36,4	36,6	37,0
Eksporta-importa saldo	-3,5	-2,0	-0,9	1,0	0,2	-0,2	-0,2	-1,5
Nodarbināto skaita izmaiņas (15-74 gadi, procentos pret iepriekšējo gadu)	2,1	-1,0*	1,3	-0,3	0,2	1,6	0,0	-0,2
Nodarbinātības līmenis	58,2	59,1	60,8	61,6	62,9	64,5	65,0	65,3
Bezdarba līmenis (bezdarbnieki procentos no ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem, 15-74 gadi)	11,9	10,8	9,9	9,6	8,7	7,4	6,3	6,0
Vidējās bruto darba samaksas izmaiņas, procentos	4,6	6,8	6,8	5,0	7,9	8,4	7,5	6,5
p – prognoze								
* Sākot ar 2014. gadu, ir veiktas izmaiņas darbaspēka apsekojuma metodoloģijā. Ceturkšņa datu vispārīšanai tiek izmantots ceturkšņa vidējais privātajās mājāsaimniecībās dzīvojošo iedzīvotāju skaits (iepriekš – iedzīvotāju skaits gada sākumā)								

Nozīmīgs ieguldījums izaugsmē pēdējos gados ir investīciju kāpumam, kuras 2017. gadā pieauga par 11,3%, bet 2018. gadā – par 15,8%. ES fondu investīcijām esošā plānošanas perioda ietvaros sasniedzot savu maksimumu,

2019. gadā investīciju temps ir samazinājies. 2019. gada trīs ceturkšņos tās pieauga par 4,8 procentiem.

Palielinās arī ārvalstu tiešo investīciju plūsmas Latvijā. Saskaņā ar starptautisko investīciju bilanci 2019. gada septembra beigās uzkrātās ĀTI Latvijas ekonomikā

sasniedza 15,7 miljardus eiro (51,8% no IKP). Gada laikā tās pieauga par 5,6%, ko galvenokārt noteica Igaunijas un Vācijas uzņēmēju apjomīgie ieguldījumi Latvijas tautsaimniecībā.

Viens no izaugsmes dzinumiem ir patēriņš. Augot nodarbinātībai un palielinoties darba samaksai, 2018. gadā privātais patēriņš pieauga par 4,2%. Tas bija straujākais kāpums kopš 2014. gada. Arī 2019. gada trīs ceturkšņos privātā patēriņa pieauguma temps (3,5%) saglabājās salīdzinoši straujš. Valsts patēriņš 2018. gadā pieauga par 4%, bet 2019. gada trīs ceturkšņos – par 2,6 procentiem.

Turpina augt arī preču un pakalpojumu eksports. Tomēr pieauguma tempi palēninās. 2018. gadā eksports pieauga par 4%, bet 2019. gada 3 ceturkšņos – par 2,3%. 2019. gada janvārī-oktobrī preču eksporta izaugsmi būtiski ietekmēja lauksaimniecības un pārtikas preču, kā arī ķīmiskās rūpniecības produkcijas eksports. Lielākās preču eksporta grupas – koksne un tās izstrādājumi – apjomi bija līdzīgi kā pirms gada. Savukārt negatīvi eksporta attīstību šajā laika periodā ietekmēja mehānismu un ierīču eksporta kritums.

Pakalpojumu eksports 2019. gada 3 ceturkšņos pieauga par 3,3%, ko galvenokārt nodrošināja ienākumi no autotransporta, informācijas un komunikācijas pakalpojumu un citu komercpakalpojumu eksporta.

Kopš 2011. gada Latvijā ir vērojams zems maksājumu bilances tekošā konta deficīts, kas liecina par Latvijas ekonomikas ārējo sabalansētību. 2018. gadā tekošais konts bija ar nelielu deficītu 0,7% no IKP, bet 2019. gada 3 ceturkšņos deficīts bija 0,6% no IKP. Arī turpmākajos gados sagaidāms, ka tekošais konts būs ar nelielu deficītu, neapdraudot Latvijas ekonomikas ārējo sabalansētību.

Nozaru griezumā 2018. gadā būtiskākais ieguldījums ekonomikas izaugsmē bija būvniecības nozarei, informācijas un komunikācijas pakalpojumiem, transporta un uzglabāšanas nozarei, kā arī tirdzniecības un citu komercpakalpojumu nozarēm. 2019. gada 3 ceturkšņos straujākais pieaugums bija lauksaimniecībā, mežsaimniecībā un zivsaimniecībā, izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumos, kā arī vairākos uz iekšējo pieprasījumu vērstos pakalpojumos.

Uzņēmēju konkurētspējas pieaugums un pieprasījuma dinamika lielākajos eksporta tirgos ir veicinājusi izaugsmi apstrādes rūpniecībā. Īpaši strauji apstrādes rūpniecības apjomi pieauga 2017. gadā (par 6,9%). 2018. gadā un 2019. gada 3 ceturkšņos apstrādes rūpniecības izaugsme bija mērenāka. 2019. gada desmit mēnešos tās ražošanas apjomi pieauga par 3%, salīdzinot ar iepriekšējā gada attiecīgo periodu. Būtisku devumu kopējā apstrādes rūpniecības izaugsmē sastādīja metālapstrādes un elektrisko un optisko iekārtu ražošanas apjomu pieaugumi. Tāpat šajā laikā pieauga papīra ražošanas un poligrāfijas, ķīmiskās rūpniecības, mašīnu un iekārtu, kā arī kopapstrādes ražošanas apjomi. Savukārt samazinājās otras lielākās apstrādes rūpniecības apakšnozares – pārtikas rūpniecības ražošana.

Latvijas ekonomikā ir novērstas “trekno” gadu izteiktās makroekonomiskās disproporcijas un mazināti ekonomikas ievainojamības riski pret iekšējiem un ārējiem šokiem. Zems valsts parāds, budžets ir tuvu līdzsvaram, maksājumu bilance sabalansēta. Inflāciju, lai arī tā pieaug, ietekmē piedāvājuma puses faktori.

2018. gadā vidējā inflācija bija 2,5%, bet 2019. gada novembrī – 2,8%. Būtiska ietekme uz patēriņa cenu līmeni ir pakalpojumu cenu kāpumam. Kopumā 2019. gadā inflācija var sasniegt 2,8%. 2020. gadā vidējā gada inflācija varētu būt nedaudz zemāka par 2019. gadā vēroto, ko pamatā noteiks mērenā globālās ekonomikas attīstība, pasaules naftas un pārtikas cenu svārstības. Vienlaikus inflāciju Latvijā turpinās ietekmēt dažādi piedāvājuma puses faktori, kā arī pieprasījuma puse, ko veicina atalgojuma kāpums.

Kopš 2011. gada, kad Latvija atgriezās pie izaugsmes, ir sasniegti būtiski uzlabojumi fiskālajā pozīcijā. Pēdējos gados budžets ir bijis ar nelielu deficītu. 2018. gadā budžetā bija deficīts 0,7% no IKP. Valsts budžetu 2019. gadam Saeima pieņēma ar deficītu 0,5% apmērā no IKP. 2019. gadā tiek paredzēta arī fiskālā nodrošinājuma rezerve 0,1% apmērā no IKP.

2020. gada vispārējās valdības budžeta deficīts plānots 0,3% apmērā no IKP. Vidēja termiņa budžeta ietvars paredz, ka vispārējās valdības pieļaujamais budžeta deficīts 2021. gadā ir 0,2%, bet 2022. gadā ir paredzēts pārpalikums 0,1% no IKP.

Pēc finanšu tirgus satricinājuma 2008. gada beigās un 2009. gada sākumā Latvijas monetārie rādītāji pakāpeniski stabilizējās – uzlabojas kredītportfeļa kvalitāte un banku sektors kopumā darbojas ar peļņu. Ir veikti būtiski pasākumi kredītiestāžu kapitāla stiprināšanā. Tomēr kredītesāna ir vāja, lai arī rezidentu noguldījumu apjomi pieaug. Bankas joprojām ir piesardzīgas aktīvākas kredītesānas īstenošanā un, no otras puses, arī uzņēmēji ir piesardzīgi jaunu kredītsaistību īstenošanā. Banku sistēmā notiek būtiskas izmaiņas, saistītas ar riskantu nerezidentu klientu noguldījumu apkalpošanu.

Ekonomisko aktivitāšu palielināšanās pozitīvi ietekmē situāciju darba tirgū – mazinās krīzes izraisītais augstais bezdarbs un pieaug nodarbinātības līmenis. Nodarbināto iedzīvotāju skaits 2018. gadā pieauga par 1,6% jeb 15 tūkst., galvenokārt pateicoties darbaspēka pieprasījuma pieaugumam būvniecībā un tirdzniecībā. 2019. gada 3 ceturkšņos nodarbināto skaits ir saglabājies iepriekšējā gada atbilstošā perioda līmenī, ko var skaidrot ar ekonomikas tempu sabremzēšanos. Nodarbināto skaita pieaugumu ietekmē arī demogrāfiskās tendences, jo samazinās darbaspējīgo iedzīvotāju skaits.

Turpina palielināties nodarbinātības līmenis. 2018. gadā tas sasniedza 64,5% no iedzīvotājiem vecumā no 15-74 gadiem, kas bija par 1,6 procentpunktiem augstāks rādītājs nekā 2017. gadā. Arī 2019. gada 3 ceturkšņos bija vērojamas līdzīgas iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes palielināšanās tendences. Ņemot vērā negatīvās demogrāfiskās tendences, arvien lielāka nozīme darbaspēka piedāvājuma noturēšanai

esošajā līmenī būs dažādu ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju grupu iesaistei darba tirgū.

Bezdarba līmenis 2018. gadā samazinājās līdz 7,4%, tādējādi strauji pietuvinoties vēsturiski zemākajiem 2006./2007. gada bezdarba rādītājiem. Arī 2019. gadā tas turpina samazināties. Oktobrī bezdarba līmenis bija 6% (salīdzinājumam: 2018. gada oktobrī – 6,8%). Bezdarba straujāku samazināšanos kavē lielais ilgstošo darba meklētāju īpatsvars, kas veido vairāk nekā 1/4 no bezdarbnieku kopskaita. Bezdarba samazināšanos kavē arī darba tirgus reģionālās atšķirības – bezdarba līmenis Rīgas reģionā ir gandrīz divas reizes zemāks nekā Latgales reģionā, kas kontekstā ar zemo darbaspēka ģeogrāfisko mobilitāti palielina strukturālā bezdarba riskus.

Stabilizējoties ekonomiskajai situācijai, kopš 2010. gada beigām ir atsācies atalgojuma pieaugums. Darba algu pieaugums pēdējo četru gadu laikā saglabājies virs 5% gadā. Vidējā bruto alga 2018. gadā pieauga par 8,4%. 2019. gada 3. ceturksnī, salīdzinot ar 2018. gada 3. ceturksni, mēneša vidējā bruto darba samaksa pieauga par 8,3 %, sasniedzot 1 091 eiro par pilnas slodzes darbu.

Sagaidāms, ka spēcīgs spiediens no pieprasījuma puses darba tirgū saglabāsies arī turpmāk. Vienlaikus darba tirgu

turpinās ietekmēt negatīvās demogrāfijas tendences, kā arī darba tirgus reģionālās atšķirības.

Ekonomikas tālākā attīstība ir atkarīga no situācijas ārējā vidē un reformu gaitas. Latvijas tautsaimniecības turpmākā attīstība joprojām būs cieši saistīta ar eksporta iespējām, tāpēc lielākais Latvijas izaugsmes risks saistīts ar globālās ekonomikas attīstību. Īpaši svarīga ir ES kopējās ekonomikas telpas turpmākā attīstība. Latvijas ekonomiskās priekšrocības vidējā termiņā galvenokārt balstīsies uz panākto makroekonomisko stabilitāti, kā rezultātā ir uzlabojušies Latvijas kredītreitingi, kā arī uz plānoto ES struktūrfondu atbalsta programmu efektivitāti un uzlabojumiem uzņēmējdarbības vidē.

Straujākas izaugsmes scenārijs paredz, ka Latvijas galvenajos eksporta tirgos turpināsies izaugsme, un Latvijas ekonomikas konkurētspējas priekšrocības pamatā tiek balstītas uz tehnoloģiskiem faktoriem, ražošanas efektivitātes uzlabošanu un inovācijām, mazākā mērā uz lētu darbaspēku un zemām resursu cenām. Vidēja termiņa periodā Latvijas izaugsmes tempi varētu sasniegt 4% pieaugumu gadā. Savukārt vājākas izaugsmes scenārijā, pavājinoties izaugsmei Eiropā un neuzlabojoties ģeopolitiskajai situācijai, Latvijas ekonomikas izaugsmes tempi var būt daudz lēnāki.

2. PASAULES EKONOMIKAS ATTĪSTĪBA

Pasaules ekonomiskā izaugsme 2019. gadā ir būtiski palēninājusies. Starptautiskā preču tirdzniecība ir bijusi vāja, iepriekš identificētie riski (t. sk. tirdzniecības spriedzes palielināšanās, ģeopolitiskie konflikti, neskaidrības par *Brexit*) nav mazinājušies. Vairums rādītāju liecina, ka kūtra globālā izaugsme saglabāsies arī 2020. gadā.

2018. gadā reālais IKP **Amerikas Savienotajās valstīs** (ASV) sasniedza 2,9%. Savukārt 2019. gadā¹ ekonomikas izaugsme palēninājās, IKP pieaugumam noslīdot līdz 2,3%. Tiek prognozēts, ka ASV ekonomika turpinās palēnināties, jo pastāvīgais ekonomikas saspīlējums ar Ķīnu un paaugstināta politiskā nenoteiktība ietekmēs privāto investīciju perspektīvas. Tajā pašā laikā mazāk stingra monetārā politika mazinās ekonomikas lejupslīdi, savukārt iepriekš īstenoto fiskālo stimulu efekts mazināsies.

Āzijas valstu ekonomisko attīstību galvenokārt nosaka reģiona lielākās ekonomikas – Ķīna, Japāna un Indija. Āzija joprojām ir visstraujāk augošais reģions pasaulē, tomēr gaidāms, ka tās ekonomiskā izaugsme tuvākajos gados palēnināsies.

2018. gadā **Ķīnas** ekonomika pieauga ļoti strauji, reālajam IKP palielinoties par 6,6%. Tomēr 2019. gadā izaugsmes tempi samazinājās līdz 6,1%. Sagaidāms, ka 2020. gadā izaugsme turpinās palēnināties, tomēr vēl aizvien

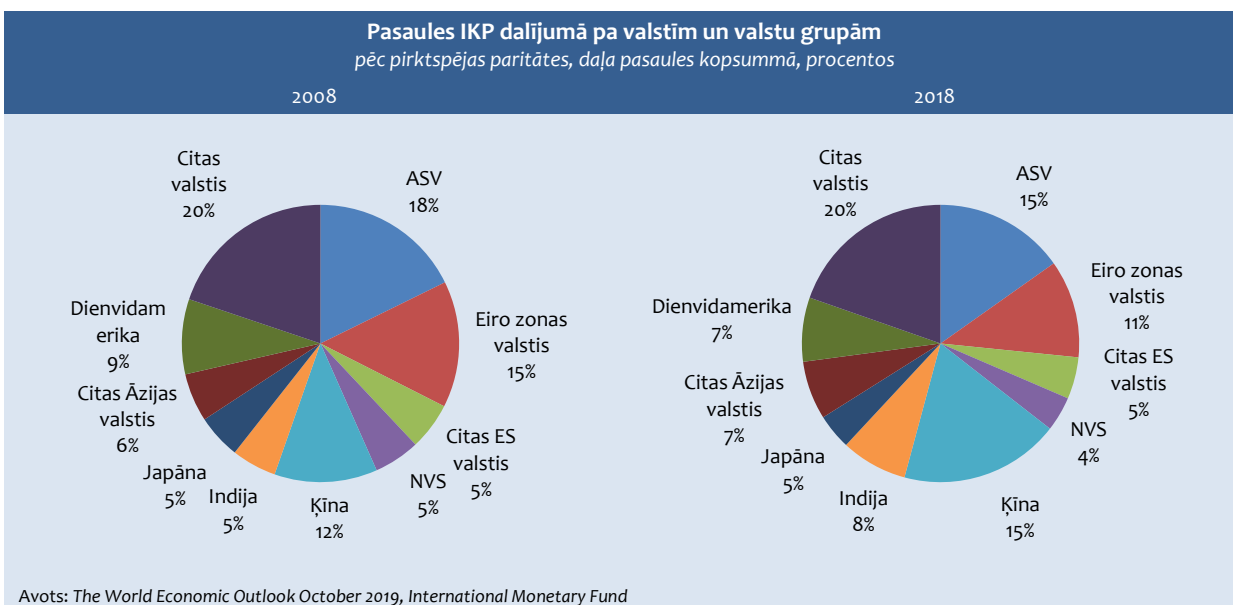
saglabāsies diezgan augstā līmenī, reālajam IKP pieaugot par 5,8%. Izaugsmes tempu mazināšanos lielā mērā noteiks ekonomiskais saspīlējums ar ASV, paaugstināta nenoteiktība ārējā vidē un dažādi strukturāli faktori. Paredzams, ka monetārā politika mazinās ekonomikas lejupslīdi, bet nespēs to kompensēt pilnā apmērā.

2.1. tabula

Iekšzemes kopprodukta izaugsmes tempi izmaiņas pret iepriekšējo gadu, procentos					
	2016	2017	2018	2019p	2020p
Pasaule tai skaitā:	3,2	3,7	3,6	2,9	3,0
ASV	1,6	2,4	2,9	2,3	1,8
Japāna	0,6	1,9	0,8	0,9	0,4
ES tai skaitā:	2,0	2,6	2,0	1,4	1,4
Eiropa	1,9	2,5	1,9	1,1	1,2
Krievija	0,3	1,6	2,3	1,0	1,4
Ķīna	6,3	6,8	6,6	6,1	5,8

Avots: European Commission – European Economic Forecast, Autumn 2019
p – prognoze

2.1. attēls

2018. un 2019. gadā **Japānas** ekonomika pieauga par attiecīgi 0,8% un 0,9%. Paredzams, ka 2020. gadā ekonomiskā izaugsme palēnināsies un reālais IKP pieaugs

par 0,4%. Lēnāku izaugsmi 2020. gadā ietekmēs patēriņa nodokļa pieaugums un vājāks ārējais pieprasījums. Stimulējoša fiskālā un monetārā politika mazinās izaugsmes

¹ Šeit un turpmāk šajā nodaļā informācija par 2019. gadu kopumā – novērtējums.

leļupslīdi, tomēr straujāka ekonomiskā atveseļošanās gaidāma vien pēc 2021. gada, jo Japāna vēl arvien ir ļoti neaizsargāta pret globālo un reģionālo tirdzniecības spiedi.

Neraugoties uz 2017. gadā novēroto ekonomisko palēninājumu un demonetizācijas ilgtermiņa ietekmi, **Indijas** ekonomiskā izaugsme joprojām lielā mērā ir pozitīva. IKP galvenokārt veicina spēcīgs privātais patēriņš un valsts investīcijas, kā arī notiekošās strukturālās reformas.

2.2. tabula

ES dalībvalstu galvenie makroekonomiskie rādītāji									
procentos									
	Reālais IKP			Inflācija			Bezdarba līmenis		
	2018	2019p	2020p	2018	2019p	2020p	2018	2019p	2020p
Eiropas Savienība	2,0	1,4	1,4	1,9	1,5	1,5	6,8	6,3	6,2
Lielbritānija	1,4	1,3	1,4	2,5	1,8	2,0	4,0	3,8	4,0
Austrija	2,4	1,5	1,4	2,1	1,5	1,6	4,9	4,6	4,6
Beļģija	1,5	1,1	1,0	2,3	1,3	1,4	6,0	5,5	5,4
Bulgārija	3,1	3,6	3,0	2,6	2,4	1,6	5,2	4,4	4,1
Čehija	3,0	2,5	2,2	2,0	2,6	2,3	2,2	2,1	2,2
Dānija	1,5	2,0	1,5	0,7	0,8	1,3	5,1	4,9	4,8
Francija	1,7	1,3	1,3	2,1	1,3	1,3	9,1	8,5	8,2
Grieķija	1,9	1,8	2,3	0,8	0,5	0,6	19,3	17,3	15,4
Horvātija	2,6	2,9	2,6	1,6	0,9	1,4	8,4	6,9	5,8
Igaunija	4,8	3,2	2,1	3,4	2,4	2,1	5,4	5,1	5,4
Itālija	0,8	0,1	0,4	1,2	0,6	0,8	10,6	10,0	10,0
Īrija	8,2	5,6	3,5	0,7	0,8	1,1	5,8	5,2	5,0
Kipra	4,1	2,9	2,6	0,8	0,6	0,7	8,4	7,2	6,3
Latvija	4,6	2,5	2,6	2,6	3,1	2,5	7,4	6,6	6,4
Lietuva	3,6	3,8	2,4	2,5	2,4	2,2	6,2	6,2	6,2
Luksemburga	3,1	2,6	2,6	2,0	1,7	1,6	5,5	5,3	5,3
Malta	6,8	5,0	4,2	1,7	1,6	1,7	3,7	3,6	3,5
Nīderlande	2,6	1,7	1,3	1,6	2,6	1,4	3,8	3,5	3,7
Polija	5,1	4,1	3,3	1,2	2,2	2,6	3,9	3,5	3,6
Portugāle	2,4	2,0	1,7	1,2	0,3	1,1	7,0	6,3	5,9
Rumānija	4,0	4,1	3,6	4,1	3,9	3,5	4,2	3,9	4,2
Slovākija	4,0	2,7	2,6	2,5	2,7	2,5	6,5	5,8	5,7
Slovēnija	4,1	2,6	2,7	1,9	1,8	1,9	5,1	4,4	4,2
Somija	1,7	1,4	1,1	1,2	1,2	1,4	7,4	6,7	6,5
Spānija	2,4	1,9	1,5	1,7	0,9	1,1	15,3	13,9	13,3
Ungārija	5,1	4,6	2,8	2,9	3,4	3,1	3,7	3,4	3,4
Vācija	1,5	0,4	1,0	1,9	1,3	1,2	3,4	3,2	3,4
Zviedrija	2,3	1,1	1,0	2,0	1,7	1,5	6,3	6,8	7,1

Avots: European Commission – European Economic Forecast, Autumn 2019
p – prognoze

Ekonomiskā izaugsme **Eiropas Savienībā** (ES) 2019. gadā sasniedza 1,4%. Paredzams, ka 2020. gadā reālā IKP pieaugums paliks nemainīgs 1,4% apmērā.

Iekšzemes pieprasījums bija galvenais izaugsmes virzītājspēks ES 2019. gadā. Ņemot vērā tirdzniecības saspīlējuma pieaugumu, starptautiskās tirdzniecības stagnāciju un globālās izaugsmes palēnināšanos, ārējā vide ir kļuvusi mazāk labvēlīga nekā iepriekšējos gados. Turklāt

tarifu draudi, ģeopolitiskās spriedzes pieaugums, neskaidrības par *Brexit* un vairāki strukturālie faktori radīs ilgstošu augstas nenoteiktības periodu, kas kavēs ekonomikas izaugsmi.

Pēc ieslīgšanas tehniskā recesijā 2019. gada pirmajā pusē **Vācijas** ekonomikā tuvākajos gados gaidāma mērena izaugsme. 2019. gadā reālais IKP pieaugums Vācijā sasniedza 0,4%. Paredzams, ka 2020. gadā reālais IKP

pieaugs par 1%. Sagaidāms, ka ārējais pieprasījums būs vājš. Tāpat iekšzemes pieprasījumu mazinās zems investīciju līmenis. Turpretim labvēlīga situācija darba tirgū turpinās veicināt privāto patēriņu, lai gan mazākā mērā nekā iepriekšējos gados. Tekošā konta pārpalikums un iekšzemes ieguldījumi saglabājas augstā līmenī. Tiek prognozēts, ka turpmākajos gados fiskālā politika būs mēreni ekspansīva.

Zviedrijas ekonomika acīmredzami palēninās. 2019. gadā reālais IKP pieaugums sasniedza 1,1%. Paredzams, ka 2020. gadā ekonomikas izaugsmes temps samazināsies līdz 1%. Iekšzemes pieprasījums un investīcijas ir vājas, tomēr vērojama stabila eksporta izaugsme. Paredzams, ka neto eksports tuvākajos gados kļūs arī par galveno izaugsmes dzinējspēku. Sagaidāms, ka bezdarba līmenis pārsniegs 7% un inflācija saglabāsies zem 2%. Mēreni ekspansīva fiskālā politika 2020. gadā un lēnāka izaugsme samazinās budžeta pārpalikumu. Tāpat turpinās samazināties valsts parāda attiecība pret IKP.

Sagaidāms, ka **Lielbritānijas** reālais IKP kopumā tuvākajos gados stabili, lai gan mērenākā tempā, pieaugs. Privāto patēriņu turpinās stimulēt reālās algas pieaugums, bet neskaidrība par Lielbritānijas turpmākajām tirdzniecības attiecībām ar ES nozīmē, ka ieguldījumi uzņēmējdarbībā, visticamāk, saglabāsies vājā līmenī. Paredzams, ka neto tirdzniecība, samazinoties ārējam pieprasījumam, turpinās bremsēt ekonomisko izaugsmi. Nodarbinātības pieauguma tempi kritīsies, tomēr bezdarbs saglabāsies zems. Tāpat tiek prognozēts, ka inflācija turpmākajos gados pakāpeniski pieaugs.

Ekonomikas izaugsmes tempi **NVS** valstīs pēdējos gados paātrinājās, ko lielā mērā noteica ekonomikas atgūšanās pēc recesijas iepriekšējos gados. Uzlaboti tirdzniecības nosacījumi, labvēlīga ārējā vide, mazāk svārstīgi makroekonomiskie apstākļi, zemāka inflācija, stabili valūtu maiņas kursi, kā arī augošas naftas cenas radīja labvēlīgu vidi reģionālajai attīstībai.

Tomēr lielākajā daļā NVS valstu 2019. gadā bija vērojams salīdzinoši neliels pieaugums. Gan cikliskie, gan strukturālie faktori ierobežo īstermiņa un ilgtermiņa ekonomikas perspektīvas. Ekonomiskā aktivitāte **Krievijā** 2019. gadā palēninājās. Izaugsmi kavē PVN likmju paaugstināšana, pieaugoša nenoteiktība ārējā vidē un pasaules pieprasījuma samazināšanās.

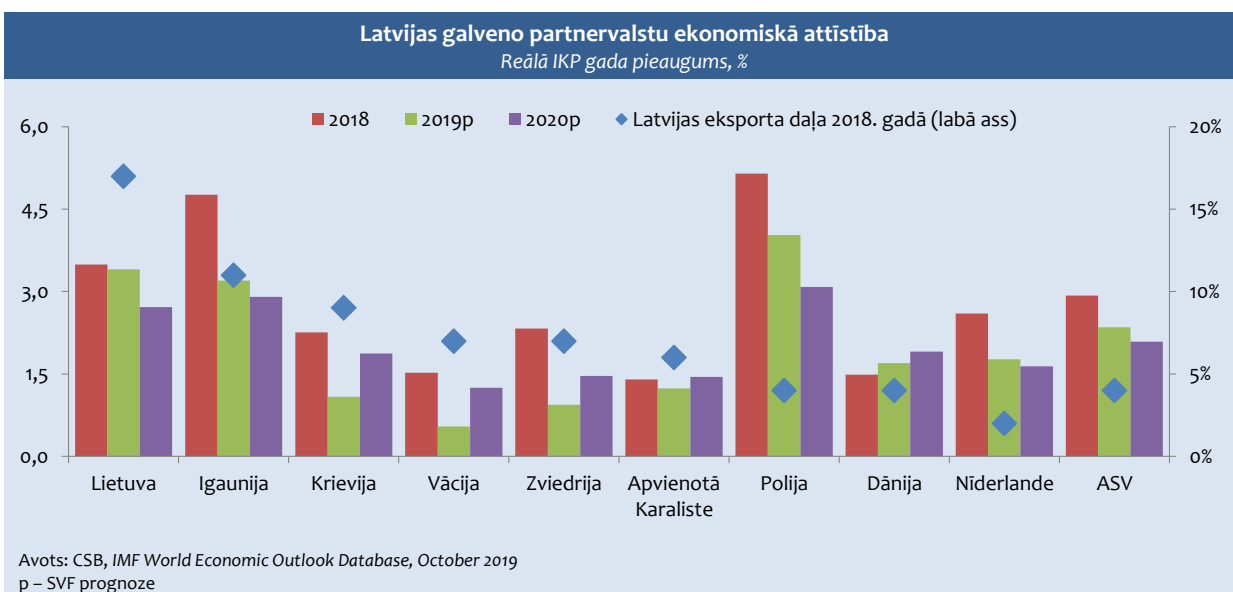
Neatrisinātais konflikts **Ukrainas** austrumos negatīvi ietekmē šīs valsts ekonomiku, jo zaudēta kontrole pār resursiem ir ievērojami samazinājusi Ukrainas eksportu un konkurētspēju. **Baltkrievija** un **Azerbaidžāna** savukārt ir pārvarējušas savu ekonomisko lejupslīdi. Tomēr ekonomikas atveseļošanās kļuvusi mērenāka, atspoguļojot situācijas pasliktināšanos ārējā vidē.

Galvenokārt pateicoties spēcīgam iekšzemes pieprasījumam un stabilai ārējai videi, izaugsmes tempi **Baltijas valstīs** 2019. gadā kopumā bija salīdzinoši spēcīgi.

2019. gadā **Lietuvas** ekonomika pieauga par 3,8%. Lai gan saglabāsies spēcīgs iekšzemes pieprasījums un noturīgs eksports, paredzams, ka reālais IKP pieaugums 2020. gadā sasnies vien 2,4%. 2019. gadā inflācijas pieauguma tempi sasniedza 2,4%. Sagaidāms, ka turpmākajos gados inflācija nedaudz samazināsies. Pēc būtiska pieauguma 2019. gadā paredzams, ka nodarbinātības pieaugums turpināsies arī 2020. gadā. Galvenokārt pieaugumu veicinājis vēsturiski augstais imigrācijas līmenis.

Spēcīgi privātie ieguldījumi un elastīgs darbaspēka piedāvājums **Igaunijā** ir veicinājuši izaugsmi 2019. gadā. 2019. gadā Igaunijas reālais IKP pieauga par 3,2%. Izaugsmes tempu pieaugumu 2019. gada pirmajā pusē nodrošināja privātās investīcijas. Sagaidāms, ka iekšzemes pieprasījums saglabāsies kā galvenais izaugsmes virzītājspēks, pateicoties iedzīvotāju ienākumu pieaugumam. Tomēr 2020. gadā sagaidāms, ka izaugsme palēnināsies ciklisko faktoru un enerģijas ražošanas nozares pārstrukturēšanās dēļ.

2.2. attēls

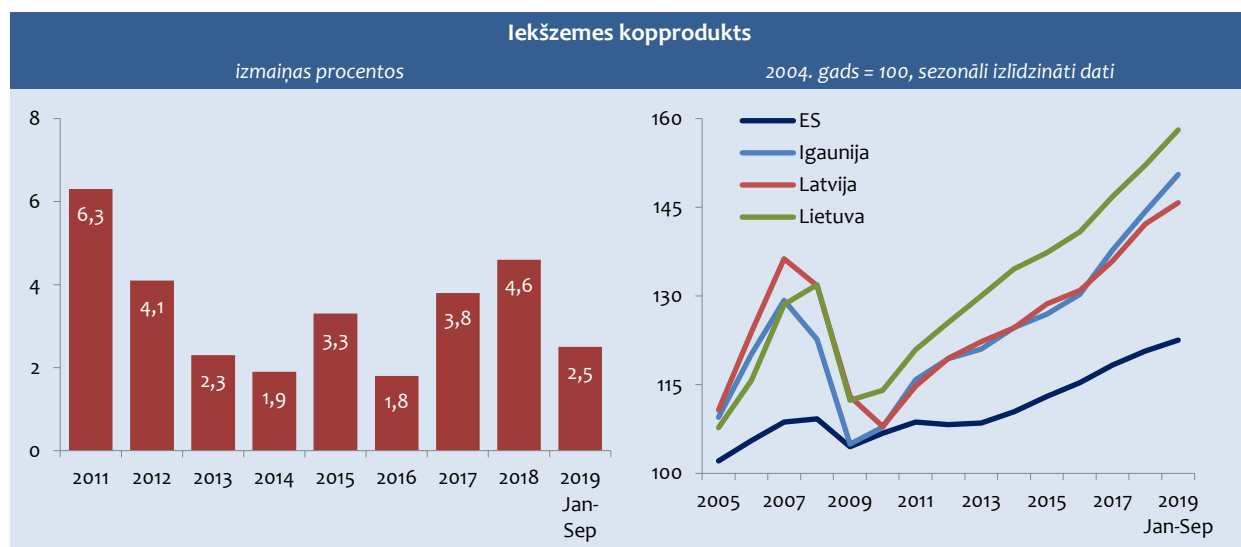
3. IEKŠZEMES KOPPRODUKTS UN KOPĒJAIS PIEPRASĪJUMS

3.1. DINAMIKA UN STRUKTŪRA

Kopš 2011. gada Latvijas ekonomikas izaugsme bija viena no straujākajām ES. 2011.-2012. gadā tā sasniedza vidēji 5,2% ik gadu. Pirmajos pēckrīzes gados Latvijas ekonomikas izaugsmi lielā mērā noteica eksporta apjumu pieaugums. Eksporta īpatsvars 2010.-2012. gadam pieauga par

7 procentpunktiem – no 54% līdz 61% no IKP. Dažādu faktoru dēļ no 2013. – 2016. gadam ekonomikas izaugsme bija lēnāka. Kopumā šajā periodā IKP pieauga vidēji par 2,3% ik gadu.

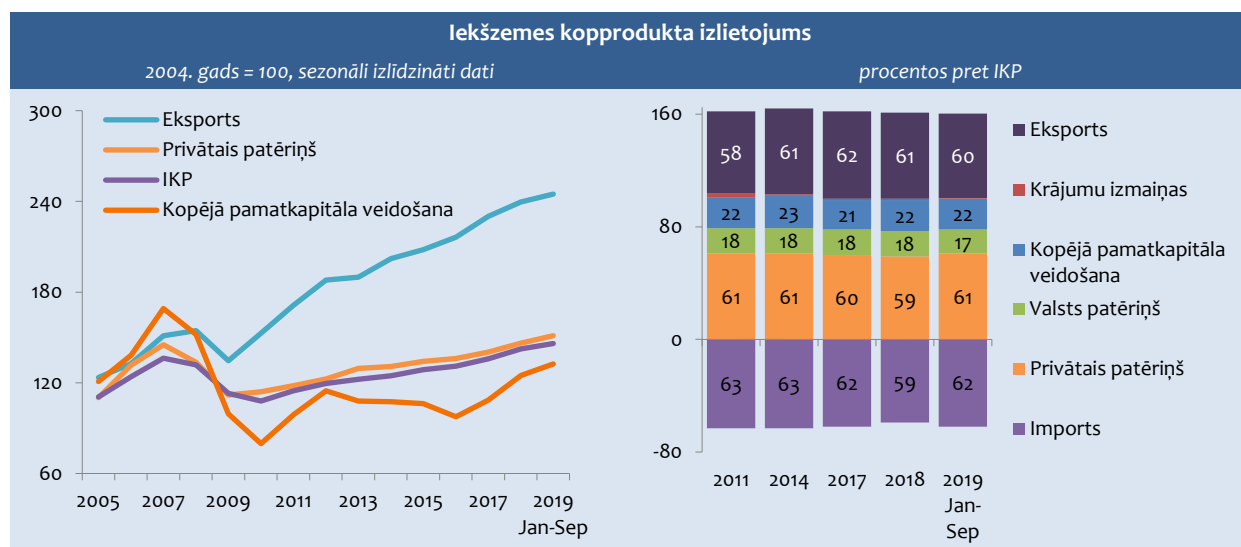
3.1. attēls

2013.-2014. gadā lēnākus ekonomikas pieauguma tempus noteica tendences ārējā vidē – lēnāka nekā iepriekš gaidīta izaugsme ES, kā arī ekonomiskās situācijas pavājināšanās Krievijā. Lai gan ģeopolitiskā situācija reģionā bija

saspringta, 2015. gadā Latvijas ekonomika turpināja augt. 2016. gadā izaugsme bija salīdzinoši vāja dēļ investīciju krituma un aizkavētās jaunās struktūrfondu līdzekļu programmas ieviešanas.

3.2. attēls

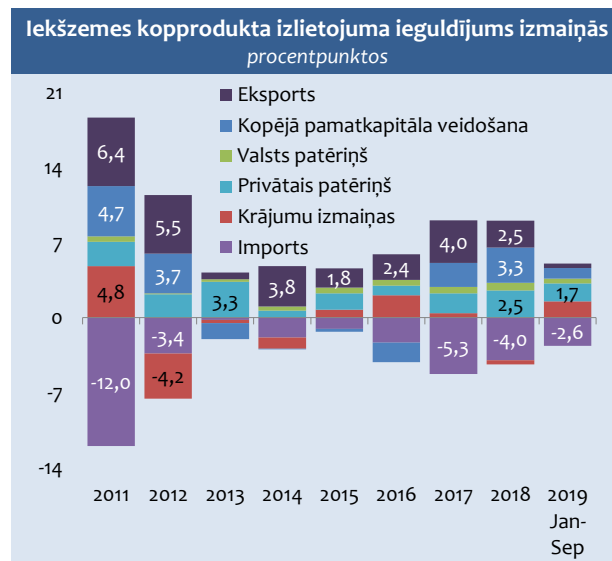
2017.-2018. gadā bija straujākā izaugsme pēdējo piecu gadu laikā. Tā sasniedza vidēji 4,2% ik gadu. Izaugsmes paaugstināšanos sekmēja situācijas uzlabošanās ES, jaunās struktūrfondu līdzekļu programmas uzsākšana, darba samaksas un nodarbinātības pieaugums. Šajā periodā stabili auga eksports, investīcijas, privātais un valsts patēriņš.

2019. gadā ekonomikas kāpums ir kļuvis mērenāks. Gada trīs ceturkšņos IKP pieauga par 2,5%. Izaugsmes tempu sabremzēšanas noteica gan iekšējie faktori (ES fondu investīcijas sasnigušas maksimumu, norises finanšu sektorā u.c.), gan arī ārējie faktori (globālo tirdzniecības attiecību pārskatīšana, *brexit*, lēnāka izaugsme ES valstīs).

2019. gada trīs ceturkšņos bija vērojams mērens eksporta pieaugums. Straujāk pieauga pakalpojumu eksports. Joprojām stabili aug arī privātais patēriņš, ko veicina situācija darba tirgū un stabils algu kāpums. Lēnāk nekā iepriekšējos gados pieauga valsts patēriņš.

2011.-2018. gadā visās trīs Baltijas valstīs izaugsme bija līdzīga. Nedaudz straujāk tā pieauga Igaunijā un Lietuvā – vidēji par 3,7% ik gadu, bet Latvijā – par 3,5 procentiem.

3.3. attēls

3.1. tabula

Iekšzemes kopprodukta izlietojums izmaiņas pret iepriekšējo gadu, procentos									
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019 Jan-Sep
Iekšzemes kopprodukts	6,3	4,1	2,3	1,9	3,3	1,8	3,8	4,6	2,5
Privātais patēriņš	3,7	3,7	5,6	1,1	2,5	1,5	3,1	4,2	3,5
Valsts patēriņš	2,7	0,4	1,2	2,1	3,0	2,9	3,2	4,0	2,6
Kopējā pamatkapitāla veidošana	23,8	16,1	-5,9	-0,3	-1,2	-8,2	11,3	15,8	4,8
Eksports	12,0	9,8	1,1	6,5	2,9	4,0	6,4	4,0	2,3
Imports	22,0	5,4	0,4	3,0	1,7	3,8	8,4	6,4	2,9

3.2. PATĒRIŅŠ

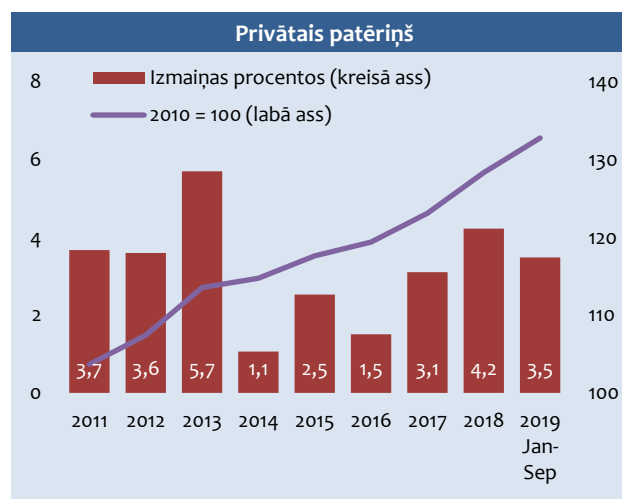
No 2011.-2013. gadam **privātais patēriņš** palielinājās vidēji par 4,3% ik gadu. Neskatoties uz situācijas uzlabojumu darba tirgū un zemo inflāciju, 2014.-2016. gadā privātā patēriņa apjomi tāpat kā kopējā ekonomikas izaugsme bija mērenāki. Privātā patēriņa pieaugums šajā periodā bija vien 1,7% ik gadu. Pieaugumu sekmēja vidējās darba samaksas kāpums, kamēr nodarbinātības pieaugums bija lēns.

Privātais patēriņš tāpat kā kopējā ekonomikas izaugsme 2017.-2018. gadā auga straujāk – vidēji par 3,7% ik gadu, ko nodrošināja nodarbinātības un būtisks darba samaksas pieaugums.

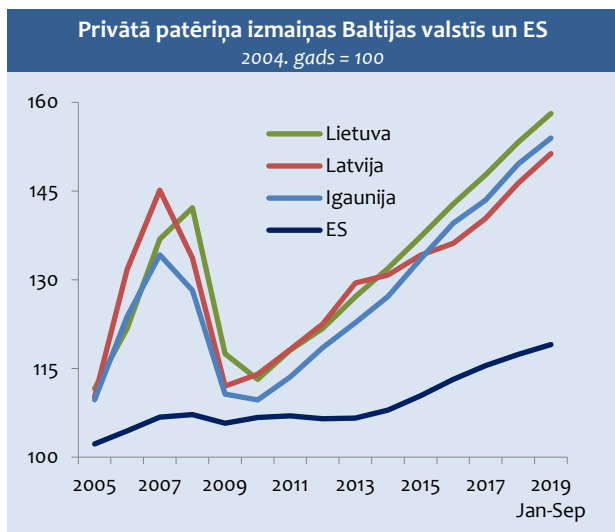
2019. gada 3 ceturkšņos privātais patēriņš turpināja augt, tomēr, neskatoties uz algu palielinājumu un labvēlīgo situāciju darba tirgū, pieauguma temps bija mērenāks.

Salīdzinot ar pārējām Baltijas valstīm, Latvijā kopš 2011. gada ir lēnākais privātā patēriņa kāpums.

3.4. attēls

3.5. attēls

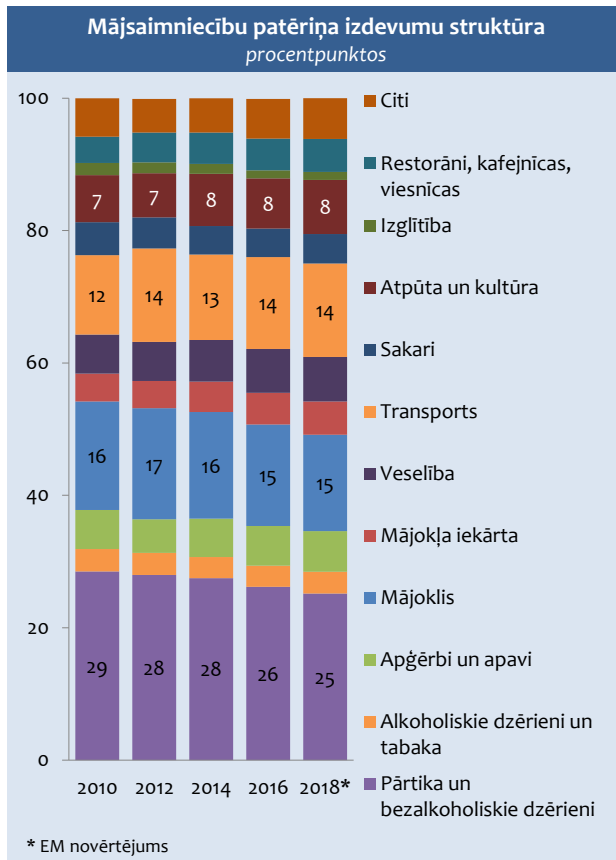
Mājsaimniecību patēriņa struktūrā lielāko daļu veido izdevumi pārtikai, otru lielāko patēriņa izdevumu grupu veido izdevumi mājoklim, bet trešā prioritāte mājsaimniecību izdevumos ir izdevumi transportam. Izdevumu pārtikai, mājoklim, sakariem un izglītībai īpatsvars mājsaimniecības patēriņa izdevumu struktūrā kopš 2010. gada ir samazinājies, bet izdevumu transportam, atpūtai un kultūrai, restorāniem, kafējnicām un viesnīcām, kā arī veselībai un mājokļa iekārtai īpatsvars ir pieaudzis.

Savukārt mājsaimniecību izdevumi naudas izteiksmē 2018. gadā bija lielākie pēdējo 10 gadu laikā. 2018. gadā, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, izdevumi pārtikas iegādei pieauga par 6%. Nedaudz pieauga izdevumu apjoms mājoklim un komunālajiem pakalpojumiem – par 2%. Tāpat bija novērots izdevumu kāpums transportam – par 4%. To galvenokārt ietekmēja izdevumu pieaugums personisko transportlīdzekļu ekspluatācijai un automobiļu iegādei. Straujākais kāpums bija izdevumiem atpūtai un kultūrai – par 12%, kas veido ceturto lielāko izdevumu grupu.

2018. gadā, salīdzinot ar 2010. gadu, mājsaimniecību patēriņa izdevumi pieauga visās patēriņa izdevumu grupās, izņemot izdevumus izglītībai. Lielākais ieguldījums patēriņa izdevumu pieaugumā bija izdevumiem transportam un pārtikai.

No 2010. gada patērētāju noskaņojums, lai arī svārstīgs, kopumā uzlabojas, tomēr tas joprojām ir negatīvs. Optimistiskākais noskaņojuma līmenis tika sasniegts 2018. gada janvārī, kad rādītājs sasniedza -1 punktu, kas ir augstākais pēdējo 10 gadu laikā. Tādu patērētāju noskaņojuma uzlabošanas lielā mērā veicināja straujā ekonomikas izaugsme pēdējos gados. Tomēr, lai arī noskaņojums pakāpeniski uzlabojās, tas kopumā atpalika no Eiropas Savienības vidējā līmeņa. Tikai kopš 2018. gada decembra patērētāju noskaņojumam uzlabojoties, tas beidzot ir pārsniedzis ES vidējo līmeni.

3.6. attēls

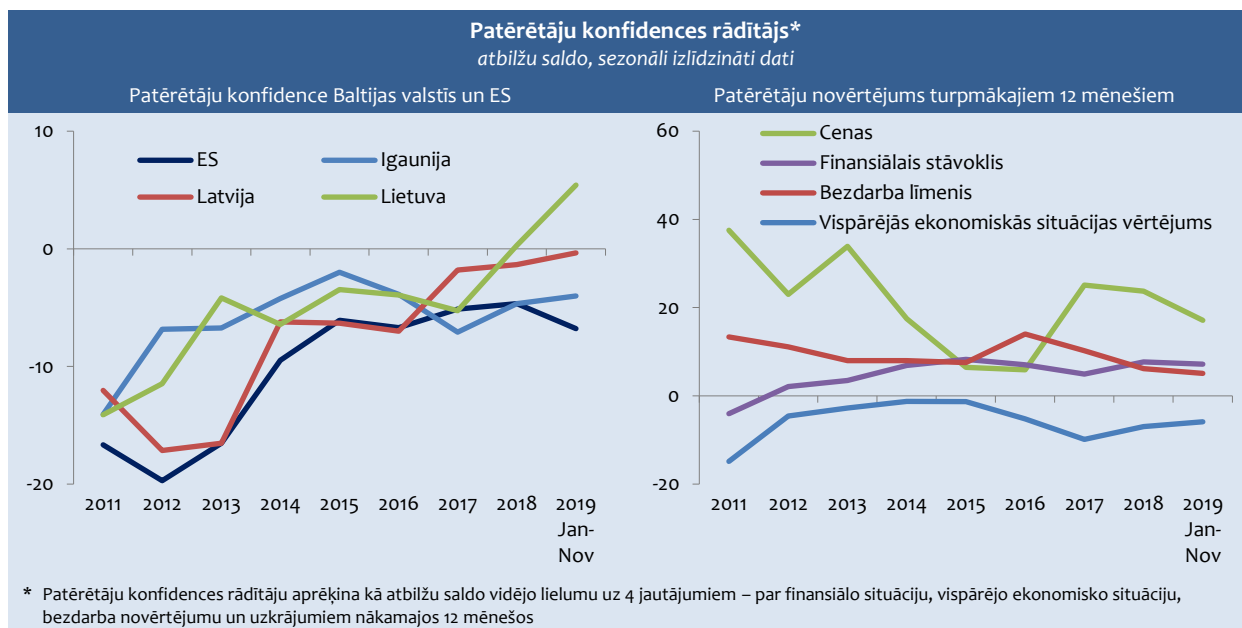
Patērētāju novērtējums par ģimenes finansiālo situāciju kopš 2012. gada lielā mērā ir nostabilizējies, un tam ir tendence uzlaboties, izņemot nelielos kritumus 2013. gada vidū un 2017. gada sākumā. Kopš 2017. gada vidus optimisms kopumā pieaug.

Patērētāju novērtējuma pieauguma tendence par kopējo situāciju valstī kopš 2010. gada būtībā ir līdzīga novērtējumam par ģimenes finansiālo situāciju. Līdz 2012. gadam bija vērojams straujš pieaugums, un 2012. gadā noskaņojums nostabilizējās, tajā pašā laikā saglabājot augšupejošu tendenci. Kopš straujā krituma 2017. gada sākumā novērtējums uzlabojās, tomēr tā pieaugums vairs nav tik straujš un joprojām ir negatīvs.

Patērētāju novērtējums par ģimenes finansiālo situāciju lielā mērā ir atkarīgs no valsts izaugsmes, līdz ar to ir likumsakarīgi, ka, uzlabojoties ekonomiskajai situācijai valstī, uzlabosies patērētāju novērtējums par kopējo situāciju valstī un arī par ģimenes finansiālo situāciju.

Patērētāju bezdarba gaidas kopš 2010. gada kopumā mazinājās, neskatoties uz svārstībām, kopumā saglabājot lejupējo tendenci. Tomēr kopš 2016. gada gaidas atsāka pieaugt, 2016. gada beigās sasniedzot augstāko kāpumu – 24,3 punktu līmeni. Kopš 2017. gada vidus bezdarba gaidas kopumā mazinās, kas lielā mērā saistīts arī ar kopējā bezdarba līmeņa samazināšanos un nodarbinātības pieaugumu.

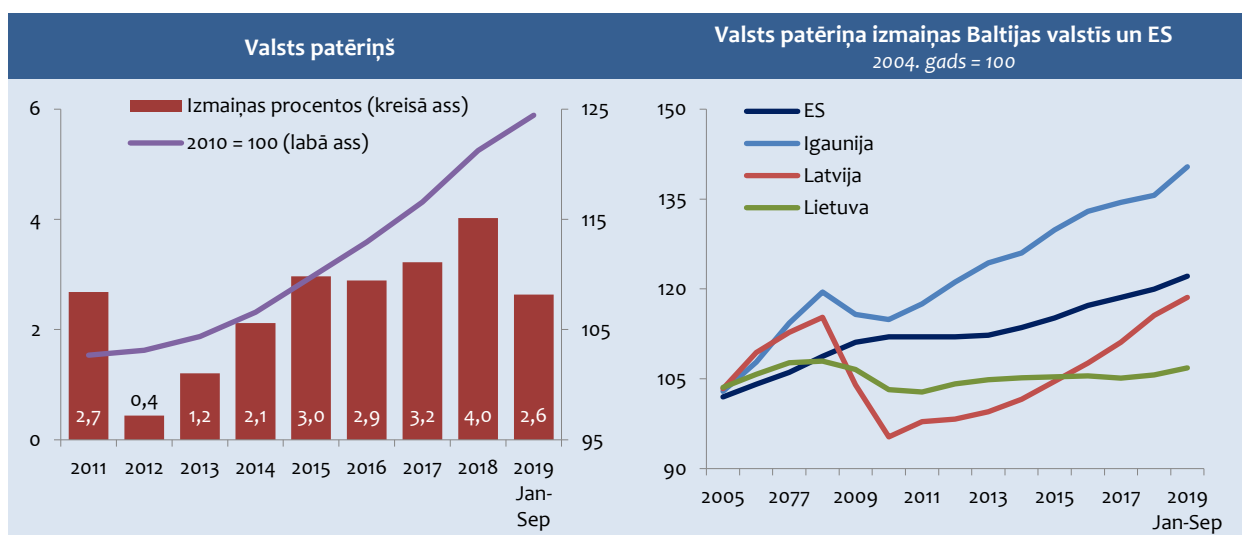
3.7. attēls

Patērētāju inflācijas gaidas līdz 2011. gada aprīlim strauji pieauga. Kopš 2011. gada vidus inflācijas gaidas ir ļoti cikliskas, patērētājiem tādā veidā reaģējot uz dažādām izmaiņām, tomēr kopumā tās mazinājās. Kopš 2013. gada vidus gaidu samazinājums bija ļoti straujš, 2016. gada septembrī sasniedzot -2 punktu līmeni, kas ir zemākais kopš 2011. gada. 2016. gada beigās inflācijas gaidas atsāka pieaugt līdz 2017. gada vidum. Kopš 2017. gada beigām inflācijas gaidas samazinās, ko lielā mērā ietekmē lēnāks cenu kāpums un iepriekšējo gadu augstā inflācija.

Valsts patēriņa jeb sabiedrisko pakalpojumu apjomu pieaugums pēckrīzes laikā bija lēns. Valdības apņemšanās turpināt mazināt valsts budžeta deficītu 2012. un 2013. gadā ierobežoja strauju izdevumu pieaugumu. Palielinoties budžeta ieņēmumiem, kopš 2014. gada valsts patēriņš aug straujāk. Kopumā no 2011.-2018. gadam valsts patēriņš vidēji gadā pieauga par 2,4 procentiem.

3.8. attēls

2018. gadā bija vērojams straujākais pieaugums kopš 2006. gada. Arī 2019. gadā tas turpina pieaugt, tikai pieauguma temps ir mērenāks. Pēdējos gados būtiski palielināti budžeta izdevumi valsts aizsardzības spēju palielināšanai, lai nodrošinātu valsts aizsardzības finansējumu pret IKP 2% apmērā. Ilgtspējīgas un sabalansētas valsts ekonomiskās attīstības veicināšanai

ieviests atliktais UIN uzņēmumu peļņai, samazināts darbaspēka nodokļa slogs un valsts budžeta iespēju robežās primāri nodrošināts finansējuma pieaugums aizsardzībai, veselībai, demogrāfijai un autoceļu uzturēšanai.

Salīdzinot ar pārējām Baltijas valstīm, Latvijā kopš 2011. gada ir straujākais valsts patēriņa kāpums.

3.3. INVESTĪCIJAS

Investīcijas Latvijas tautsaimniecībā turpina pieaugt, bet to temps kļūst mērenāks. Kopš 2017. gada ir pārvarēts vājās investēšanas periods. Izdevumi kopējā pamatkapitāla veidošanai 2017. un 2018. gadā pieauga attiecīgi par 11,3% un 15,8%, kas ir daudz straujāk nekā vairumā ES dalībvalstu. Investīciju kāpumu pēdējos gados galvenokārt noteica apjomīgi ieguldījumi būvniecības aktīvos. Šī gada deviņos mēnešos investīcijas Latvijas tautsaimniecībā bija par 4,8% augstākā līmenī nekā pirms gada.

Investīciju atgūšanās pēc krīzes ir salīdzinoši lēna. To ikgadējie pieauguma tempi kopš 2010. gada, kad izdevumi kopējā pamatkapitāla veidošanai sasniedza vēsturiski zemāko līmeni – 19,7% no IKP, kopumā ir mērenāki nekā pirms krīzes. Laikā no 2011.-2018. gadam investīcijas pieauga vidēji gadā par 6,4% un veidoja 22% no IKP. Turklāt investēšanas dinamika bija nenoturīga, ar strauju kāpumu 2011.-2012. gadā un ilgstošu vājās investēšanas periodu 2013.-2016. gadā. Kopumā no 2011.-2016. gadam investīcijas ik gadu vidēji pieauga par 3,4%, kas būtiski atpalika no vēsturiskiem (1995-2004)¹ gada vidējiem

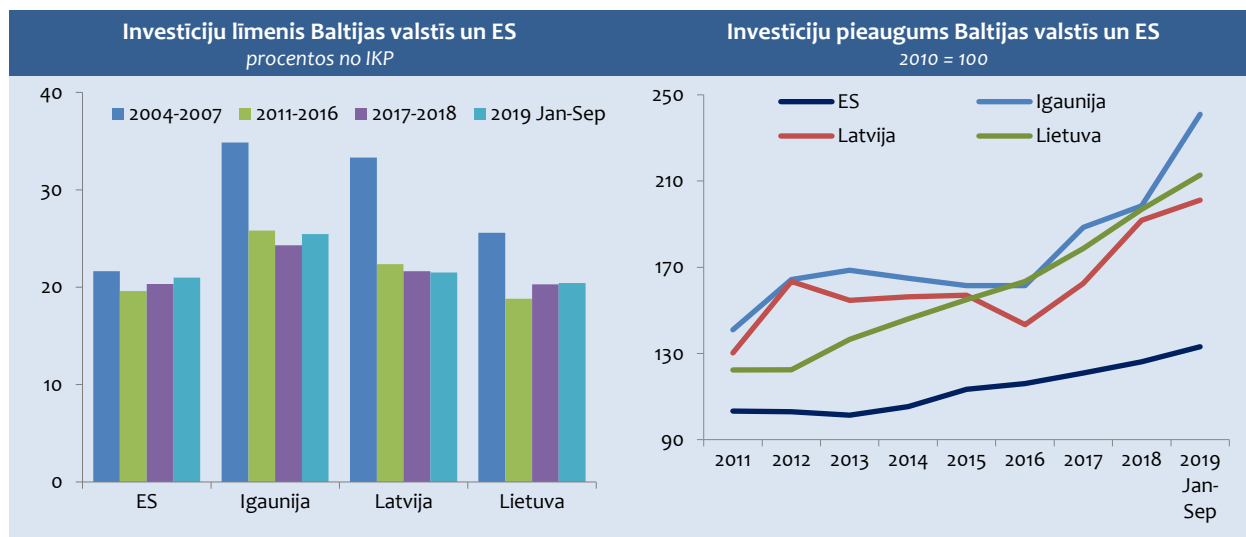
pieauguma tempiem (18,3%). Investīciju svārstīgumu lielā mērā ietekmēja ES struktūrfondu apgušanas cikliskums.

Kopš 2017. gada ieguldījumi pamatkapitāla veidošanai pieaug straujāk – vidēji gadā par 13,6%. Līdz ar straujāku investīciju dinamiku ir palielinājies arī investīciju līmenis, 2018. gadā sasniedzot 22,5% no IKP. Arī 2019. gadā investīcijas turpina pieaugt, bet to dinamika ir mērenāka.

Neskatoties uz pēdējo gadu pieaugumu, investīciju līmenis ir krietni zemāks nekā straujās izaugsmes gados (2005-2007).

Investīciju finansējumu pārsvarā nodrošināja uzņēmēju pašu līdzekļi un ES struktūrfondi, kamēr kreditēšana ilgstoši saglabājās ļoti zemā līmenī. Neskatoties uz salīdzinoši zemām izmaksām un pieaugušo pieprasījumu, kredītportfela attiecība pret IKP turpina sarukt. Saskaņā ar Latvijas bankas datiem 2018. gada beigās nefinanšu sabiedrībām un mājāsaimniecībām izsniegto kredītu atlikums samazinājās līdz 40,2% no IKP, kas ir krietni zemāks līmenis nekā pirms krīzes.

3.9. attēls

¹ Laikposms 1995.-2004. gadam var būt uzskatīts par ilgtermiņa tendences rādītāju, kas izslēdz investīciju apjoma straujo pieaugumu ekonomikas uzplaukuma gados un to vēlāku kritumu recesijas gados.

Vājas kreditēšanas apstākļos investīciju apjomu izmaiņas arī turpmākajos gados lielā mērā noteiks ES struktūrfondu finansējuma pieejamība.

Investīciju straujāku dinamiku būtiski ierobežo arī relatīvi zems pieprasījums, privātā un valsts sektora salīdzinoši augsts parādsaistību līmenis, kā arī ekonomiskās un politiskās situācijas nenoteiktība ārējā vidē.

Lielāka daļa no investīcijām ir veikta būvniecības aktīvos. Galvenokārt tie ir ieguldījumi ēkās un būvēs, kas veido gandrīz pusi no izdevumiem kopējā pamatkapitāla veidošanai. Krīzes ietekmē investīciju samazinājums šajos aktīvos bija salīdzinoši neliels, turklāt atgūšanās pēc krīzes visai strauja. Kopš 2011. gada ieguldījumi ēkās un būvēs pieauga ik gadu vidēji par 5,3%, tai skaitā 2017. gadā – par 18,1% un 2018. gadā – par 23%, ko būtiski ietekmēja apjomīgi valsts ieguldījumi infrastruktūras projektos.

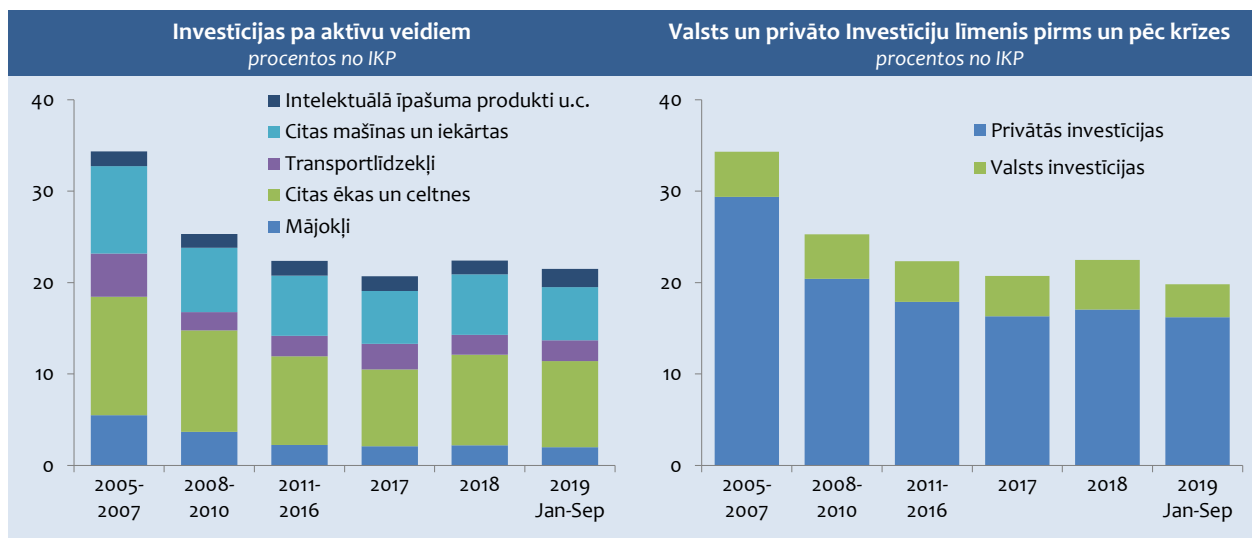
Ieguldījumi mājokļos kopējo investīciju struktūrā pēdējos gados veido salīdzinoši nelielu daļu – aptuveni 9-10%, t.i., 2-3% no IKP. Pārsvārā tie tiek finansēti ar banku aizdevumiem, kuru samazinājums globālās finanšu krīzes ietekmē vienlaikus ar privātā sektora parādsaistību kāpumu lielā mērā noteica arī ieguldījumu kritumu šajos aktīvos – par gandrīz 70% (2008.-2010. gadā). Laika periodā no 2011.-2018. gadam investīcijas mājokļos ik gadu pieauga

vidēji par 2,2%, kas ir tuvu vēsturiski vidējiem rādītājiem. 2018. gadā investīcijas mājokļos par 7,2% bija augstākā līmenī nekā pirms gada un veidoja 9,8% no kopējām investīcijām Latvijas tautsaimniecībā.

Investīciju mašīnās un tehnoloģiskajās iekārtās atgūšanās pēc krīzes norit lēnāk nekā citos aktīvos, kas galvenokārt skaidrojams ar vājo kreditēšanu, salīdzinoši augstām privātā sektora parādsaistībām un nelabvēlīgu tirgus konjunktūru. Laikā no 2011.-2018. gadam ieguldījumi mašīnās un iekārtās ik gadu pieauga vidēji par 8,8%. Šāda investīciju dinamika bija nepietiekama, lai kompensētu investīciju samazinājumu krīzes gados. 2018. gadā investīcijas mašīnās un iekārtās bija 9% no IKP līmenī, un tas ir gandrīz uz pusi mazāk nekā vidēji pirmskrīzes gados (1995.-2007. gadā).

Investīcijas intelektuālā īpašuma aktīvos gandrīz nemainījās, jau vairākus gadus saglabājoties vidēji 1,6% no IKP līmenī (tai skaitā ieguldījumi P&A – 0,6% no IKP). Ekonomikas recesijas gados ieguldījumi šajos aktīvos samazinājās nenozīmīgi – vidēji gadā par 6,7%, un turpmākajos gados (2011.-2018. gadā) to dinamika bija mērena – ik gadu vidēji par 2%. 2018. gadā, salīdzinot ar 2017. gadu, investīcijas intelektuālā īpašuma aktīvos pieauga par 4,6% un veidoja 1,5% no IKP.

3.10. attēls

2019. gadā saglabājas iepriekšējo gadu investīciju struktūra. Tomēr straujāk aug investīcijas mašīnās un iekārtās, kamēr ieguldījumu dinamika būvniecības aktīvos palēninās. 2019. gada pirmajā pusgadā būvniecības aktīvos ieguldīts par 0,2% vairāk nekā pirms gada, tai skaitā investīcijas inženierbūves un celtnēs pieauga par 4%, kamēr ieguldījumi mājokļos bija par 13,6% zemākā līmenī nekā gadu iepriekš. Mašīnās un iekārtās kopumā bija investēts par 10,5% vairāk nekā pirms gada, turklāt ieguldījumi transportlīdzekļos samazinājās – par 5,2%. Straujāks nekā iepriekšējā gadā ir arī ieguldījumu pieaugums intelektuālā īpašuma produktos (pieauga par 9,5%).

Privātās investīcijas pieaug mēreni, un to līmenis joprojām ir zemāks nekā pirms krīzes. Privātās investīcijas laika periodā no 2011.-2018. gadam veidoja vidēji 17,6% no IKP, kas ir par gandrīz 11 procentpunktiem mazāk kā straujās izaugsmes gados. Pēdējos gados privāto investīciju dinamika kļūst arvien straujāka. 2018. gadā un 2019. gada pirmajā pusgadā tās pieauga attiecīgi par 11,6% un 3,7%. Zemās kreditēšanas apstākļos privātās investīcijas pārsvārā tiek finansētas ar uzņēmumu pašu līdzekļiem. Nozīmīgu atbalstu privātajām investīcijām nodrošina valsts ar ES struktūrfondu līdzfinansējumu.

Valsts investīcijas Latvijā saglabājas augstā līmenī, un tām ir nozīmīga loma pamatkapitāla uzkrāšanā. Pēdējos gados

valsts investīcijas veido 1/5 daļu no kopējām investīcijām Latvijas tautsaimniecībā, un to dinamika lielā mērā ir saistīta ar ES struktūrfondu apgušanas cikliskumu. Līdz ar ES struktūrfondu finansējuma atjaunošanos valsts investīcijas kopš 2017. gada pieaug – vidēji par 33,5% gadā. Savukārt 2019. gada 1. pusgadā valsts investīciju apjoms bija par 10,7% augstākā līmenī nekā pirms gada.

Latvijā valsts investīciju daļa kopējā investīciju apjomā ir viena no augstākām starp ES dalībvalstīm – saskaņā ar *Eurostat* datiem 2018. gadā valsts investīcijas ES-28 valstīs vidēji veidoja 2,9% no IKP (Latvijā – 5,4%).

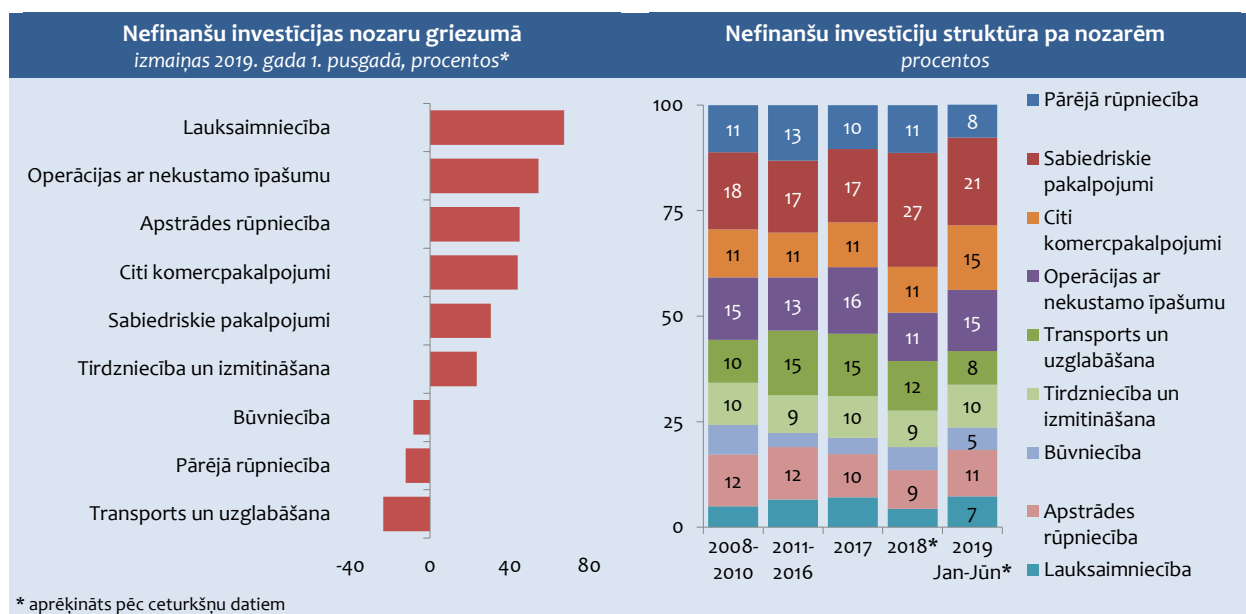
3.2. tabula

Kopējā kapitāla veidošana vidēji gadā							
	1995-2007	2008-2010	2011-2016	2016	2017	2018	2019 Jan-Sep
reālais pieaugums							
IKP	7,4	-7,4	3,3	1,8	3,8	4,6	2,5
Kopējā kapitāla veidošana	18,1	-24,4	6,0	1,3	11,8	13,1	1,3
– kopējā pamatkapitāla veidošana	18,4	-21,5	4,1	-8,2	11,3	15,8	4,8
procentos pret IKP							
Kopējā kapitāla veidošana	27,9	25,8	23,7	20,8	21,9	23,5	22,0
– kopējā pamatkapitāla veidošana	25,2	24,5	22,4	19,5	20,7	22,5	21,5
– krājumu izmaiņas	2,6	1,2	1,3	1,3	1,2	1,0	0,5

Investīcijas Latvijas tautsaimniecības nozarēs ir diezgan svārstīgas. Finanšu krīzes ietekmē investīcijas samazinājās visās nozarēs. Īpaši liels investīciju apjoma kritums bija būvniecībā. 2010. gadā būvniecības nozarē investēja par 83,2% mazāk nekā 2007. gadā. Gandrīz tikpat liels investīciju samazinājums bija arī tirdzniecības un izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumu nozarēs. Savukārt tādās nozarēs kā informācijas un komunikācijas pakalpojumi, veselība un sociālā aprūpe, ieguves rūpniecība un enerģētika investīcijas saruka visai mēreni.

Kopš 2011. gada investēšanas intensitāte² vairākās nozarēs palielinājās, un straujākā dinamika bija pakalpojumu nozarēs. Laikā no 2011.-2018. gadam investīcijas pakalpojumu nozarēs vidēji gadā pieauga par 4,6%, ko būtiski ietekmēja apjomīgie ieguldījumi transporta un uzglabāšanas pakalpojumos, kā arī tirdzniecības un izmitināšanas pakalpojumu nozarēs. Preču ražošanas nozarēs investīcijas pieauga nedaudz mērenāk – par 2,6% vidēji gadā. Kopumā investēšanas intensitāte pakalpojumu nozarēs kopš 2011. gada bija tuvu vēsturiskiem rādītājiem, kamēr ražošanas nozarēs tā bija zemākā līmenī.

3.11. attēls

² investīciju (ieguldījumu pamatkapitāla veidošanā) attiecība pret pievienoto vērtību.

Līdzīgas tendences saglabājas arī 2019. gadā. Pakalpojumu nozarēs investēja par gandrīz 26% vairāk nekā pirms gada. Savukārt preču ražošanas nozarēs investīciju apjomi palielinājās par 18 procentiem.

Lielākais devums bija investīciju pieaugumam valsts pārvaldes nozarē (pieaugums par 33%) un operācijās ar nekustamo īpašumu (pieaugums par 54%). Investīcijas apstrādes rūpniecībā bija par gandrīz 45% augstākā līmenī nekā pirms gada. Savukārt enerģētikas un būvniecības nozarē investīcijas bija zemākā līmenī nekā pirms gada.

Rūpniecības uzņēmumu vadītāju aptaujas rezultāti liecina, ka nozīmīgākais investīcijas veicinošais faktors ir pieprasījuma pieaugums. Pēdējos gados palielinājās finanšu pieejamības faktoru nozīme investīciju stimulēšanā. Arī

2019. gadā finansiālie apstākļi tiek lēsti kā nozīmīgs investīcijas atbalstošs faktors, kas ir līdzvērtīgs tehniskā rakstura faktoriem, tādiem kā, piemēram, tehnoloģiju attīstība, kvalificēta darbaspēka pieejamība u.c.

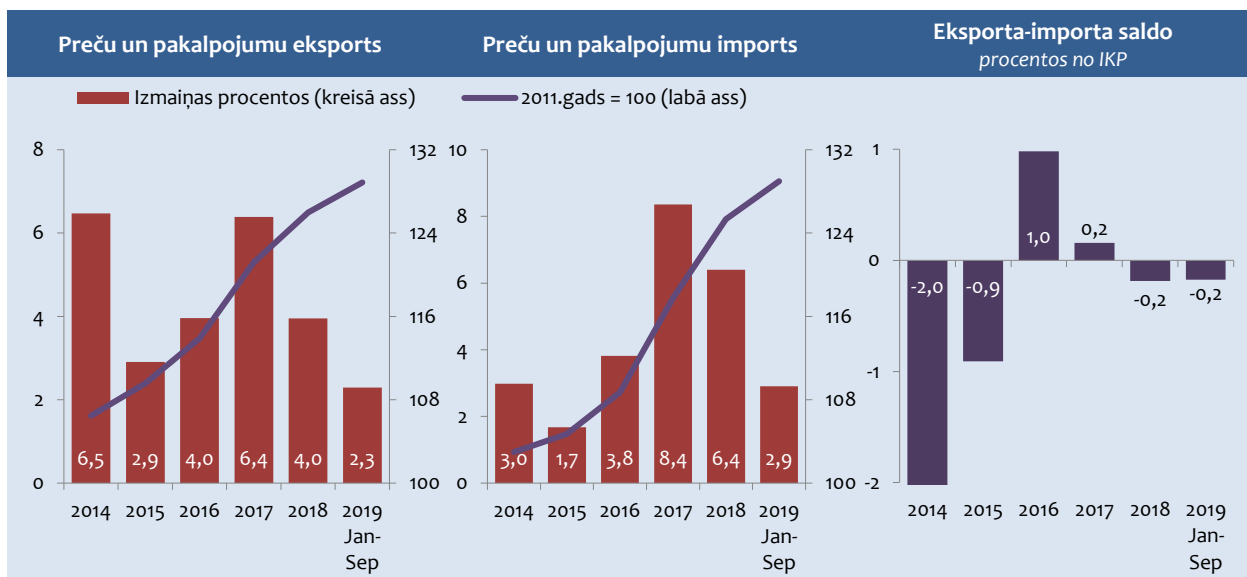
Nākamajos gados investīciju dinamika var būt mērenāka. Saglabājoties ārējās vides nenoteiktībai, kā arī kreditēšanas zēmajam līmenim, investīciju dinamika var vājināties. Investēšanas procesa mērenāku dinamiku ietekmēs ES struktūrfondu programmu noslēgums, kā arī vājāks ārējais pieprasījums. Vienlaikus darbaspēka ierobežotais piedāvājums un augsta ražošanas jaudu noslodze labvēlīgajos konjunktūras apstākļos var kļūt par stimulu investīcijām.

3.4. EKSPORTS UN IMPORTS

Pēdējos gados Latvijas eksports attīstās dinamiski. Eksports ir viens no galvenajiem ekonomiskās izaugsmes faktoriem,

un tā dinamika ir cieši saistīta ar ārējo pieprasījumu un partnervalstu ekonomiku attīstības tempiem.

3.12. attēls

Nozīmīgākais Latvijas eksporta tirgus nemainīgi ir ES valstis, tai skaitā Lietuva un Igaunija. 2017.-2018. gadā eksporta attīstību veicināja ekonomiskā izaugsme abās Baltijas valstīs, kā arī stabils pieprasījums citās ES valstīs. Savukārt 2019. gadā, mazinoties partnervalstu ekonomiskās izaugsmes tempiem, eksporta attīstība ir mērenāka.

Salīdzinoši lielu daļu sastāda arī eksports uz NVS valstīm, tai skaitā Krieviju. Ekonomiskās situācijas stabilizācija reģionā pozitīvi ietekmē arī ārējo pieprasījumu, attiecīgi uzlabojot Latvijas eksporta iespējas NVS tirgos.

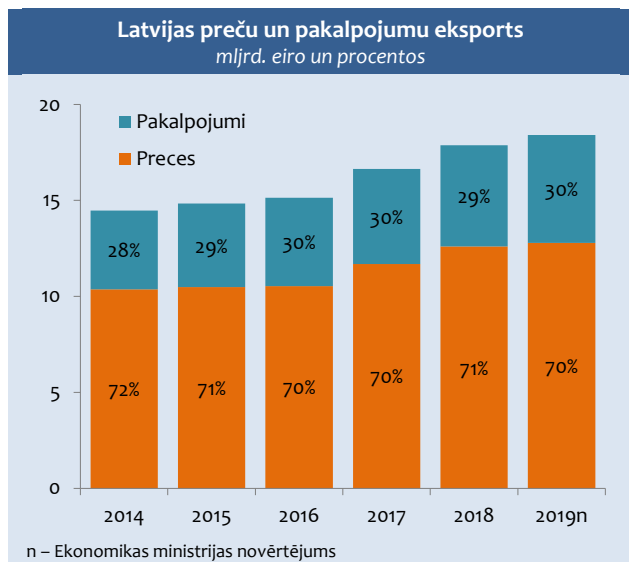
Latvijas preču un pakalpojumu importa attīstības galvenie faktori ir apstrādes rūpniecības ražošanas apjomu un mājsaimniecību rīcībā esošo ienākumu pieaugumi. Pēdējos gados, augot iekšējam pieprasījumam, būtiski pieaug arī importa apjomi.

Eksporta-importa saldo no izteikti negatīva 2012.-2015. gadā ir līdzsvarojies un, sākot no 2017. gada, ir tuvu nullei.

EKSPORTS

Vairāk nekā divas trešdaļas Latvijas eksporta veido preču eksports, bet pārējo – pakalpojumu eksports. Pēdējo gadu laikā šī proporcija nav būtiski mainījusies.

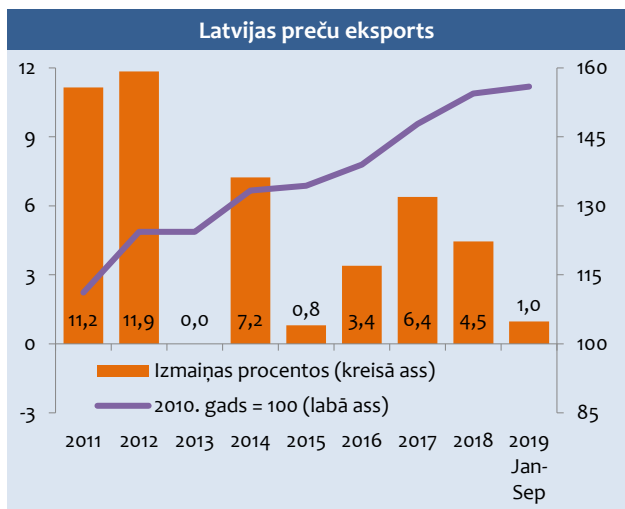
3.13. attēls

Latvijas **preču eksports** no 2014.-2018. gadam attīstījās dinamiski, izņemot 2015. gadu, kad tā apjomi būtībā saglabājās iepriekšējā gada līmenī. Savukārt 2019. gada trīs ceturkšņos, mazinoties ārējam pieprasījumam, preču eksports ir nedaudz zem iepriekšējā gada līmeņa.

Pozitīvi eksporta attīstību ietekmē eksporta cenu izmaiņas. Faktiskajās cenās eksports 2017.-2018. gadā pieauga vidēji par aptuveni 10% ik gadu, savukārt, mazinoties ārējam pieprasījumam, 2019. gada deviņos mēnešos – par 0,6 procentiem.

3.14. attēls

Latvijas ražotāju konkurētspējas uzlabošanās pēckrīzes gados pamatā noteica darbaspēka izmaksu samazināšanās. 2012.-2013. gadā, vājinoties izaugsmei ES, ārējais pieprasījums ievērojami samazinājās, un eksporta attīstību galvenokārt noteica konkurētspējas pieaugums. 2015.-2017. gadā preču eksporta pieaugumu pamatā noteica ārējais pieprasījums, attiecīgi konkurētspējas loma eksporta pieaugumā mazinājās. Savukārt, sākot no 2018. gada, Latvijas eksporta uz ES valstīm attīstību nosaka vienlīdz straujš Latvijas uzņēmumu konkurētspējas pieaugums un ārējais pieprasījums.

3.3. tabula

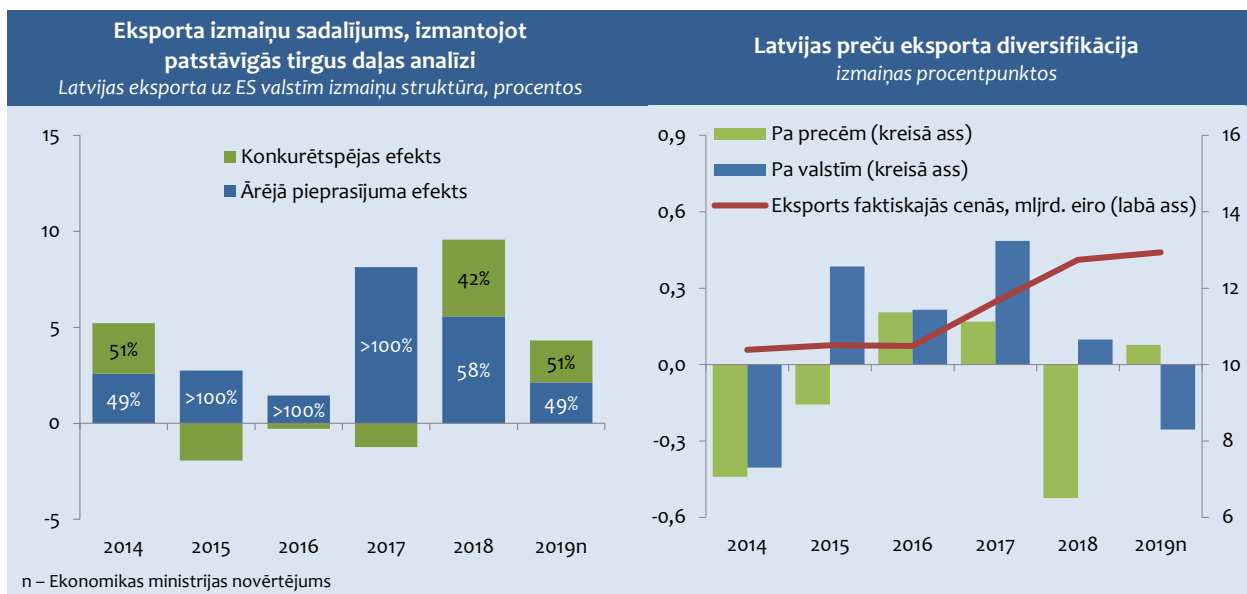
Latvijas preču eksporta dinamika izmaiņas procentos, faktiskajās cenās				
	2016	2017	2018	2019 Jan-Okt
Pavisam	-0,1	11,0	9,4	0,6
Lauksaimniecības un pārtikas produkti	3,8	19,2	-0,5	12,8
Minerālie produkti	-23,6	3,7	11,0	-11,2
Ķīmiskās rūpniecības preces	8,9	8,1	6,8	10,7
Vieglās rūpniecības preces	-15,0	9,6	-0,4	17,1
Koksne un tās izstrādājumi	4,1	7,1	19,4	-1,5
Metāli un to izstrādājumi	-6,3	21,0	14,1	-5,1
Mehānismi, ierīces un elektroiekārtas	-6,3	10,8	14,1	-11,4
Transporta līdzekļi	21,4	8,7	12,4	-3,0
Pārējās preces	7,0	5,3	4,9	3,1

Straujāk augot lielākajām preču grupām, tādām kā koksne un tās izstrādājumi un lauksaimniecības un pārtikas preces, rezultātā pasliktinās eksporta preču diversifikācijas rādītājs, turpretī, straujāk attīstoties salīdzinoši mazākām eksporta grupām, šis rādītājs uzlabojas. Diversifikācijas rādītāja uzlabošanās preču griezumā bija vērojama 2015.-2017. gadā. Pretējs process bija vērojams 2018. gadā, kad būtiski pieauga koksnes un tās izstrādājumu eksports, kas negatīvi ietekmēja arī diversifikācijas rādītāju preču griezumā. Savukārt 2019. gadā rādītājs nedaudz uzlabojas.

Preču eksporta diversifikācija pa valstīm pēdējos 2015.-2018. gadā uzlabojās, kas liecina par jaunu tirgu apgūšanu. Savukārt 2019. gadā eksports straujāk pieaug uz lielākajām partnervalstīm – Igauniju, Lietuvu un Vāciju, kas attiecīgi pasliktināja diversifikācijas rādītāju.

2018. gadā pieauga gandrīz visu preču grupu eksporta apjomi, izņemot lauksaimniecības un pārtikas, kā arī vieglās rūpniecības preces, kas būtībā saglabājās iepriekšējā gada līmenī. Straujākā izaugsme bija vērojama koksnes un tās izstrādājumu un mehānismu un ierīču eksporta grupās.

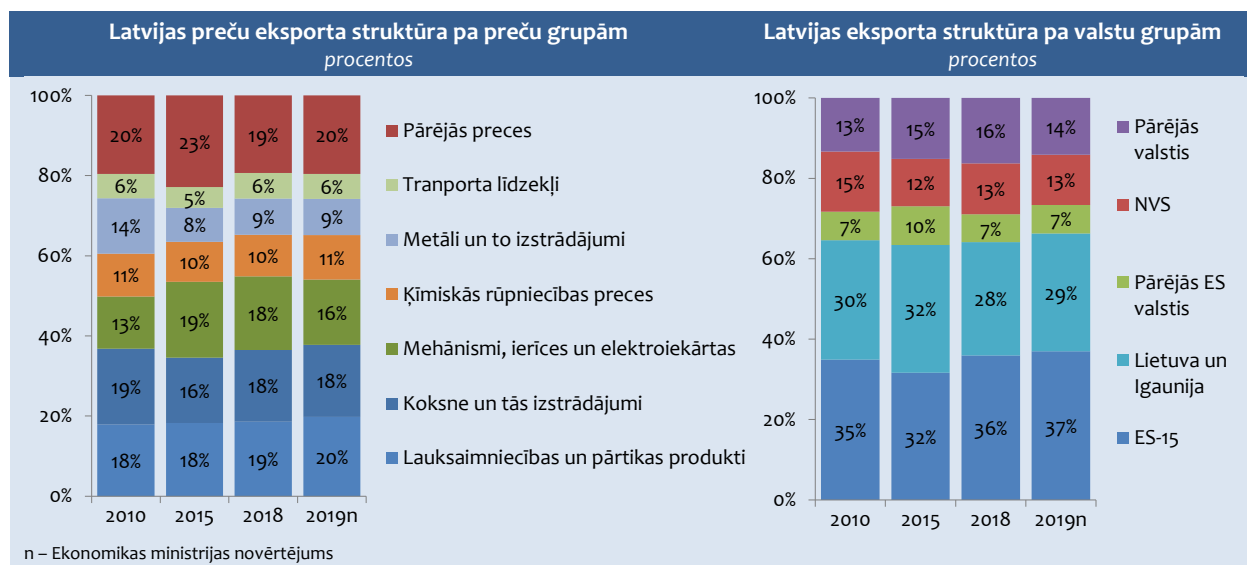
3.15. attēls

2019. gada janvārī-oktobrī eksporta izaugsmi būtiski ietekmēja lauksaimniecības un pārtikas preču, kā arī ķīmiskās rūpniecības produkcijas eksports. Pieauga arī vieglās rūpniecības preču eksporta vērtība. Lielākās preču eksporta grupas – koksne un tās izstrādājumi – apjomi bija

nedaudz mazāki kā pirms gada. Vēl negatīvi eksporta attīstību šajā laika periodā ietekmēja mehānismu un ierīču eksporta vērtības kritums. Samazinājās arī minerālo produktu un metālu un to izstrādājumu eksports.

3.16. attēls

Preču eksports uz ES valstīm 2018. gadā pieauga līdzīgi kā kopējais eksports – par 9,5%. Lielu daļu no pieauguma veidoja koksnes un tās izstrādājumu eksporta izaugsme.

Savukārt 2019. gada janvārī-oktobrī eksports uz ES valstīm pieauga mērenāk – par 3,1%, tomēr ievērojami straujāk nekā kopējais eksports. To būtiski ietekmēja dzelzs un tērauda izstrādājumu, graudaugu produkcijas, farmācijas produktu un eļļas augu sēklu eksporta vērtības pieaugumi uz ES valstīm. Savukārt lielākais samazinājums bija vērojams minerālo produktu eksporta vērtībā.

Pēc preču eksporta apjomu samazinājuma 2014.-2016. gadā 2017. gadā eksports uz NVS valstīm ievērojami pieauga – par 27% (tai skaitā uz Krieviju par 32,2%). Šo pieaugumu galvenokārt noteica īpaši straujš alkoholisko un bezalkoholisko dzērienu, kā arī mehānismu, ierīču un elektroiekārtu eksporta vērtības pieaugums.

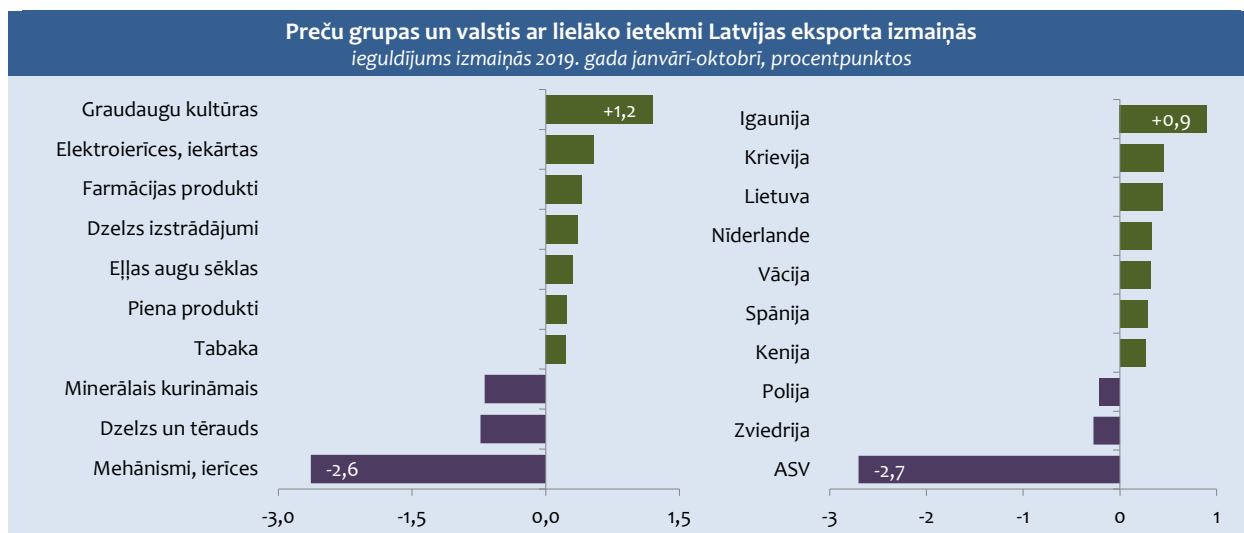
Arī 2018. gadā eksports uz NVS valstīm pieauga salīdzinoši strauji – par 7,4%. To būtiski ietekmēja optisko ierīču, elektroierīču un iekārtu, kā arī dzērienu eksporta vērtības palielinājums.

Līdzīgas tendences eksportam uz NVS valstīm saglabājās arī 2019. gada desmit mēnešos – pieaugums par 5,4%. Straujākie pieaugumi bija vērojami elektroierīču un iekārtu, farmācijas produktu un tekstila un trikotāžas apģērbu eksportam. Savukārt samazinājās optisko ierīču un dekoratīvo augu un ziedu eksports uz NVS valstīm.

Straujo preču eksporta pieaugumu – par 10,7% – uz pārējām valstīm, izņemot ES un NVS valstis, 2018. gadā lielākoties ietekmēja mehānismu un ierīču eksports uz ASV.

Savukārt 2019. gada janvārī-oktobrī, būtiski samazinoties mehānismu un ierīču eksportam uz ASV, arī kopējais eksports uz pārējām valstīm samazinājās par 13,8%. Samazinājumu daļēji kompensēja graudaugu kultūru eksporta pieaugums uz Keniju, Turciju un Nigēriju.

3.17. attēls

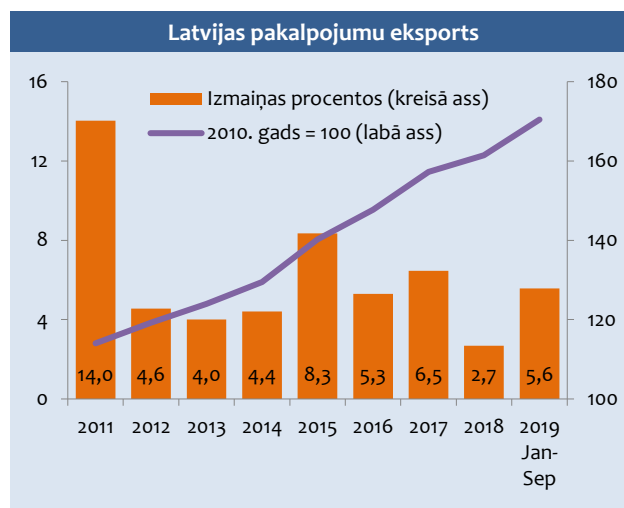
Pakalpojumu eksports 2015.-2016. gadā pieauga ievērojami straujāk nekā preču eksports, attiecīgi pakalpojumu daļai veidojot lielāku ieguldījumu kopējā eksporta pieaugumā nekā preču daļai. Attiecīgi pozitīvais pakalpojumu eksporta saldo šajā laikā pilnībā kompensēja negatīvo preču eksporta saldo.

2017. gadā, atgūstoties izaugsmei, preču un pakalpojumu eksporta tempi bija līdzīgi. Arī 2017. gadā saglabājās pozitīva eksporta bilance.

2018. gadā pakalpojumu eksports turpināja augt, tomēr tā izaugsme bija vājāka pēdējo piecu gadu laikā. Savukārt 2019. gada trīs ceturkšņos pakalpojumu eksporta izaugsme ir ievērojami straujāka nekā pirms gada.

Pēdējos gados aptuveni 40% no pakalpojumu eksporta sastāda ienākumi no pārvadājumiem. Gan 2018. gads, gan arī 2019. gada 3 ceturkšņi pārvadājumu eksportam bija salīdzinoši veiksmīgi. 2018. gadā straujāk pieauga avio un dzelzceļa transporta, bet saruka jūras un auto pārvadājumu eksports. Savukārt 2019. gada 3 ceturkšņos būtiski pieauga autotransporta, bet samazinājās jūras transporta pakalpojumu eksporta apjomi.

3.14. attēls

2018. gadā straujāk, bet 2019. gada janvārī-septembrī mērenāk pieauga ienākumi no ārvalstu tūristiem.

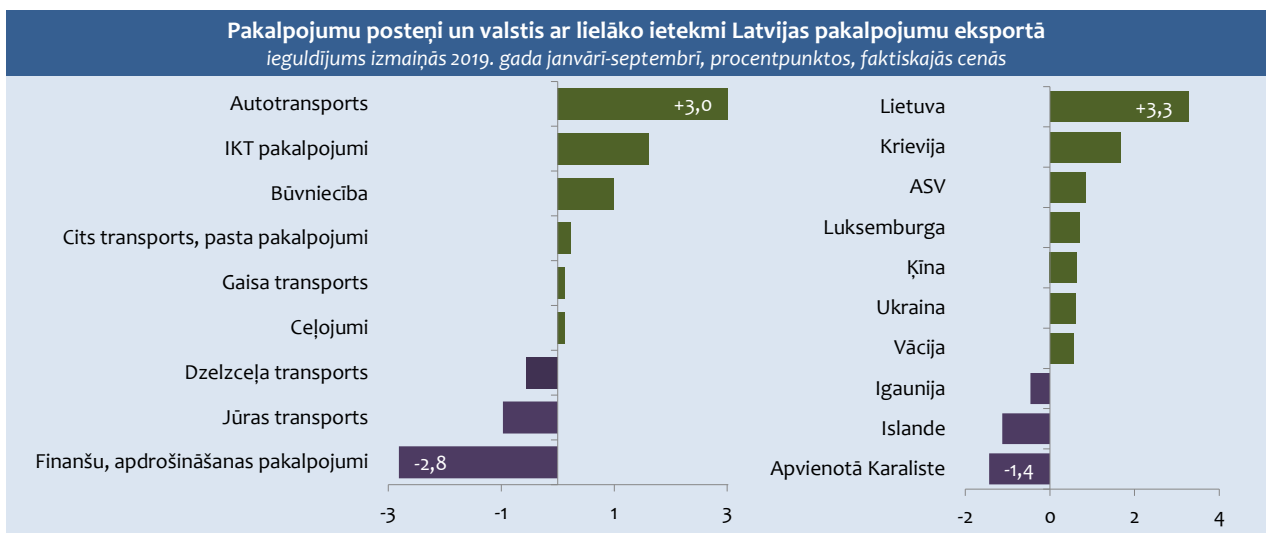
3.4. tabula

Pakalpojumu eksports procentos, faktiskajās cenās						
	2018			2019. gada janvāris-septembris		
	struktūra	izmaiņas	ieguldījums izmaiņās	struktūra	izmaiņas	ieguldījums izmaiņās
Kopā	100	6,1	6,1	100	6,5	6,5
Pārvadājumi, tai skaitā:	40,2	2,2	0,9	40,2	4,6	1,9
– jūras transports	7,5	-5,7	-0,5	6,2	-12,8	-1,0
– gaisa transports	10,1	16,2	1,5	10,4	1,2	0,1
– dzelzceļa transports	6,4	15,5	0,9	5,4	-8,9	-0,6
– autotransports	15,0	-8,0	-1,4	17,0	20,1	3,0
– citi transporta pakalpojumi	1,2	35,4	0,3	1,3	20,0	0,2
Ceļojumi	17,0	7,0	1,2	16,5	0,7	0,1
Citi pakalpojumi, tai skaitā:	42,8	9,8	4,1	43,3	10,8	4,5
– būvniecības pakalpojumi	5,0	0,4	0,0	5,5	20,7	1,0
– finanšu un apdrošināšanas pakalpojumi	5,9	-16,9	-1,3	3,3	-44,4	-2,8
– IKT pakalpojumi	14,8	24,8	3,1	14,8	11,4	1,6
– citi komercpakalpojumi	15,7	14,5	2,1	18,3	31,4	4,7
– pārējie pakalpojumi	1,4	5,6	0,1	1,4	3,6	0,1

Divas trešdaļas no kopējā Latvijas pakalpojumu eksporta ir saistītas ar ES valstīm, un to īpatsvars kopējā pakalpojumu eksportā ik gadu pieaug.

Pakalpojumu eksporta apjomi uz ES valstīm gan 2018. gadā, gan arī 2019. gada 3 ceturkšņos stabili pieauga. Lielākais īpatsvars pakalpojumu eksportā uz ES valstīm ir transporta pakalpojumiem (autotransports un gaisa transports), kā arī ceļojumiem.

3.18. attēls

IMPORTS

Importa apjomi no 2017. gada aug salīdzinoši strauji. Tomēr ik gadu pieauguma tempi nedaudz samazinās – no 8,4% 2017. gadā līdz 3,9% 2019. gada deviņos mēnešos.

Preču importa pieaugums faktiskajās cenās 2017. gadā bija 14,2%, kas bija straujākais pieaugums kopš 2011. gada. Pieauga būtībā visu preču importa grupu apjomi. Straujāk pieauga lidaparātu un to daļu, mehānismu un ierīču un minerālo produktu imports.

Arī 2018. gadā faktiskajās cenās preču imports turpināja strauji augt. Pieaugumu pozitīvi ietekmēja mehānismu un ierīču, dzelzs un tērauda, kā arī naftas pārstrādes produktu u.c. importa apjomu pieaugumi.

Savukārt 2019. gada desmit mēnešos preču imports faktiskajās cenās ir nedaudz mazāks nekā pirms gada. Lielākais pozitīvais ieguldījums preču importa pieaugumā bija farmācijas produktu, lidaparātu un to daļu, mēslojumu un trikotāžas apģērba preču grupām. Šajā laika periodā samazinājās mehānismu un ierīču un naftas pārstrādes produktu importa vērtība.

Imports no ES valstīm 2018. gadā faktiskajās cenās pieauga nedaudz lēnāk nekā kopējais preču imports – par 6%. Arī 2019. gada desmit mēnešos turpinājās preču importa izaugsme no ES valstīm – par 3,3%. Pozitīvi to ietekmēja mehānismu un ierīču un farmācijas produktu importa pieaugumi.

Imports no NVS valstīm faktiskajās cenās 2018. gadā pieauga par 20,8%. Tā straujo importa pieaugumu veicināja dzelzs un tērauda, graudaugu kultūru, kā arī koksnes un tās izstrādājumu importa apjomi. Savukārt 2019. gada desmit mēnešos, ievērojami samazinoties minerālo produktu un

dzelzs un tērauda importam, kopējais preču imports no NVS valstīm samazinājās par 9,8 procentiem.

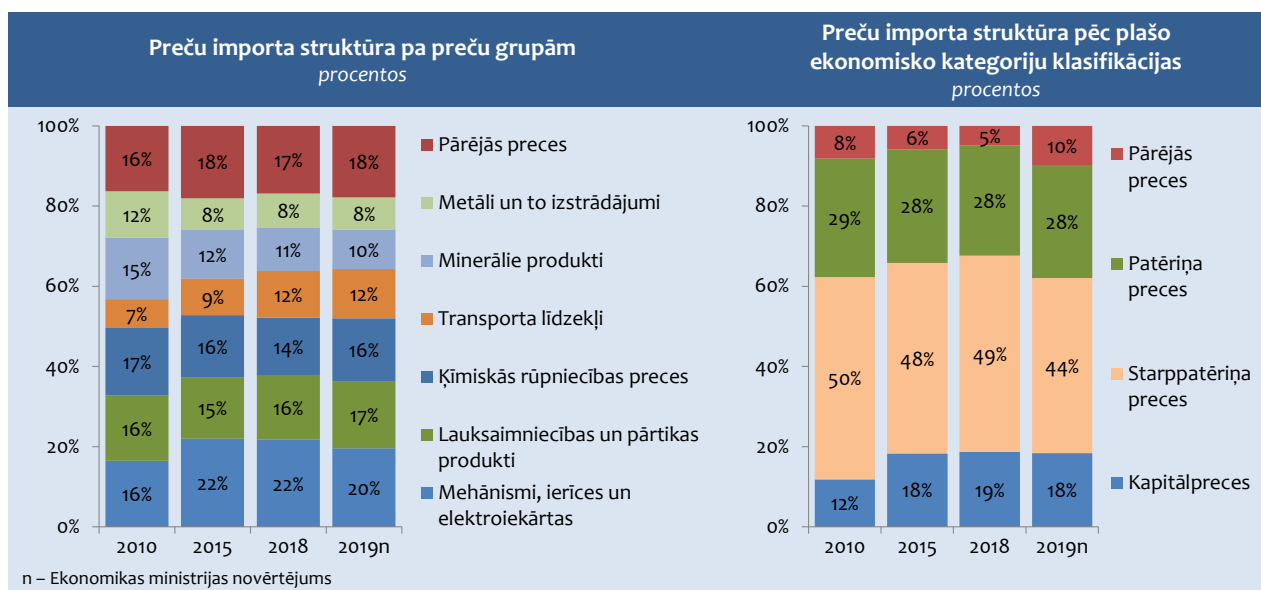
Pārējo valstu grupā, izņemot ES un NVS valstis, imports 2018. gadā pieauga ļoti strauji – par 37,8%, ko pārsvarā noteica mehānismu un ierīču un lidaparātu, to daļu imports no Kanādas. Savukārt 2019. gada desmit mēnešos, ievērojami samazinoties mehānismu un ierīču importam, kopējais preču imports no pārējām valstīm samazinājās par 15,9%. Samazinājumu daļēji kompensēja lidaparātu, to daļu imports no Kanādas.

3.5. tabula

Latvijas preču importa dinamika izmaiņas procentos, faktiskajās cenās				
	2016	2017	2018	2019 Jan-Okt
Pavisam	-2,3	14,2	11,3	-1,1
Lauksaimniecības un pārtikas produkti	7,2	16,0	7,0	5,3
Minerālie produkti	-26,3	15,1	17,6	-13,9
Ķīmiskās rūpniecības preces	2,0	11,1	3,2	7,4
Vieglās rūpniecības preces	-5,4	5,8	2,8	12,6
Koksne un tās izstrādājumi	13,3	10,5	30,1	-0,7
Metāli un to izstrādājumi	-5,5	20,3	18,8	-5,7
Mehānismi, ierīces un elektroiekārtas	-4,3	13,9	14,6	-9,9
Transporta līdzekļi	10,8	27,4	13,6	1,2
Pārējās preces	1,7	3,2	7,0	6,3

Pēdējo gadu laikā importa struktūra pēc preču gala pielietojuma nav būtiski mainījusies.

3.19. attēls

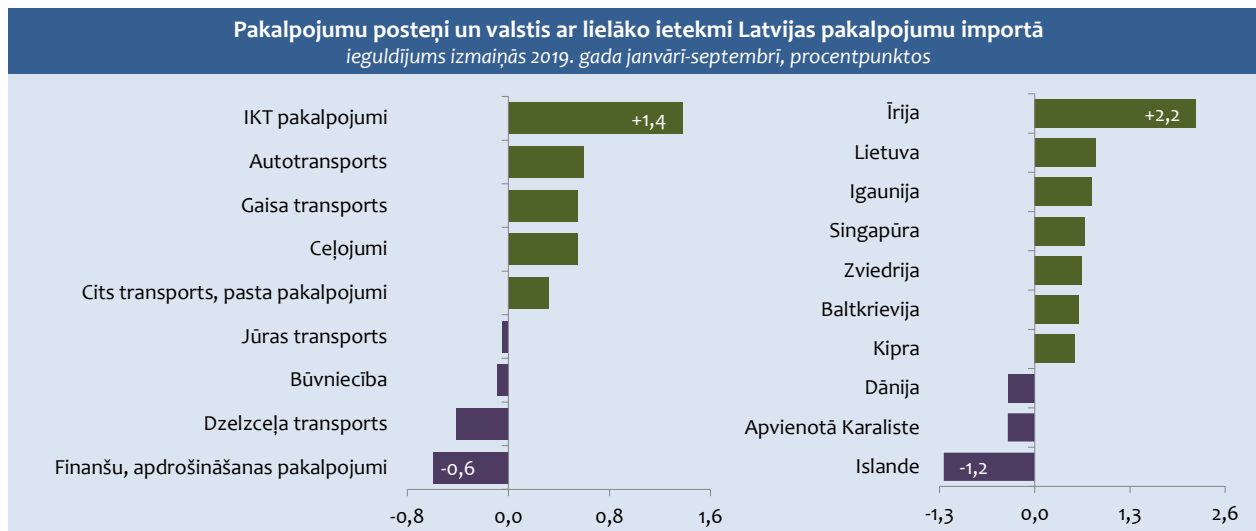

Pakalpojumu importa attīstība 2018. gadā un 2019. gada janvārī-septembrī bija nedaudz straujāka kā eksporta. 2018. gadā straujāk attīstījās IKT pakalpojumu imports, kā arī transporta un ar tirdzniecības starpniecību saistītie importa pakalpojumi. Savukārt samazinājās finanšu un apdrošināšanas importa pakalpojumu apjomi. Arī 2019. gada 3 ceturkšņos straujāk auga ar tirdzniecības starpniecību saistīto pakalpojumu importa apjomi. Būtiski

pieauga arī IKT un transporta pakalpojumu imports, bet samazinājās finanšu pakalpojumu imports.

Divas trešdaļas no visiem pakalpojumiem Latvijai sniedz ES valstis. Arī importa īpatsvars no ES valstīm kopējā pakalpojumu importā pēdējos gados pieaug. Lielākās pakalpojumu importa grupas ir transporta un ar ceļošanu saistītie pakalpojumi.

3.20. attēls

4. NOZARU IEGULDĪJUMS

4.1. DINAMIKA UN STRUKTŪRA

2009.-2010.gadā, samazinoties darbaspēka izmaksām, uzlabojās Latvijas ražotāju konkurētspēja. Tas bija pamats eksporta pieaugumam un līdz ar to arī tirgojamo nozaru attīstībai. Mainījās tautsaimniecības struktūra. 2008. gadā tirgojamās nozares (lauksaimniecības, mežsaimniecības, rūpniecības, kā arī transporta pakalpojumu nozares) veidoja vien 26,5% no kopējās pievienotās vērtības, bet 2010. gadā šo nozaru īpatsvars sasniedza 33,2%. 2018. gadā šo nozaru

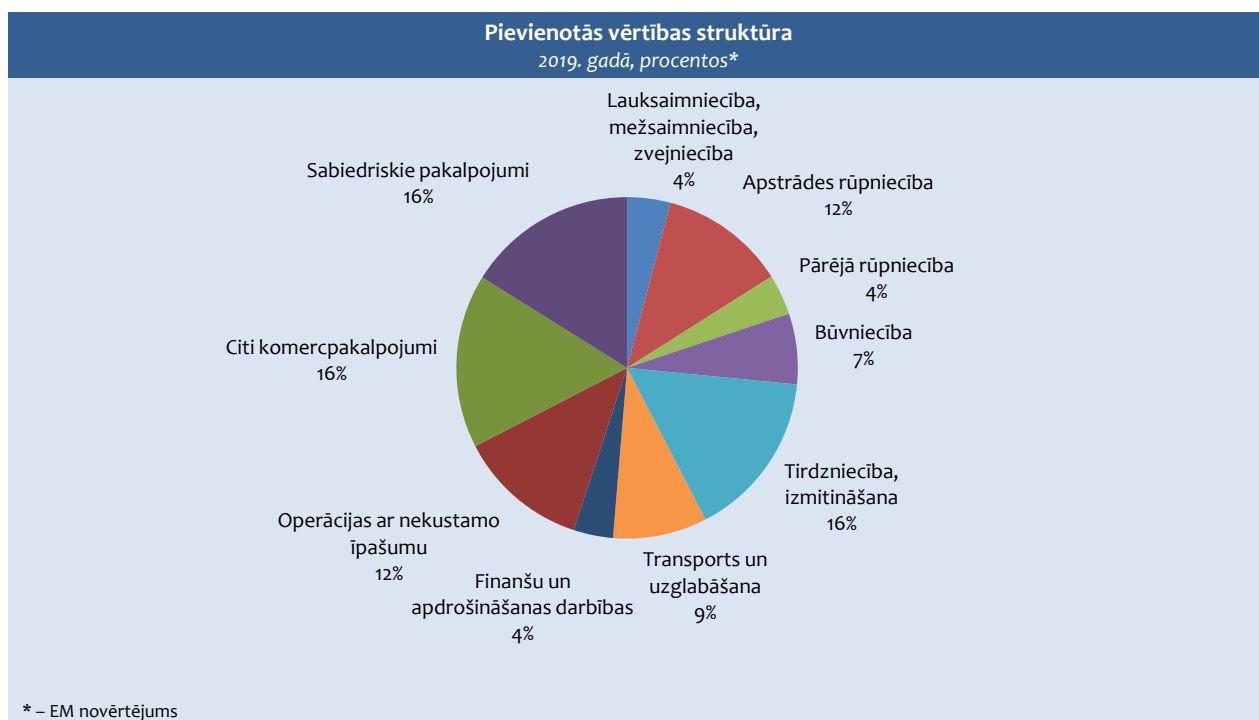
īpatsvars ir nedaudz sarucis – līdz 28,8%. 2018. gadā, salīdzinot ar 2010. gadu, īpatsvars ir samazinājies visās nozarēs, izņemot būvniecību un komercpakalpojumu nozares. Savukārt sabiedrisko pakalpojumu nozaru īpatsvars ir saglabājies būtībā nemainīgs.

2018.gadā preces sastādīja 27%, bet pakalpojumi – 73% no kopējās pievienotās vērtības.

4.1. tabula

Tautsaimniecības struktūra pievienotā vērtība, procentos							
	2000	2005	2008	2010	2016	2018	2019 Jan-Sep
Lauksaimniecība, mežsaimniecība	4,9	4,1	3,1	4,5	3,5	4,1	4,6
Apstrādes rūpniecība	15,3	12,9	10,7	13,4	11,8	11,9	11,8
Pārējā rūpniecība	4,2	3,1	3,4	4,8	4,3	3,8	3,8
Būvniecība	7,0	6,8	10,2	4,9	5,4	6,7	6,4
Tirdzniecība, izmitināšana	15,6	18,2	15,9	17,6	16,5	15,9	16,1
Transports un uzglabāšana	11,9	12,3	9,3	10,5	9,1	8,9	8,3
Citi komercpakalpojumi	23,8	27,3	30,3	28,3	33,2	32,6	32,9
Sabiedriskie pakalpojumi	17,4	15,2	17,0	16,0	16,2	16,1	16,1
Kopā	100	100	100	100	100	100	100

4.1. attēls

4.2. tabula

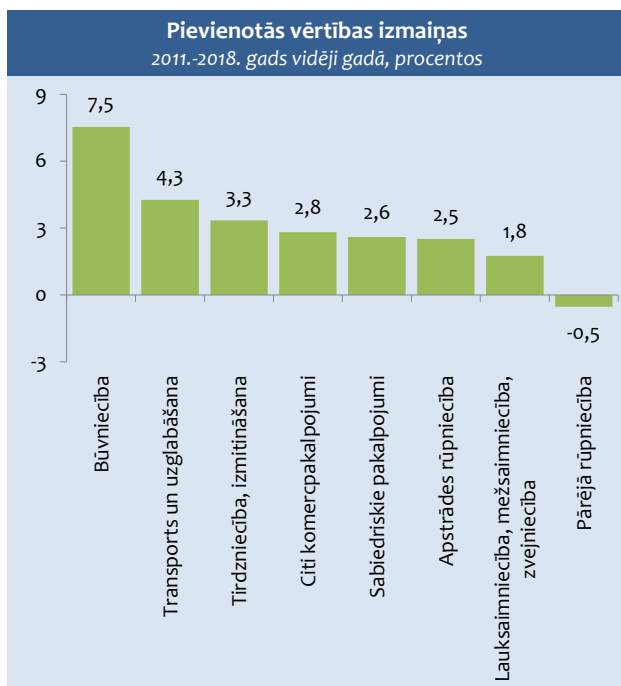
Nozaru attīstības tendences <i>izmaiņas pret iepriekšējā gada attiecīgo periodu, procentos</i>					
	2015	2016	2017	2018	2019 Jan-Sep
Iekšzemes kopprodukts	3,3	1,8	3,8	4,6	2,5
Lauksaimniecība, mežsaimniecība un zivsaimniecība	12,6	-10,5	5,1	2,1	11,5
Ieguves rūpniecība un karjeru izstrāde	11,5	-4,4	11,2	3,7	-1,2
Apstrādes rūpniecība	1,0	2,6	6,9	2,7	3,0
Pārtikas rūpniecība	-4,6	1,8	5,2	-2,9	-0,9
Viegglā rūpniecība	-13,2	2,1	7,6	-0,8	-1,2
Kokapstrāde	7,1	8,0	2,1	4,5	0,6
Papīra ražošana un poligrāfija	0,0	3,6	4,5	-3,7	5,9
Ķīmiskā rūpniecība	-4,1	10,7	11,4	7,0	2,8
Nemetālisko minerālu ražošana	-9,8	11,6	11,1	1,3	-3,1
Metālapstrāde	34,8	5,4	12,0	3,6	15,3
Elektrisko un optisko iekārtu ražošana	16,7	12,6	15,8	12,1	15,8
Mašīnu un iekārtu ražošana	7,9	8,5	21,5	7,0	2,5
Transportlīdzekļu ražošana	3,5	-2,9	22,8	7,3	-3,5
Pārējās rūpniecības nozares	3,5	0,8	4,3	-1,8	3,9
Elektroenerģija, gāzes apgāde, siltumapgāde un gaisa kondicionēšana	22,9	17,9	-1,8	-2,7	-6,9
Būvniecība	-2,4	-14,9	14,3	17,6	3,8
Ēku būvniecība	-8,2	-11,1	22,4	25,6	7,3
Inženierbūves	0,4	-25,7	30,0	11,6	-0,6
Tirdzniecība	7,4	2,9	2,3	1,8	4,8
Mazumtirdzniecība	4,9	2,3	4,3	3,8	2,7
Transports un uzglabāšana	-7,8	6,2	7,5	4,7	-2,4
Kravu pārvadājumi dzelzceļā	-2,4	-14,1	-8,4	12,5	-12,4
Ostās pārkrautās kravas	-6,2	-9,3	-2,0	6,9	-3,0
Kravu pārvadājumi ar autotransportu	0,5	1,3	7,0	12,8	-4,2
Izmitināšana un ēdināšanas pakalpojumi	6,0	1,5	9,4	5,2	7,9
Informācijas un komunikācijas pakalpojumi	1,9	5,4	8,7	12,8	1,9
Finanšu un apdrošināšanas darbības	7,2	0,4	-17,6	1,0	-6,0
Operācijas ar nekustamo īpašumu	1,5	0,5	-0,5	2,6	1,1
Citi komercpakalpojumi	6,2	1,0	5,6	2,7	6,0
Valsts pārvalde un aizsardzība; obligātā sociālā apdrošināšana	1,5	2,7	3,5	3,2	2,3
Izglītība	2,1	0,7	5,1	2,1	2,6
Veselība un sociālā aprūpe	5,8	1,0	8,5	5,1	9,4
Māksla, izklaide un atpūta	-4,2	5,0	6,7	4,8	6,7

Galvenajā eksporta nozarē – apstrādes rūpniecībā no 2010.-2012. gadam pieauguma tempi bija krietni straujāki nekā kopējā tautsaimniecības izaugsme, un nozare kļuva par galveno tautsaimniecības izaugsmes virzītāju. Arī pārējās tirgojamās nozarēs, piemēram, uz eksportu orientētās komercpakalpojumu nozarēs, kā arī transporta un uzglabāšanas nozarē izaugsme pēc krīzes atjaunojās straujāk nekā pārējās tautsaimniecības nozarēs. No 2011.-2014. gadam salīdzinoši strauji pieauga būvniecības nozare, kas krīzes laikā piedzīvoja visdziļāko kritumu.

2014.-2016. gadā mazinoties krīzes laikā iegūtajām izmaksu konkurētspējas priekšrocībām, kā arī ģeopolitiskās situācijas ietekmē, eksporta pieauguma tempi palēninājās, un rezultātā arī tirgojamo nozaru izaugsme bija lēnāka. Izaugsme turpinājās visās nozarēs, izņemot būvniecību. Lielāks devums izaugsme bija uz iekšējo tirgu orientētajām nozarēm – tirdzniecībai un komercpakalpojumiem. Augot valsts budžeta izdevumiem, pieauga sabiedrisko pakalpojumu apjomi.

Kopš 2010. gada, kad IKP bija noslīdējis līdz zemākajam līmenim pēdējo desmit gadu laikā, tas ir pieaudzis vidēji par 3,5% gadā un 2018. gadā pārsniedza pirmskrīzes līmeni. 2018. gadā Latvijai bija straujākā izaugsme pēdējo septiņu gadu laikā. Lielākā ietekme izaugsme bija komercpakalpojumu un būvniecības apjomu kāpumam. Arī 2019. gadā turpinās izaugsme, tomēr ekonomikas kāpums ir kļuvis mērenāks.

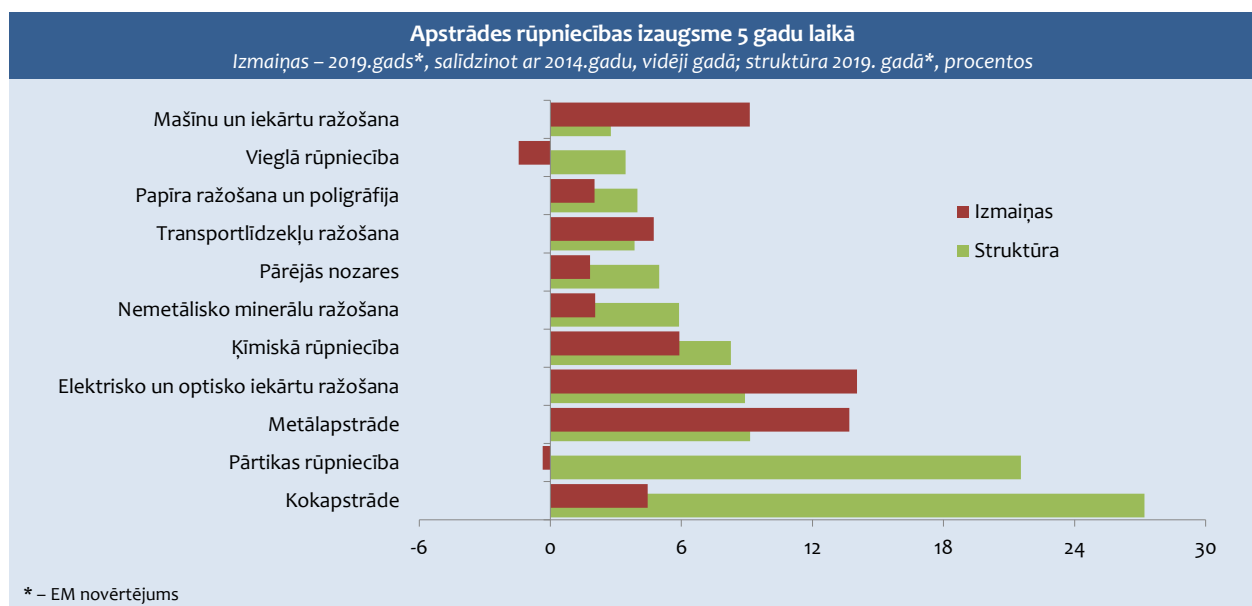
4.2. attēls

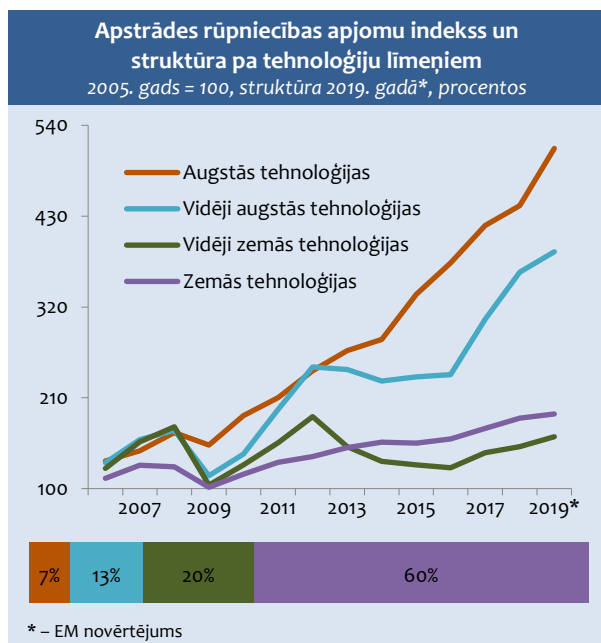
4.2. APSTRĀDES RŪPNIECĪBA

Pēdējo gadu laikā nozarei bija nozīmīgs devums kopējā tautsaimniecības izaugsme.

4.3. attēls

4.4. attēls

2014. gads apstrādes rūpniecībai bija ar mīnus zīmi, ko ietekmēja tendences ārējos tirgos – lēnāka nekā gaidīta ekonomiskā izaugsme ES, kā arī Krievijas ekonomiskā krīze.

Sākot ar 2015. gadu, apstrādes rūpniecības apjomi stabili aug. Lielākais pozitīvais devums apstrādes rūpniecības izaugsme 2015.-2016. gadā bija kokapstrādes, metālu ražošanas, kā arī datoru, elektrisko un optisko iekārtu ražošanas nozarēm. Savukārt 2015. gadā saruka pārtikas rūpniecības ražošanas apjomi, ko būtiski ietekmēja Krievijas noteiktās sankcijas atsevišķu pārtikas produktu importam.

Viens no veiksmīgākajiem gadiem apstrādes rūpniecības attīstībā bija 2017. gads, kad ražošanas apjomi pieauga par 8%. Pieauga visu apakšnozaru apjomi, bet būtisku ieguldījumu nozares attīstībā deva pārtikas rūpniecības un elektrisko un optisko iekārtu ražošanas attīstība. Pieauga arī metālapstrādes ražošanas apjomi.

Arī 2018. gadā apstrādes rūpniecība turpināja augt, lai gan lēnākos tempos nekā pirms gada – par 2,7%. Būtisks devums kopējā nozares izaugsme bija lielākajai rūpniecības apakšnozarei – kokapstrādei.

2019. gadā apstrādes rūpniecības izaugsme turpinās. Desmit mēnešos tās ražošanas apjomi pieauga par 2,9%, salīdzinot ar iepriekšējo gadu. Būtisku devumu kopējā apstrādes rūpniecības izaugsme sastādīja metālapstrādes un elektrisko un optisko iekārtu ražošanas apjomu pieaugumi. Tāpat šajā laikā pieauga ķīmiskās rūpniecības, papīra ražošanas un poligrāfijas, kokapstrādes, kā arī mašīnu un iekārtu ražošanas apjomi. Savukārt samazinājās otras lielākās apstrādes rūpniecības apakšnozares – pārtikas rūpniecības ražošana.

4.3. tabula

Apstrādes rūpniecības struktūra un nozaru attīstības tendences 2019. gada janvāri-oktobrī				
	procentos			
	Izlaides struktūra	Aizņemto darbvieta struktūra*	Eksporta īpatsvars nozares realizācijā	Ražošanas apjomu izmaiņas
Apstrādes rūpniecība – pavisam	100	100	65,3	2,9
Pārtikas un dzērienu ražošana	21,5	19,3	37,8	-0,8
Vieglā rūpniecība	3,4	9,3	86,4	-1,7
Kokapstrāde	27,2	20,1	71,0	0,7
Papīra ražošana un poligrāfija	4,0	4,3	64,7	6,0
Ķīmiskā rūpniecība un tās saskarnozares	8,3	7,2	75,2	5,3
Pārējo nemetālisko minerālu izstrādājumu ražošana	5,9	5,3	48,9	-2,3
Metālu un metālu izstrādājumu ražošana	9,1	10,4	68,0	15,3
Elektrisko un optisko iekārtu ražošana	8,9	5,0	90,2	13,0
Mašīnu un iekārtu ražošana	2,8	3,3	84,1	1,7
Transportlīdzekļu ražošana	3,8	3,3	90,3	-4,8
Pārējās apstrādes rūpniecības nozares	5,0	12,4	62,9	2,3

* – dati par 2019. gada 1. pusgadu

2017.-2018. gadā, augot ražotāju cenām, stabils pieaugums bija vērojams arī apstrādes rūpniecības apgrozījuma pieaugumā. Līdzīgi strauji pieauga apgrozījums gan vietējā tirgū realizētajai, gan arī eksportētajai produkcijai.

2019. gada desmit mēnešos lielākais ieguldījums kopējā apgrozījuma pieaugumā bija elektronisko un optisko iekārtu

ražošanai. Būtiski pieauga arī pārtikas rūpniecības un metālapstrādes apakšnozaru apgrozījums.

Eksportētas tiek aptuveni divas trešdaļas no visas apstrādes rūpniecībā saražotās produkcijas. Nozares ar eksporta īpatsvaru realizācijā virs 90% ir elektrisko un optisko iekārtu un transportlīdzekļu ražošana. Apjomīgi realizācijas apjomi

eksportā ir arī mašīnu un iekārtu ražošanai un vieglajai rūpniecībai. Savukārt pārtikas rūpniecības un nemetālisko minerālu produkcija lielākoties tiek realizēta vietējā tirgū.

Vairāk nekā divas trešdaļas no apstrādes rūpniecībā saražotās produkcijas tiek realizētas ES valstu tirgos. Līdzīgi apjomi tiek realizēti NVS valstu un pārējo valstu tirgos. Šī proporcija pēdējo gadu laikā būtiski nemainās. Vienlaikus 2019. gada deviņos mēnešos nedaudz pieauga ES valstu, bet attiecīgi samazinājās NVS un trešo valstu īpatsvars apstrādes rūpniecības produkcijas eksporta struktūrā.

Pēdējo gadu laikā aizņemto darbvieta skaits apstrādes rūpniecībā pieaug ļoti mēreni, ievērojami lēnāk nekā ražošanas apjoma pieaugums, kas liecina par salīdzinoši strauju produktivitātes pieaugumu.

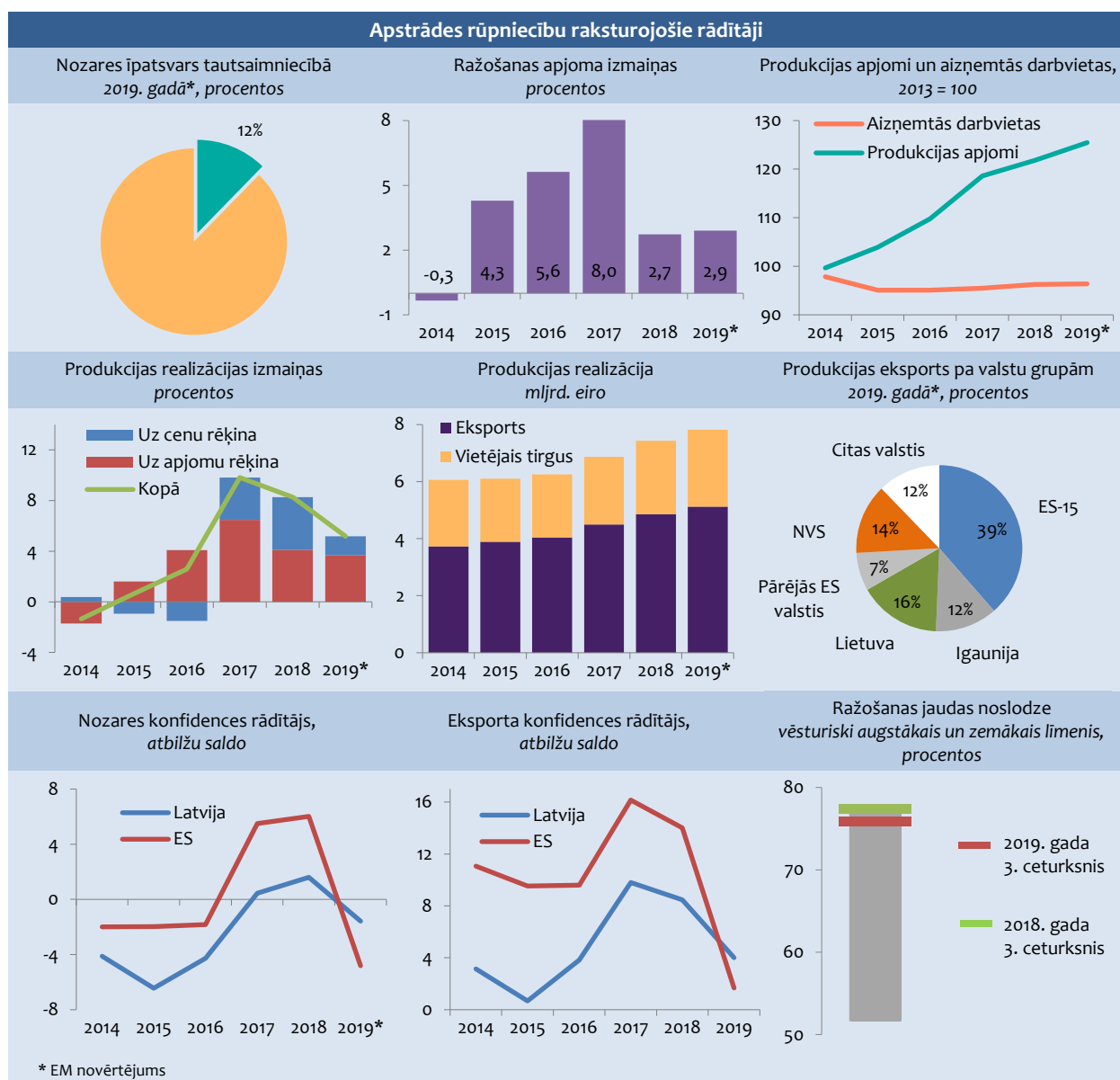
Arī 2019. gada trīs ceturkšņos aizņemto darbvieta skaits apstrādes rūpniecībā pieauga nedaudz – par 0,2%. Lielāko ieguldījumu darbvieta skaita pieaugumā deva nemetālisko

minerālu ražošanas, metālapstrādes un elektrisko un optisko iekārtu ražošanas apakšnozaru darbvieta skaita pieaugums. Savukārt samazinājās darbaspēka pieprasījums vieglajā un pārtikas rūpniecībā.

2015.-2018. gadā būtiski uzlabojās gan apstrādes rūpniecības, gan arī eksporta konfidences rādītāji. Savukārt 2019. gadā rūpniecības konfidencei ir neliels negatīvs vērtējums, savukārt eksporta konfidence joprojām saglabājas pozitīva. Pozitīvāks nākotnes redzējums ir izteikti eksportējošām apstrādes rūpniecības apakšnozarēm, tādām kā transportlīdzekļu un elektronisko un optisko iekārtu ražošana.

Laika posmā no 2012.-2016. gadam ražošanas jaudu noslodzes līmenis apstrādes rūpniecībā saglabājas 72-73% līmenī. Kopš 2017. gada jaudu noslodzes līmenis aug un 2019. gadā pārsniedza 75% līmeni, kas ir tuvu vēsturiski augstākajam rādītāja līmenim.

4.5. attēls

Pārtikas un dzērienu ražošanas nozare ir otra lielākā apstrādes rūpniecības nozare gan pēc izlaides, gan pēc aizņemto darbvieta skaita. Nozare vairāk nekā trešdaļu no savas produkcijas realizē ārējos tirgos. Krievijas 2014. gadā noteiktais pārtikas produktu embargo būtiski ietekmēja nozares attīstību, kad eksportētās produkcijas īpatsvars NVS valstu tirgos no 43% 2014. gadā samazinājās līdz 31% 2018. gadā. Tomēr NVS valstīs joprojām ir lielākais nozares produkcijas noieta tirgus.

2018. gadā nedaudz saruka gan dzērienu, gan pārtikas produktu apakšnozaru ražošanas apjomi. Pieauga gaļas produktu, bet ievērojami samazinājās piena un tā produktu ražošana. Līdzīga tendence saglabājas arī 2019. gadā, lai gan samazinājumi ir mērenāki nekā pirms gada.

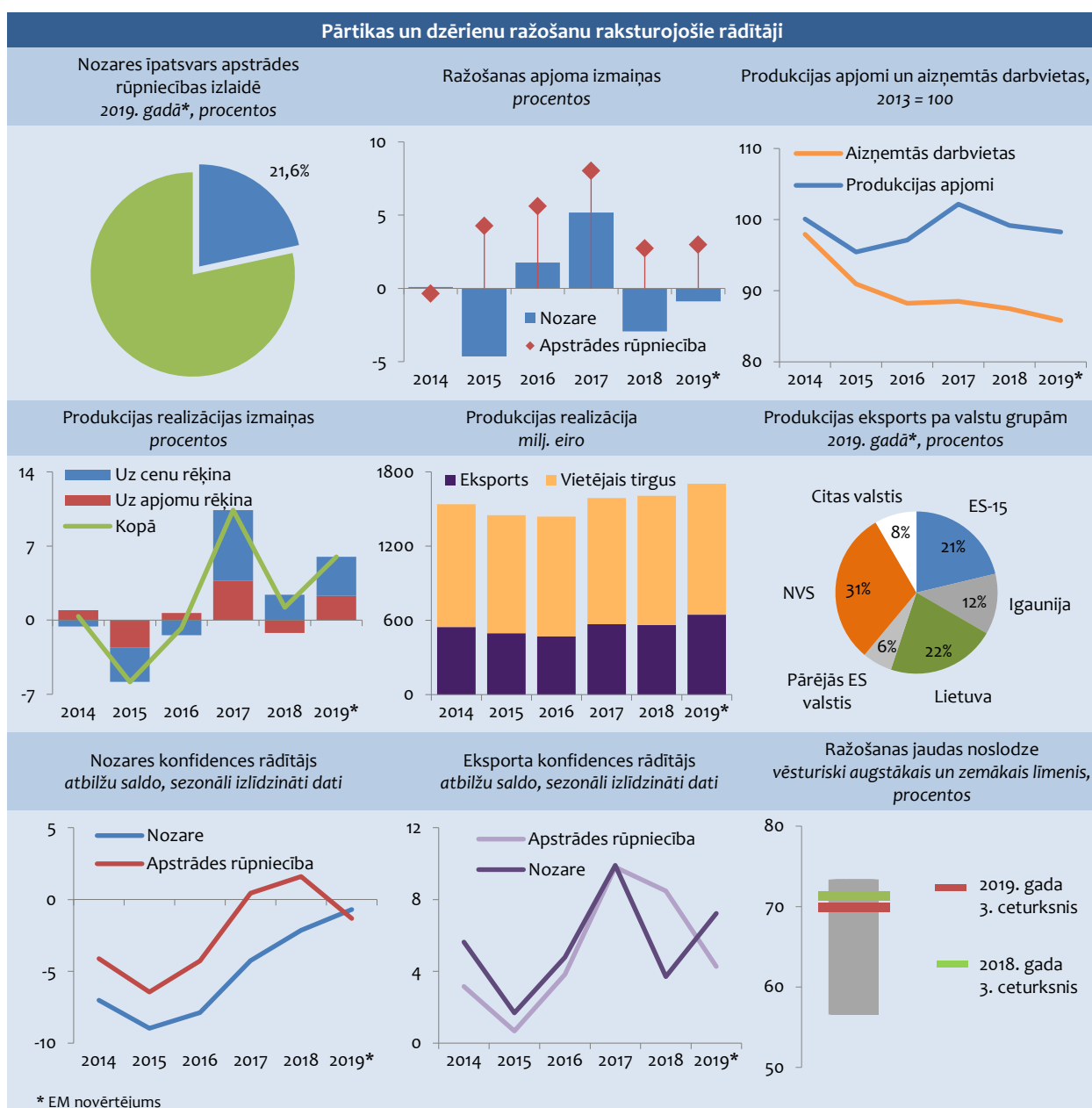
Palielinoties pārtikas preču ražotāju cenām, gan 2018. gadā, gan arī 2019. gadā pieauga nozares apgrozījums. Mēreni apgrozījums auga vietējā tirgū realizētajai produkcijai, savukārt eksportētās produkcijas apjomi pēc neliela samazinājuma 2018. gadā straujāk pieauga 2019. gadā.

Aizņemto darbvieta skaits pārtikas rūpniecībā samazinās kopš 2013. gada. Sešu gadu laikā darbvieta skaits nozarē ir samazinājies par 3,4 tūkst. darbvieta.

Nozares konfidences rādītājs no izteikti negatīva 2015. gadā pakāpeniski uzlabojas un 2019. gadā ir pārsniedzis kopējo apstrādes rūpniecības konfidenci.

Ražošanas jaudu noslodzes līmenis pārtikas rūpniecībā joprojām saglabājas ievērojami zemākā līmenī nekā apstrādes rūpniecībā vidēji.

4.6. attēls

Vieglo rūpniecību būtiski ietekmē globālās tendences, un atvērtā ES darba tirgus apstākļos nozare nevar balstīties uz lēta darbaspēka priekšrocībām, kā tas, piemēram, ir Austrumāzijā. Nozarē 2014.-2015. gadā bija vērojams būtisks ražošanas apjomu samazinājums. Kopš 2016. gada nozare ir atguvusies. 2018. gadā nozares apjomi nedaudz saruka, ko ietekmēja apģērbu ražošanas apjomu samazinājums. Arī 2019. gada desmit mēnešos turpināja samazināties apģērbu ražošanas apjomi, ko daļēji kompensēja tekstilizstrādājumu ražošanas izaugsme.

2018. gadā ražotāju cenas vieglajā rūpniecībā būtiski nepieauga. Nozares realizācijas apjomi 2018. gadā nedaudz samazinājās, ko pamatā ietekmēja eksportētās produkcijas realizācijas apjomu kritums. Savukārt 2019. gada desmit mēnešos, augot eksportētās produkcijas realizācijai, arī

kopējās produkcijas apjomi nedaudz pārsniedz pagājušā gada līmeni.

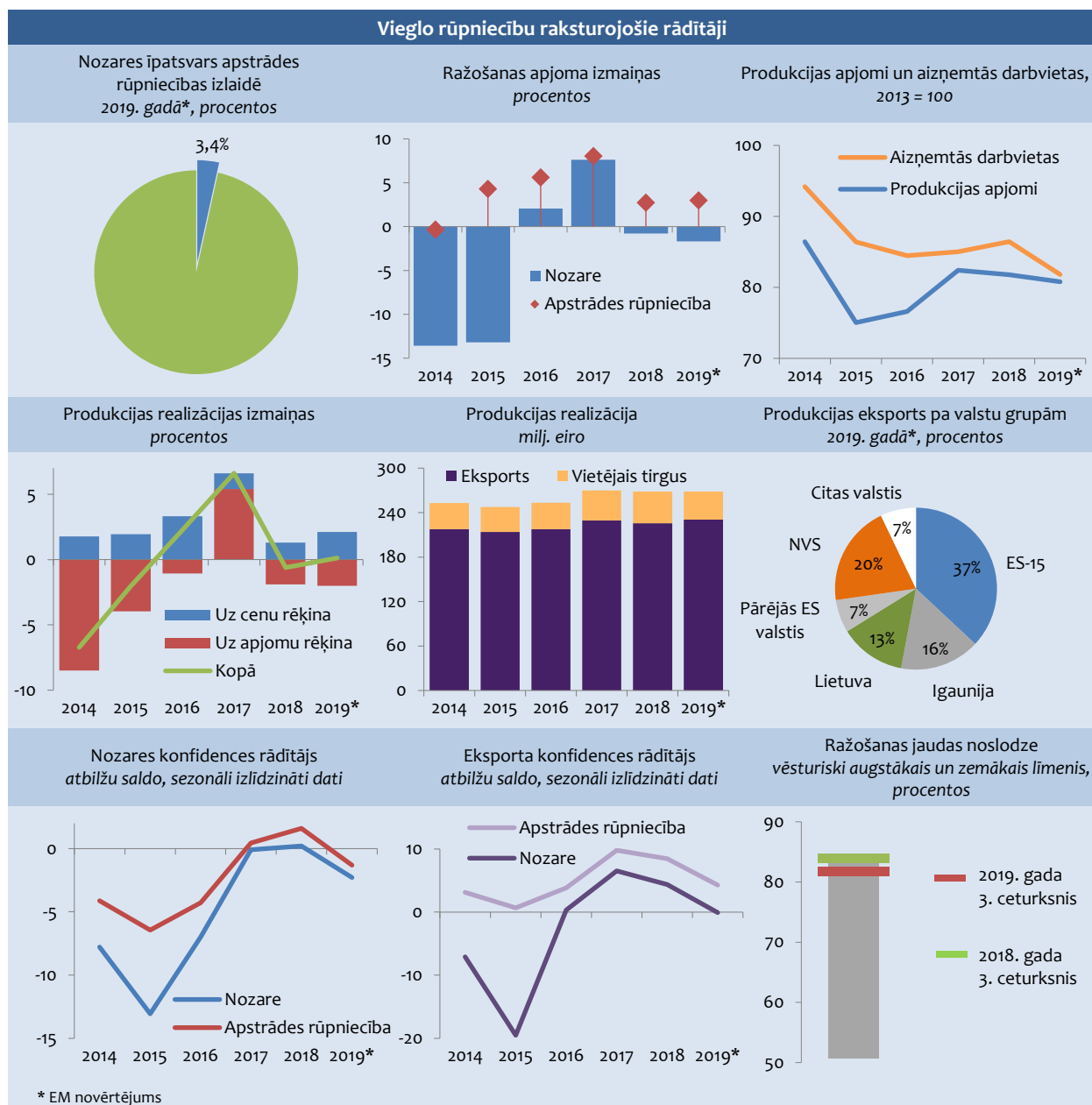
Kopš 2014. gada aizņemto darbvieta skaits nozarē ir samazinājies par 1,6 tūkstošiem.

Konfidences rādītāji 2017.-2018. gadā laikā ievērojami uzlabojas, sasniedzot pozitīvu nozares attīstības redzējumu. Savukārt 2019. gadā rādītājs ir nedaudz pasliktinājies.

Nozares jaudu izmantošanas līmenis ir viens no augstākajiem apstrādes rūpniecībā un ir tuvu vēsturiski augstākajai atzīmei.

Nemot vērā lielo eksporta īpatsvaru nozares realizācijā, tās attīstība ir cieši saistīta ar pieprasījuma izmaiņām un konkurētspēju ārējos tirgos.

4.7. attēls

Kokapstrāde ir lielākā Latvijas apstrādes rūpniecības nozare. Tā veido vairāk nekā ceturto daļu no kopējās rūpniecības izlaides. Pēdējie gadi kokapstrādei ir bijuši salīdzinoši veiksmīgi, arī 2018. gadā, kad nozares izlaides apjomi pārsniedza apstrādes rūpniecības vidējos tempus. Tomēr jāatzīmē, ka 2019. gada desmit mēnešos nozares tempi ir mēreni, tomēr kopumā saglabā pozitīvu izaugsmi.

2018. gadā ražotāju cenas kokapstrādē strauji pieauga, kas būtiski ietekmēja nozares apgrozījuma pieaugumu. Savukārt 2019. gada desmit mēnešos nozares produkcijas realizācija pieauga mēreni.

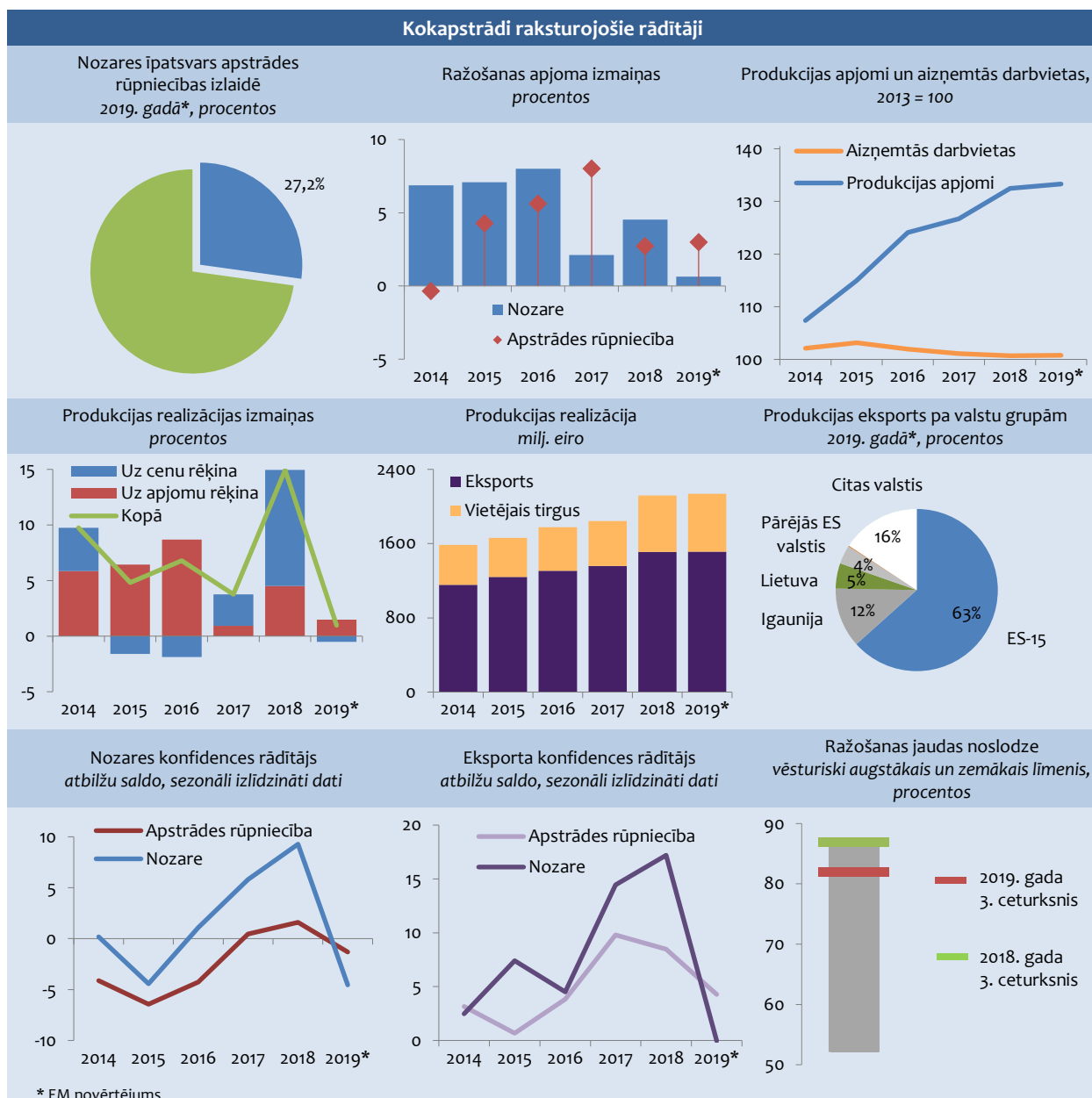
Kokapstrāde ir izteikti uz eksportu orientēta nozare, tās eksports sastāda gandrīz trešo daļu no visas apstrādes rūpniecības eksportētās produkcijas. Tradicionāli šīs nozares eksporta tirgus ir ES-15 valstis. 2018. gadā būtiski palielinājās arī vietējā tirgū realizētās produkcijas apjomi.

2019. gadā ievērojami lēnāki ir kļuvuši apgrozījuma kāpuma tempi. Tas ir saistīts gan ar *Brexit*, gan egļu mizgraužu ekspansiju Eiropā, kā rezultātā ir izveidojies kokapstrādes produkcijas pārpalikums, kas savukārt būtiski ir ietekmējis ražotāju cenas.

Neskatoties uz stabilu nozares izaugsmi, aizņemto darbvietau skaits nozarē 2016.-2018. gadā pakāpeniski samazinās, kas liecina par nozares produktivitātes kāpumu. Līdzīgas tendences saglabājas arī 2019. gadā.

Nozares konfidences rādītāji tradicionāli bija ievērojami virs apstrādes rūpniecības vidējā līmeņa, lai gan 2019. gadā konfidence ir sarukusi. Līdzīgi tiek vērtētas arī eksporta nākotnes iespējas. Nozares jaudu izmantošanas līmenis gada laikā ir nedaudz sarucis, tomēr joprojām tas saglabājas augstā līmenī.

4.8. attēls

Papīra ražošanas un poligrāfijas nozare pakāpeniski pārorientējas no iekšējā tirgus uz eksporta tirgiem. Gan 2018. gadā, gan arī 2019. gada desmit mēnešos eksportētas tika aptuveni divas trešdaļas no saražotās produkcijas.

Nozarē ražošanas apjomi pēdējos gados ir svārstīgi. Pēc pieauguma 2016.-2017. gadā 2018. gads bija negatīvs. Savukārt 2019. gada desmit mēnešos nozares apjomi ir auguši, ko ietekmēja būtiska poligrāfijas izaugsme. Citu papīra izstrādājumu ražošanas apjomi ir pieauguši mērenāk.

Nozares apgrozījums pēdējos gados pakāpeniski pieaug. Īpaši strauji tas pieauga 2019. gada desmit mēnešos, ko veicināja gan eksportētās, gan arī vietējā tirgū realizētās

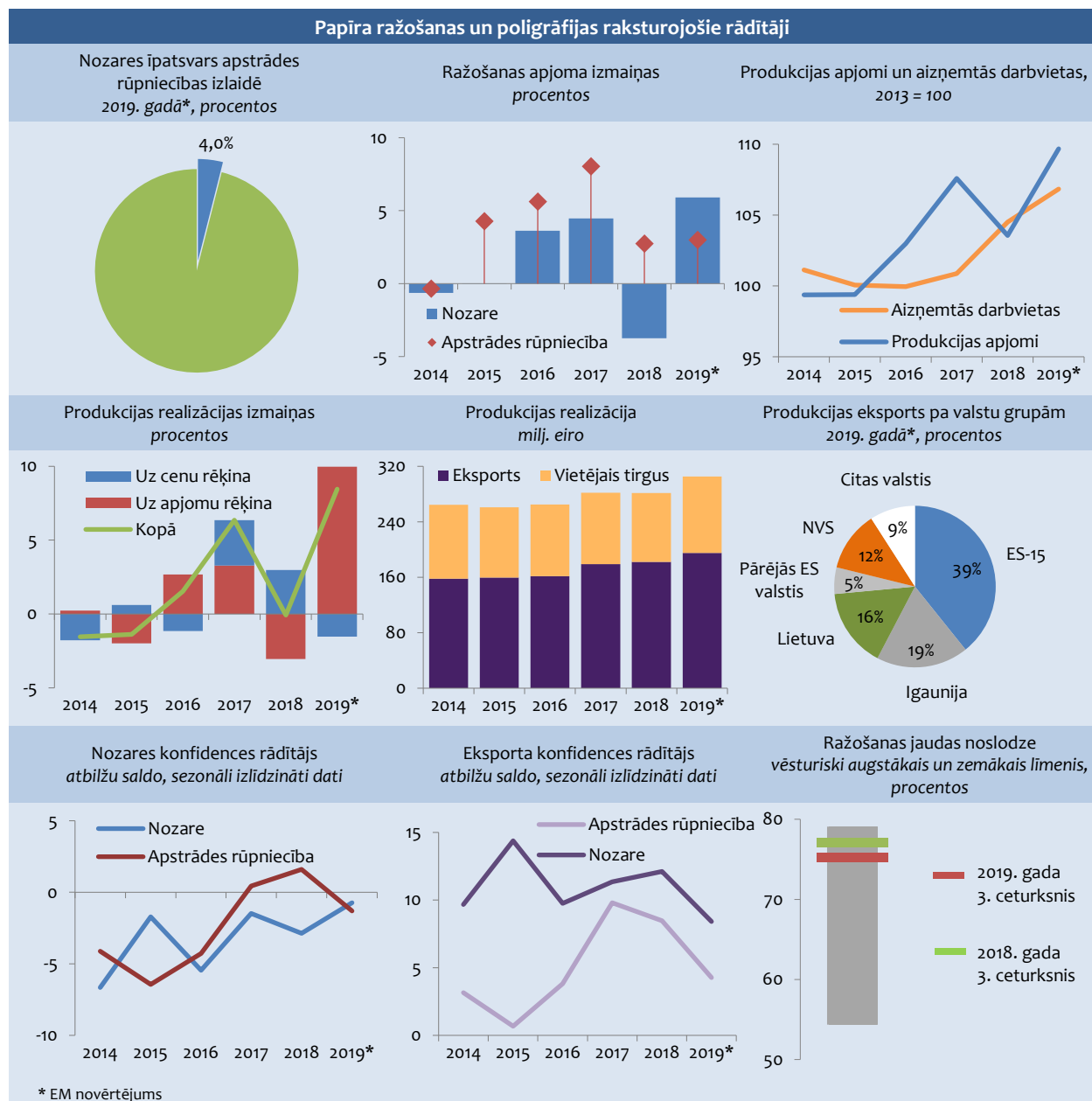
produkcijas būtisks pieaugums. Galvenais produkcijas noieta tirgus ir ES valstis.

Pēdējo gadu laikā, straujāk nekā apstrādes rūpniecībā vidēji, pieaug arī papīra ražošanas un poligrāfijas nozarē aizņemto darbavietu skaits.

Lai arī nozares konfidences rādītājs gadu laikā ir ļoti svārstīgs, tomēr nozares nākotnes eksporta iespējas tiek vērtētas pozitīvi.

Nozares jaudu izmantošanas līmenis papīra ražošanas un poligrāfijas apakšnozarē ir līdzīgs kā apstrādes rūpniecībā vidēji.

4.9. attēls

Ķīmiskās rūpniecības nozares izlaides apjomi 2016.-2017. gadā nozarē būtiski pieauga, kas daļēji skaidrojams ar ekonomiskās situācijas uzlabošanos Krievijā un NVS valstīs, kas ir svarīgs noieta tirgus ķīmiskās rūpniecības produkcijai. Arī 2018. gads ķīmiskajai rūpniecībai bija veiksmīgs, kad nozares apjomi apsteidza apstrādes rūpniecības izaugsmes tempus.

2019. gada desmit mēnešos apakšnozares tempi ir piebremzējušies, bet joprojām ir apstrādes rūpniecības vidējā līmenī. Izaugsmi veido farmācijas nozares ražošanas apjomu straujš pieaugums, savukārt ķīmisko vielu un produktu un gumijas un plastmasas izstrādājumu ražošanas apjomi šajā laika posmā ir samazinājušies.

Gan 2017. gadā, gan 2018. gadā būtiski pieauga nozares realizācijas apjomi. 2017. gadā straujo pieaugumu

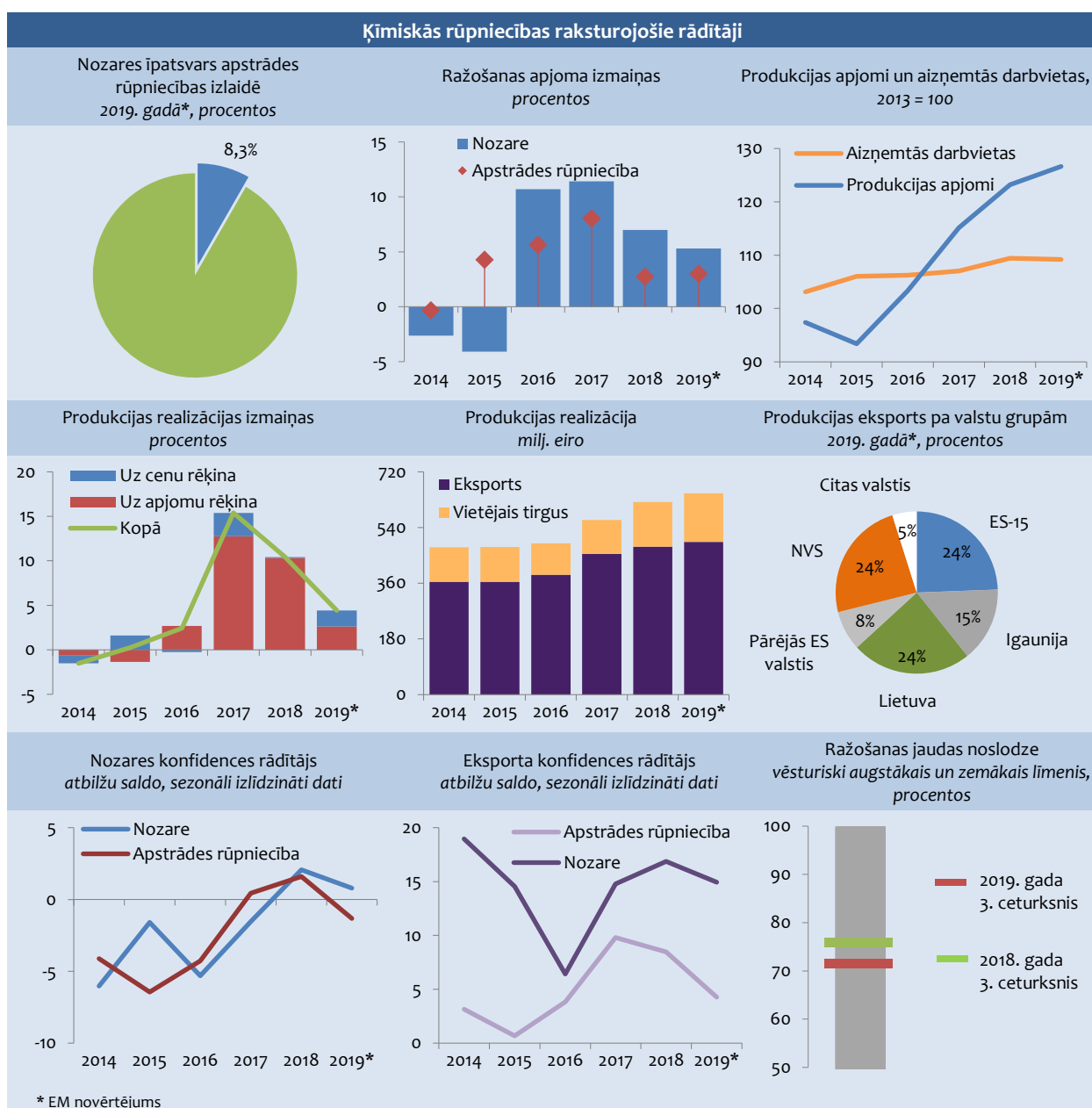
ietekmēja eksportētās produkcijas, bet 2018. gadā vietējā tirgū realizētās produkcijas apjumu palielināšanās. Arī 2019. gada desmit mēnešos realizācijas apjomi turpina augt gan vietējā tirgū, gan eksporta tirgū.

Ķīmiskā rūpniecība ir vienīgā apstrādes rūpniecības nozare, kurai ik gadu pieaug aizņemto darbavietu skaits. 2018. gadā to skaits pieauga nedaudz straujāk, bet 2019. gada trīs ceturkšņos – mērenāk.

Labie nozares izaugsmes tempi nodrošināja arī konfidences rādītāju ķīmiskajā rūpniecībā pozitīvu. Arī nozares eksporta iespējas tiek prognozētas optimistiski.

2017.-2018. gadā pieauga nozares jaudu izmantošanas līmenis, kas ir līdzīgs kā apstrādes rūpniecībā vidēji, tomēr būtiski atpaliek no vēsturiski augstākā līmeņa.

4.10. attēls

Nemetālisko minerālu izstrādājumu ražošanas nozare ir cieši saistīta ar būvniecības nozares pieprasījumu. 2016.-2017. gadā nozarē bija vērojama strauja izaugsme. Savukārt, samazinoties apakšnozares produkcijas pieprasījumam, 2018. gads nozarei nebija labvēlīgs. 2019. gada desmit mēnešos, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, nemetālisko minerālu izstrādājumu ražošanas apjomi ir samazinājušies.

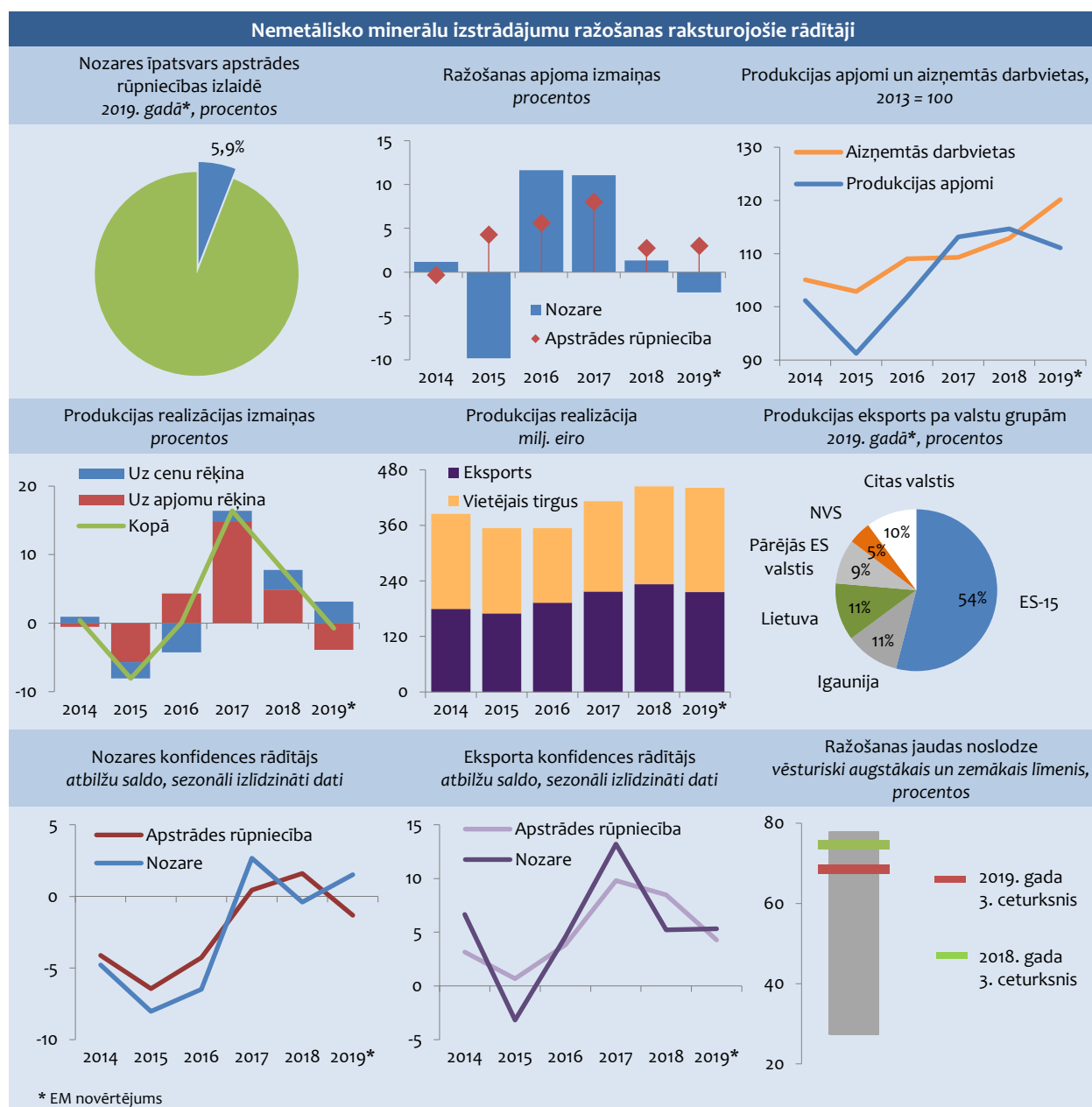
Nedaudz straujāk kā nozares ražošanas apjomi 2017.-2018. gadā palielinājās arī produkcijas realizācija. 2017.-2018. gadā vienlīdz strauji nozares apgrozījums pieauga gan vietējā tirgū, gan arī eksportā. 2019. gada desmit mēnešos realizācija pieauga vien vietējā tirgū, bet eksportā samazinājās.

Aizņemto darbvieta skaits nozarē pēdējos gados pieauga mēreni. Savukārt 2019. gada trīs ceturkšņos aizņemto darbvieta skaits nemetālisko minerālu izstrādājumu ražošanā ir būtiski palielinājies, kas apakšnozaru griezumā deva lielāko ieguldījumu apstrādes rūpniecības darba vietu izaugsmei.

Nozares konfidences rādītājs pēdējos gados attīstās līdzīgi nozares izlaides izaugsmei. 2019. gadā nozares konfidence tiek vērtēta pozitīvi. Arī eksporta iespēju vērtējums pēdējos gados ir pozitīvs.

Jaudu noslodzes līmenis 2018. gadā būtiski pieauga, bet 2019. gadā – samazinājās un ir zemākais starp apstrādes rūpniecības apakšnozarēm.

4.11. attēls

Metālapstrādes nozarei 2015.-2017. gadā bija būtisks devums kopējā apstrādes rūpniecības izaugsmē. Lai gan 2018. gadā apakšnozares ražošanas apjomi pieauga mērenāk, joprojām tie bija virs nozares vidējā līmeņa. Arī 2019. gads nozarei ir labvēlīgs. Pēdējos gados apakšnozares izaugsmi nodrošina gatavo metālizstrādājumu izlaides pieaugums.

Tā kā vairāk nekā divas trešdaļas no apakšnozarē saražotās produkcijas tiek eksportēta, jāatzīmē, ka metālu un to izstrādājumu ražošanu būtiski ietekmē arī ES tērauda ražošanas sektora konkurētspēja globālajā tirgū, kas pēdējos gados ir pasliktinājusies. Galvenais produkcijas noieta tirgus ir ES valstis.

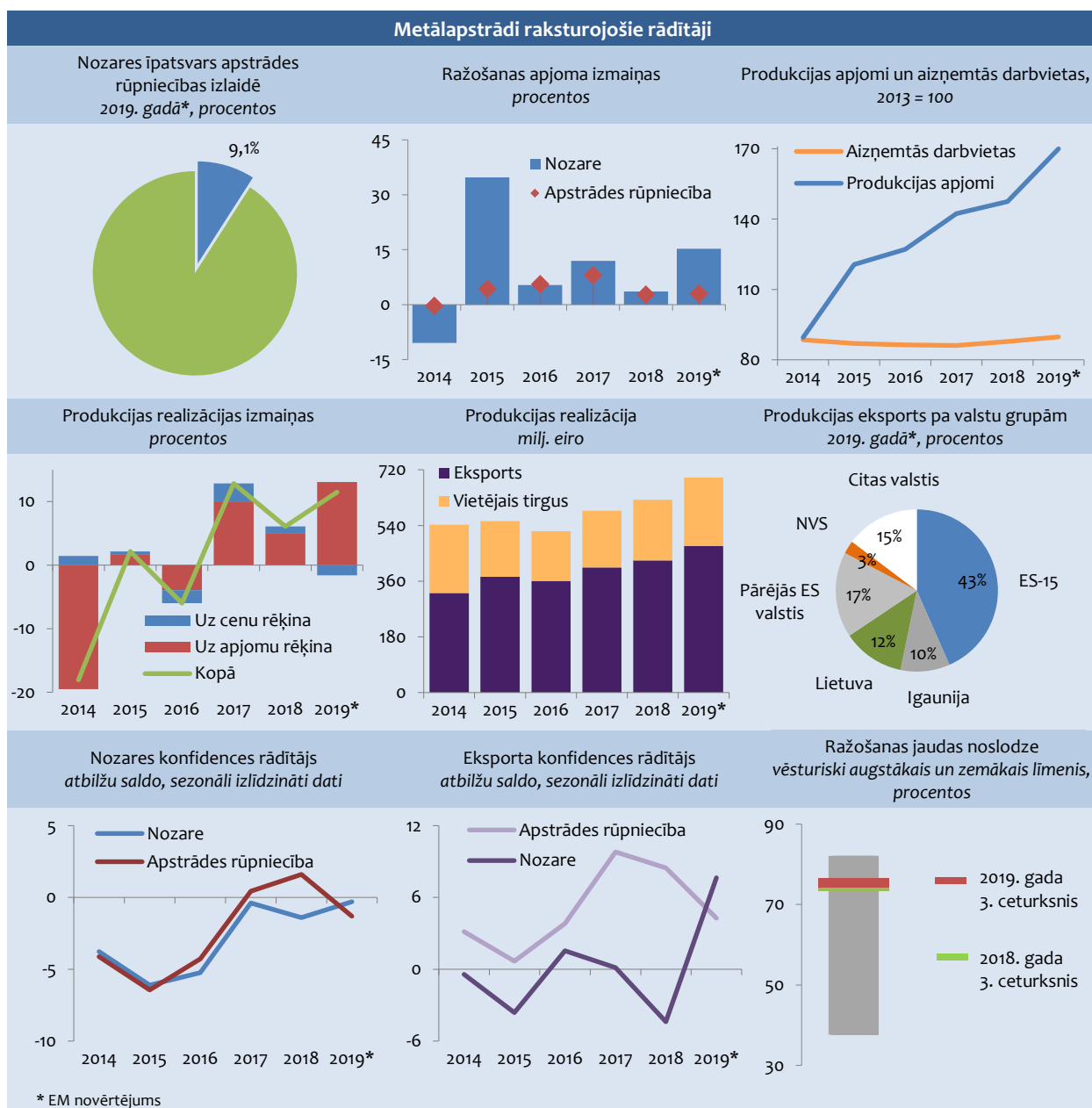
Pēdējo gadu laikā strauji aug arī nozares realizācijas apjomi. Vienlīdz strauji palielinās gan vietējā tirgū realizētās produkcijas apjomi, gan arī eksportētā produkcija.

Aizņemto darbvietu skaits metālapstrādes nozarē 2017.-2018. gadā nedaudz palielinājās. Arī 2019. gada pirmajā pusē to skaits turpina pieaugt.

Metālapstrādes nozares konfidences rādītājs pēdējos gados ir uzlabojies, tomēr saglabājas negatīvs. Savukārt eksporta attīstības iespējas 2019. gadā tiek vērtētas izteikti optimistiski.

Jaudu noslodze metālapstrādes nozarē ir līdzīga kā apstrādes rūpniecībā kopumā.

4.12. attēls

Elektrisko un optisko iekārtu ražošana pēdējos gados ir straujāk augošā apstrādes rūpniecības nozare. Nozares izaugsmes tempi ir ievērojami augstāki nekā apstrādes rūpniecībā vidēji. Pateicoties apakšnozares straujajai izaugsmei, tās īpatsvars apstrādes rūpniecībā ik gadu palielinās.

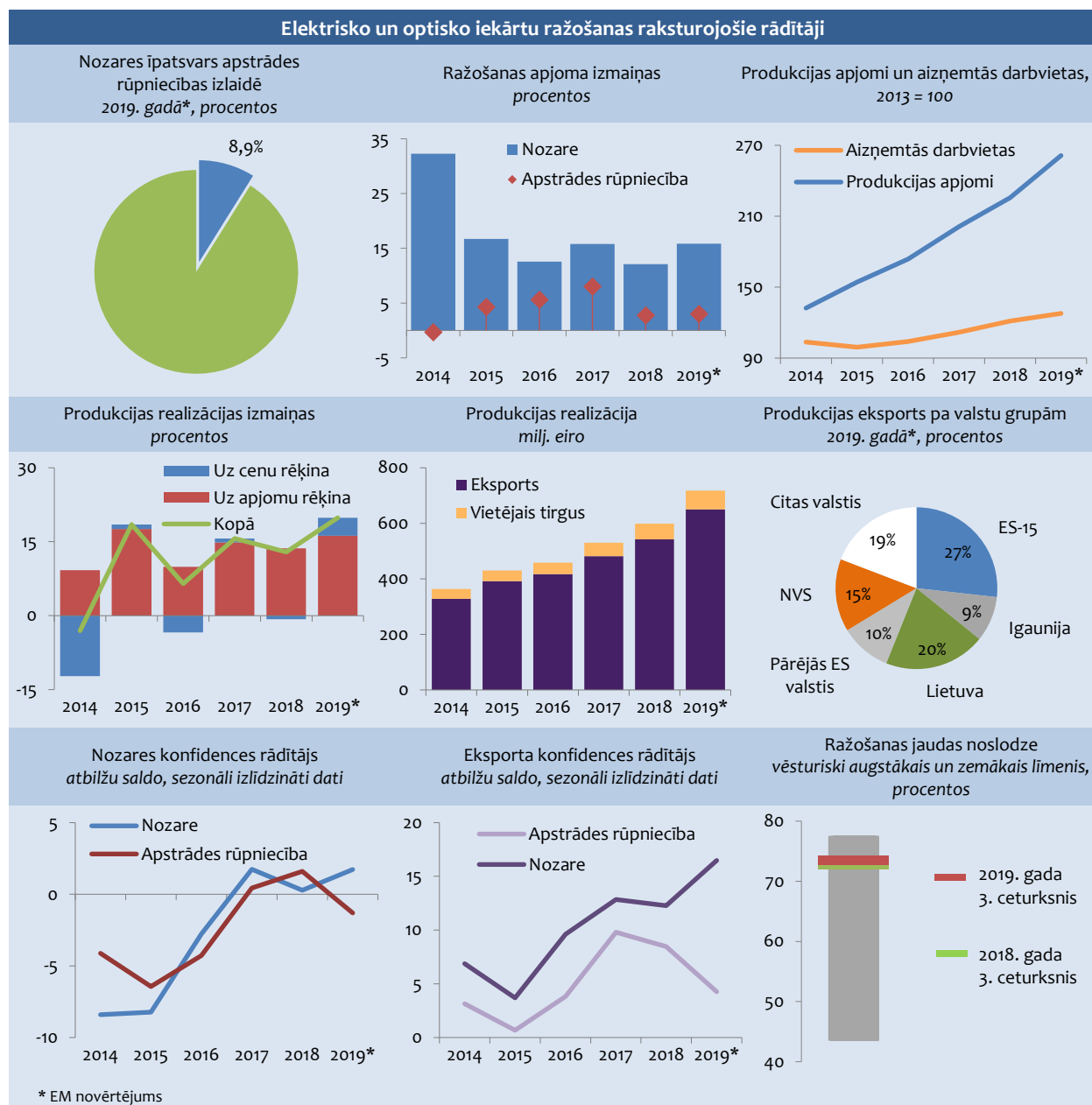
Neskatoties uz ražotāju cenu svārstībām, arī nozares realizācijas apjomi stabili pieaug. Nozares attīstība ir cieši saistīta ar ārējo pieprasījumu, jo vairāk nekā 90% no visas nozarē saražotās produkcijas tiek eksportēta. Produkcijas realizācija vienlīdz strauji aug gan eksporta, gan arī vietējā tirgū.

Lai gan lielāko daļu nozares izaugsmes nodrošina produktivitātes kāpums, arī darba vietu skaita pieaugums pēdējos gados ir salīdzinoši straujš. 2017.-2018. gadā apakšnozare nodrošināja pusi no visa darba vietu skaita pieauguma apstrādes rūpniecībā. Stabili darba vietu skaits aug arī 2019. gadā, kad 2. ceturksnī tās bija par 1,2 tūkst. vairāk nekā 2014. gadā.

Pēdējos gados konfidences rādītājs elektrisko un optisko iekārtu ražošanā uzlabojas, un tās nākotnes perspektīva tiek vērtēta pozitīvi. Apakšnozares eksporta iespējas tiek prognozētas īpaši optimistiski.

Strauji augot nozares izlaidei, arī jaudu izmantošanas līmenis arvien tuvojas vēsturiski augstākajam līmenim.

4.13. attēls

Mašīnu un iekārtu ražošanas nozarē 2015.-2018. gadā pieauguma tempi bija ievērojami virs apstrādes rūpniecības vidējā līmeņa. Izteikti strauja tās izaugsme bija vērojama 2017. gadā. Savukārt kopš 2018. gada, mazinoties ārējam pieprasījumam, apakšnozares izaugsmes tempi ir kļuvuši lēnāki.

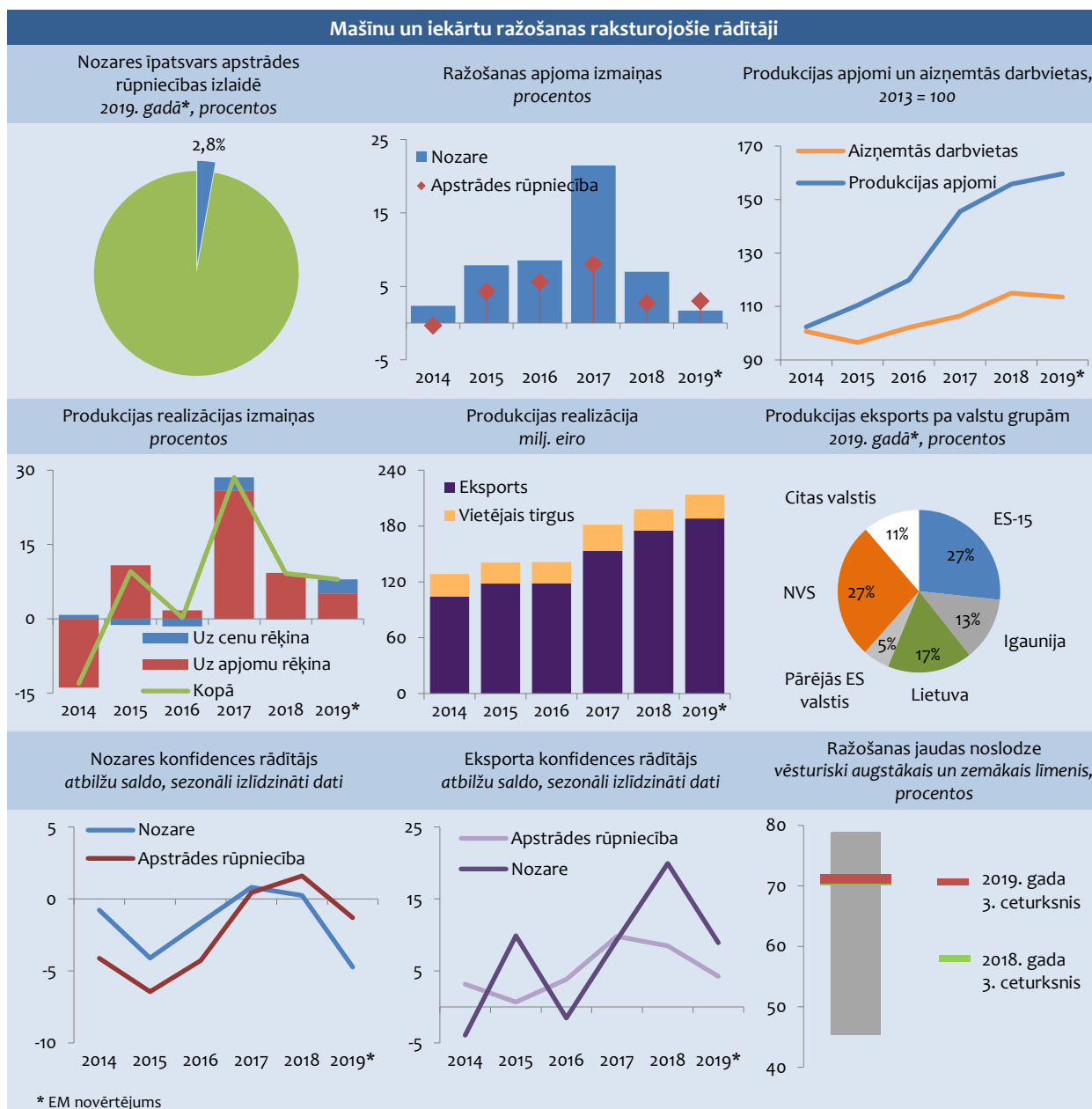
Stabili pieaug arī apakšnozares realizācijas apjomi. Realizācijas apjomi vietējā tirgū pa gadiem ir svārstīgi, ko kompensē straujš eksportētās produkcijas apjomu kāpums. Jāatzīmē, ka aptuveni 90% no visas nozarē saražotās produkcijas tiek eksportēti. Galvenais produkcijas noieta tirgus ir ES valstis, lai gan ievērojama daļa produkcijas tiek realizēta arī NVS valstīs.

Aizņemto darbvieta skaits nozarē 2017.-2018. gadā pieauga, kad tā nodrošināja lielu daļu no darbvieta skaita pieauguma apstrādes rūpniecībā kopumā. Savukārt 2019. gada pirmajā pusē aizņemto darbvieta skaits apakšnozarē ir nedaudz sarucis.

Pēdējos gados nozares attīstība tiek vērtēta negatīvi, it īpaši 2019. gadā, savukārt eksporta iespēju potenciāls joprojām tiek vērtēts optimistiski.

Lai arī nozares izlaide ik gadu pieaug, jaudu izmantošanas līmenis pēdējo gadu laikā nav būtiski mainījies un saglabājas nedaudz zem apstrādes rūpniecības vidējā līmeņa.

4.14. attēls

Transportlīdzekļu ražošanas nozare izteikti orientējas uz ārējiem tirgiem – vairāk nekā 90% no nozarē saražotās produkcijas tiek eksportēta. Tā kā nozare lielā mērā ir atkarīga no jauniem pasūtījumiem, tai ir raksturīgas ļoti izteiktas ražošanas apjomu svārstības.

Salīdzinoši strauja apakšnozares izaugsme bija vērojama 2017.-2018. gadā, kad palielinājās ārējais pieprasījums. To būtiski ietekmēja automobiļu un piekabju ražošanas apjomu pieaugums. Savukārt 2019. gada desmit mēnešos apakšnozares ražošanas apjomi ir nedaudz sarukuši.

2017.-2018. gadā salīdzinoši strauji auga arī apakšnozares realizācijas apjomi. Pozitīvs devums tās izaugsme bija arī ražotāju cenām. 2018. gadā vienlīdz strauji pieauga gan vietējā, gan arī eksportēta tirgū realizētās produkcijas

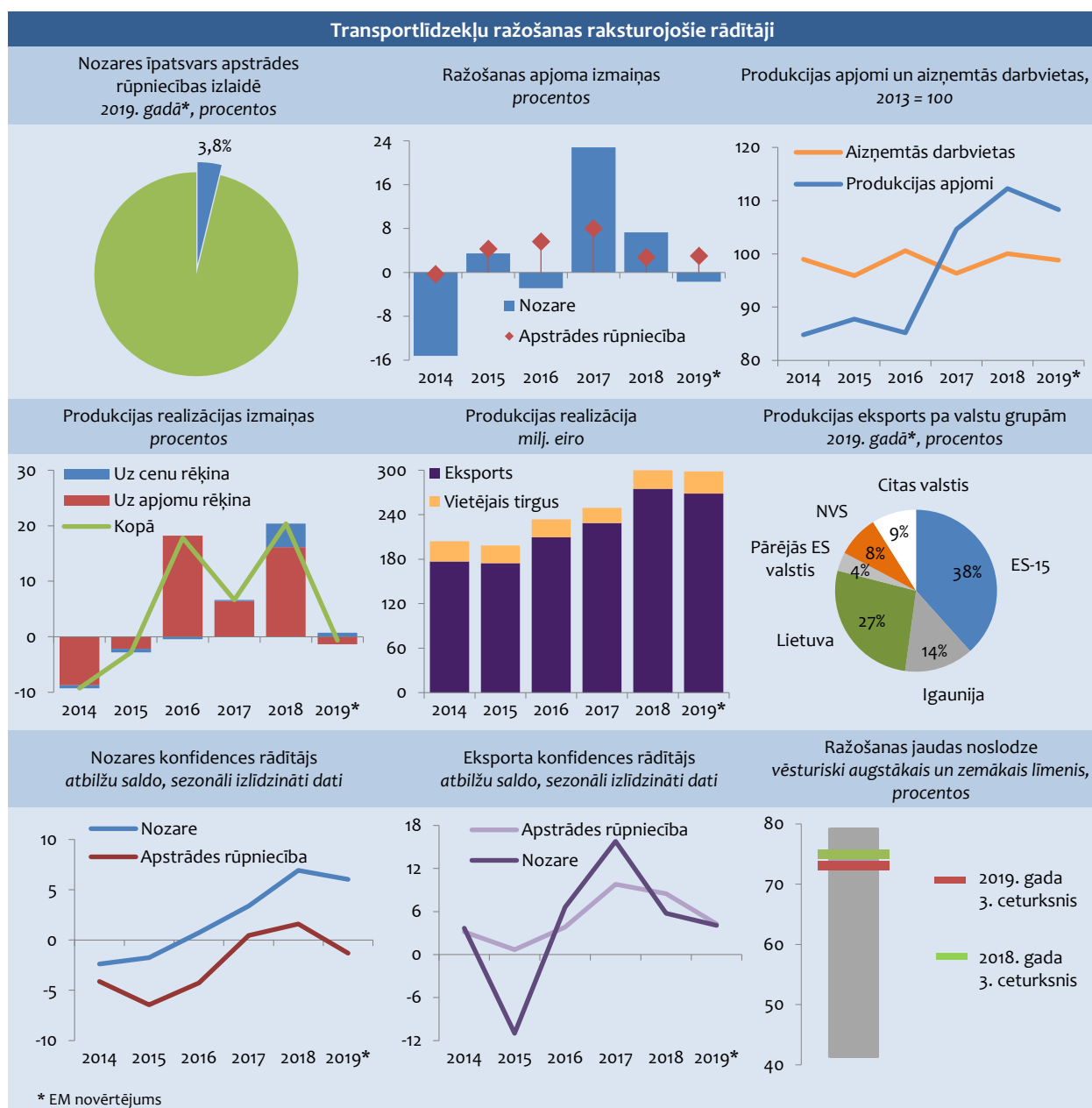
apjomi, savukārt 2019. gada desmit mēnešos eksportētās produkcijas apjomi nedaudz samazinājās.

Aizņemto darbvietu skaits transportlīdzekļu ražošanas nozarē pēdējo gadu laikā būtiski nemainās, kas nozīmē, ka nozares izaugsme pārsvarā tiek balstīta uz produktivitātes pieaugumu.

Konfidences rādītājs nozarē pakāpeniski uzlabojas. Pēdējo trīs gadu laikā nozares attīstība tiek vērtēta pozitīvi. Arī nozares eksporta iespējas tiek prognozētas optimistiski.

Augot nozares ražošanas apjomiem, pieaug arī jaudu izmantošanas līmenis, tomēr tas ir nedaudz zem apstrādes rūpniecības vidējā līmeņa.

4.15. attēls

4.3. PĀRĒJĀ RŪPNIECĪBA

Pārējās rūpniecības (ieguves rūpniecība, elektroenerģijas, gāzes apgāde, siltumapgāde un kondicionēšana, ūdens apgāde, notekūdeņu, atkritumu apsaimniekošana un sanācija) nozaru struktūrā dominē elektroenerģijas un gāzes apgāde. Pārējās rūpniecības nozaru īpatsvars kopējā pievienotajā vērtībā pēc kāpuma 2015.-2016. gadā kopš 2017. gada samazinās. Elektroenerģijas un gāzes apgādes ražošanas apjomu dinamika ir saistīta ar laika apstākļiem, no kā atkarīgi saražotās elektroenerģijas un siltumenerģijas apjomi.

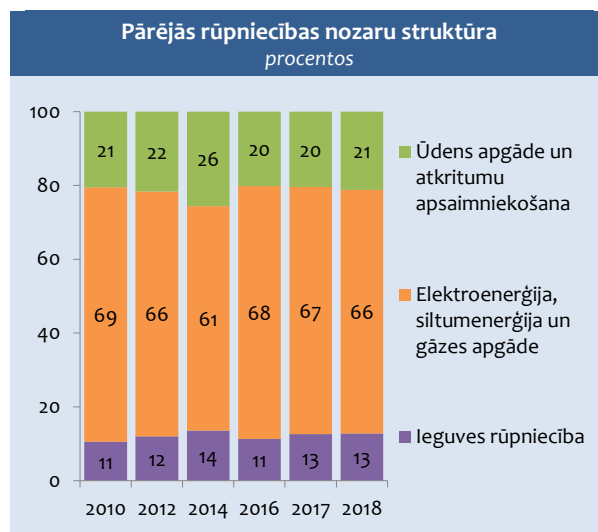
2015.-2016. gadā, pēc ilgstoša ražošanas apjomu krituma iepriekšējos gados, pārējās rūpniecības nozarēs bija vērojams straujš pieaugums. Ņemot vērā, ka ziemas mēnešos laika apstākļi bija ievērojami aukstāki, būtiski palielinājās patērētās elektroenerģijas un siltumenerģijas apjomi.

2017.-2018. gadā pārējās rūpniecības nozaru apjomiem bija vērojams neliels kritums, ko ietekmēja samazinājums elektroenerģijas un gāzes apgādē, kā arī ūdens apgādē, notekūdeņu un atkritumu apsaimniekošanā. Vienlaikus pieauga ieguves rūpniecības īpatsvars, ko veicināja straujš kūdras ieguves apjomu kāpums.

2019. gadā pārējās rūpniecības nozarēs vērojams straujš kritums – janvārī-aprīlī siltā un sausā laika ietekmē būtiski samazinājās hidroelektrostacijās un koģenerācijas stacijās

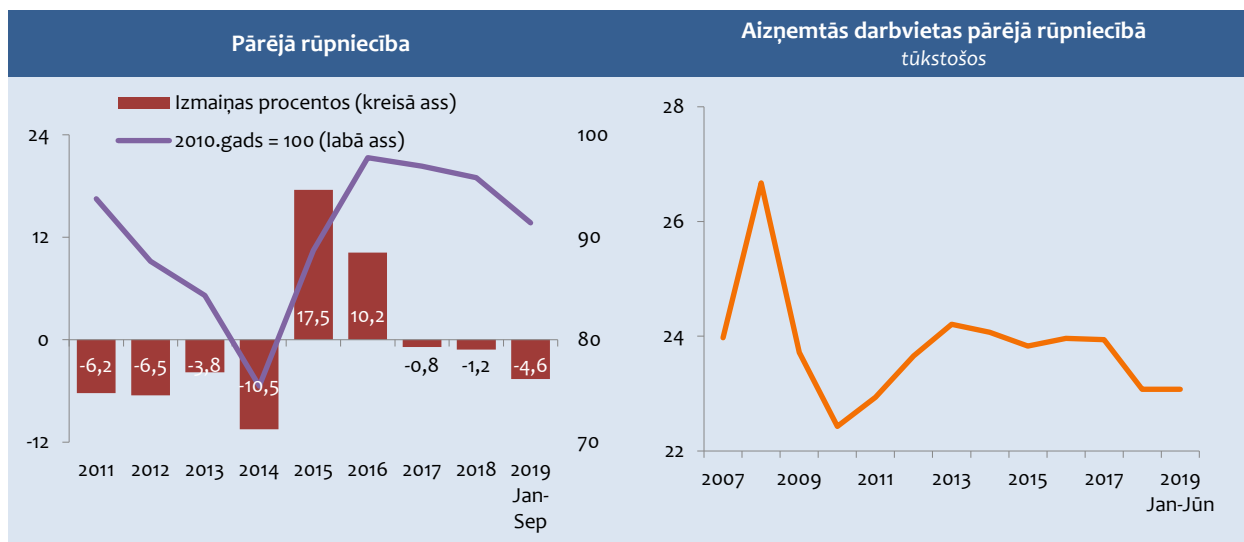
saražotās elektroenerģijas daudzums un gāzes piegādes patērētājiem.

4.16. attēls

Aizņemto darbvieta skaits visās nozarēs kopš 2010.gada ir palielinājies, bet pēdējos gados darbvieta sarūk. 2018.gadā darbvieta pieauga tikai ieguves rūpniecībā.

4.17. attēls

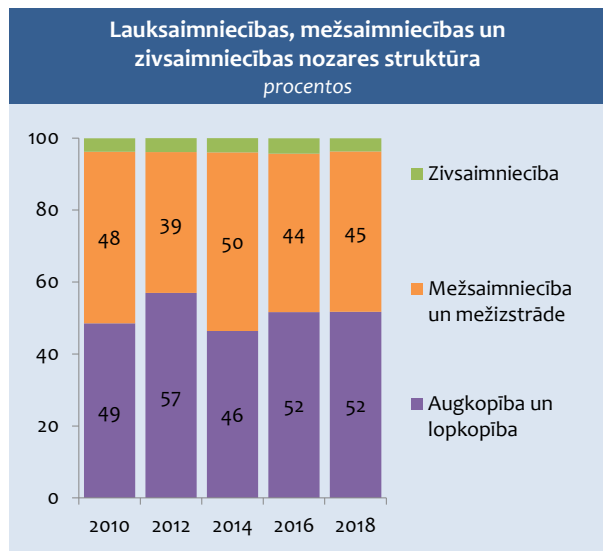

4.4. LAUKSAIMNIECĪBA, MEŽSAIMNIECĪBA UN ZIVSAIMNIECĪBA

Lauksaimniecības, mežsaimniecības un zivsaimniecības nozares struktūrā dominē lauksaimniecība un mežsaimniecība. Nozares darbība ir cieši saistīta ar laika apstākļiem, tāpēc nozarē kopumā izaugsme ir svārstīga. Nozares īpatsvars kopējā pievienotajā vērtībā pēc kāpuma 2014.-2015. gadā 2016. gadā samazinājās augkopības apjomu krituma dēļ. Pēdējos gados nozares īpatsvars pieaug.

2014. gadā lopkopības nozari negatīvi ietekmēja Krievijas noteiktie pārtikas importa ierobežojumi piena produktiem, bet augkopībā pieauga graudu raža, palielinājās arī izaudzēto dārzena apjomi. Mežsaimniecības nozari pozitīvi ietekmēja kokapstrādes izaugsme.

4.18. attēls

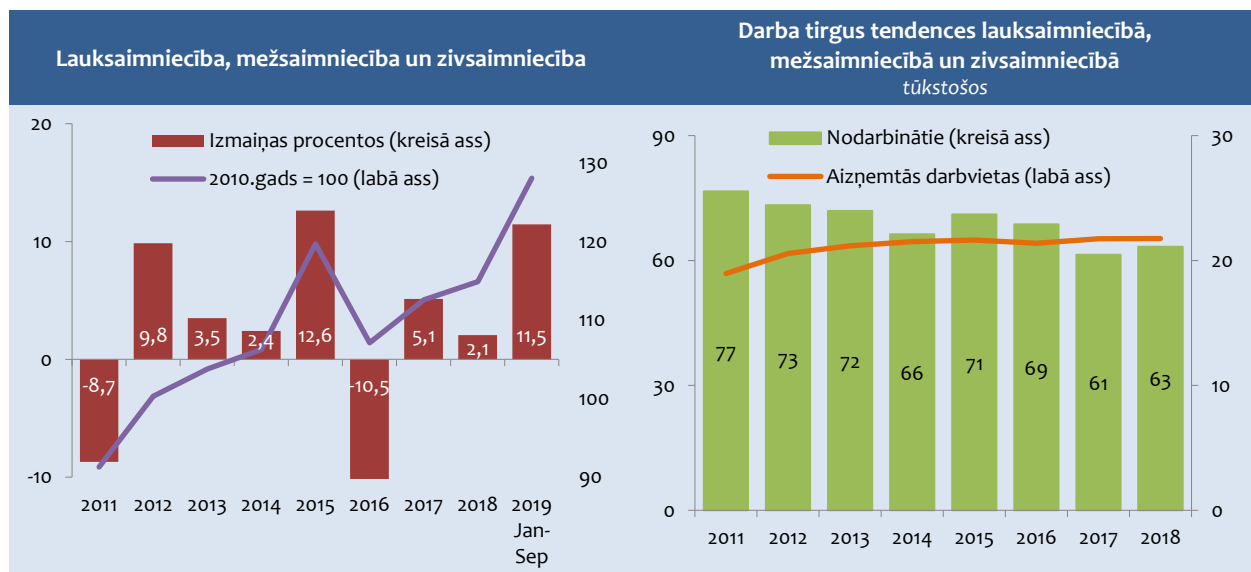

2015. gadā, neraugoties uz Krievijas noteikto embargo pārtikas produktiem, lauksaimniecības un mežsaimniecības nozarē bija ļoti strauja izaugsme, ko sekmēja augstākā graudaugu raža Latvijas vēsturē.

2016. gadā nozares apjomi strauji samazinājās, ko noteica augkopības produkcijas apjomu kritums. Nelabvēlīgo meteoroloģisko apstākļu ietekmē samazinājās graudaugu raža, tomēr tā bija viena no augstākajām Latvijas vēsturē, augstāka bija tikai 2015. gadā. Vienlaikus saruka arī lauksaimniecības produktu cenas, ko galvenokārt ietekmēja augkopības produktu cenu kritums. Jāatzīmē, ka 2016. gadā bija zemākā vidējā piena iepirkuma cena kopš 2010. gada – 215 eiro par tonnu, lai gan gada otrajā pusē tā strauji pieauga. Mežsaimniecībā saruka gan izcirstās koksnes, gan mežu atjaunošanas apjomi, turpināja samazināties arī apaļo kokmateriālu vidējās iepirkuma cenas.

2017. gadā nozarē bija vērojama strauja izaugsme mežsaimniecības apjomu kāpuma dēļ. Strauji pieauga izcirstās koksnes un mežu atjaunošanas apjomi. Pēc krituma iepriekšējos trīs gados 2017. gadā palielinājās apaļo kokmateriālu vidējās iepirkuma cenas Latvijā. Lauksaimniecības apjomu kāpums bija neliels. Lai gan nebija labvēlīgi laika apstākļi, 2017. gadā tika sasniegta Latvijas vēsturē otra augstākā vidējā graudaugu raža, ko noteica tieši ziemāju raža, jo sējumus paguva novākt pirms nelabvēlīgo laika apstākļu iestāšanās. Savukārt 2017. gada rudens bija īpaši nelabvēlīgs – vasarāju raža bija zemākā pēdējo sešu gadu laikā. Lopkopībā palielinājās gan eksportēto dzīvo liellopu, gan cūku skaits, neskatoties uz Āfrikas cūku mēra ietekmi. Pieauga arī gaļas, piena un olu ražošanas apjomi. Vienlaikus 2017. gadā būtiski pieauga lauksaimniecības produktu cenas. Visstraujāk pieauga piena iepirkuma cenas – par 42,6% (līdz 306 eiro par tonnu).

4.19. attēls

2018. gadā kopumā vērojama ļoti mērena izaugsme. Pieaugumu galvenokārt noteica izaugsme mežsaimniecības nozarē. 2018. gadā būtiski palielinājās izcirstās koksnes apjomi – par 12%, bet mežu atjaunošanas apjomi pieauga daudz mērenāk – par 2%. Strauji palielinās jaunu mežu ieaudzēšana lauksaimniecībā neizmantotās zemēs. Turpināja palielināties apaļo kokmateriālu vidējās iepirkuma cenas Latvijā.

Lauksaimniecības nozarē produkcijas apjoms 2018. gadā samazinājās par 11,2%. Augkopības produkcijas apjomi samazinājās par 20,6%, ko noteica zemākais graudu kopievākums pēdējo piecu gadu laikā un zemākā vidējā graudaugu ražība pēdējo septiņu gadu laikā. Graudu kopražu būtiski ietekmēja ilgstošais sausuma periods, kā arī ziemāju sējumu platību ievērojams samazinājums 2017. gada rudens lietavu ietekmē. Ilgstošais sausums nelabvēlīgi ietekmēja arī dārzeņu audzēšanu, tomēr kartupeļu kopražs palielinājās. Lopkopības produkcijas apjomi 2018. gadā palika nemainīgi. Samazinājās lauku saimniecībās audzēto dzīvnieku skaits, savukārt bija vērojams mājputnu skaita pieaugums. Neskatoties uz skaita kritumu, palielinājās eksportēto dzīvo liellopu skaits. Gaļas

ražošanas apjomiem bija vērojams neliels pieaugums, bet piena un olu ražošanas apjomi samazinājās.

Vienlaikus 2018. gadā būtiski pieauga lauksaimniecības produktu cenas, ko noteica augkopības produkcijas cenu kāpums ražas krituma dēļ. Graudu vidējā iepirkuma cena pieauga līdz 168,34 eiro jeb par 16%, sasniedzot augstāko cenu kopš 2014. gada. Turpretim gaļai un pienam vidējā iepirkuma cena samazinājās, bet olām palika nemainīga.

2019. gadā vērojams straujš nozares apjomu pieaugums tieši labvēlīgo laika apstākļu un augkopības nozares straujās izaugsmes dēļ. Savukārt mežsaimniecības nozares apjomi 2019. gada deviņos mēnešos pieauga par 2,7 procentiem.

Nozarē būtiski samazinās nodarbināto skaits, bet aizņemto darbavietu skaits pieaug un ir pārsniedzis pirmskrīzes līmeni. Tas skaidrojams ar atšķirīgu datu uzskaites sistēmu. Nodarbināto skaitā tiek iekļautas pašnodarbinātās personas, kas sastāda aptuveni pusi no kopējā nodarbināto skaita lauksaimniecības, mežsaimniecības un zivsaimniecības nozarē. Aizņemtās darbvietas pieaug algoto darba vietu kāpuma dēļ, savukārt nodarbināto skaits samazinās pašnodarbināto skaita krituma dēļ, kas nozīmē, ka nozarē arvien vairāk tiek izmantots algots darbspēks.

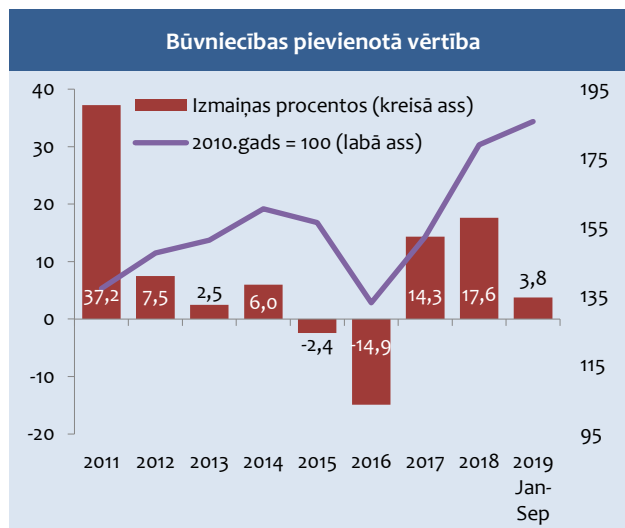
4.5. BŪVNICĪBA

Būvniecības nozares izaugsme ir lielā mērā pakļauta cikliskām svārstībām. Produkcijas apjomi dramatiski samazinājās krīzes laikā, nozares izlaide laika periodā no 2008.-2010. gadam saruka vairāk nekā 2 reizes.

Pieprasījums pēc nozares pakalpojumiem atsāka pieaugt 2011. gadā. Būvniecības nozares atveseļošanās lielā mērā noteica ES struktūrfondu aktīvāka apguve. Līdztekus iekšējā pieprasījuma pieaugumam nozares attīstību pozitīvi ietekmēja spēja krīzes laikā pārorientēties uz ārējiem tirgiem. Būvniecības produkcijas apjoms ārpus Latvijas 2011. gadā vairāk nekā 5 reizes pārsniedza 2008. gada rādītāju. Būvniecības nozares izaugsme turpinājās laika periodā no 2012.-2014. gadam.

Kopumā šajā laikā nozare diezgan strauji atguvās no krīzes radītā trieciena. Lielā mērā to veicināja publiskie pasūtījumi un Eiropas Savienības struktūrfondi. Vidējais būvniecības produkcijas apjoma ikgadējais pieaugums pēckrīzes periodā no 2011.-2014. gadam bija 11,2%. Jāatzīmē, ka vēl netika sasniegts pirmskrīzes apjoms, nozare 2014. gadā veidoja tikai 70% no pirmskrīzes līmeņa. Būvniecības aktivitātes pieaugums atspoguļojās arī izsniegto būvatļauju skaita pieaugumā.

4.20. attēls

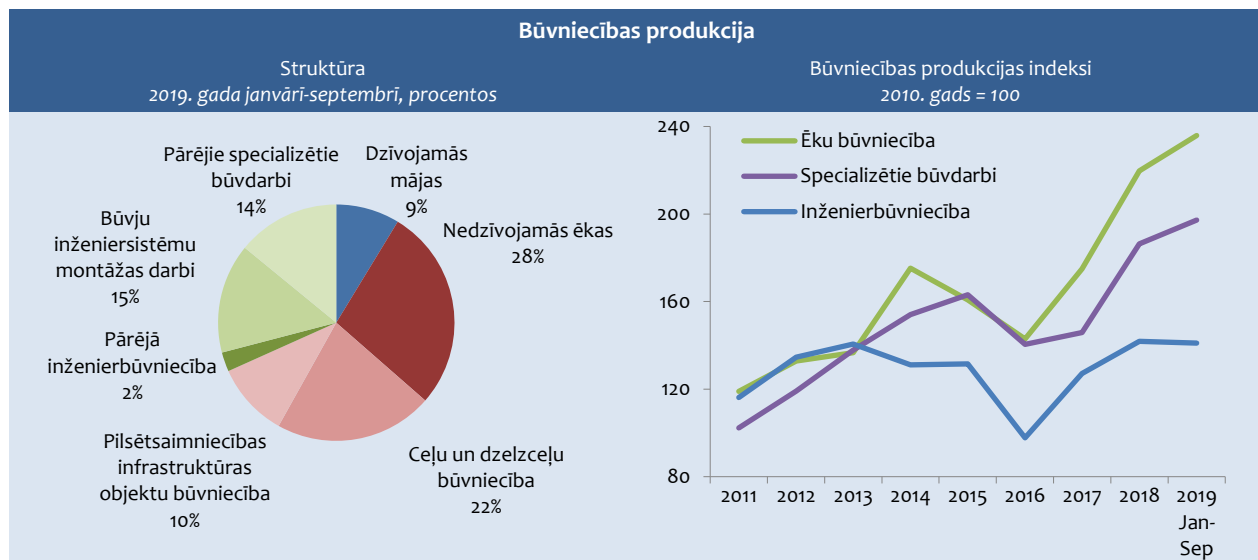

Nākamajos divos gados būvniecības nozares attīstība apstājas. Tas galvenokārt skaidrojams ar ES struktūrfondu pārejas periodu, kura laikā mazinājās investīcijas būvniecībā. 2015.-2016. gadā būvniecības produkcijas apjomi vidēji saruka par 8,6% ik gadu. Būvniecības aktivitāte saruka visās grupās, visstraujāk inženierbūvju grupā. Negatīvās tendences noteica arī izsniegto būvatļauju skaita samazinājumu šajos gados.

Būvniecības nozarē 2017. gadā atsākās izaugsme pēc divu gadu pārtraukuma. Izaugsmes tempu 2017.-2018. gados var raksturot kā strauju. Šajā periodā nozares produkcijas apjomu vidējais palielinājums bija 20,3% gadā. Nozares

attīstības dzinuli bija ES struktūrfondu projektu īstenošanas intensitātes pieaugums pēc pārejas perioda, kā arī privāto investīciju pieplūdums lielo būvniecības objektu celtniecībai.

4.21. attēls

Produkcijas apjomi būtiski palielinājās visās būvniecības pamatgrupās. Lielāko devumu nodrošināja ēku būvniecības palielinājums, kas 2017.-2018. gadā bija vidēji 24% ik gadu. Inženierbūvju būvniecības vidējais ikgadējais pieauguma temps bija 20,8%, savukārt specializēto būvdarbu – 15,9 procenti.

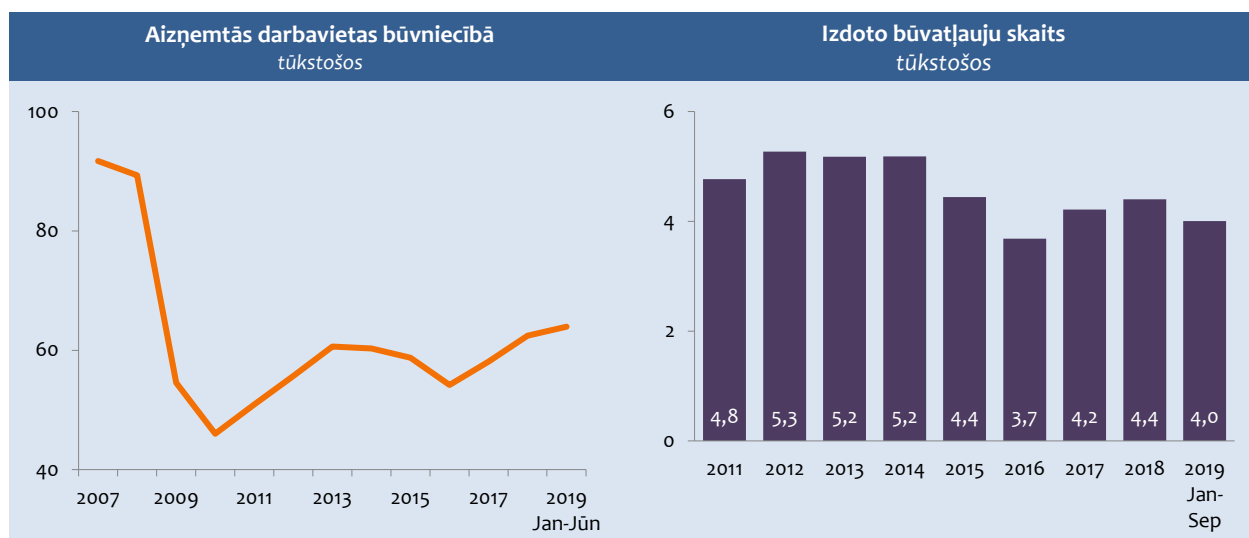
Būvniecības nozare 2019. gadā turpina attīstīties, lai arī lēnākos tempos nekā iepriekšējos divus gadus. Šī gada 3 ceturkšņos nozares pieaugums bija 3,8% salīdzinājumā ar 2018. gada 3 ceturkšņiem. 2019. gada nozares attīstības tendences ietekmē bāzes efekts jeb iepriekšējo gadu straujās izaugsmes rezultātā sasniegtie augstie rādītāji. Ietekmējošie

faktori ir lielo privāto būvniecības projektu pabeigšana un maksimumu sasniegusi ES struktūrfondu investīciju plūsma.

Salīdzinoši nelielo pieaugumu 2019. gadā ietekmēja ēku būvniecības un specializēto būvdarbu attīstība. Turpretim inženierbūvju apjomi ir saglabājušies iepriekšējā līmenī.

Izsniegto būvatļauju skaits pieaug vairākus gadus, un 2019. gada 3 ceturkšņos tas sasniedza 4006 būvatļaujas, par 17,8% pārsniedzot 2018. gada atbilstošā perioda rādītāju. Lielākā daļa būvatļauju jeb gandrīz $\frac{3}{4}$ ir izsniegtas jaunbūvju būvniecībai.

4.22. attēls

Pēdējā dekādē nozares eksporta potenciāls ir būtiski audzis. 2008. gadā nozare gandrīz pilnībā darbojās iekšējā tirgū, no kopējā būvdarbu apjoma ārpus Latvijas tika veikts mazāk nekā 1%. Kopš 2017. gada vismaz 1/10 no būvniecības produkcijas apjoma tika eksportēta.

Pēdējo divu gadu nozares attīstība ir ietekmējusi būvnieku sniegto pakalpojumu cenas. Būvniecības izmaksu indekss kopš 2017. gada pieaug straujāk nekā iepriekšējos gados. Analizējot būvniecības izmaksu pieaugumu, jāsecina, ka lielāko spiedienu uz izmaksām rada strādnieku darba samaksa.

Periodā pirms krīzes būvniecības nozare aktīvi piesaistīja darbiniekus. 2005.-2007. gadā aizņemto darbvietu skaits

pieauga par gandrīz 30 tūkst., sasniedzot 91,7 tūkstošus. Nozarē nodarbināto skaits ekonomiskās lejupslīdes laikā tika pakļauts nozīmīgai korekcijai, samazinoties gandrīz 2 reizes.

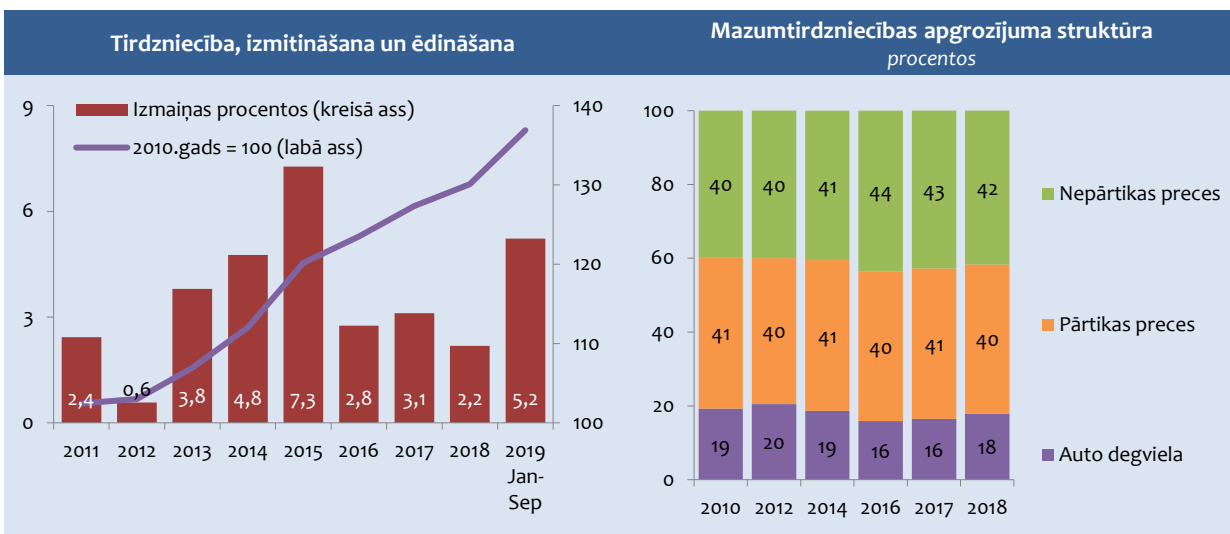
Nodarbināto skaits sāka vienmērīgi palielināties 2011. gadā. Samazinājums bija vērojams 2015. un 2016. gadā, kad notika būvniecības produkcijas izlaides samazināšanās. Kopš 2016. gada nozarē atsākusies darbinieku piesaiste. Šobrīd nodarbināto skaits pārsniedz 60 tūkst. un ir lielāks nekā 2010. gadā, taču pieauguma temps bija būtiski lēnāks par produkcijas pieaugumu. Tas nozīmē, ka nozare lielā mērā attīstās uz produktivitātes pieauguma rēķina.

4.6. TIRDZNICĪBA, IZMITINĀŠANA UN ĒDINĀŠANA

Tirdzniecības, izmitināšanas un ēdināšanas nozares struktūrā dominē tirdzniecība – aptuveni 90%. Nozarē sniegto pakalpojumu apjomi kopš 2010. gada pieaug. Tirdzniecības nozari pozitīvi ietekmē privātā patēriņa

kāpums un mazumtirdzniecības apgrozījuma pieaugums. Savukārt izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumu nozari pozitīvi ietekmē tūrisma nozares attīstība.

4.23. attēls

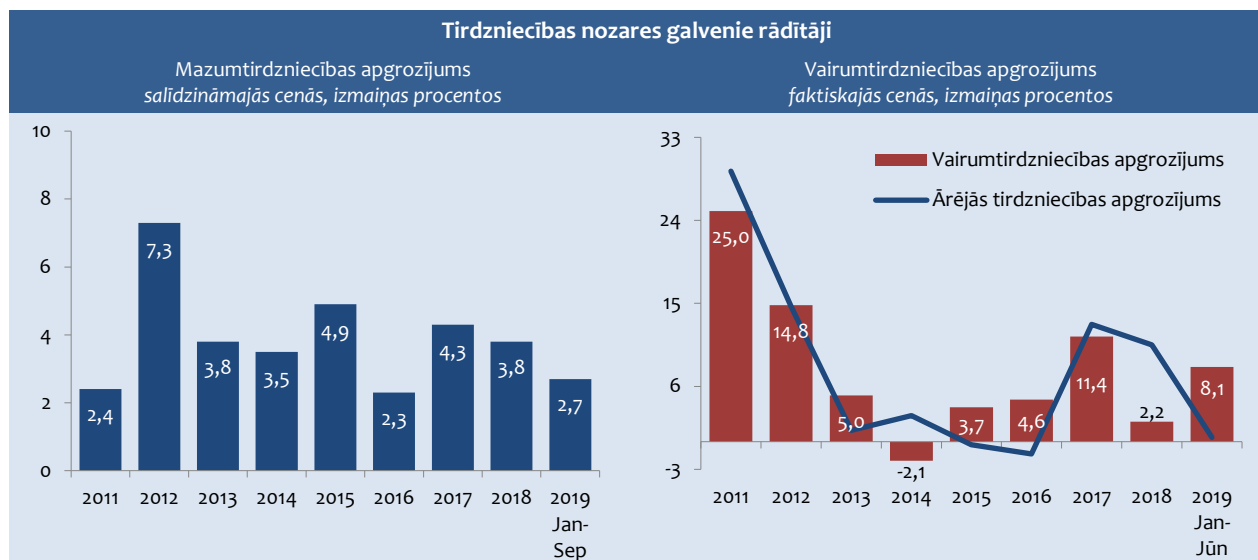

Lai gan mazumtirdzniecības apgrozījums strauji kāpj, kopumā izaugsme tirdzniecībā 2010.-2012. gadā bija ļoti mērena. 2013.-2015. gadā nozarē kopumā bija ļoti strauja izaugsme. Šajā periodā gan tirdzniecībai, gan izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumiem pieauguma tempi bija būtībā līdzīgi – vidēji gadā attiecīgi par 5,2% un 6,1%. Šajā laikā kopējais mazumtirdzniecības apgrozījums palielinājās vidēji par 4,1% ik gadu. Mazumtirdzniecības apjomi vienlīdz strauji pieauga gan auto degvielas, gan nepārtikas preču grupā, pārtikas precēm apjomu kāpums bija nedaudz lēnāks. Savukārt vājākas ārējās tirdzniecības aktivitātes ietekmēja vairumtirdzniecības nozares zemo pieaugumu.

2016.-2018. gadā tirdzniecības, izmitināšanas un ēdināšanas nozarē sniegto pakalpojumu apjomu kāpums

bija lēnāks nekā iepriekšējos gados, ko ietekmēja lēnāks apjomu pieaugums tirdzniecībā. Tirdzniecībā apjomi vidēji gadā pieauga par 2,3%, bet izmitināšanā un ēdināšanā – par 5,3%. Darba samaksas pieaugums un uzlabojumi darba tirgū nodrošināja mazumtirdzniecības apgrozījuma kāpuma turpināšanos, kas vidēji gadā pieauga par 3,4%. Kopējo mazumtirdzniecības apgrozījuma dinamiku visbūtiskāk ietekmēja nepārtikas mazumtirdzniecības apjomu kāpums, bet gan auto degvielas, gan pārtikas preču grupā mazumtirdzniecības apjomi pieauga vienlīdz strauji. Būtisks kāpums bija vērojams vairumtirdzniecības apjomiem – vidēji gadā par 6%, ko nodrošināja straujais ārējās tirdzniecības apgrozījuma kāpums 2017.-2018. gadā.

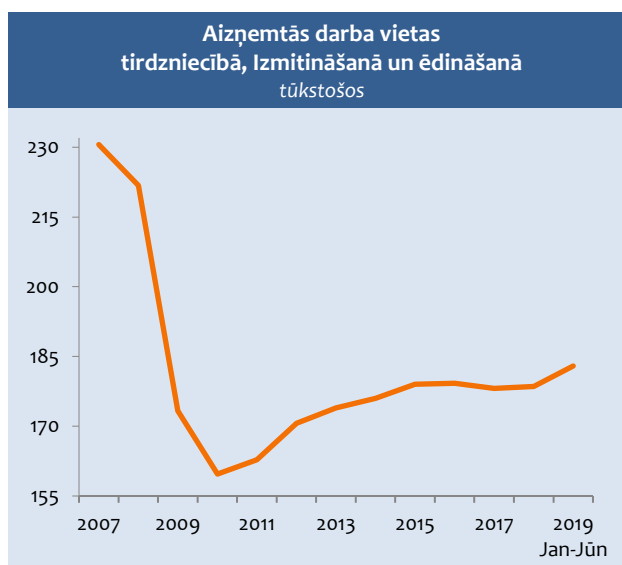
4.24. attēls

2019. gadā turpinājās nozares izaugsme. Tā bija straujāka par iepriekšējos gados vēroto. Tirdzniecībā 2019. gada trīs ceturkšņos apjomi pieauga par 4,8%, bet izmitināšanā un ēdināšanā – par 7,9%. Mazumtirdzniecības apgrozījums 2019. gada deviņos mēnešos pieauga lēnāk – par 2,7%. Straujākais kāpums bija vērojams nepārtikas preču mazumtirdzniecības apjomiem, kas veido 55% no kopējās mazumtirdzniecības. Savukārt vairumtirdzniecības nozares apgrozījums 2019. gada pirmajā pusgadā pieauga ļoti strauji, neskatoties uz vājo ārējās tirdzniecības aktivitāti.

Lielākais aizņemto darbvieta īpatsvars ir tirdzniecībā, bet pēdējos gados tas sarūk, darbvietām straujāk pieaugot izmitināšanas un ēdināšanas nozarē.

4.25. attēls

4.7. TRANSPORTS UN UZGLABĀŠANA

Transporta un uzglabāšanas nozare ir cieši saistīta ar starptautiskajiem pārvadājumiem, tajā skaitā pa dzelzceļu pārvadāto kravu, kā arī ostās saņemto un nosūtīto kravu apjomu.

Pēc straujā kāpuma pēckrīzes periodā nozare laika periodā no 2012.-2017. gadam pieauga vidēji gadā tikai par 2%, ko cita starpā ietekmēja tranzīta kravu pārvadājumu samazināšanās, galvenokārt Krievijas transporta politikas un pieaugošas konkurences dēļ. Krievija jau kopš deviņdesmito gadu beigām izvirzīja mērķus attīstīt savu transporta infrastruktūru tā, lai nodrošinātu neatkarību no tranzīta

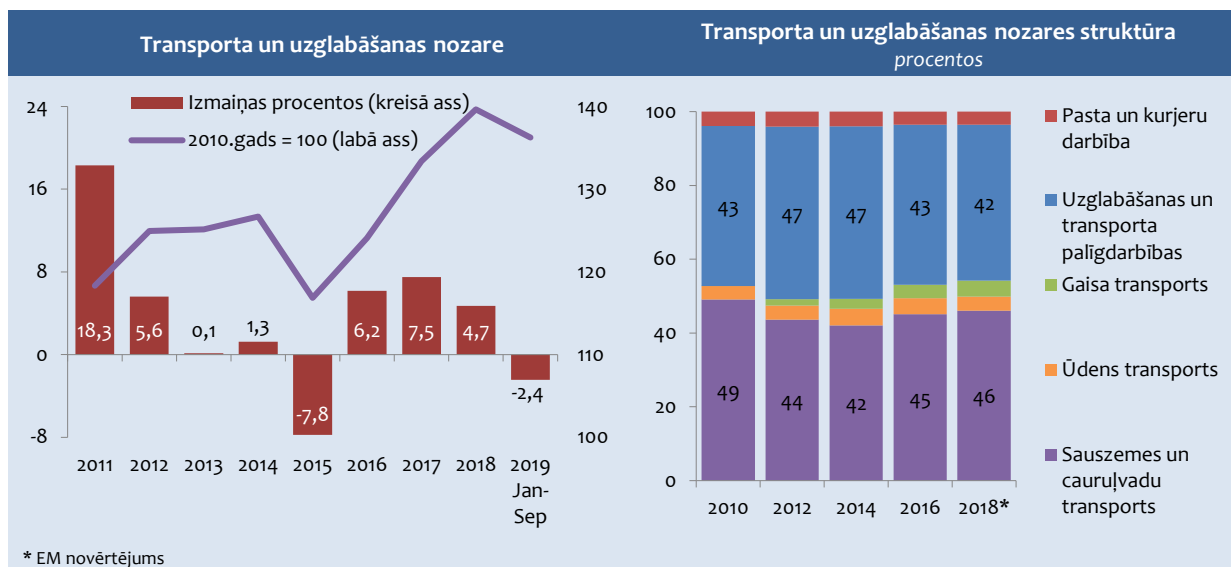
valstīm. Neskatoties uz tranzīta kravu kritumu dzelzceļā un ostās, nozares pieaugumu noteica autopārvadājumu kravu kāpums, kā arī pasažieru skaita pieaugums lidostā un jūras ostās. 2017. gadā nozares apjoms bija straujākais kopš 2011. gada.

Arī 2018. gadā bija vērojama strauja izaugsme. Pieauga gan pasažieru, gan kravu pārvadājumi visos transporta veidos. Pasažieru pārvadājumi palielinājās par 15%, kravu pārvadājumi – par 5%, pasta un kurjeru darbības – par 17,6%, uzglabāšanas un transporta palīgdarbības – par 1,2 procentiem.

2019. gada 3 ceturkšņos nozares apjomi samazinājās par 2,4%, ko noteica kritums kravu pārvadājumos – par 5% un uzglabāšanas un transporta palīgdarbībām – par 5%. Kravu

pārvadājumi samazinājās visos transporta veidos. 2019. gada 3 ceturkšņos pasažieru pārvadājumi palielinājās par 3% un pasta un kurjeru darbības – par 24 procentiem.

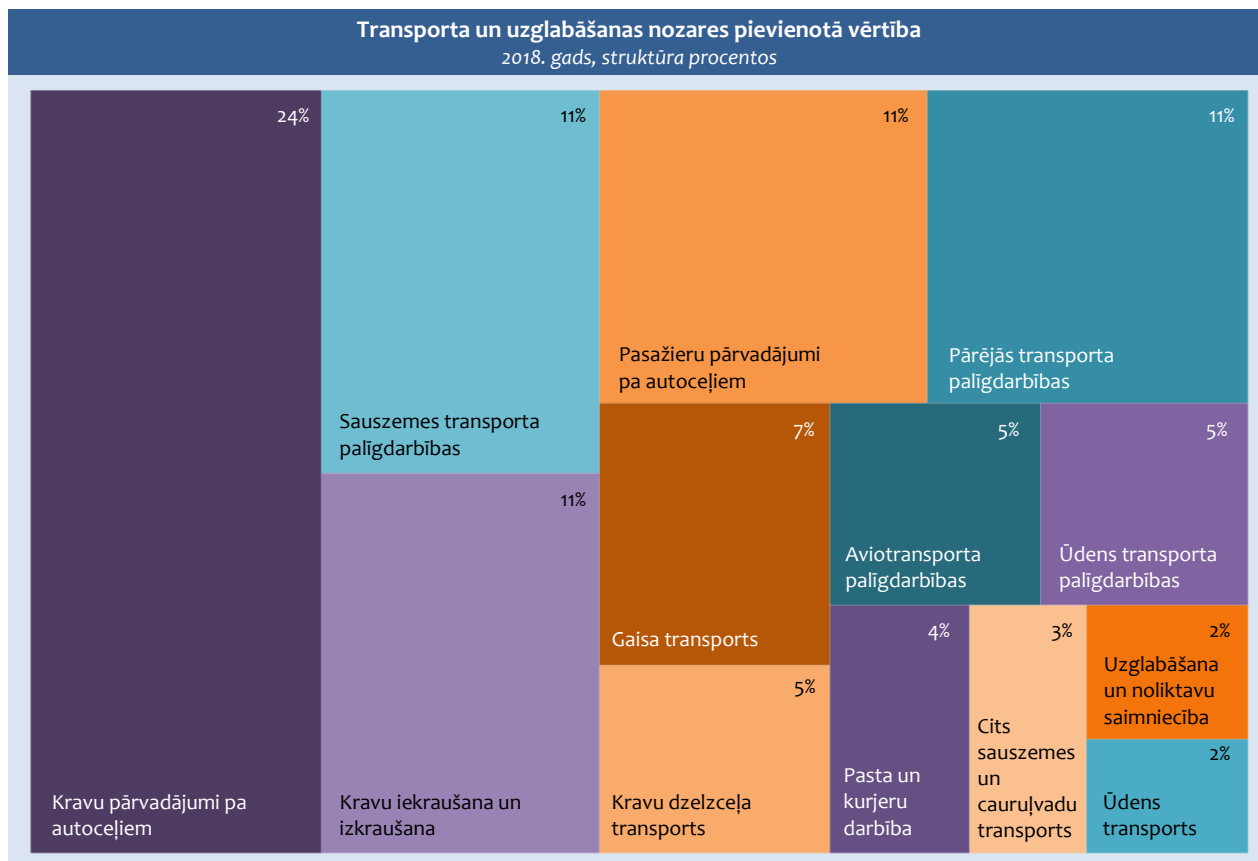
4.26. attēls

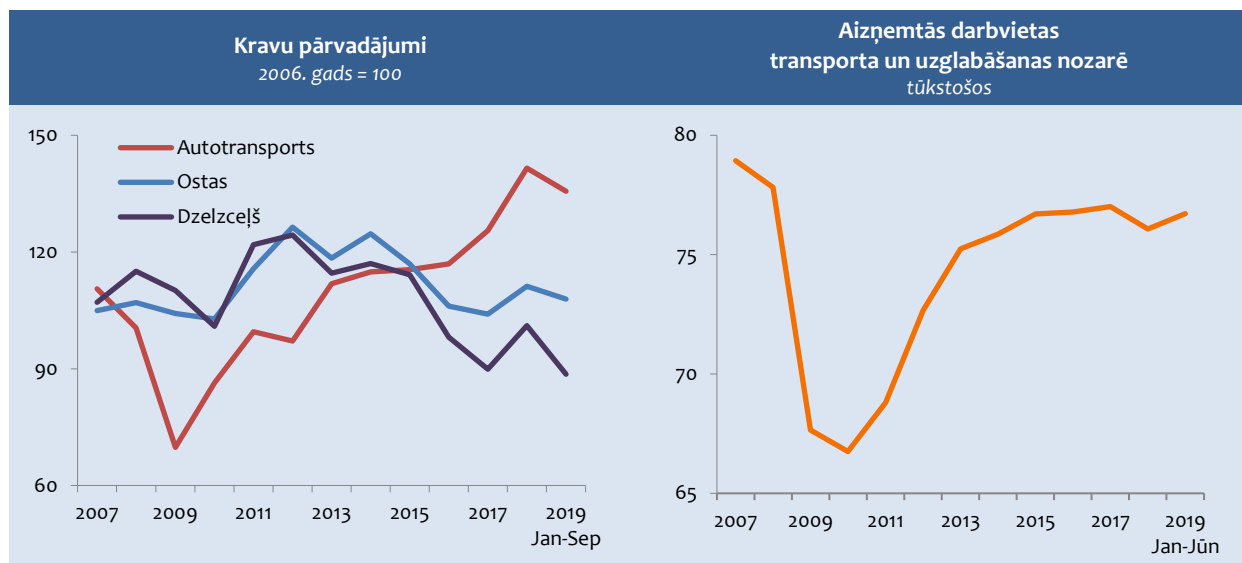
Lielākais aizņemto darbvieta īpatsvars transporta un uzglabāšanas nozarē ir sauszemes un cauruļvadu transporta nozarē un uzglabāšanas un transporta palīgdarbībās, kur

pēdējos gados aizņemto darbvieta skaits samazinās. Straujākais aizņemto darbvieta skaita kāpums pēdējos gados ir gaisa un ūdens transporta nozarēs.

4.27. attēls

4.28. attēls

4.8. KOMERCPAKALPOJUMI

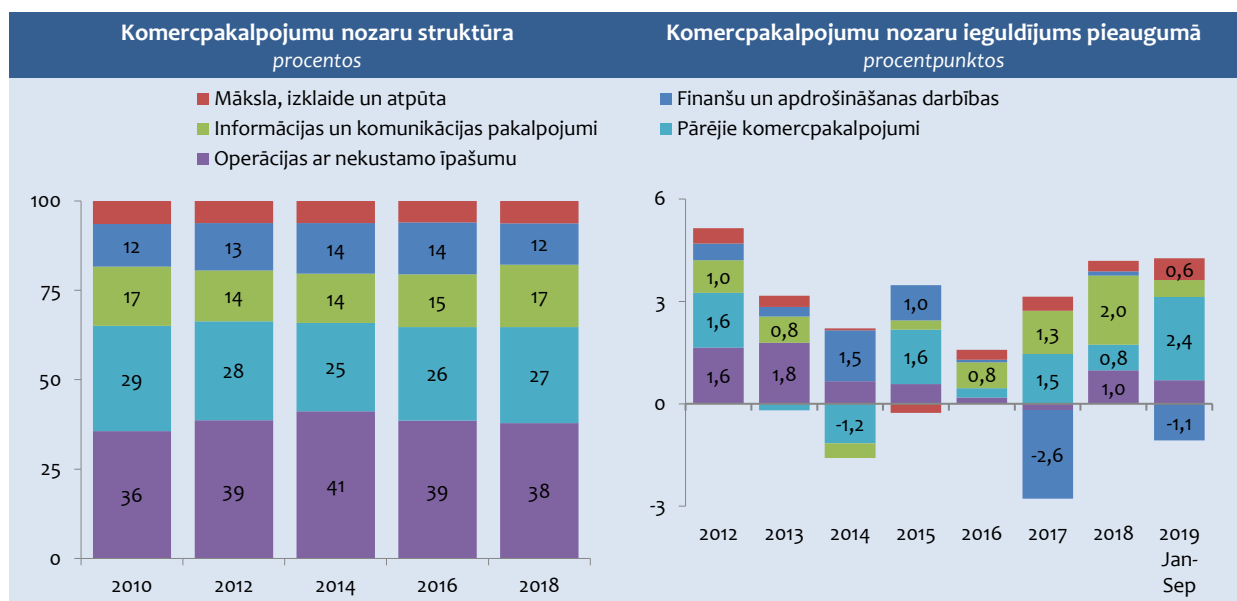
Komerccpalpojumu (informācijas un komunikācijas pakalpojumi, finanšu un apdrošināšanas darbības, operācijas ar nekustamo īpašumu, profesionālie, zinātniskie un tehniskie pakalpojumi un administratīvā darbība, māksla, izklaide un atpūta) nozaru struktūrā dominē operācijas ar nekustamo īpašumu.

2011.-2013. gadā komerccpalpojumu nozarēs bija vērojama strauja izaugsme. Pakalpojumu apjomi pieauga vidēji par 4,2% gadā. Tie pieauga visās galvenajās

komerccpalpojumu nozarēs, izņemot finanšu un apdrošināšanas darbības.

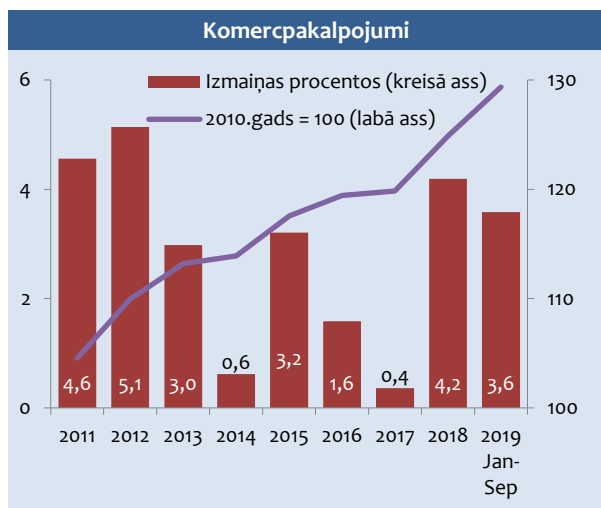
2014. gadā komerccpalpojumu nozaru izaugsme bija ļoti vāja, ko noteica apjomu kritums informācijas un komunikācijas pakalposumos, profesionālo, zinātnisko un tehnisko pakalpojumu un administratīvajās darbībās. 2015.-2016. gadā komerccpalpojumu nozaru apjomi stabili pieauga, lai gan tie bija mērenāki nekā pēckrīzes periodā.

4.29. attēls

2017. gadā pakalpojumu apjomi komercpakalpojumu nozarēs būtībā saglabājās nemainīgi, ko ietekmēja straujš apjumu kritums finanšu un apdrošināšanas darbībās, ko lielā mērā noteica gan nerezidentu biznesa apjoma samazināšanās Latvijā, gan banku apvienošana un nodarbināto skaita samazināšanās.

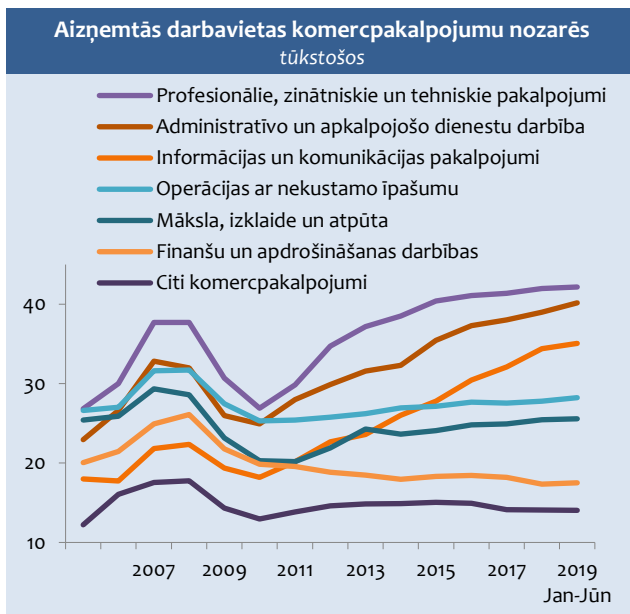
4.30. attēls

2018. gadā pakalpojumu apjomi komercpakalpojumu nozarēs pieauga ļoti strauji. Pieaugumu pamatā noteica izaugsme informācijas un komunikācijas pakalpojumu nozarē. Arī 2019. gadā pakalpojumu nozarēs turpinājās izaugsme, lai gan tā bija lēnāka nekā 2018. gadā. 2019. gada 3 ceturkšņos lielākā ietekme bija apjumu kāpumam profesionālo, zinātnisko un tehnisko pakalpojumu

nozarēs un administratīvo un apkalpojošo dienestu darbībās, savukārt apjomi samazinājās finanšu un apdrošināšanas darbībās.

4.31. attēls

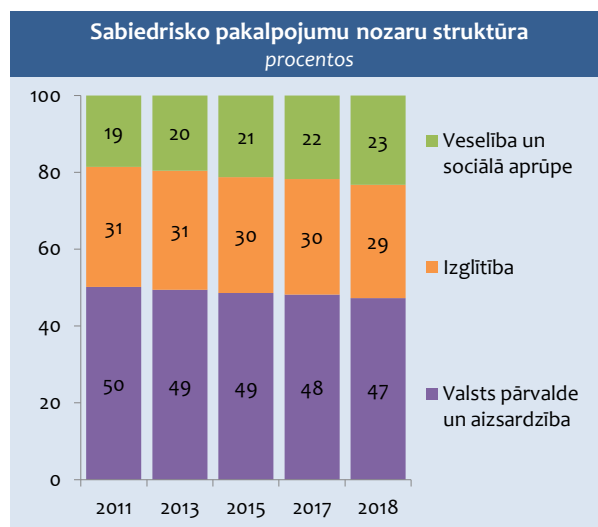
Lielākais aizņemto darbvieta īpatsvars komercpakalpojumu nozarēs ir profesionālajos, zinātniskajos un tehniskajos pakalpojumos, administratīvo un apkalpojošo dienestu darbībās un informācijas un komunikācijas pakalpojumu nozarēs, kur ir arī pēdējos gados visstraujākais aizņemto darbvieta skaita kāpums.

4.9. SABIEDRISKIE PAKALPOJUMI

Sabiedrisko pakalpojumu (valsts pārvalde un aizsardzība, izglītība, veselība un sociālā aprūpe) nozaru struktūrā dominē valsts pārvalde un aizsardzība. Valdības apņemšanās turpināt mazināt valsts budžeta deficītu pēckrīzes periodā ierobežoja strauju izdevumu pieaugumu. 2012. gadā sabiedrisko pakalpojumu apjomi būtībā saglabājās nemainīgi, ko ietekmēja apjumu kritums valsts pārvaldē un aizsardzībā. Palielinoties valdības izdevumiem, kopš 2013. gada sabiedrisko pakalpojumu nozarēs vērojams stabils pieaugums. Lēnāks pieaugums bija vērojams 2016. gadā, kad stabils apjumu kāpums bija tikai valsts pārvaldē un aizsardzībā.

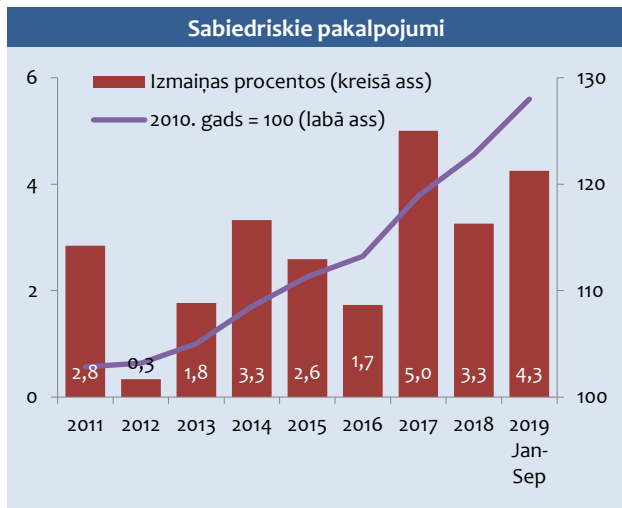
2017. gadā sabiedrisko pakalpojumu izaugsme bija straujākā kopš 2006. gada. Arī 2018. un 2019. gadā nozare turpināja strauji augt. 2010.-2018. gadā tās apjomi pieauga vidēji par 2,6% gadā. Straujākais kāpums bija veselības aprūpē, bet lēnākais – valsts pārvaldē un aizsardzībā. Pēdējos gados būtiski pieaudzis valsts patēriņš valsts aizsardzības spēju palielināšanai, veselībai un izglītībai.

4.32. attēls

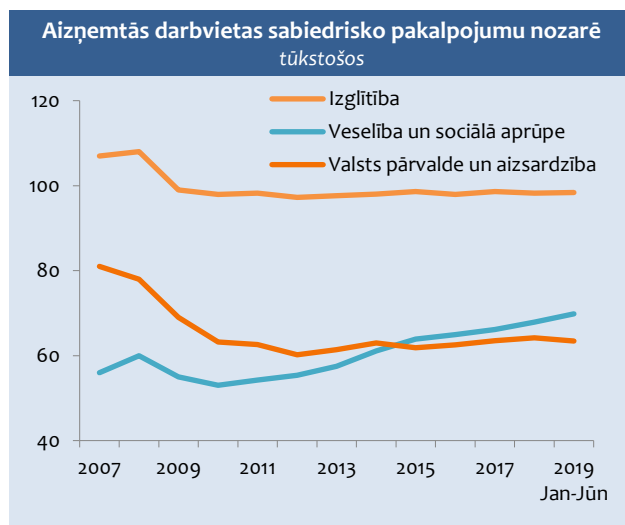

Lielākais aizņemto darbvieta īpatsvars ir izglītībā, savukārt valsts pārvaldē un veselības aprūpē tas ir līdzīgs. Straujākais darbvieta kāpums pēdējos gados vērojams veselības aprūpē, bet valsts pārvaldē un izglītībā saglabājies nemainīgs.

4.33. attēls

4.34. attēls

5. EKONOMISKĀS ATTĪSTĪBAS PROGNOZES

TAUTSAIMNIECĪBAS ATTĪSTĪBA 2020. GADĀ¹

Pēc salīdzinoši straujākas izaugsmes 2017. un 2018. gadā, kad IKP auga attiecīgi par 3,8% un 4,6%, ekonomikas pieauguma tempi 2019. gadā ir kļuvuši lēnāki. To ir ietekmējuši dažādi iekšējie un ārējie faktori, kuri ir analizēti iepriekšējās nodaļās. Latvijas eksportētājus ietekmē globālās ekonomikas izaugsmes pavājināšanās un lēnāka izaugsme tirdzniecības partnervalstīs. Joprojām ir liela neskaidrība par Lielbritānijas izstāšanās kārtību no ES un nav zināms, kādas izveidosies turpmākās ekonomiskās attiecības starp Lielbritāniju un ES un kā tas turpmāk ietekmēs ekonomisko attīstību ES kopumā. Tāpat arī saglabājas neskaidrība par ASV un Ķīnas tirdzniecības karu iznākumu un to ietekmi uz globālo ekonomikas attīstību. Ņemot vērā ekonomikas attīstību 2019. gada pirmajos trīs ceturkšņos, Ekonomikas ministrija prognozē, ka kopumā 2019. gadā ekonomika pieaugs par 2,5%. Sagaidāms, ka augstāk minētie faktori būs aktuāli arī 2020. gadā.

Galvenais ekonomikas dzinulis 2020. gadā būs privātais patēriņš, ko sekmēs darba samaksas kāpums. Vidējā bruto darba alga 2020. gadā varētu palielināties par 6,5%, sasniedzot 1150 eiro mēnesī. Savukārt privātais patēriņš 2020. gadā varētu pieaugt par 3,1%. Tas būs nedaudz lēnākos tempos nekā iepriekšējos gados, taču joprojām nodrošinās būtisku devumu ekonomikas izaugsmei.

Ekonomikas attīstībai nozīmīgas ir investīcijas. 2017. un 2018. gadā investīciju pieauguma tempi ievērojami pārsniedza 10% robežu. ES fondu investīcijām sasniedzot savu maksimumu, 2019. gadā, investīciju kāpums bija ievērojami mērenāks. Paredzams, ka šāda tendence turpināsies arī 2020. gadā un investīciju pieaugums kļūs lēnāks, sasniedzot 2,5%. Ieguldījumus ražošanas iekārtās, ēkās un būvēs ierobežos gan uzņēmēju nogaidošā attieksme saistībā ar pieaugošo nenoteiktību ārējā vidē, gan banku piesardzīgā kreditēšanas politika.

Latvijas tautsaimniecības attīstība ir cieši saistīta ar eksporta iespējām, taču nākamgad netiek gaidīta situācijas uzlabošanās globālajā ekonomikā. Tiek prognozēts, ka izaugsmes tempi ES 2020. gadā saglabāsies 2019. gada līmenī. Pie tam daļā Latvijas galveno noieta tirgu 2020. gadā

tiek prognozēta lēnāka izaugsme. Tas nozīmē, ka Latvijas eksportētājiem ārējais pieprasījums arī 2020. gadā būs mērens. Savukārt, strauji augošās darbaspēka izmaksas un lēnais produktivitātes kāpums ir pavājinājis uzņēmumu konkurētspēju. Sagaidāms, ka preču un pakalpojumu eksporta pieaugums 2020. gada varētu būt 1,8% robežās.

Nozaru griezumā 2020. gadā salīdzinoši labi izaugsmes rādītāji sagaidāmi ar pakalpojumu eksportu saistītās nozarēs – izmitināšanas pakalpojumos un IT nozarē. Stabila izaugsme 2020. gadā paredzama arī ar privāto patēriņu saistītām un uz iekšējo tirgu orientētām nozarēm – mazumtirdzniecībai u.c. komercpakalpojumu nozarēm.

Par salīdzinoši labām nākotnes perspektīvām pakalpojumos un tirdzniecībā liecina nozaru stabilie konfidences jeb nākotnes vērtējuma rādītāji, kas visa 2019. gada laikā ir saglabājušies augstā līmenī.

Savukārt nozaru konfidences rādītāji apstrādes rūpniecībā un būvniecībā kopš 2019. gada vidus pasliktinās. Kā galveno ierobežojošo faktoru uzņēmumi aizvien vairāk norāda nepietiekamo pieprasījumu.

2020. gadā izaugsme apstrādes rūpniecībā būs lēnāka nekā 2019. gadā, ko noteiks situācija ārējos tirgos un vājākas eksporta iespējas. Savukārt sasniegtais ES fondu investīciju maksimums un lielu privātu būvniecības projektu trūkums ietekmēs būvniecības nozari, kurā apjomi 2020. gadā faktiski saglabāsies 2019. gada līmenī.

Pēc salīdzinoši labiem izaugsmes rādītājiem 2016.-2018. gadā, transporta un uzglabāšanas nozarē 2019. gadā bija vērojams sniegto pakalpojumu apjoma samazinājums un arī 2020. gadā visticamāk nozarē gaidāma lejupslide. Tas ir saistīts ne tikai ar ekonomiskiem procesiem, bet arī ar ģeopolitisko situāciju. Jau ilgstoši Krievija pārorientē savas eksporta kravas no transporta koridoriem caur Baltijas valstīm uz Krievijas ostām, būtiski paplašinot ostu infrastruktūru, kā arī izbūvējot jaunus cauruļvadus.

Ekonomikas ministrija prognozē, ka kopumā 2020. gadā ekonomikas izaugsme var saglabāties iepriekšējā gada līmenī t.i. 2,5%. Vienlaikus augstāk minētie negatīvie riski saglabājas ļoti augsti.

¹ Ekonomikas ministrijas tautsaimniecības attīstības prognožu izstrādē ārējo tirgu analīzei un globālās ekonomikas attīstības tendenču novērtēšanai izmantotas jaunākās SVF un EK prognozes (skat. 2. nodaļu).

2021.-2025. GADA ATTĪSTĪBAS PERSPEKTĪVAS

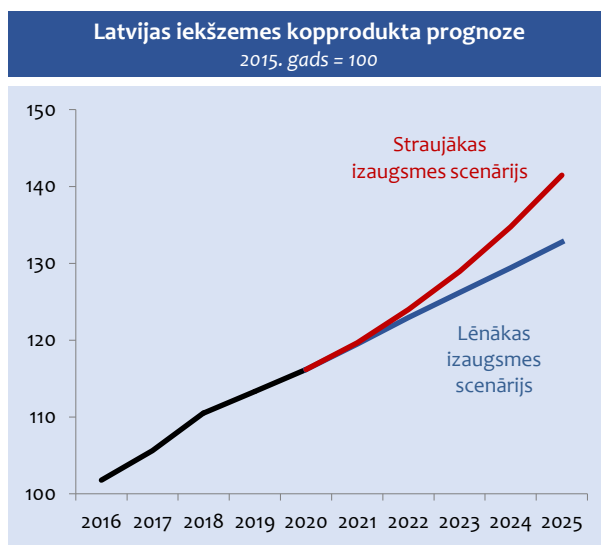
Vidējam termiņam līdz 2025. gadam ir izstrādāti lēnākas un straujākas jeb mērķa izaugsmes scenāriji. Scenāriju pamata pieņēmumi balstīti uz atšķirīgām globālās ekonomikas attīstības tendencēm vidējā termiņā un Latvijas īstenotās struktūrpolitikas efektivitāti.

Latvijai kā mazai atvērtai ekonomikai ar relatīvi augstu tirgus liberalizācijas pakāpi izaugsmi būtiski ietekmē globālās ekonomikas attīstība un konkurētspējas palielināšana.

Latvijas ekonomikai īpaši svarīga ir ES kopējās ekonomikas telpas attīstība.

Latvijas tautsaimniecības galvenais izaugsmes dzinējs ir ienākumi no eksporta un eksporta iespēju paplašināšanās, spēja iekļauties starptautiskās produktu ķēdēs ar augstākas pievienotās vērtības produkciju un vairāk radīt kvalitatīvu gala produkciju. Vienlaikus jāņem vērā, ka atvērtā darba tirgus apstākļos vismaz vidējā termiņā saglabāsies salīdzinoši straujš darbaspēka izmaksu kāpums un turpinās samazināties darbaspēka izmaksu konkurētspējas priekšrocības. Vidējā termiņā straujāka attīstība ir sagaidāma nozarēs, kas spēs palielināt produktivitāti, ko ietekmē tehnoloģiskās atpalicības pārvarēšana, ražošanas modernizēšana un investīcijas, ieguldījumi cilvēkkapitālā, pētniecībā un inovācijā u.c. piedāvājuma puses faktori.

5.1. attēls

Lēnākas izaugsmes scenārijs balstās uz pieņēmumu, ka globālās ekonomikas attīstība ir neviendabīga, un . atvērtā darba tirgus apstākļos vidējā termiņā turpināsies algu konverģence ar Rietumeiropas valstīm. Rezultātā tas negatīvi ietekmēs uzņēmumu konkurētspēju zemas pievienotās vērtības segmentos. Savukārt pāreja uz augstākas pievienotās vērtības ekonomiku noritēs pakāpeniski.

5.1. tabula

Latvijas IKP izlietojuma prognoze izmaiņas procentos						
	Fakts				Prognozes	
	2016	2017	2018	2019	2020	2021-2025 vidēji gadā
Iekšzemes kopprodukts	1,8	3,8	4,6	2,5	2,5	2,7 .. 4,0
Privātais patēriņš	1,5	3,1	4,2	3,8	3,1	3,1 .. 4,0
Valsts patēriņš	2,9	3,2	4,0	2,8	2,7	2,6 .. 3,2
Kopējā pamatkapitāla veidošana	-8,2	11,3	15,8	4,7	2,5	2,7 .. 5,4
Eksports	4,0	6,4	4,0	2,4	1,8	2,9 .. 4,2
Imports	3,8	8,4	6,4	2,5	3,0	3,1 .. 4,6

Eksporta ikgadējie pieauguma tempi šajā periodā lēnākas izaugsmes scenārijā varētu būt ap 2,9%. Lēni augs privātais patēriņš un investīcijas. Savukārt ikgadējie IKP pieauguma tempi vidēji no 2021.-2025. gadam varētu būt tikai 2,7 procenti.

Straujākas izaugsmes scenārijs vidēja termiņa periodam paredz, ka Latvijas galvenajos eksporta tirgos saglabājas noturīga izaugsme un ekonomikas konkurētspējas priekšrocības pamatā tiek balstītas uz tehnoloģiskiem faktoriem, ražošanas efektivitātes uzlabošanu un inovācijām, mazākā mērā uz lētu darbaspēku un zemām resursu cenām. IKP pieauguma tempi vidējā termiņā var sasniegt 4% gadā.

Šajā scenārijā vidējā termiņā eksportam un apstrādes rūpniecībai saglabājas salīdzinoši strauji pieauguma tempi, kam pamatā ir gan Latvijas ražotāju konkurētspēja, gan augošs ārējais pieprasījums. Vienlaikus izaugsme ne tik daudz būs saistīta ar ekstensīvu materiālietilpīgu ražošanas apjomu kāpināšanu, cik jaunāko tehnoloģisko procesu izmantošanu, digitālo transformāciju, procesu optimizēšanu utt. Straujāka attīstība iepriekšminēto faktoru dēļ ir sagaidāma augsto un vidēju augsto tehnoloģiju nozarēs.

Vidējā termiņā eksportam būtu jāaug straujāk nekā pārējai ekonomikai, straujāk būtu jāpalielinās arī investīcijām.

No tautsaimniecības pamatnozarēm straujāka attīstība. vidējā termiņā ir sagaidāma informācijas un komunikācijas pakalpojumiem. Tas ir saistīts ar aizvien pieaugošo pieprasījumu pēc ražošanas un pakalpojumu procesu digitalizācijas, kā arī globālajām IT nozares attīstības tendencēm.

Transporta uz uzglabāšanas nozarē dinamika būs lēnāka, ko noteiks nepieciešamība meklēt jaunus kravu veidus un

piegādes ceļus, lai aizstātu jau ilgstoši rūkošos Krievijas naftas produktu un akmeņogļu kravu apjomus.

Uz iekšējo pieprasījumu orientēto nozaru – tirdzniecība un citi komercpakalpojumi – attīstība būs cieši saistīta ar privātā patēriņa dinamiku un pārejo tautsaimniecības nozaru radīto pieprasījumu.

5.2. tabula

Latvijas IKP prognoze nozaru griezumā <i>izmaiņas procentos</i>						
	Fakts				Prognozes	
	2016	2017	2018	2019	2020	2020-2023 vidēji gadā
Iekšzemes kopprodukts	1,8	3,8	4,6	2,5	2,5	2,7 .. 4,0
Lauksaimniecība, mežsaimniecība	-10,5	5,1	2,1	10,3	3,3	2,4 .. 3,2
Apstrādes rūpniecība	2,6	6,9	2,7	2,8	2,3	3,0 .. 4,2
Pārējā rūpniecība	10,2	-0,8	-1,2	-2,9	3,0	1,7 .. 3,2
Būvniecība	-14,9	14,3	17,6	3,5	1,9	2,7 .. 4,5
Tirdzniecība, izmitināšana	2,8	3,1	2,2	4,9	3,2	3,0 .. 4,0
Transports un uzglabāšana	6,2	7,5	4,7	-2,3	-1,4	1,9 .. 4,0
Citi komercpakalpojumi	1,6	0,4	4,2	2,2	3,0	2,8 .. 4,4
Sabiedriskie pakalpojumi	1,7	5,0	3,3	3,8	2,8	2,5 .. 3,6

6. EKONOMISKĀ STABILITĀTE UN KONKURĒTSPĒJA

6.1. CENAS

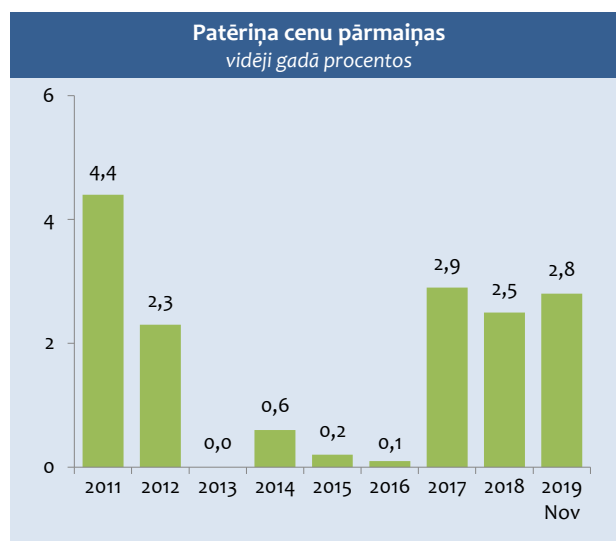
PATĒRIŅA CENAS

Pēc krīzes izraisītās deflācijas patēriņa cenas atkal sāka pieaugt 2011. gadā. Aizvien būtiskāk kopējo cenu līmeni sāka ietekmēt ārējie faktori. 2011.-2012. gadā patēriņa cenu pieaugumu Latvijā noteica cenu kāpums pārtikai un naftai pasaulē. Cenu pieaugumu noteica arī iekšējie faktori, tādi kā administratīvo cenu kāpums dabasgāzei un siltumenerģijai. 2013.-2016. gadam patēriņa cenu pieaugums bija ļoti mērens. Šajā periodā liela ietekme bija pārtikas un naftas cenu kritumam pasaulē. Cenu kritums naftai pakārtoti ietekmēja cenu samazinājumu gāzei un siltumenerģijai. Lielākā palielinošā ietekme šajā periodā bija cenu kāpumam pakalpojumiem. Straujākais kāpums bija ūdensapgādei un citiem ar mājokli saistītiem pakalpojumiem, ēdināšanas un ambulatoriem pakalpojumiem.

Pēdējos gados vērojams straujš cenu pieaugums. 2017. gada decembrī patēriņa cenas pieauga par 2,2% (12 mēnešu inflācija), bet gada vidējā inflācija bija 2,9%. 2018. gada decembrī patēriņa cenas pieauga par 2,6% (12 mēnešu inflācija), bet gada vidējā inflācija bija 2,5%. Patēriņa cenu līmeni ietekmēja pasaules cenu kāpums

pārtikai un naftai. Būtiska ietekme uz patēriņa cenu līmeni bija arī cenu kāpumam pakalpojumiem.

6.1. attēls

6.1. tabula

Patēriņa cenu pārmaiņas pa mēnešiem procentos				
		Salīdzinot ar iepriekšējo mēnesi	Salīdzinot ar iepriekšējā gada attiecīgo mēnesi	Vidēji gada laikā
2018	Jūlijs	-0,8	2,6	2,4
	Augusts	-0,1	2,8	2,4
	Septembris	0,6	3,2	2,4
	Oktobris	0,7	3,2	2,5
	Novembris	-0,1	3,0	2,5
	Decembris	-0,4	2,6	2,5
2019	Janvāris	0,5	3,0	2,6
	Februāris	0,1	2,9	2,7
	Marts	1,1	2,8	2,8
	Aprīlis	0,9	3,4	2,9
	Maijs	0,2	3,3	3,0
	Jūnijs	0,3	3,0	3,0
	Jūlijs	-1,0	2,9	3,0
	Augusts	0,2	3,2	3,0
	Septembris	0,1	2,6	3,0
	Oktobris	0,4	2,3	2,9
	Novembris	-0,3	2,1	2,8

2019. gada vienpadsmit mēnešos cenu pieaugums bija nedaudz lēnāks nekā iepriekšējā gada attiecīgajā periodā. Patēriņa cenas 2019. gada novembrī, salīdzinot ar 2018. gada decembri, pieauga par 2,5%. Gada vidējā inflācija novembrī bija 2,8 procenti.

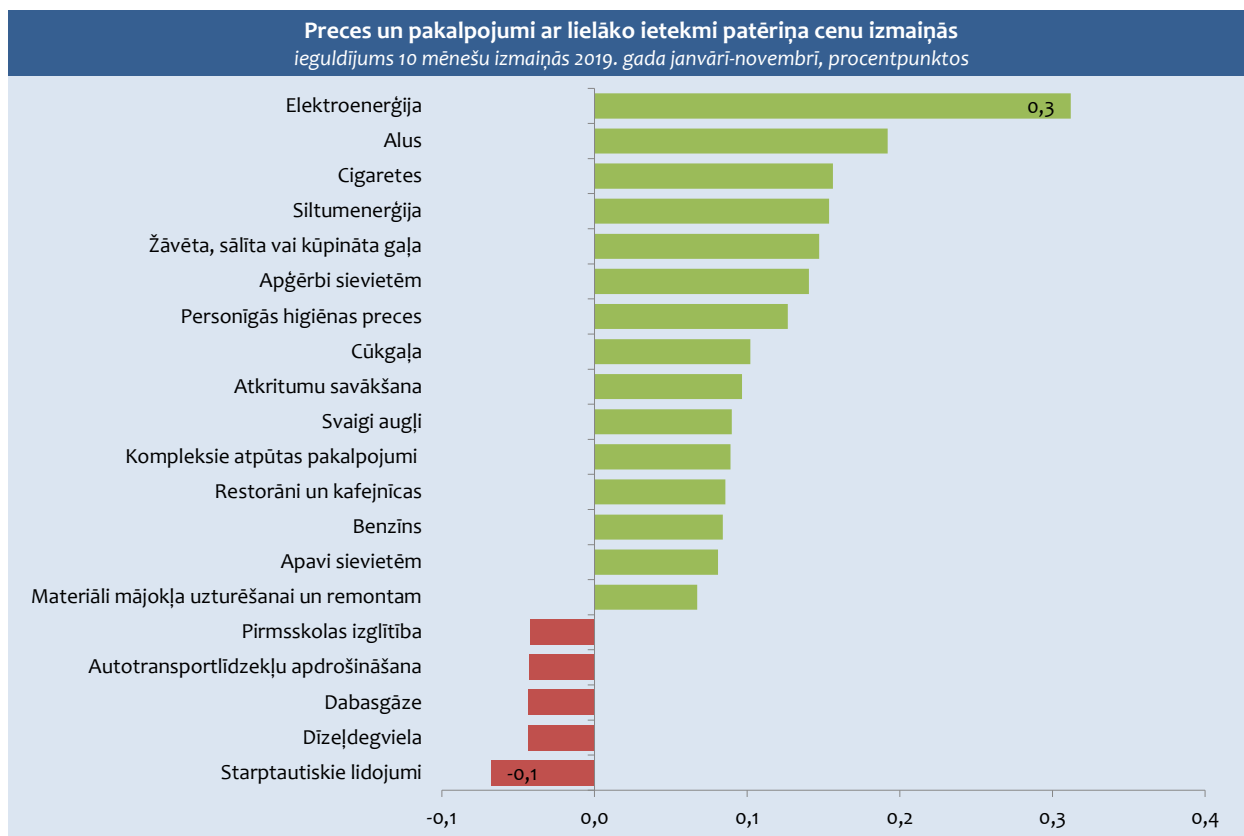
Galvenie cenu ietekmējošie faktori Latvijā 2019. gadā:

- lielākā ietekme uz cenu palielinājumu 2019. gada vienpadsmit mēnešos bija cenu kāpumam pakalpojumiem – par 2,3%, kas kopējo patēriņa cenu līmeni palielināja par 0,7 procentpunktiem. Lielākā ietekme bija cenu kāpumam ēdināšanas, ambulatorajiem, atpūtas un kultūras pakalpojumiem (kultūras pakalpojumiem, televīzijas abonēšanas maksai, piedalīšanās atpūtas un sporta pasākumos) un kompleksajiem atpūtas pakalpojumiem, kā arī ar mājokli saistītiem pakalpojumiem – īres maksai un atkritumu savākšanai (saistībā ar dabas resursu nodokļa palielināšanu par atkritumu apglabāšanu). Savukārt straujākais kritums bija pārvadājumu pakalpojumiem un autotransporta apdrošināšanai;
- cenu kāpums elektroenerģijai (par 10,3%), ko noteica būtisks elektroenerģijas cenu pieaugums biržā iepriekšējā gadā, kas tika ņemts vērā, slēdzot jaunus līgumus par elektroenerģijas piegādi 2019. gada janvārī, un cenu kāpums siltumenerģijai (par 3,7%) saistībā ar tarifa paaugstināšanu no šī gada 1. augusta, kas kopā ar elektroenerģiju kopējo patēriņa cenu līmeni palielināja par 0,4 procentpunktiem. Savukārt cenu kāpumu elektroenerģijai un siltumenerģijai daļēji kompensēja cenu kritums gāzei, kas kopumā vienpadsmit mēnešos samazinājās par 7,2%. No 2019. gada 1. janvāra spēkā stājās jaunie tarifi gan saistībā ar dabasgāzes sadales sistēmas pakalpojuma tarifa maiņu, gan pasaules cenu kāpumu 2018. gada otrajā pusē. Tomēr no 1. jūlija tarifi tika pārskatīti atbilstoši pasaules naftas cenu kritumam 2019. gada pirmajā pusgadā, un cenu samazinājums dabasgāzei bija straujāks par cenu palielinājumu gada sākumā;
- cenu kāpums pārtikai, ko ietekmēja pārtikas produktu cenu pieaugums pasaulē. Pārtikas cenas vienpadsmit mēnešu laikā pieauga par 2,2%, kas kopējo patēriņa cenu līmeni palielināja par 0,4 procentpunktiem. Lielākā palielinošā ietekme bija cenu kāpumam gaļai, maizei un graudaugiem, svaigiem augļiem un kartupeļiem, savukārt samazinošā – piena produktiem un kafijai. Pārtikas precēm cenu izmaiņas lielā mērā nosaka pasaules cenu svārstības. Pasaules pārtikas cenas 2019. gada novembrī, salīdzinot ar decembri, palielinājās par 9,7%, ko ietekmēja cenu kāpums visās galvenajās pārtikas produktu grupās, izņemot graudaugus. Visstraujāk cenas pieauga augu eļļām, ko noteica straujš cenu kāpums tieši novembrī. Palmu eļļai cenas palielinājās jau ceturto mēnesi pēc kārtas, ko ietekmēja ražošanas kritums un augstais pieprasījums, savukārt cenu kāpumu rapšu un sojas eļļām ietekmēja pasliktinātās piegādes un biodīzeļdegvielas nozares augstais pieprasījums. Vienlīdz strauji cenas pieauga piena produktiem un gaļai. Piena produktiem straujš

cenu kāpums bija vērojams janvārī-maijā, ko noteica spēcīgs pasaules pieprasījums, paredzot eksporta kritumu no lielākajām ražotājvalstīm sezonāla piena ražošanas apjoma samazinājuma un sausuma dēļ, bet kopš jūnija cenas samazinājās, eksporta pieejamībai pieaugot un pieprasījumam samazinoties. Savukārt gaļai cenas kopš februāra pieauga katru mēnesi, ko nodrošināja pastāvīgais pieprasījums Āzijā, īpaši no Ķīnas;

- alkoholiskajiem dzērieniem un tabakai saistībā ar akcīzes nodokļa likmes paaugstināšanu cenas pieauga par 4,9%, kas kopējo cenu līmeni paaugstināja par 0,4 procentpunktiem. Straujākais cenu kāpums bija alum un cigaretēm, savukārt stiprajiem alkoholiskajiem dzērieniem tas bija zemāks nekā plānots, ko ietekmēja iepriekš neplānota akcīzes nodokļa likmes samazināšana par 15%, kas stājās spēkā no 1. augusta;
- apģērbu un apavu cenu pieaugums, kas janvārī-novembrī bija straujākais kopš 2004. gada. 2019. gada vienpadsmit mēnešos apģērbu un apavu cenas palielinājās par 4,6%, kas par 0,3 procentpunktiem paaugstināja kopējo cenu līmeni. Cenu kāpums lielā mērā skaidrojams ar augošo privāto patēriņu;
- lielākā pazeminošā ietekme bija cenu kritumam transporta grupā, ko ietekmēja jau pie pakalpojumiem minētais cenu kritums pasažieru pārvadājumiem, kā arī cenas samazināšanās degvielai. Degvielas cenu kritumam gan bija neliela ietekme uz cenu samazinājumu – Latvijā degvielas cenas janvārī-novembrī samazinājās par 0,5%. Pasaules naftas cenas 2019. gada novembrī, salīdzinot ar 2018. gada decembri, palielinājās par 10%, bet gada laikā samazinājās par 2,4%, ko ietekmēja straujš naftas produktu cenu kritums iepriekšējā gada pēdējā mēnesī. Kopš gada sākuma pasaules naftas cenas pakāpeniski palielinājās, līdz aprīļa vidū sasniedza 75 USD par barelu, ko galvenokārt noteica lielāko eksportētājvalstu ierobežotā naftas ieguve, kā arī uzbrukumi Saūda Arābijas naftas infrastruktūrai un ASV sankciju pastiprināšana pret Irānu. Vasaras mēnešos pasaules naftas cenām bija vērojams straujš kritums, kad augusta pirmajā pusē tās samazinājās līdz septiņu mēnešu zemākajam līmenim – 57 USD par barelu. To ietekmēja bažas par globālās ekonomikas izaugsmes palēnināšanos, ASV-Ķīnas tirdzniecības karš un ASV naftas rezervju palielināšanās, kas ir pieprasījuma samazināšanās pazīme, kā arī Saūda Arābijas apņemšanās rīkoties, lai sekmētu naftas cenu kāpumu. Septembrī naftas cenas pieauga pēc dronu uzbrukumiem Saūda Arābijas naftas infrastruktūrai, bet oktobra sākumā atkal samazinājās līdz augusta līmenim, Saūda Arābijai ātri atjaunojot naftas ieguvu. Kopumā oktobrī-novembrī cenas svārstījās no 57 līdz 64 USD par barelu saistībā ar saspīlējumu Sīrijas ziemeļos, ziņām par naftas rezervju svārstībām ASV un bažām, ka decembrī gaidāmajā OPEC sanāsmē netiks panākta vienošanās par naftas ieguves apjomu turpmāku samazināšanu.

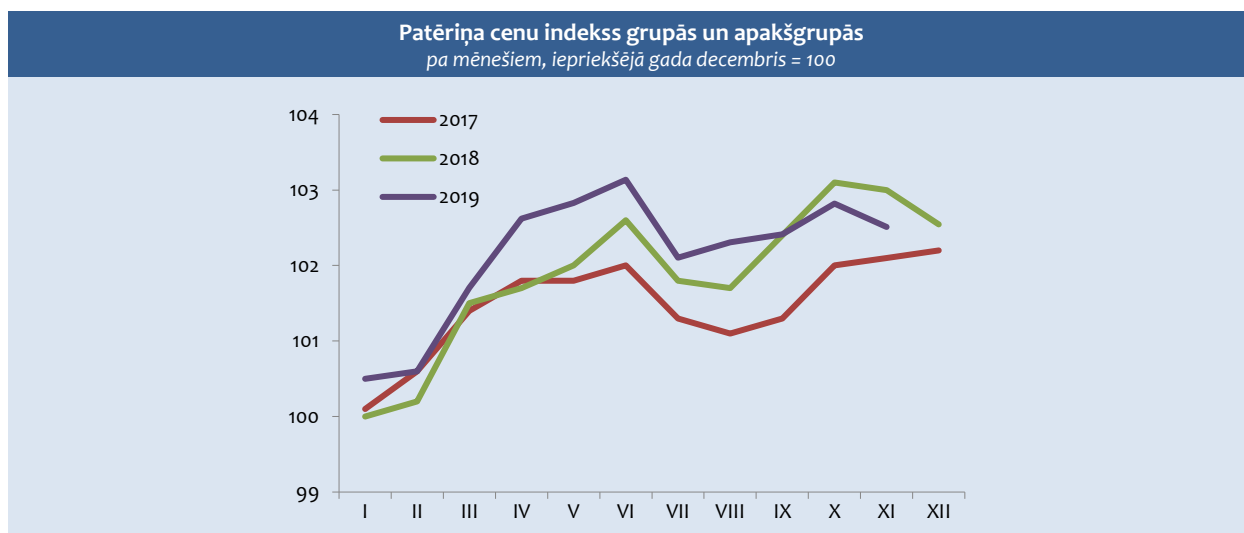
6.2. attēls

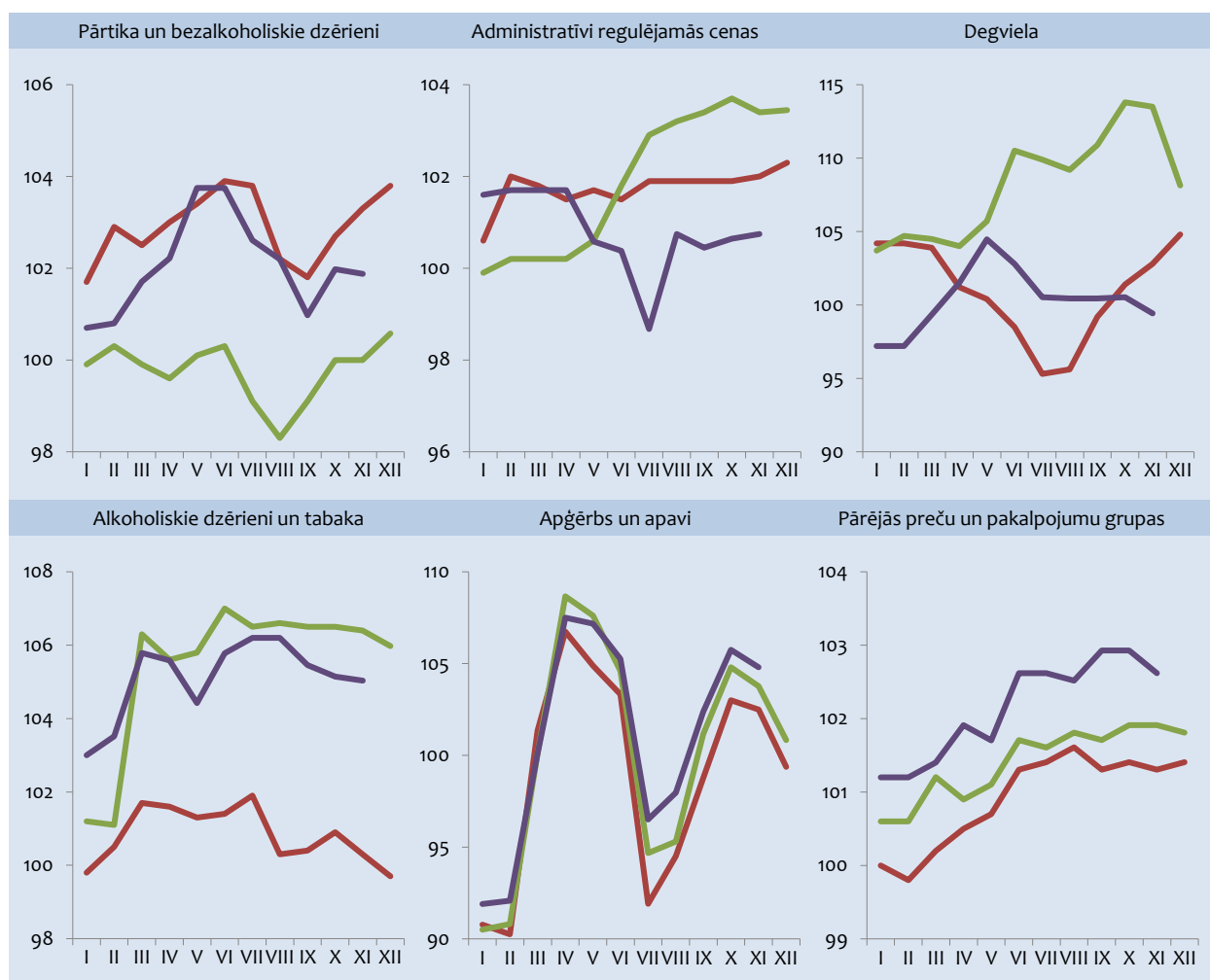
Kopumā 2019. gadā gada inflācija var sasniegt 2,8%. 2020. gadā vidējā gada inflācija varētu būt nedaudz zemāka par 2019. gadā vēroto, ko pamatā noteiks mērenā globālās ekonomikas attīstība, pasaules naftas un pārtikas cenu

svārstības. Vienlaikus inflāciju Latvijā turpinās ietekmēt dažādi piedāvājuma puses faktori saistībā ar akcīzes nodokļa palielināšanu, kā arī pieprasījuma puse, ko veicina atalgojuma kāpums.

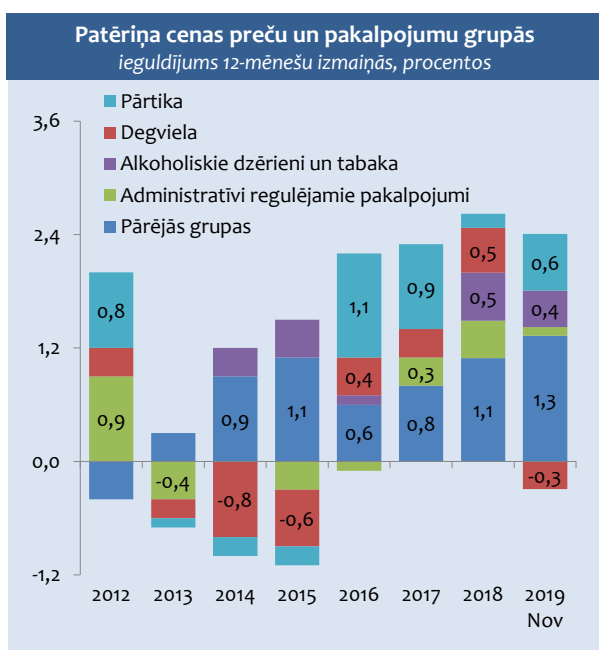
6.3. attēls

6.3. attēla turpinājums

6.4. attēls

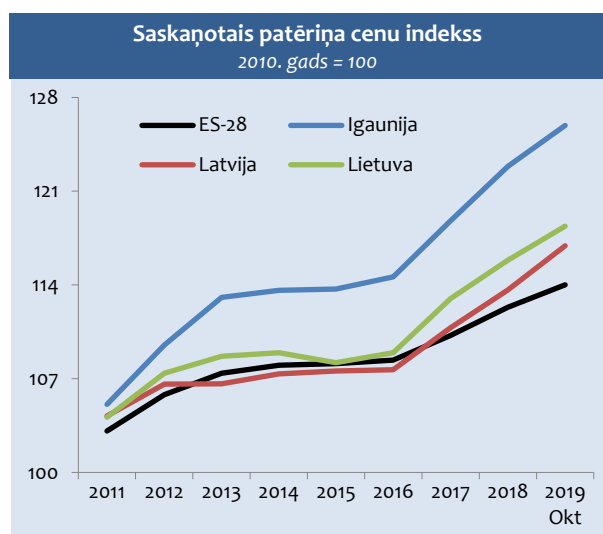

Pēc straujāka kāpuma 2011.-2013. gadā, kad inflācija Eiropas Savienībā bija robežās no 1,5% līdz 3%, 2014.-2016. gadā cenu pieaugums bija ļoti mērens, ko noteica samērā vājā ekonomikas attīstība Eiropas Savienībā, kā arī pasaules cenu kritums pārtikai un naftai. Vidējā gada inflācija ES šajā periodā augstāko līmeni sasniedza 2014. gadā, kad tā bija vien 0,6 procenti.

Baltijas valstīs bija vērojamas līdzīgas tendences kā kopumā ES. Starp Baltijas valstīm straujākā inflācija bija vērojama Igaunijā, bet zemākā – Latvijā.

Palielinoties ekonomikas aktivitātēm un attiecīgi arī privātajam patēriņam, kā arī pieaugot pasaules cenām, pēdējos gados inflācija ES pieauga. 2017. gadā vidējā gada inflācija bija 1,7%, 2018. gadā – 1,9%, 2019. gada oktobrī – 1,5%. Cenas pieauga visās galvenajās patēriņa grupās, izņemot sakarus. Lielākā ietekme bija cenu kāpumam pakalpojumiem. Liela ietekme 2017.-2018. gadā bija arī cenu kāpumam enerģijai, tomēr 2019. gadā tā būtiski samazinājusies.

6.5. attēls

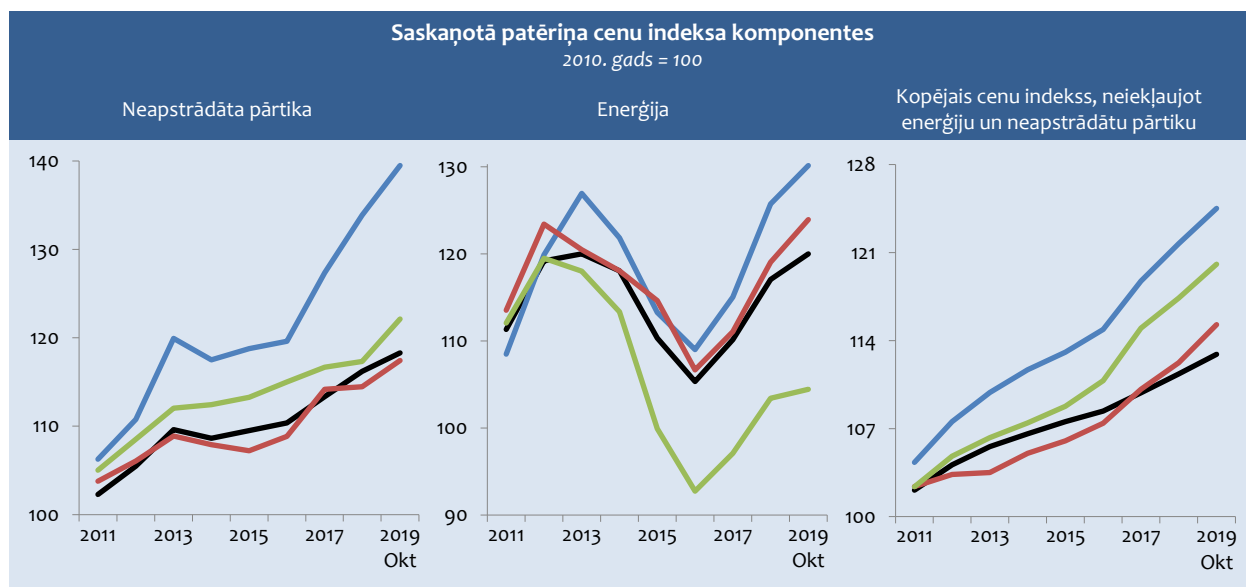
Salīdzinot Baltijas valstis, 2017.-2018. gadā straujāk saskaņotā patēriņa cenu indekss pieauga Igaunijā, bet 2019. gadā – Latvijā. 2018. gadā Igaunijā un Lietuvā cenas pieauga visās galvenajās patēriņa grupās, izņemot sakarus,

Igaunijā cenas samazinājās arī izglītībai, bet Latvijā – cenas pieauga visās grupās, izņemot mājokļa iekārtai, mājtsaimniecības ierīcēm un mājokļa ikdienas uzturēšanai. Lielākā ietekme visās trīs valstīs bija cenu pieaugumam pakalpojumiem un enerģijai. Igaunijā liela ietekme bija arī cenu kāpumam alkoholiskajiem dzērieniem un tabakai un pārtikai.

Jāatzīmē, ka Latvijā kopš 2011. gada ir zemākā pamatinflācija starp Baltijas valstīm, ko ietekmē lēnāks nekā pārējās valstīs privātā patēriņa pieaugums, attiecīgi lēnāks pakalpojumu cenu kāpums. Arī alkoholiskajiem dzērieniem un tabakai Latvijā bija lēnāks cenu kāpums, jo Igaunijā un Lietuvā akcīzes nodokļa izlīdzināšana ar ES līmeni notiek straujāk. Tikai 2018.-2019. gadā alkoholiskajiem dzērieniem un tabakai cenas Latvijā pieauga straujāk.

2019. gada oktobrī vidējā gada inflācija visaugstākā bija Latvijā. Latvijā cenas pieauga visās galvenajās patēriņa grupās, Igaunijā – visās grupās, izņemot sakarus, bet Lietuvā – visās grupās, izņemot sakarus un apģērbu un apavus. Lielākā ietekme visās trīs valstīs bija cenu kāpumam pakalpojumiem, pārtikai un elektroenerģijai. Latvijā liela ietekme bija arī cenu kāpumam alkoholiskajiem dzērieniem un tabakai.

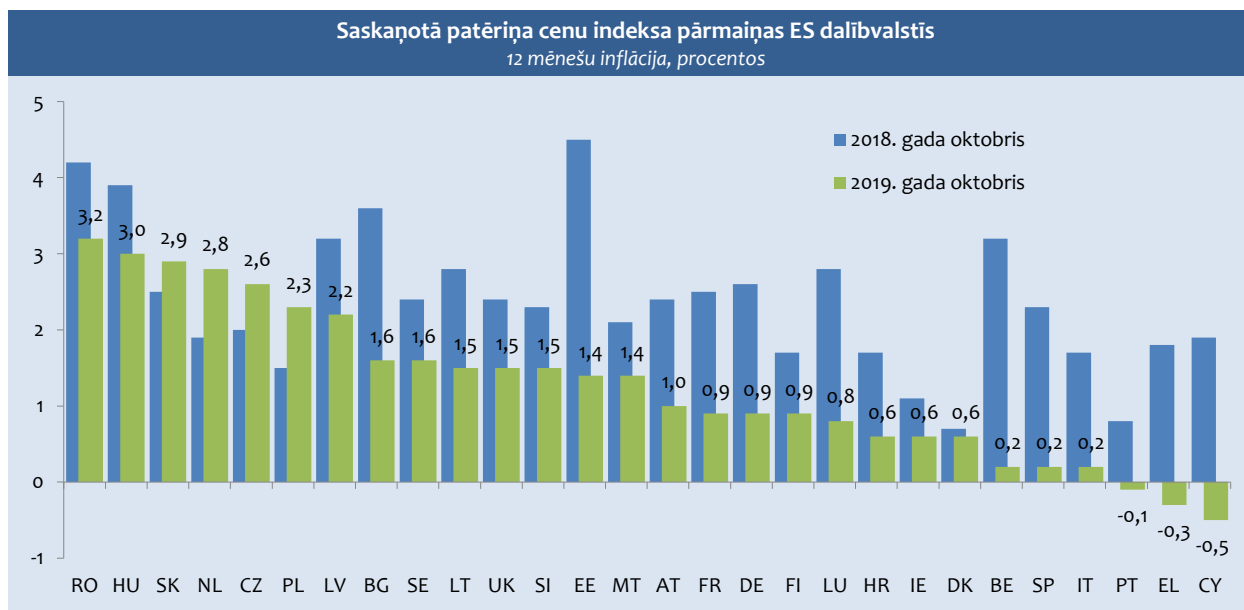
6.6. attēls

2019. gada oktobrī, salīdzinot ar 2018. gada oktobri, cenu līmenis ES valstīs kopumā pieauga par 1,1%, bet eirozonā – par 0,7%. Inflācija visstraujāk pieauga Nīderlandē, Polijā un

Čehijā, bet straujāk cenas samazinājās Igaunijā un Beļģijā. Augstākā inflācija 2019. gada oktobrī bija Rumānijā un Ungārijā, bet deflācija bija Kiprā, Grieķijā un Portugālē.

6.7. attēls

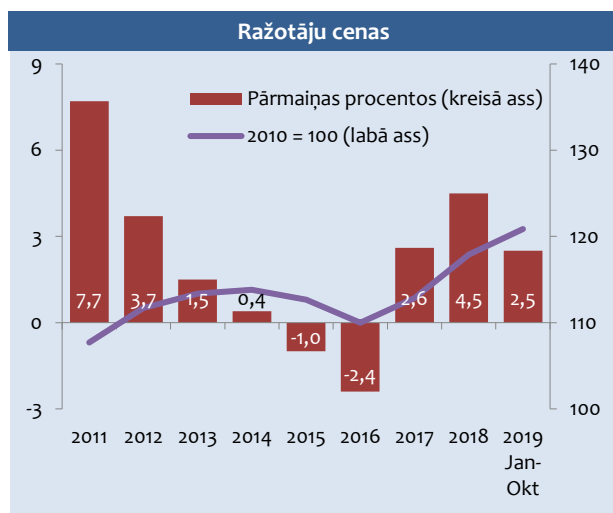

RAŽOTĀJU CENAS

Ražotāju cenas pēc straujā kāpuma 2010.-2012. gadā 2013. un 2014. gadā pieauga ļoti mēreni, bet 2015.-2016. gadā – samazinājās, galvenokārt cenu krituma apstrādes rūpniecībā dēļ.

Ražotāju cenām 2017.-2018. gadā bija būtisks kāpums. 2018. gadā vietējā tirgū realizētajai produkcijai ražotāju cenas pieauga par 5,5%, bet eksportētajai produkcijai – par 3,6%. Lielākā ietekme bija cenu kāpumam apstrādes rūpniecībā.

6.8. attēls

2019. gadā ražotāju cenu kāpums palēninās. 2019. gada janvārī-oktobrī, salīdzinot ar iepriekšējā gada attiecīgo periodu, ražotāju cenas rūpniecībā pieauga par 2,5%. Vietējā tirgū realizētajai produkcijai cenas pieauga par 4,7%, bet eksportētajai produkcijai – 0,4%. Ražotāju cenas pieauga visās rūpniecības nozarēs. Lielākā ietekme bija ražotāju cenu kāpumam apstrādes rūpniecībā un elektroenerģijai, gāzes apgādei, siltumapgādei un gaisa kondicionēšanai.

Līdzīga tendence kopš 2010. gada vērojama arī ražotāju cenām apstrādes rūpniecībā. 2014.-2016. gadā ražotāju cenas apstrādes rūpniecībā ietekmēja ekonomiskā situācija ES un Krievijā un pasaules izejvielu cenu kritums, īpaši energoresursiem. 2017.-2018. gadā apstrādes rūpniecībā bija vērojams straujš cenu pieaugums, savukārt 2019. gadā tas palēninājās. 2018. gadā un 2019. gada janvārī-oktobrī, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, ražotāju cenu kāpums vietējā tirgū realizētajai produkcijai bija straujāks – attiecīgi par 4,7% un 2,7%, nekā eksportētajai produkcijai, kas pieauga attiecīgi par 3,6% un 0,4 procentiem.

Nedaudz vairāk nekā 60% no apstrādes rūpniecībā saražotās produkcijas tiek eksportēti, tāpēc nozares kopējā ražotāju cenu dinamika lielākā mērā ietekmē eksportētās produkcijas ražotāju cenu svārstības. Savukārt eksportētās produkcijas cenas pamatā nosaka Latvijas galveno eksportpreču, t.sk. kokmateriālu, metāla izstrādājumu un pārtikas preču cenu dinamika pasaules tirgos. Jāatzīmē, ka 2017.-2018. gadā pasaules enerģijas un izejvielu cenas uzrādīja strauju pieaugumu, bet 2019. gadā tās samazinās. Savukārt vietējā tirgū realizētās produkcijas cenu ietekmē iekšzemes pieprasījums un izaugsmes tempu palielināšanās.

Nozaru griezumā apstrādes rūpniecībā 2018. gadā ietekmīgākais ražotāju cenu pieaugums bija koksnes izstrādājumu ražošanā, savukārt 2019. gadā – pārtikas produktu ražošanā un datoru, elektronisko un optisko

iekārtu ražošanā. Jāatzīmē, ka arī pasaules pārtikas cenas pēc krituma 2018. gadā 2019. gada desmit mēnešos bija palielinājušās (par 6,9%). Ražotāju cenu pieaugumu pārtikas produktu ražošanā noteica gan cenu kāpums vietējā tirgū realizētai produkcijai, gan eksportētai produkcijai.

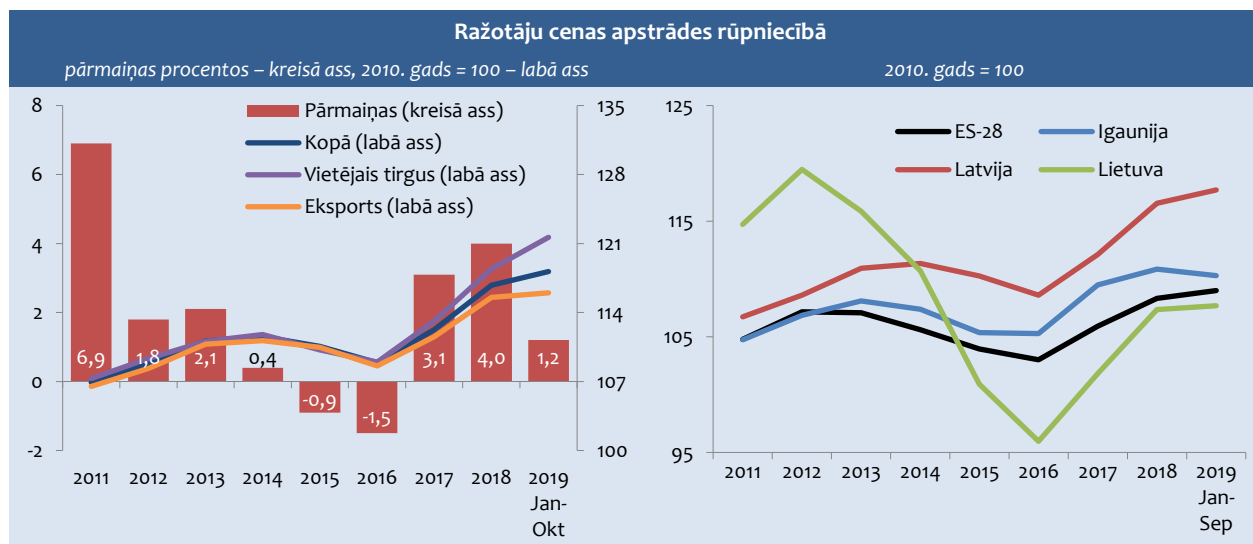
Savukārt ietekmīgākais ražotāju cenu kritums apstrādes rūpniecībā 2018. gadā bija ķīmisko vielu un elektrisko iekārtu ražošanas nozarēs, bet 2019. gada janvārī-oktobrī, salīdzinot ar iepriekšējā gada attiecīgo periodu, lielākā ietekme bija cenu kritumam kokapstrādē un gatavo metālizstrādājumu nozarē, kur ietekme bija tieši cenu kritumam eksportētajai produkcijai.

Ražotāju cenas ES 2013.-2016. gadā samazinājās. To galvenokārt ietekmēja pārtikas, kā arī lauksaimniecības un ražošanas izejvielu cenu kritums, ko zināmā mērā noteica pieprasījuma samazinājums pasaulē, ekonomiskās situācijas pasliktināšanās citās attīstītajās valstīs, kā arī pasaules tirdzniecības pieauguma tempu palēnināšanās un nenoteiktība par gaidāmo fiskālo konsolidāciju vairumā

attīstīto valstu. 2014. un 2015. gadā to ietekmēja arī ekonomiskā situācija starp ES un Krieviju Ukrainas krīzes dēļ. Uzlabojoties ekonomiskajai situācijai un pieaugot izejvielu cenām, ražotāju cenām apstrādes rūpniecībā 2017.-2018. gadā bija straujākais kāpums kopš 2011. gada gan ES kopumā, gan visās trīs Baltijas valstīs. Tomēr 2019. gadā ražotāju cenu kāpums palēninājās, galvenokārt pasaules enerģijas cenu krituma un globālās ekonomikas izaugsmes palēnināšanās dēļ. Salīdzinot ES valstis, ražotāju cenas apstrādes rūpniecībā 2019. gada janvārī-septembrī, salīdzinot ar iepriekšējā gada attiecīgo periodu, pieauga visās valstīs, izņemot Īriju, Luksemburgu, Igauniju un Grieķiju. Visstraujāk tās pieauga Zviedrijā, Lielbritānijā un Maltā.

Salīdzinot Baltijas valstis, ražotāju cenas apstrādes rūpniecībā 2019. gadā visstraujāk pieauga Latvijā. Lietuvā tām bija vērojams neliels pieaugums, bet Igaunijā tās samazinājās.

6.9. attēls

ĀRĒJĀS TIRDZNICĪBAS VIENĪBAS VĒRTĪBAS INDEKSI

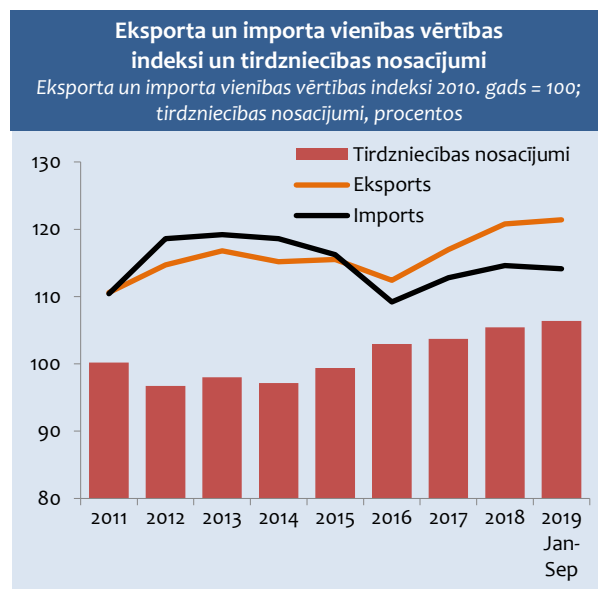
2012.-2014. gadā tirdzniecības nosacījumi pasliktinājās, importa vienības vērtībai pieaugot straujāk par eksporta vienības vērtību. Tikai 2015. gadā tirdzniecības nosacījumi uzlabojās un atgriezās 2011. gada līmenī.

Kopš 2016. gada tirdzniecības nosacījumi strauji uzlabojās. Vienības vērtības indekss eksportētajām precēm pārsniedza vienības vērtības indeksu importētajām precēm par vairāk nekā 3 procentpunktiem. Importa vienības vērtību 2016. gadā visvairāk ietekmēja vienības vērtības samazināšanās koks un naftas pārstrādes produktiem un derīgo izrakteņu ieguvei, bet 2017. gadā – gan eksporta, gan importa vienības vērtības palielināšanās koks un naftas pārstrādes produktiem.

2018. gadā eksporta vienības vērtība pieauga par 3,2%, importa vienības vērtība – par 1,6%. Eksporta vienības vērtību 2018. gadā visvairāk ietekmēja vienības vērtības palielināšanās koksnei un tās izstrādājumiem, savukārt importa vienības vērtību – koks un naftas pārstrādes produktiem. 2019. gada janvārī-septembrī, salīdzinot ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu, vienības vērtība eksportētajām precēm pieauga par 0,5%, bet importētajām precēm samazinājās par 0,4%. Vienības vērtības indekss eksportētajām precēm pārsniedza vienības vērtības indeksu importētajām precēm par vairāk nekā 7 procentpunktiem. Vidējo eksporta vienības vērtību visvairāk ietekmēja vienības vērtības kāpums pārtikas produktiem, ķīmiskām vielām, lauksaimniecības un medniecības produktiem un mēbelēm, kā arī kritums mehāniskajiem transportlīdzekļiem, koksnei un tās izstrādājumiem, mežkopības un mežizstrādes produktiem, parastiem metāliem un metāla izstrādājumiem.

Uz vidējo importa vienības vērtību lielākā ietekme bija vienības vērtības kritumam parastiem metāliem, koka un naftas pārstrādes produktiem, datoriem, elektroniskām un optiskām iekārtām, koksnei un tās izstrādājumiem un lauksaimniecības un medniecības produktiem, bet palielinoša – vērtības kāpumam dzērieniem, citur neklasificētām iekārtām un aprīkojumam, pārtikas produktiem un farmaceitiskām pamatvielām.

6.10. attēls

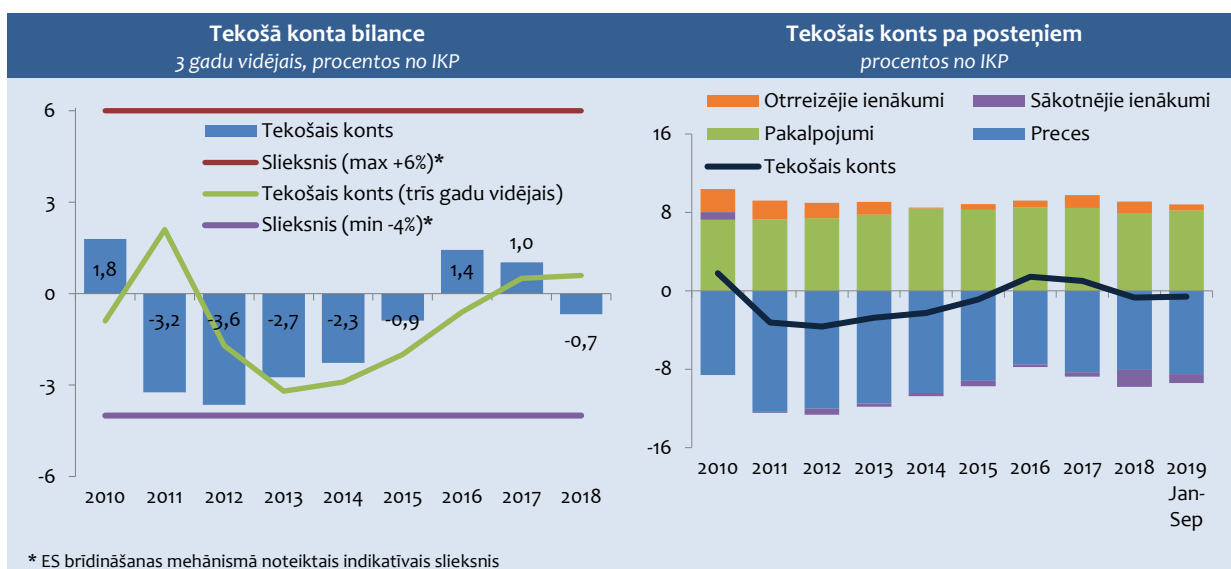
6.2. MAKSĀJUMU BILANCE

TEKOŠAIS KONTS

Maksājumu bilances tekošais konts kopš 2010. gada ir zemā līmenī, kas nepārsniedz ES brīdināšanas mehānismā noteiktos indikatīvos sliekšņus un ir vērtējams kā ilgtspējīgs. Kopumā tekošā konta bilances rādītājs ir tuvu sabalansētības līmenim, un tā ikgadējās svārstības ir visai nenozīmīgas. Vidēji periodā no 2011. – 2015. gadam tekošais konts bija mērenā deficītā – 2,6% no IKP līmenī, kas ik gadu

mazinājās. 2016. gadā tekošā konta balance jau bija ar pārpalikumu – 1,4% no IKP, ko galvenokārt noteica straujš investīciju kritums. Lai arī pozitīva balance saglabājās arī 2017. gadā un 2018. gada pirmajā pusgadā, tomēr kopējā tendence bija lejupvērsta, un 2018. gadā kopumā tekošais konts bija nelielā deficītā – 0,7% no IKP līmenī. 2019. gada deviņos mēnešos tekošā konta balance bija negatīva – 0,6% no IKP, kas ir gandrīz līdzvērtīgs iepriekšējā gada līmenim.

6.11. attēls

Latvijas tekošajam kontam ir raksturīgs augsts preču tirdzniecības deficīts un pakalpojumu tirdzniecības pārpalikums, savukārt mazākā apmērā ir primāro ienākumu un sekundāro ienākumu neto plūsmas.

Tekošā konta stāvokli galvenokārt nosaka izmaiņas ārējās tirdzniecības bilanci. Latvijai ir raksturīgs ārējās tirdzniecības deficīts un tā salīdzinoši liels cikliskās svārstības.

Laikā no 2011.-2017. gadam ārējās tirdzniecības deficīts bija vidēji 10,2% no IKP līmenī. Kopš 2011. gada tas ik gadu samazinājās, ko galvenokārt noteica importa lēnāks pieaugums nekā eksports. Šajā laika periodā preču eksports faktiskajās cenās ik gadu vidēji pieauga par 8,4% un 2017. gadā par 107% pārsniedza pirmskrīzes līmeni. Savukārt preču imports vidēji gadā palielinājās par 7,8% un bija tikai par 29% augstākā līmenī nekā 2007. gadā. Ārējās tirdzniecības deficīts 2017. gadā sasniedza 8,3% no IKP, kas bija krietni zemākā līmenī nekā pirms krīzes (2007. gadā – 22,8%).

Ārējās tirdzniecības deficīts kopš 2017. gada pieaug, ko veicināja ievērojams pieaugums preču importā, pieaugot

iekšzemes investīcijām un mājāsaimniecību patēriņam. 2018. gadā preču eksports faktiskajās cenās bija par gandrīz 7,9% lielāks nekā gadu iepriekš, bet imports pieauga par 7,5%, un ārējās tirdzniecības negatīvā bilance sasniedza 8,1% no IKP līmeni.

Preču eksporta dinamika 2019. gada deviņos mēnešos ir daudz mērenāka nekā gadu iepriekš (pieauga par 1,4%), atspoguļojot ārējā pieprasījuma pakāpenisko vājināšanos. Arī importa pieauguma tempi, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, ir lēnāki (pieauga par 2,2%). Preču eksporta dinamiku pozitīvi ietekmēja lauksaimniecības un pārtikas preču, kā arī ķīmiskās rūpniecības produkcijas eksporta attīstība, kamēr minerālo produktu, metālu un to izstrādājumu eksporta vērtības samazinājās. Savukārt lielākais ieguldījums preču importa pieaugumā bija lidaparātu un to daļu, farmācijas produktu, mēslu un dzelzs un tērauda izstrādājumu preču grupām.

Lai arī imports pieauga gandrīz divreiz straujāk nekā eksports, tomēr ārējās tirdzniecības deficīts palielinājās nenozīmīgi un 2019. gada deviņos mēnešos sasniedza 8,5% no IKP līmeni.

6.2. tabula

Latvijas maksājumu bilance procentos no IKP						
	2014	2015	2016	2017	2018	2019 Jan-Sep
Tekošais konts	-2,3	-0,9	1,4	1,0	-0,7	-0,6
Tirdzniecības bilance	-10,4	-9,2	-7,5	-8,3	-8,1	-8,5
Eksports	43,9	42,9	42,1	43,6	43,2	41,7
Imports	54,3	52,1	49,6	51,9	51,3	50,2
Pakalpojumu bilance	8,4	8,3	8,5	8,4	7,9	8,2
Sākotnējie ienākumi	-0,3	-0,6	-0,3	-0,5	-1,7	-0,9
Otrreizējie ienākumi	0,1	0,6	0,7	1,3	1,2	0,6
Kapitāla konts	3,2	2,8	1,0	0,6	1,8	1,6
Finanšu konts	3,3	2,2	3,0	1,5	2,9	2,3
Tiešās investīcijas	-1,2	-2,5	-0,4	-1,8	-2,3	-2,5
Aktīvi	2,1	0,5	0,8	1,9	-1,0	0,0
Pasīvi	3,3	3,0	1,2	3,7	1,3	2,6
Portfeļieguldījumi**	0,5	11,8	5,2	6,4	-3,8	-4,0
Aktīvi	6,1	9,7	7,0	5,7	-3,4	0,2
Pasīvi	5,7	-2,1	1,8	-0,7	0,5	4,2
Citi ieguldījumi	4,5	-8,4	-2,3	-6,4	9,5	9,0
Aktīvi	7,3	-10,8	1,4	0,3	-1,2	1,5
Pasīvi	2,8	-2,5	3,7	6,7	-10,7	-7,5
Rezerves aktīvi	-0,5	1,3	0,5	3,3	-0,4	-0,1
Novirze	2,3	0,3	0,6	-0,1	1,7	1,4
* portfeļieguldījumi un atvasinātie finanšu instrumenti						

Pakalpojumu bilance Latvijā ir pozitīva. Vidēji 2011.-2017. gadā pakalpojumu bilances pārpalikums bija 8% no IKP līmenī. 2018. gadā pakalpojumu importa dinamika bija nedaudz straujāka nekā eksporta, kas arī noteica

pakalpojumu bilances pārpalikuma samazināšanos. 2018. gadā pakalpojumu eksports faktiskajās cenās bija par 6,1% un imports – par 10% lielāks nekā pirms gada, un

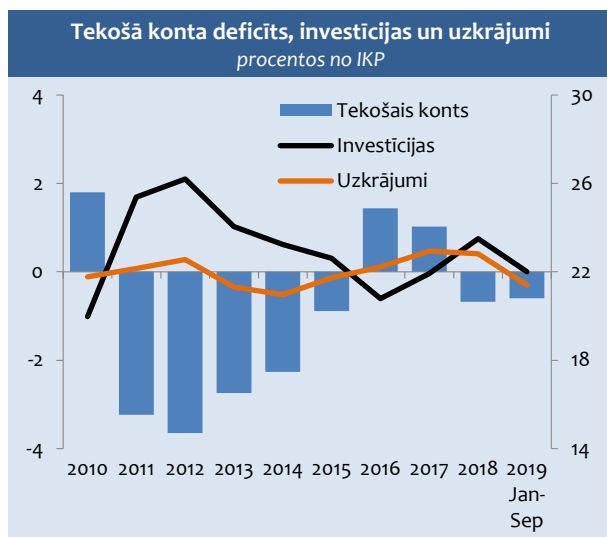
pakalpojumu pozitīvā balance samazinājās, sasniedza 7,9% no IKP.

2019. gadā pakalpojumu imports un eksports pieauga gandrīz vienādos tempos. Šī gada deviņos mēnešos pakalpojumu eksports faktiskajās cenās par 6,5% un imports – par 6,6% bija lielāks nekā pirms gada. Lai arī pakalpojumu importa pieauguma temps saglabājās salīdzinoši augsts, imports absolūtajā izteiksmē ir tikai puse no pakalpojumu eksporta, kas nodrošina noturīgu pakalpojumu bilances pārpalikumu. 2019.gada deviņos mēnešos pakalpojumu bilances pārpalikums sasniedza 8,2% no IKP. Pakalpojumu eksportu lielā mērā balsta transporta, informācijas un komunikācijas tehnoloģiju un citu saimnieciskās darbības pakalpojumu pieaugums. Savukārt lielu ieguldījumu pakalpojumu importa pieaugumā veidoja ar tirdzniecības starpniecību saistītie pakalpojumi. Būtiski pieauga arī IKT un transporta pakalpojumu imports, kamēr finanšu pakalpojumu imports samazinājās.

2019. gada 3 ceturkšņos pakalpojumu pozitīvā balance gandrīz par 97% nosedza preču ārējās tirdzniecības deficītu.

Primāro ienākumu konta stāvokli lielā mērā ietekmē ienākumu plūsmas no tiešajām investīcijām. Sākotnējo ienākumu balance laikā no 2011. līdz 2017. gada ir negatīva – vidēji gadā 0,4% līmenī no IKP ar relatīvi nelielām svārstībām. Sākotnējo ienākumu bilances svārstības galvenokārt nosaka nerezidentu ieguldījumu ienākumu izmaiņas, kā arī ES fondu līdzekļu ieplūde. 2018. gadā sākotnējo ienākumu deficīts palielinājās, sasniedzot 1,7% no IKP līmeni, savukārt 2019. gada deviņos mēnešos tas samazinājās līdz 0,9% no IKP līmenim, ko noteica tiešo ārvalstu investīciju ienākumu samazināšanās.

6.12. attēls

Otrreizējo ienākumu un kapitāla konta izmaiņas lielā mērā nosaka ES fondu līdzekļu plūsmas, kā arī Latvijas iemaksas ES budžetā. Otrreizējo ienākumu balance Latvijā ir pozitīva un laikā no 2011. līdz 2017. gadam vidēji bija 1,1% no IKP līmenī. 2018. gadā un 2019. gada deviņos mēnešos otrreizējo ienākumu konts ir ar pārpalikumu – attiecīgi 1,2%

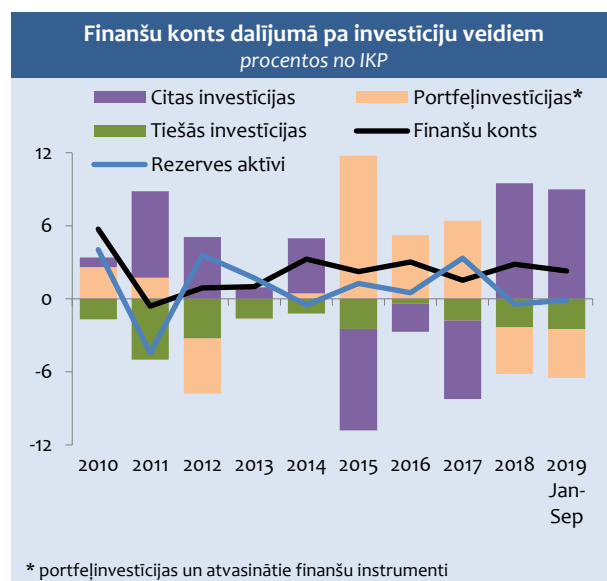
un 0,6% no IKP. Kapitāla kontā dominē ES struktūrfondu ieplūde. Kapitāla konta pārpalikums kopš 2011. gada vidēji bija 2,2%, tai skaitā 2018. gadā 1,8% no IKP līmenī. 2019. gada deviņos mēnešos kapitāla konta pozitīvā balance ir nedaudz mazāka nekā pirms gada, sasniedzot 1,6% no IKP līmeni. Kapitāla konta pārpalikuma izmaiņas galvenokārt ir saistītas ar ES fondu līdzekļu apgūšanas aktivitāšu izmaiņām.

Liels tekošā konta deficīts pirmskrīzes gados atspoguļoja būtisku nesabalansētību starp iekšzemes investīcijām un uzkrājumiem. Straujš investīciju apjomu samazinājums krīzes gados mazinājis uzkrājumu un investīciju plaisu. Pēdējos trīs gados uzkrājumi ir vidēji 22,7%, bet investīcijas – 22,1% no IKP līmenī. Tekošā konta bilances mērens deficīts liecina par uzkrājumu un iekšzemes investīciju sabalansētību.

PĀRROBEŽU FINANŠU PLŪSMAS

Finanšu konta bilances stāvokli pēdējos gados galvenokārt ietekmēja sabiedriskais sektors, t.i., finanšu sektora stabilizācijas pasākumi, valsts sektora parādu restrukturizācijas Latvijas Bankas pasākumi paplašinātās aktīvu iegādes programmas (PAIP) ietvaros. Finanšu konta svārstības ietekmēja arī nerezidentu noguldījumu samazinājums Latvijas kredītiestādēs.

6.13. attēls

Laika periodā no 2011.-2017. gadam kopumā aktīvi pieauga lielākā apjomā nekā pasīvi un finanšu konta balance (aktīvi mīnus pasīvi) bija pozitīva – vidēji 1,2% no IKP līmenī. 2018.gadā aktīvi ārvalstīs samazinājās mazāk nekā Latvijas ārējās saistības, kas liecināja, ka neto izteiksmē finansējums no Latvijas aizplūda. 2019.gada deviņos mēnešos Latvijas aktīvi ārzemēs palielinājās, kamēr parādsaistības samazinājās, un finanšu konta balance arī pozitīva – 2,3% no IKP līmenī.

Latvijas aktīvu pieaugumu ārzemēs lielā mērā ietekmēja Latvijas Bankas dalība paplašinātajā aktīvu iegādes programmā Eurosistēmas monetārās politikas ietvaros. Savukārt lielākais ārējo parādsaistību samazinājums bija kredītiestāžu sektoram, ko noteica ārvalstu klientu noguldījumu atlikuma samazināšanās kredītiestādēs.

Tiešo investīciju ieplūde pārsniedz aizplūdi, un tiešo investīciju bilance pēdējos gados ir negatīva, kas liecina par ārvalstu tiešo investīciju ieplūdi.

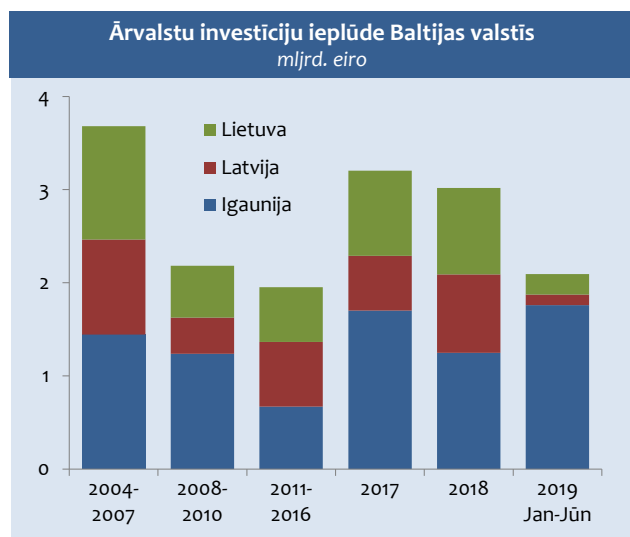
Sarūkot parādu radošajām saistībām, samazinās arī Latvijas bruto ārējā parāds. Pēc Latvijas starptautisko investīciju bilances datiem, 2019. gada septembra beigās bruto ārējais parāds bija gandrīz 118% no IKP līmenī. Tai skaitā valdības bruto ārējais parāds sasniedza 9812 milj. eiro (32,3% no IKP).

6.3. ĀRVALSTU TIEŠĀS INVESTĪCIJAS

Ārvalstu tiešo investīciju (ĀTI) plūsmu intensitāte Latvijā, kā arī citās Baltijas valstīs ir mērena. Tas skaidrojams ar nestabilitāti pasaules ekonomikā un pieaugušiem ģeopolitiskiem riskiem.

Laika periodā no 2011. – 2016. gadam Baltijas valstīs kopumā ik gadu piesaistītās ĀTI neto plūsmas vidēji veidoja 2% no IKP, kas bija uz pusi mazākā apjomā nekā straujās izaugsmes gados (2004-2007). Kopš 2017. gada ārvalstu investoru aktivitāte Baltijas valstīs palielinājās, sasniedzot gandrīz 3% no IKP līmeni, kur lielākā daļa no ĀTI plūsmām bija Igaunijas ekonomikā (47%), Latvija un Lietuva piesaistīja attiecīgi 23% un 30% no kopējām ĀTI Baltijas valstīs (2017-2018).

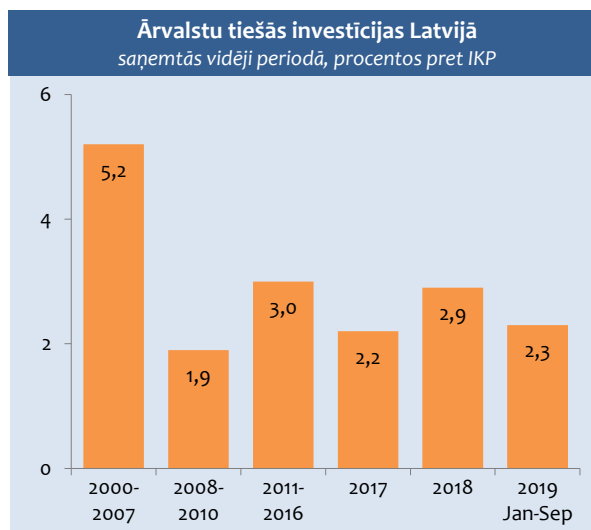
6.14. attēls

Jāatzīmē, ka pasaulē kopumā ir vērojams investīciju pārrobežu plūsmu ilgtermiņa negatīvais cikls, ko izraisa vairāki faktori, tai skaitā pieaugušie ģeopolitiskie riski un politikas nenoteiktība. Vienlaikus notiek strukturālās pārmaiņas ĀTI modeļos, kas ir saistīts ar to, ka ražošanas automatizācijas ietekmē samazinās darbaspēka izmaksu kā konkurētspējas priekšrocību nozīme un tādējādi arī attīstības valstu pievilcība ārvalstu investoriem. Pieaug arī

digitālās ekonomikas strukturālās sekas uz investīciju pārrobežu plūsmām.

6.15. attēls

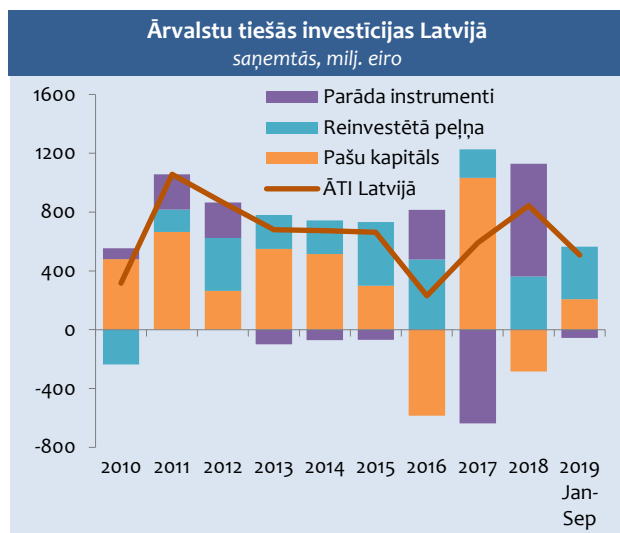

Lai arī pēdējos trīs gados ĀTI Latvijas ekonomikā pieaug, tomēr ĀTI plūsmām ir raksturīgs izteikts svārstīgums.

2017. gadā Latvijā piesaistītās ĀTI bija 591 milj. eiro apjomā. Salīdzinot ar 2016. gadu, ĀTI plūsmas pieauga gandrīz 2,5 reizes un sasniedza 2,2% no IKP, kas bija par 1,3 procentpunktiem augstākā līmenī nekā pirms gada. To galvenokārt noteica nerezidentu apjomīgie ieguldījumi uzņēmumu pašu kapitālā.

ĀTI plūsmu pozitīvā dinamika saglabājās arī 2018. gadā. 2018. gadā Latvijā piesaistītās ĀTI bija 842 milj. eiro apjomā. Salīdzinot ar iepriekšējo gadu, tās pieauga par 42,5% un sasniedza 2,9% no IKP līmeni. Lielākās ĀTI plūsmas bija tirdzniecībā, nekustamā īpašuma un finanšu nozarē. Ārī apstrādes rūpniecībā 2018. gadā bija vērojams salīdzinoši straujš ārvalstu investīciju pieaugums. Valstu dalījumā lielākās investīcijas Latvijā ieplūda no Igaunijas, Zviedrijas, Luksemburgas, Nīderlandes un Krievijas.

6.16. attēls

2019.gadā piesaistīto ĀTI plūsmas ir svārstīgas. 1.ceturksnī tās sastādīja 172 milj. eiro, saglabājot iepriekšējā gada vidējo ceturkšņa ĀTI līmeni, kamēr gada 2.ceturksnī ĀTI neto plūsmas bija negatīvas (62 milj. eiro), ko ietekmēja dividendu izmaksas ārvalstu investoriem. Savukārt 2019. gada 3. ceturksnī ĀTI ir bijušas 397 milj. apjomā, kas ir ievērojami vairāk nekā vidēji pēdējos gados. Kopumā piesaistīto ĀTI plūsmas 2019.gada trīs ceturkšņos bija par 6% lielākā apjomā nekā pirms gada un veidoja 2,3% no IKP.

2019. gada septembra beigās uzkrātās ĀTI Latvijas ekonomikā sasniedza 15,7 miljardus eiro (51,8% no IKP). Gada laikā tās pieauga par 5,6%, ko galvenokārt noteica

Igaunijas un Vācijas uzņēmēju apjomīgie ieguldījumi Latvijas tautsaimniecībā.

Latvijā uzkrāto ĀTI ģeopolitiskā struktūrā dominē ES valstu uzņēmēju investīcijas. 2019. gada septembra beigās ES valstu ĀTI veidoja 77% no uzkrātajām ĀTI, un no tām gandrīz 73% bija eirozonas valstu investīcijas.

Lielākā ieguldītājvalsts Latvijas ekonomikā ir Zviedrija. Lai arī Zviedrijas uzņēmēju investīcijas pēdējā gadā ir samazinājušās, 2019. gada septembra beigās tās veidoja 14,3% no kopējām uzkrātajām ĀTI (2018. gada beigās – 17,6%). Pārsvārā tās ir investīcijas finanšu starpniecībā.

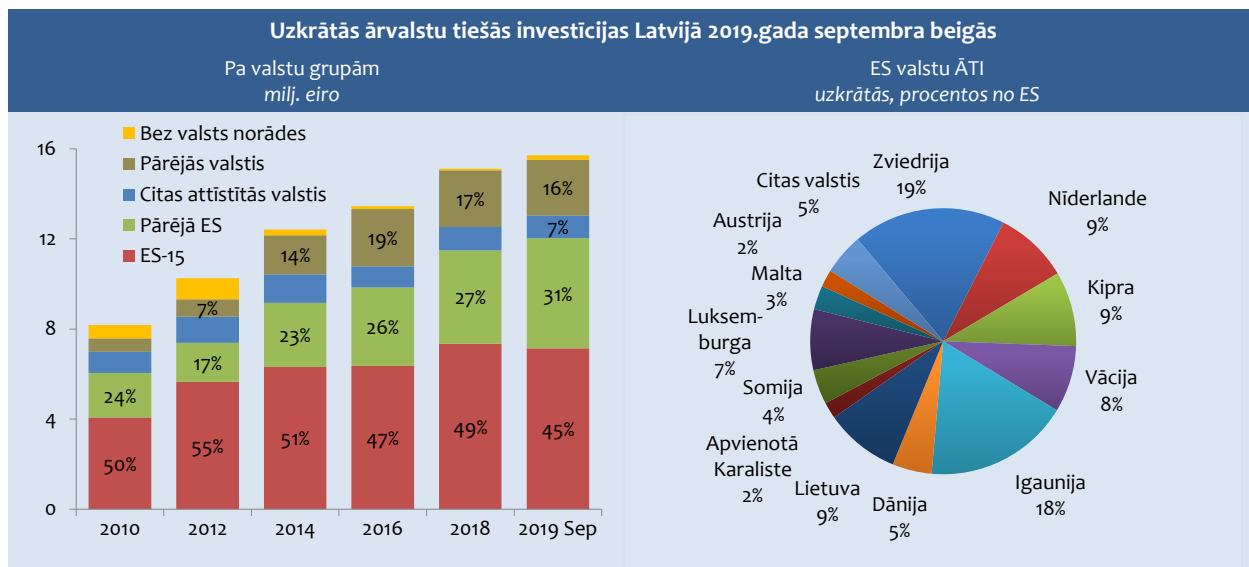
Lielī arī Igaunijas, Krievijas, Kipras, Lietuvas, Nīderlandes, Vācijas, Luksemburgas, Dānijas, Somijas un Norvēģijas uzņēmēju ieguldījumi. Kopumā šo valstu investīciju apjomi 2019. gada septembra beigās veidoja gandrīz 83% no kopējām uzkrātajām ĀTI Latvijas ekonomikā.

Pēdējos gados būtiski palielinājās Krievijas investoru ieguldījumi Latvijā. Kopš 2011. gada beigām Krievijas uzkrātās tiešās investīcijas pieauga 4,1 reizes, un pēc uzkrātām ĀTI 2019. gada septembra beigās Krievija bija trešā lielākā ieguldītājvalsts Latvijas ekonomikā.

Nozīmīgi ieguldījumi Latvijas ekonomikā ir arī Lietuvas un Igaunijas uzņēmējiem. 2019. gada septembra beigās Baltijas kaimiņvalstu uzkrātās tiešās investīcijas veidoja gandrīz piekto daļu no kopējām uzkrātajām ĀTI.

Apjomīgi ir arī Nīderlandes, Kipras, Vācijas, Norvēģijas, Dānijas, Luksemburgas un Somijas uzņēmēju ieguldījumi. Šo valstu investīciju apjoms šī gada septembra beigās veidoja gandrīz 43% no kopējām uzkrātajām ĀTI Latvijas ekonomikā.

6.17. attēls

Palielinās arī Āzijas reģiona investoru aktivitātes Latvijā. 2019. gada septembra beigās Āzijas valstu uzkrātās ĀTI veidoja gandrīz 3% no kopējām ĀTI Latvijas ekonomikā un, salīdzinot ar 2011. gada beigām, tās ir pieaugušas 10 reizes.

Lielākā daļa ĀTI piesaistīta pakalpojumu nozarēs. Uzkrātās ĀTI pakalpojumu sfērā 2019. gada septembra beigās veidoja 76,2% no uzkrātām ĀTI Latvijas tautsaimniecībā. Salīdzinot ar 2011. gada beigām, tās pieauga par 69,1%, tai skaitā kopš 2018. gada septembra beigām – par 7,1 procentu.

Uzkrāto ĀTI struktūrā pakalpojumu nozarēs izteikti dominē finanšu starpniecības, nekustamo īpašumu un tirdzniecības nozares. 2019. gada septembra beigās ārvalstu investoru ieguldījumi minētajās nozarēs veidoja 73% no uzkrātām ĀTI pakalpojumu nozarēs (56% no kopējām ĀTI Latvijas tautsaimniecībā). Pēdējos gados palielinās nerezidentu ieguldījumi transporta un uzglabāšanas nozarē, kā arī informācijas un komunikācijas pakalpojumos.

Preču ražošanas nozarēs uzkrātās ĀTI 2019. gada septembra beigās veidoja gandrīz 24% (apstrādes rūpniecībā – 11,8%) no kopējām uzkrātām ĀTI Latvijas tautsaimniecībā. Salīdzinot ar 2011. gada beigām, tās pieauga gandrīz divas reizes.

Ir pieaugušas investīcijas apstrādes rūpniecībā. Laika periodā no 2011. gada beigām līdz 2019. gada septembra beigām uzkrāto ĀTI apjoms apstrādes rūpniecības nozarē palielinājās par 66%, ko lielā mērā ietekmēja nozīmīgi ieguldījumi kokapstrādē, elektrisko iekārtu ražošanā, transportlīdzekļu ražošanā, kā arī metālizstrādājumu ražošanā. Arī 2019. gadā ārvalstu investoru ieguldījumi apstrādes rūpniecībā ir auguši.

Jāatzīmē, ka ekonomikas recesijas gados ĀTI plūsmas Latvijas apstrādes rūpniecībā ir bijušas visai noturīgas, tomēr pēc uzkrātām ĀTI šajā nozarē Latvija joprojām atpaliek no Lietuvas un Igaunijas.

6.3. tabula

	ĀTI sadalījumā pa nozarēm atlikumi perioda beigās			struktūra procentos		
	milj. eiro					
	2011	2018	2019 Sep	2011	2018	2019 Sep
Lauksaimniecība	263	584	620	2,8	3,8	3,9
Apstrādes rūpniecība	1113	1783	1848	11,9	11,7	11,8
Pārējā rūpniecība	386	708	661	4,1	4,7	4,2
Būvniecība	482	712	614	5,2	4,7	4,2
Tirdzniecība un izmitināšana	1329	2574	2639	14,3	16,9	16,8
Transports un uzglabāšana	400	787	819	4,3	5,2	5,2
Finanšu starpniecība	2534	3650	3674	27,2	24,0	23,4
Operācijas ar nekustamo īpašumu	1109	2321	2465	11,9	15,3	15,7
Citi pakalpojumi	688	1141	1284	7,4	7,5	8,2
Neklasificēta darbība	1019	941	1089	10,9	6,2	6,9
Pavisam	9323	15202	15713	100	100	100

Ārvalstu investīciju piesaistē Latvijā nozīmīga loma ir Latvijas Investīciju un attīstības aģentūrai (LIAA). LIAA investīciju piesaistes stratēģija ir orientēta uz kvalitatīvu ienākošo investīciju projektu apkalpošanu un aktīvu darbību investīciju projektu piesaistē, uzrunājot potenciālos investorus.

ĀTI piesaistes politikas pilnveidošanas process notiek ciešā sadarbībā ar Ārvalstu investoru padomi Latvijā (ĀIPL). Tās veiktās ārvalstu investoru aptaujas sniedz nozīmīgu ieguldījumu investīciju vides uzlabošanai.

2019. gada janvārī tika publicēts *Investors Sentiment Index 2018*, kas ir Latvijā strādājošo ārvalstu investoru novērtējums ekonomikas konkurētspējas potenciālam un investīciju videi.

Ārvalstu investoru aptaujas rezultāti liecināja par Latvijas investīciju vides kopumā pozitīvo vērtējumu. Investori

atzīmēja, ka, salīdzinot ar 2017. gadu, tā ir uzlabojusies. Tomēr ir nepilnības, kas vājina investīciju vidi. Kā akūtākas problēmas ir atzīmētas korupcija un valsts pārvaldes efektivitāte, kā arī darbaspēka nepietiekama kvalitāte un nepieejamība. Savukārt nenoteiktība, ēnu ekonomika un izglītības sistēmas nepilnības ir norādītas kā Latvijas investīciju vides hroniskās problēmas. Vienlaikus investori atzīmē pozitīvās izmaiņas uzņēmējdarbības likumdošanas kvalitātē, demogrāfijā un veselības aprūpes sistēmā, kā arī nodokļu sistēmā. Pētījumā ārvalstu investori sniedz arī vairākus ieteikumus, kā risināt akūtākas problēmas, piemēram, daži no ieteikumiem darbaspēka pieejamības jomā ietver reģionālās mobilitātes veicināšanu un mājokļu attīstību, labāku transporta sistēmu vietējā mērogā, kā arī reģionālo centru stiprināšanu. Kopumā ārvalstu investori atzīst, ka, lai gan ir panākts progress investīciju vides uzlabošanā, joprojām pastāv potenciāls tās pilnveidošanai.

6.4. MONETĀRIE RĀDĪTĀJI

Banku sektors kopumā darbojas ar peļņu, tomēr kreditēšanas attīstība joprojām vērtējama kā vāja – uzņēmējdarbības kreditēšana vērtējama kā nevienmērīga, savukārt mājāsaimniecību kreditēšanā saskatāmas pozitīvas iezīmes. Noguldījumu apjomi joprojām sarūk – galvenokārt nerezidentu noguldījumu apjomu sarukuma ietekmē.

2019. gada 2. ceturksnī visu Latvijas banku darbības rādītāji bija atbilstoši normatīvu prasībām. Banku sektora kapitalizācijas līmenis saglabājās augstā līmenī. 2019. gada 2. ceturksnī banku sektora vidējais kapitāla pietiekamības rādītājs sasniedza 22,56% (minimālā normatīvā prasība ir 8%). Banku sektora aktīvu atdeve (ROA)¹ pieauga līdz 1,22% un kapitāla atdeve (ROE)² līdz 9,92 procentiem (ES vidēji – 6,8%).

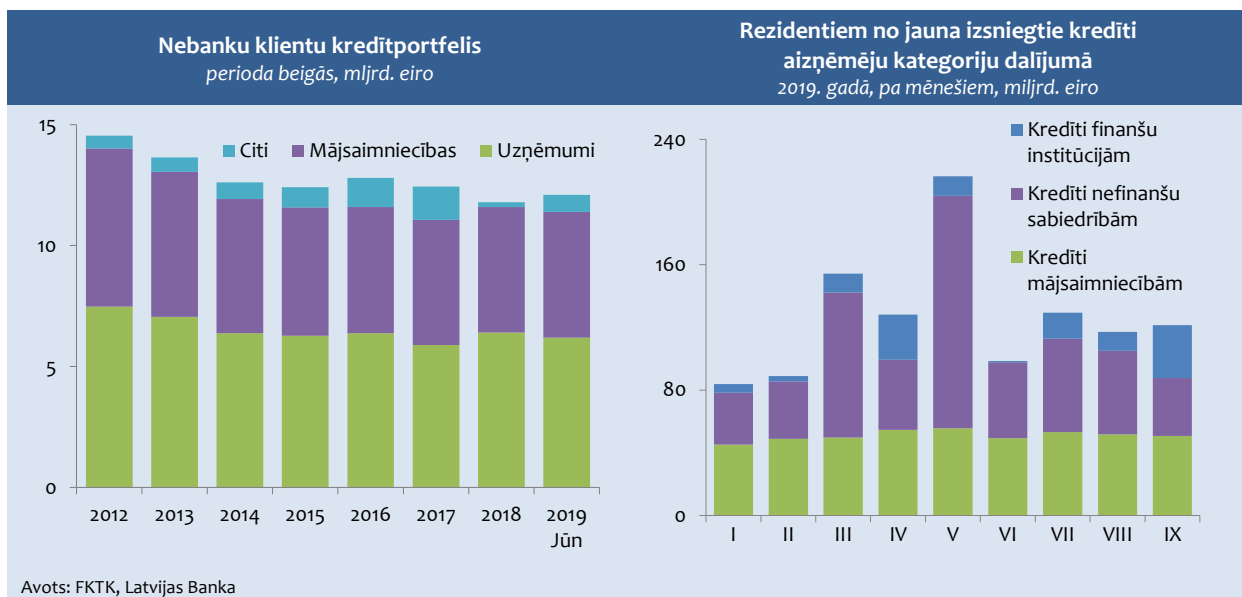
Saskaņā ar FKTK informāciju banku pelnītspēja samazinās, bet tā joprojām ir pozitīva – 2019. gada pirmajā pusgadā bankas darbojās ar peļņu 121,5 milj. eiro apmērā, kas ir par 10,1% mazāk nekā iepriekšējā gada attiecīgajā periodā. Minētajā periodā ar peļņu darbojās lielākā daļa Latvijas banku.

Latvijas **banku aktīvu** pieaugums bija vērojams 2013. gada beigās, kas bija saistīts ar gaidāmo eiro ieviešanu – iedzīvotāju skaidras naudas uzkrājumi latos nonāca banku kontos. Līdz ar to ievērojami saruka skaidrā nauda apgrozībā, un norēķinos ievērojami pieauga bezskaidras naudas izmantošana. Tomēr, kad eiro valūta nomainīja latus, skaidrā nauda apgrozībā ievērojami pieauga. Kopš eiro ieviešanas skaidrās naudas apgrozībā pieaugums ir mērens, un nav vērojamas būtiskas svārstības. 2019. gada septembra beigās skaidrā nauda apgrozībā bija 4427 milj. eiro, kas ir par 3,3% vairāk nekā iepriekšējā gada septembrī.

Kopš 2016. gada sākuma banku sektora aktīvu apmērs pakāpeniski samazinās. 2019. gada 2. ceturksnī aktīvi bija 21,9 miljardi eiro, kas bija par 9,6% mazāk nekā pirms gada. Nebankām izsniegto kredītu īpatsvars kopējos aktīvos bija 61,5%, savukārt parāda vērtspapīru īpatsvars saglabājās mērens (10,2%).

Bankas joprojām ir piesardzīgas aktīvākas kreditēšanas īstenošanā. Saskaņā ar FKTK datiem **nebankām izsniegto kredītu atlikumi** 2019. gada 2. ceturksņa beigās saruka par 2,8% salīdzinājumā ar iepriekšējā gada attiecīgo periodu.

6.18. attēls

Jaunā kreditēšana attīstās mēreni – mājāsaimniecību kreditēšanā vērojamas pozitīvas tendences, savukārt uzņēmējdarbības kreditēšanas attīstība ir nevienmērīga. Līdz 2019. gada 30. septembrim no jauna izsniegti kredīti 128,35 milj. eiro apmērā.

Mājāsaimniecību kreditēšanā vērojamas pozitīvas tendences. Pieaugot mājāsaimniecību ienākumiem un attiecīgi arī

uzkrājumiem, palielinās to kredītspēja. Līdz ar to pakāpeniski pieaug arī no jauna izsniegto kredītu apjoms mājokļu iegādei. Mājokļu kreditēšanu joprojām kavē nepietiekami mājāsaimniecību ienākumi pirmās iemaksas segšanai, kas parasti svārstās no 10-30% no kopējās kredīta summas. Pozitīvi vērtējama atbalsta programma mājokļu iegādei, kas paredzēta aizdevumiem ģimenēm ar bērniem mājokļa iegādei vai būvniecībai. No 2018. gada 1. marta ir

¹ ROA – peļņas/zaudējumu attiecība pret aktīviem

² ROE – peļņas/zaudējumu attiecība pret kapitālu un rezervēm

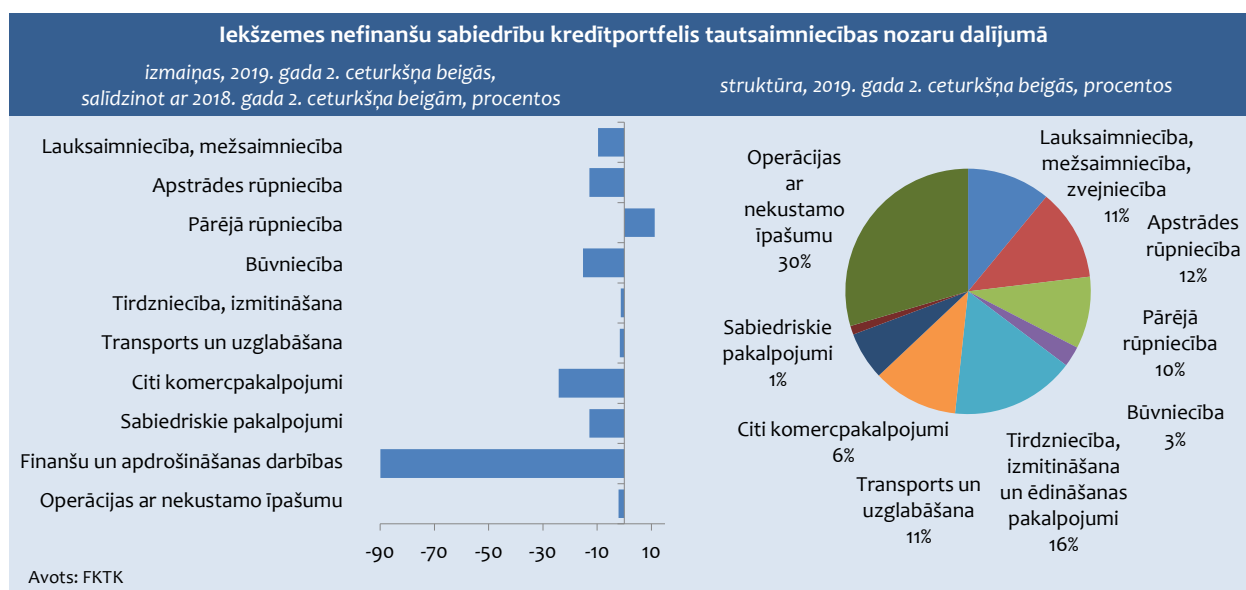
paplašināts mājokļu garantiju programmas saņēmēju loks, un valsts atbalstu mājokļa iegādei var saņemt arī jaunie speciālisti vecumā līdz 35 gadiem, kuriem apgādībā nav bērnu, un ģimenes ar bērniem līdz 23 gadu vecumam (ieskaitot). No mājsaimniecībām izsniegtajiem kredītiem lielāko daļu veido kredīti mājokļa iegādei, rekonstrukcijai un remontam. Kopumā mājsaimniecību kredītu dinamika joprojām ir negatīva, un mājsaimniecībām izsniegto kredītu īpatsvars kopējā kredītportfelī sarūk.

Uzņēmējdarbības kreditēšana joprojām attīstās nevienmērīgi. Joprojām daļa uzņēmumu nekvalificējas kredītu ņemšanai, jo darbojas ēnu ekonomikā. Uzņēmējdarbības kreditēšanu ietekmē arī ES struktūrfondu

finansējuma pieejamība. Sadalījumā pa tautsaimniecības nozarēm visapjomīgāk no jauna tiek kreditētas tādas nozares kā finanšu un apdrošināšanas darbības un operācijas ar nekustamo īpašumu un tirdzniecība. Šajās nozarēs arī vērojams straujākais no jauna izsniegto kredītu apjomu pieaugums.

Arī kopējā uzņēmumu kredītportfeļa dinamika joprojām ir negatīva. 2019. gada 2. ceturksnī, saskaņā ar FKTK datiem, nefinanšu sabiedrībām izsniegto kredītu apjoms saruka par 6,6%, salīdzinot ar iepriekšējā gada attiecīgo periodu. Vēl straujāks sarukums bija vērojams mazo un vidējo uzņēmumu kategorijā, kur izsniegto kredītu apjomi saruka par 15,4%, salīdzinot ar 2018. gada 2. ceturksni.

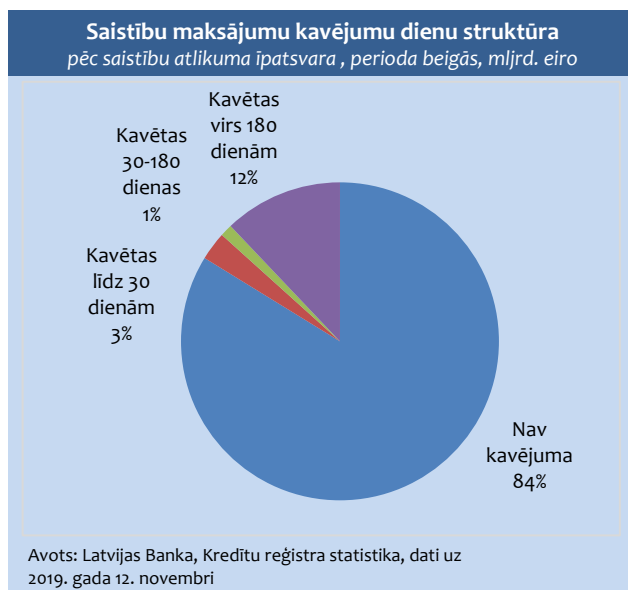
6.19. attēls

Sadalījumā pa tautsaimniecības nozarēm 2019. gada 2. ceturkšņa beigās apjoma ziņā visvairāk kredītu bija izsniegti operācijās ar nekustamo īpašumu (30% no kopējiem izsniegtajiem kredītiem) un tirdzniecībā, izmitināšanā un ēdināšanas pakalpojumos (16%), kā arī apstrādes rūpniecībā (12%). Relatīvi liels izsniegto kredītu īpatsvars bija arī transporta un uzglabāšanas nozarē un lauksaimniecībā (11%).

2009. gadā ievērojami pasliktinājās **kredītportfeļa kvalitāte**, un 2010. gada 2. ceturksnī tika sasniegts augstākais kredītu ar maksājumu kavējumu rādītājs – gandrīz 1/3 kredītu bija ar maksājumu kavējumu. Kopš 2011. gada kredītportfeļa kvalitāte pakāpeniski uzlabojās, kas lielā mērā bija saistīts ar ekonomiskās situācijas uzlabošanu, kā arī ar sliktu kredītu norakstīšanu. Saskaņā ar Kredītu reģistra statistiku, 2019. gada 2. ceturkšņa beigās saistību ar maksājuma kavējumiem apmērs kopējā banku kredītportfelī bija 16 procenti.

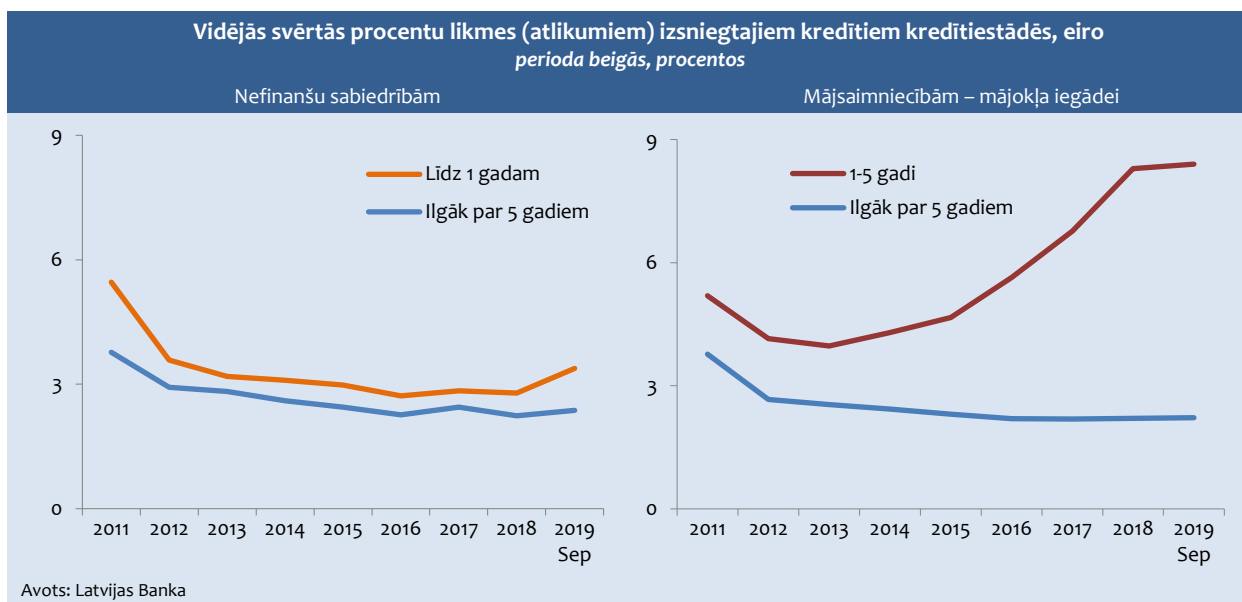
6.20. attēls

Kopumā no nebanku klientu kredītiem, kam piemēroti pārskatīšanas pasākumi, 77% ir ieņēmumus nenesošie kredīti un 23 % ieņēmumus nesošie kredīti. Saskaņā ar FKTK informāciju kredītportfeļa kvalitātes uzlabojums bija vērojams gan iekšzemes mājsaimniecību mājokļa, gan patēriņa kredītu segmentā, 2019.gada 2.ceturksnī beigās ieņēmumus nesošo kredītu īpatsvaram šajos portfēlos sarūkot līdz attiecīgi 3,9% un 3,3 procentiem.

Ilgtermiņa procentu likmes (atlikumiem) nefinanšu sabiedrībām izsniegtajiem kredītiem 2019. gadā nedaudz pieauga un 2019. gada septembrī bija 2,37%. Īstermiņa procentu likmes nefinanšu sabiedrībām arī pieauga un sasniedza vienu no augstākajiem rādītājiem (3,38%), tomēr to svārstības ir izteiktākas. Ilgtermiņa procentu likmes (atlikumiem) mājsaimniecībām izsniegtajiem kredītiem mājokļa iegādei sarūkot kopš 2012. gada, tomēr 2019. gadā bija vērojams neliels pieaugums, un 2019. gada septembrī procentu likme pieauga līdz 2,22%. Īstermiņa procentu likmes mājsaimniecībām izsniegtajiem kredītiem mājokļa iegādei arī nedaudz pieauga un septembrī bija 4,37 procenti.

6.21. attēls

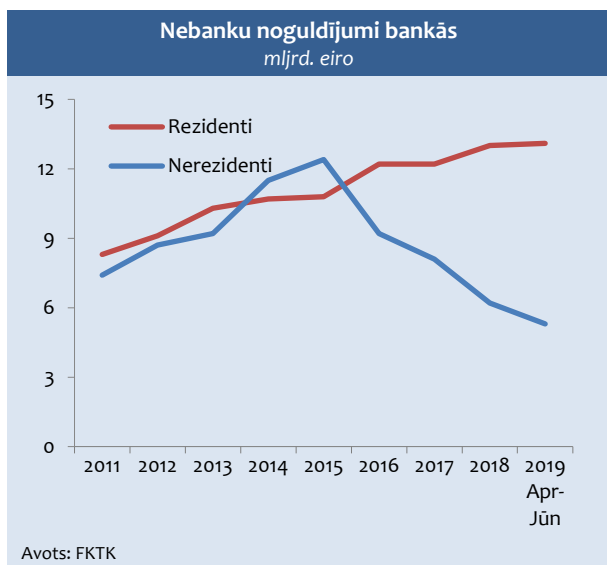

No 2010. – 2015. gada beigām **noguldījumu apjomi** ievērojami pieauga. Kopš 2016. gada sākuma noguldījumu apjomi sarūkot. 2019. gada 2. ceturksnī noguldījumi bija 18,4 miljardi eiro, kas bija par 8,9% mazāk nekā iepriekšējā gada attiecīgajā periodā. Izmaiņas noguldījumu struktūrā un dinamikā noteica nerezidentu noguldījumu apjomu kritums. Ārvalstu klientu (pārējo ES valstu un citu valstu klientu) noguldījumu īpatsvars ir sarucis no 53% 2015. gada 2. ceturksnī līdz 29% 2019. gada 2. ceturksnī, no kuriem 4% ir NVS valstu noguldījumi, 13% – pārējo ES valstu noguldījumi un 3% – pārējo valstu noguldījumi. Kopējais nerezidentu noguldījumu apjoms 2019. gada 2. ceturksnī bija 5,3 miljardi eiro, kas ir par gandrīz 1/3 mazāks nekā pirms gada. Bankām, kas strādā ar nerezidentu noguldījumiem, tiek izvirzītas augstākas prasības pret

likviditāti un kapitāla pietiekamību. Pārsvārē ar nerezidentu naudas apkalpošanu Latvijā nodarbojas nelielas komerciestādes.

Rezidentu noguldījumu apjomi saglabā pozitīvu pieaugumu, un 2019. gada 2. ceturksnī tie bija par 4,8% augstāki nekā iepriekšējā gada attiecīgajā periodā.

6.22. attēls

6.5. FISKĀLĀ POLITIKA UN VALSTS PARĀDS

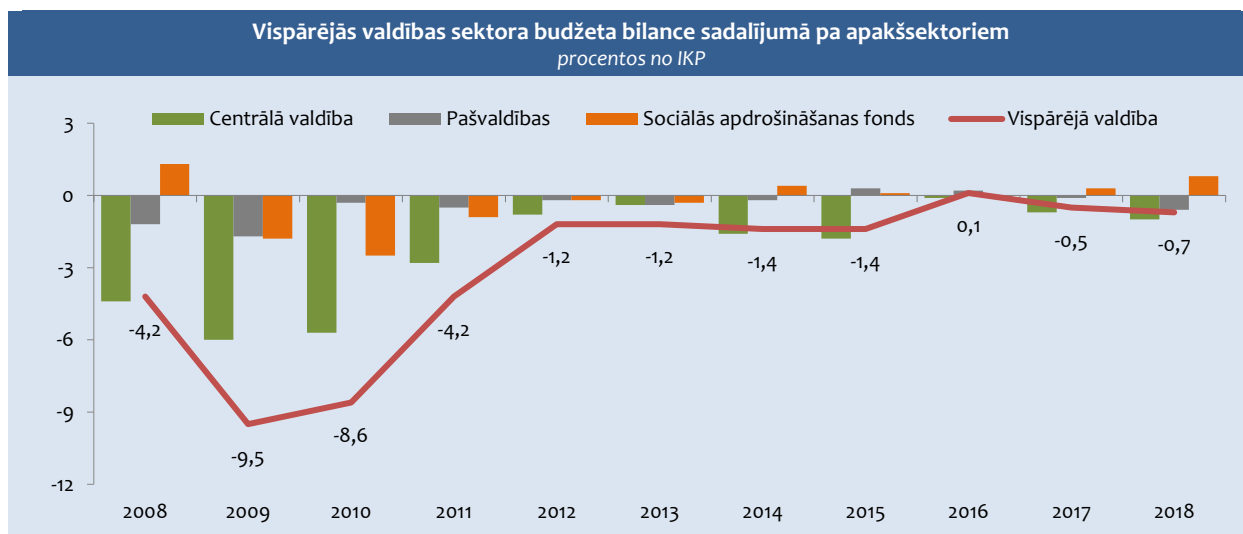
Latvijas fiskālās politikas kurss ir vērsts uz ilgtspējīgas ekonomiskās izaugsmes nodrošināšanu un atbildīgas fiskālās politikas īstenošanu, ievērojot fiskālās disciplīnas nosacījumus.

Kopš 2011. gada, kad Latvija atgriezās pie izaugsmes, ir sasniegti būtiski uzlabojumi fiskālajā pozīcijā (skatīt 6.5. tabulu un 6.23. attēlu). Vispārējās valdības budžeta deficīts atbilstoši Eiropas kontu sistēmai ir samazināts no 9,5% no IKP 2009. gadā līdz 1,4% no IKP 2014.-2015. gadā. 2016. gadā pirmo reizi kopš 1998. gada budžetā bija pārpalikums 0,1% no IKP, bet 2017. gadā un 2018. gadā budžetā bija neliels deficīts.

6.5. tabula

Vispārējās valdības budžets					
	2014	2015	2016	2017	2018
Ieņēmumi, mljrd. eiro	8,6	8,9	9,3	10,0	11,0
% pret IKP	36,6	36,6	36,9	37,5	37,8
Izdevumi, mljrd. eiro	9,0	9,3	9,2	10,2	11,2
% pret IKP	38,0	38,0	36,9	38,0	38,5
Bilance, mljrd. eiro	-0,34	-0,33	0,02	-0,14	-0,2
% pret IKP	-1,4	-1,4	0,1	-0,5	-0,7

6.23. attēls

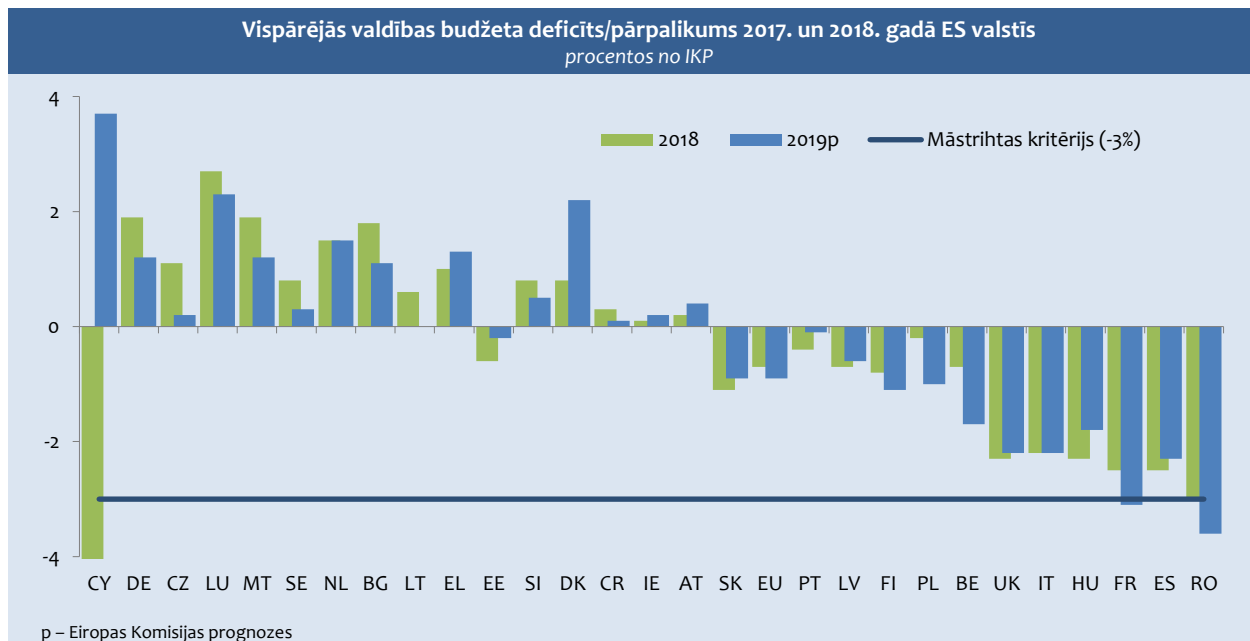
2018. gadā vispārējās valdības budžeta deficīta apmērs bija 0,7% no IKP.

2018. gadā budžeta deficīts bija gan centrālās valdības, gan pašvaldības budžetos. Pārpalikums bija Sociālās apdrošināšanas fondā (skatīt 6.23. attēlu).

Kā redzams 6.24. attēlā, Latvijas budžeta balance attiecībā pret IKP 2018. gadā uzrādīja viduvēju sniegumu starp visām

ES valstīm. Kopumā ES situācija budžetā uzlabojas. 2018. gadā ES valstu vidējais budžeta deficīta līmenis bija 0,7% no IKP (2017. gadā – 1% no IKP, 2016. gadā – 1,7% no IKP). 14 ES dalībvalstīs 2018. gadā valsts budžetā bija pārpalikums. Tikai divās valstīs (Rumānijā un Kiprā) budžeta deficīts bija vienāds vai lielāks par Māstrihtas kritēriju, kas ir 3% no IKP.

6.24. attēls

Atbilstoši EK 2019. gada rudens prognozēm ES valstu vidējais budžeta deficīta līmenis tiek prognozēts 0,9% apmērā no IKP, bet 2020. gadā – 1,1%. 2019. gadā un 2020. gadā vislielākais budžeta deficīts, kas var pārsniegt 3,5% no IKP, ir sagaidāms Rumānijā.

Valsts budžetu 2019. gadam Saeima pieņēma ar deficītu 0,5% apmērā no IKP. 2019. gadā tiek paredzēta arī fiskālā nodrošinājuma rezerve 0,1% apmērā no IKP.

Atbilstoši Valsts kases publicētajai informācijai 2019. gada desmit mēnešos konsolidētajā kopbudžetā veidojās 444 milj. eiro pārpalikums, un tā apmērs bija par 70,7 milj. eiro mazāks nekā 2018. gada attiecīgajā periodā.

2020. gada vispārējās valdības budžeta deficīts plānots 0,3% apmērā no IKP, attiecīgi paredzot vispārējās valdības budžeta ieņēmumu prognozi 36,3% apmērā no IKP, izdevumu prognozi – 36,6% apmērā no IKP.

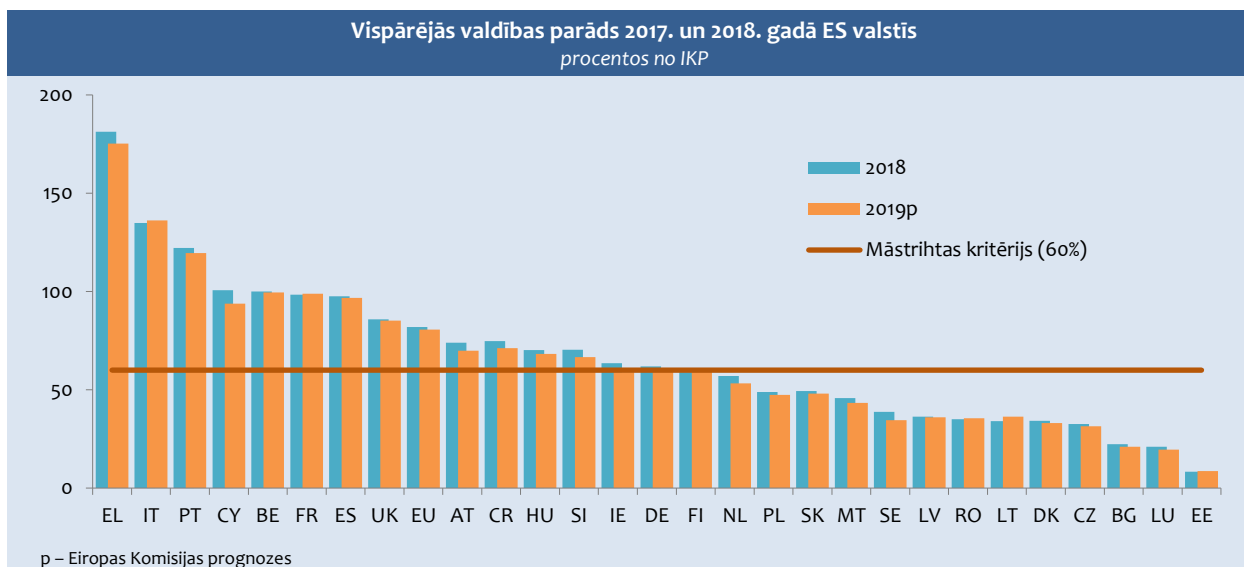
Vidēja termiņa budžeta ietvars paredz, ka vispārējās valdības pieļaujamais budžeta deficīts 2021. gadā ir 0,2%, bet 2022. gadā ir paredzēts pārpalikums 0,1% no IKP.

Vispārējās valdības parāda līmenis Latvijā joprojām ir viens no zemākajiem ES (skatīt 6.25. attēlu). 2018. gadā tas bija 10,6 mljrd. eiro jeb 36,4% no IKP.

2018. gadā ES vidējais valsts parāda līmenis bija 80,4% no IKP (2017. gadā – 82,1% no IKP, 2016. gadā – 83,6% no IKP). 14 ES dalībvalstīs 2018. gadā valsts parāds bija lielāks par Māstrihtas kritēriju, kas ir 60% no IKP. Lielākais valsts parāds pret IKP 2018. gadā bija fiksēts Grieķijā, Itālijā, Portugālē, Kiprā, Beļģijā, Francijā un Spānijā, bet mazākais vispārējās valdības parāds pret IKP tika reģistrēts Igaunijā, Luksemburgā un Bulgārijā. Kā rāda EK 2019. gada rudens prognozes, ES vidējais valsts parāda līmenis 2019. gadā un arī 2020. gadā turpinās nedaudz samazināties.

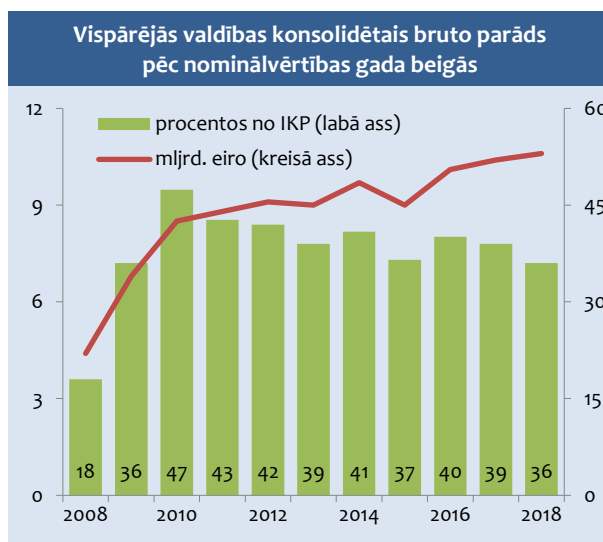
Līdz 2007. gadam valsts parāds Latvijā palielinājās mēreni. Sākot ar 2008. gadu, lai finansētu valsts finansiālās saistības, vispārējās valdības parāds pieauga straujāk un 2010. gada beigās sasniedza 8,5 mljrd. eiro jeb 47,3% no IKP. Kopš 2011. gada beigām vispārējās valdības parādam ir tendence samazināties. 2018. gadā tas bija 10,6 mljrd. eiro jeb 36,4% no IKP (skatīt 6.26. attēlu). 2019. gada 2. ceturkšņa beigās valdības parāds bija 12,9 mljrd. eiro. 2020. gadā valsts parāds plānots 37% apmērā no IKP.

6.25. attēls

Veicot savlaicīgus aizņemšanās pasākumus atbilstoši vidējā termiņa stratēģijai, kā arī turpinot īstenot ilgtspējīgu fiskālo politiku, ar likmju un termiņu ziņā labvēlīgiem nosacījumiem ir iespējams pārfinansēt pašreiz uzņemtas centrālās valdības parāda saistības, kā arī ilgtermiņā panākt vispārējās valdības parāda līmeņa samazināšanos un stabilizēšanos ilgtspējīgā līmenī, pārliecinoši ievērojot Māstrihtas līgumā noteikto vispārējās valdības parāda apjoma kritēriju.

6.26. attēls

6.6. BUDŽETA IEŅĒMUMI UN IZDEVUMI

BUDŽETA IEŅĒMUMI¹

Uzlabojoties ekonomiskajai situācijai, kopš 2011. gada budžeta ieņēmumi palielinās. No 2010.-2018. gadam **konsolidētā kopbudžeta ieņēmumi** pieauguši 1,6 reizes. 2018. gadā budžeta ieņēmumi bija 10,9 mljrd. eiro jeb par 13,1% lielāki nekā 2017. gadā. Arī 2019. gadā turpinās budžeta ieņēmumu pieaugums – desmit mēnešos

pieaugums par 4,1%, salīdzinot ar 2018. gada atbilstošo periodu, un bija 9,4 mljrd. eiro.

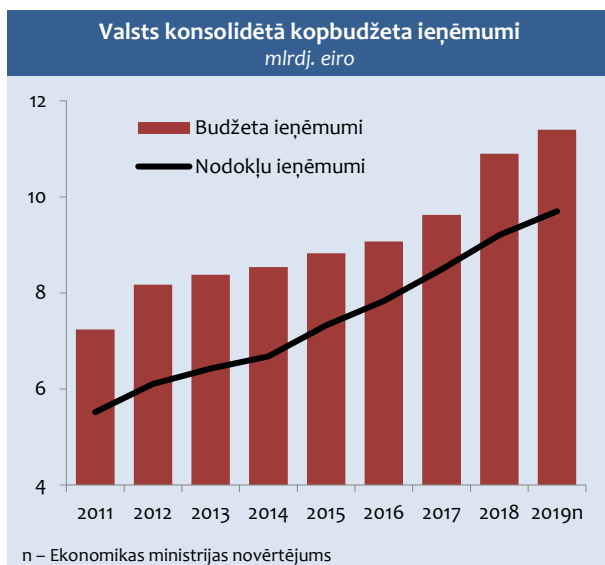
Aptuveni 3/4 daļas no visiem budžeta ieņēmumiem veido nodokļu ieņēmumi. Nodokļu ieņēmumi stabili pieaug jau kopš 2011. gada, kad arī bija vērojams straujākais nodokļu ievākuma pieaugums pēdējos gados.

Saeima 2017. gada vasarā apstiprināja plašu nodokļu reformu, kas stājās spēkā no 2018. gada 1. janvāra. Nodokļu

¹ Nodaļā izmantoti Valsts kases oficiālie mēnešu pārskatu dati

reformas mērķis ir nodrošināt stabili un prognozējamu nodokļu politiku vismaz līdz 2021. gadam, kas vērsta uz tautsaimniecības izaugsmi un iedzīvotāju labklājības celšanu, t.sk. ienākumu nevienlīdzības mazināšanu, vienlaikus nodrošinot pietiekamus, paredzamus un kvalitatīvus nodokļu ieņēmumus valsts un pašvaldību funkciju finansēšanai, novirzot nodokļu slogu no darbaspēka uz patēriņa, vides un īpašuma nodokļiem. Būtiskākie reformas ietvaros īstenotie pasākumi ir vērsti uz darbaspēka nodokļu sloga samazināšanu, ienākumu palielināšanu strādājošiem ar zemiem ienākumiem un ģimenēm ar bērniem.

6.27. attēls

Nodarbinātības nodokļu ieņēmumi turpina pieaugt, ko sekmē vidējās bruto darba samaksas pieaugums valstī. Līdz 2015. gadam nodarbinātības nodokļu pieaugums bija mērens, 2016. gadā sasniedzot straujāko pieaugumu pēckrīzes periodā. 2018. gadā nodarbinātības nodokļu ieņēmumi pieauga par 8,9% un turpina pieaugt arī 2019. gadā – desmit mēnešos par 8,8%. Nodarbinātības nodokļi kopš 2016. gada veido vairāk nekā pusi no visiem nodokļu ieņēmumiem.

Nodokļu reformas ietvaros 2018. gada 1. janvārī tika palielināta minimālā darba alga – no 380 eiro līdz 430 eiro, ieviesta progresīva iedzīvotāju ienākuma nodokļa sistēma, paaugstināts diferencētais neapliekamais minimums dažādās ienākumu grupās, paaugstināts neapliekamais minimums pensionāriem un atvieglojums par apgādībā esošu personu, kā arī paaugstināta valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu likme, novirzot šos līdzekļus veselības aprūpes nozares finansēšanai, un veiktas citas izmaiņas.

Arī 2019. gadā, turpinot nodokļu reformas pasākumus darbaspēka nodokļu samazināšanai un ienākumu nevienlīdzības mazināšanai, no 1. janvāra tika palielināts diferencētais neapliekamais minimums, palielināts atvieglojums par apgādībā esošu personu, kā arī veiktas citas izmaiņas nodarbinātības nodokļu ietvaros.

Kopš 2012. gada pieaug iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumi, ko lielā mērā nosaka situācijas uzlabošanās darba tirgū. Straujāk iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumi pieauga 2017. gadā – par 10,7%, savukārt 2018. gadā ieņēmumu pieaugums bija lēnāks – vien par 2,1%, ko lielā mērā ietekmēja veiktās izmaiņas nodokļa reformas ietvaros. 2019. gadā iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumi turpina pieaugt – desmit mēnešos par 9,9 procentiem.

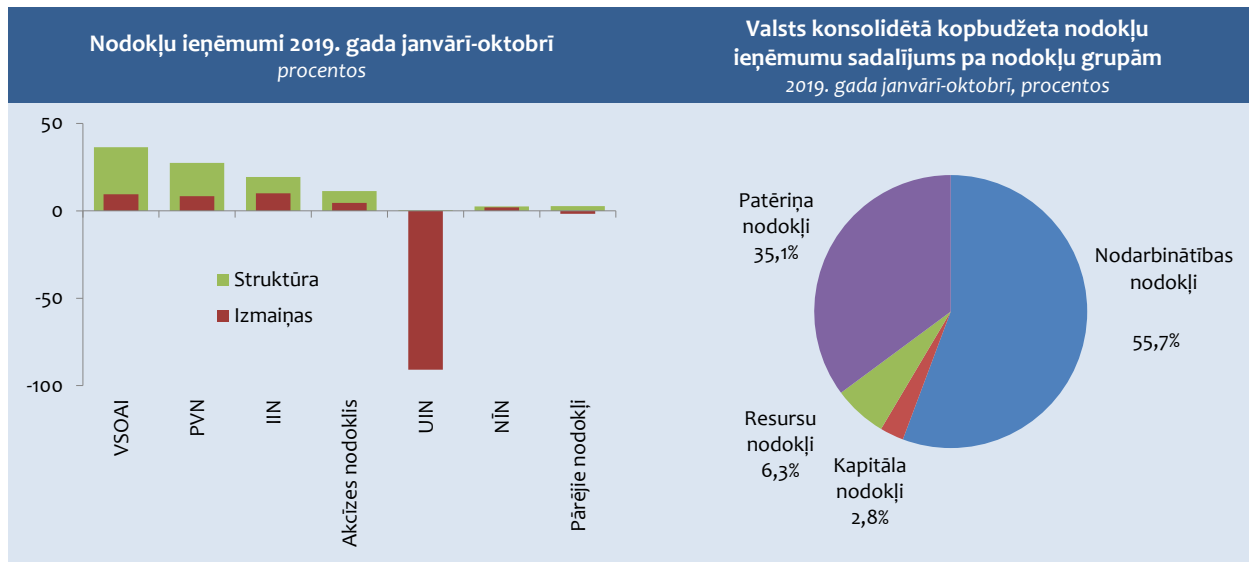
6.6. tabula

	Budžeta ieņēmumi procentos no IKP					
	2014	2015	2016	2017	2018	2019 Jan-Okt
Valsts konsolidētā kopbudžeta ieņēmumi	36,1	36,3	36,2	35,6	36,9	31,5
I Nodokļu ieņēmumi	28,3	30,1	31,3	31,4	25,6	26,4
1. Netiešie nodokļi	11,0	11,3	11,7	11,6	12,0	10,4
– pievienotās vērtības nodoklis	7,6	7,8	8,1	8,1	8,3	7,2
– akcīzes nodoklis	3,2	3,3	3,4	3,4	3,5	3,0
– muitas nodoklis	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1
2. Ienākuma nodokļi un īpašuma nodokļi	8,2	8,3	8,7	8,7	7,6	5,8
– uzņēmumu ienākuma nodoklis	1,5	1,6	1,7	1,6	1,0	0,1
– iedzīvotāju ienākuma nodoklis	5,9	5,9	6,1	6,3	5,9	5,1
– nekustamā īpašuma nodoklis	0,8	0,8	0,9	0,8	0,8	0,7
3. Sociālās apdrošināšanas iemaksas	8,4	8,4	10,2	10,3	10,8	9,6
4. Pārējie nodokļi	0,8	2,1	0,8	0,8	-4,8	0,6
II Citi ieņēmumi	7,9	6,2	4,9	4,2	11,2	5,2

No 2011. gada valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu ieņēmumi pieaug. Straujāks to pieaugums bija 2016. gadā – par 24,2% vairāk nekā 2015. gadā, un tie bija 2,5 mljrd. eiro, ko lielā mērā ietekmēja solidaritātes nodokļa

ieviešana. 2018. gadā apdrošināšanas obligāto iemaksu ieņēmumi pieauga mērenāk – par 14,3%, un bija 3,2 mljrd. eiro. Arī 2019. gadā ieņēmumi pieaug – desmit mēnešos par 9,5 procentiem.

6.28. attēls

Patēriņa nodokļu ieņēmumi veido nedaudz vairāk nekā trešdaļu no visiem nodokļu ieņēmumiem. Patēriņa nodokļu ieņēmumi pieaug. To lielā mērā nosaka privātā patēriņa kāpums un līdz ar to arī mazumtirdzniecības apgrozījuma pieaugums. 2018. gadā patēriņa nodokļu ieņēmumi valsts budžetā pieauga par 11,4%. Pieaugums turpinās arī 2019. gadā – par 7,7%, salīdzinot ar 2018. gada desmit mēnešiem, un bija 2,8 mljrd. eiro.

Nodokļu reformas ietvaros kopš 2018. gada 1. janvāra ir paplašināta reversās jeb apgrieztais PVN maksāšanas kārtības piemērošana būvniecības pakalpojumiem, un šī kārtība ieviesta būvizstrādājumu piegādēm, sadzīves elektronisko iekārtu un sadzīves elektriskās aparātūras piegādēm, metālizstrādājumu un ar to saistīto pakalpojumu piegādēm, kā arī spēļu konsoļu piegādēm. Tika paaugstināts akcīzes nodoklis alkoholiskajiem dzērieniem un tabakas izstrādājumiem, nosakot pakāpenisku likmju paaugstināšanas grafiku līdz 2020. gadam. Arī 2019. gadā turpinot nodokļu reformas pasākumus, ir veiktas izmaiņas PVN, akcīzes un transportlīdzekļu ekspluatācijas nodokļu jomās.

Kopš 2010. gada pievienotās vērtības nodokļa ieņēmumi pieaug. 2018. gadā ieņēmumi bija 2,5 mljrd. eiro, un, salīdzinot ar 2017. gadu, tie pieauga par 12,3%, kas bija straujākais pieaugums pēdējo piecu gadu laikā. Arī 2019. gadā pievienotās vērtības nodokļa ieņēmumi turpina pieaugt – desmit mēnešos par 8,3 procentiem.

Kopš 2011. gada pieaug akcīzes nodokļa patēriņa daļas ieņēmumi. 2018. gadā nodokļa ieņēmumi bija 465,4 milj. eiro, kas bija par 14,8% vairāk nekā 2017. gadā. Pieaugums turpinās arī 2019. gadā.

Kapitāla nodokļu ieņēmumi pieauga līdz 2017. gadam. To pieaugumu pēckrīzes periodā lielā mērā ietekmēja zems bāzes efekts, jo krīzes laikā, ievērojami sašaurinoties uzņēmējdarbības aktivitātēm un palielinoties maksātnespējīgo uzņēmumu skaitam, uzņēmumu ienākuma nodokļa ieņēmumi ievērojami saruka. Savukārt nekustamā īpašuma nodokļa likmes palielināšana budžeta konsolidācijas laikā deva salīdzinoši mazāku efektu, jo šī nodokļa īpatsvars ir salīdzinoši neliels. Kopš 2018. gada kapitāla nodokļu ieņēmumi samazinās. 2018. gadā tie samazinājās par 19,4%, savukārt 2019. gada desmit mēnešos – par 54%. To lielā mērā ietekmē veiktās izmaiņas nodokļu reformas ietvaros uzņēmuma ienākuma nodokļa jomā.

Nodokļu reformas ietvaros no 2018. gada 1. janvāra ir samazināts mikrouzņēmumu nodokļa maksātāju apgrozījuma sliekšnis, vienādotas IIN likmes dažādiem ienākumu veidiem, kā arī ieviesta jauna uzņēmumu ienākuma nodokļa maksāšanas kārtība, paredzot, ka uzņēmumu ienākuma likme ir 20%, un tā ir jāmaksā tikai no tās peļņas daļas, kas tiek sadalīta vai izmaksāta dividendēs vai arī izlietota tādiem mērķiem, kuri tieši nav saistīti ar uzņēmējdarbības attīstību, savukārt reinvestētajai peļņai uzņēmumu ienākuma nodoklis vairs netiek piemērots.

2011. gadā ieņēmumi no uzņēmumu ienākuma nodokļa atsāka pieaugt, tomēr 2014. gadā ieņēmumi samazinājās par 2,1%. Tas lielā mērā bija saistīts ar nodokļa iemaksu samazināšanos un atmaksātās summas palielināšanos. No 2015.-2017. gadam ieņēmumu pieaugums turpinājās, tomēr ne tik strauji kā iepriekš. 2018. gadā nodokļa ieņēmumi sāka samazināties – par 28,6%, savukārt 2019. gada desmit mēnešos, salīdzinot ar 2018. gada atbilstošo periodu, – par 91%. Tik strauju samazinājumu

lielā mērā ietekmēja izmaiņas uzņēmumu ienākuma nodokļa maksāšanas kārtībā.

Nekustamā īpašuma nodokļa ieņēmumi no 2009. gada pieaug. Tomēr 2018. gadā ieņēmumi samazinājās par 2,2% un bija 223,1 milj. eiro. Samazinājumu lielā mērā ietekmēja kadastrālo vērtību samazināšanās zemei, kuras lietošanas mērķis ir dzīvojamā apbūve un kurai kadastra informācijas sistēmā reģistrēts apgrūtinājums – kultūras piemineklis, kā arī pašvaldību noteiktie nodokļa atvieglojumi. 2019. gada desmit mēnešos, salīdzinot ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu, ieņēmumi pieauga par 2 procentiem.

Resursu nodokļu grupa ir mazākā nodokļu grupa, un 2018. gadā tā veidoja 6,4% no visiem nodokļu ieņēmumiem. Resursu nodokļa ieņēmumi pieaug kopš 2011. gada, un 2018. gadā, salīdzinot ar 2017. gadu, resursu nodokļu ieņēmumi pieauga par 12,7 procentiem.

Nodokļu reformas ietvaros no 2018. gada 1. janvāra tika paaugstināts akcīzes nodoklis degvielai un veiktas citas izmaiņas.

Kopš 2010. gada dabas resursu nodokļu ieņēmumi kopumā pieaug. 2017. gadā, salīdzinot ar 2016. gadu, dabas resursu nodokļu ieņēmumi pieauga par 43,5% un bija 25,6 milj. eiro. Tieši dabas resursu nodokļa ieņēmumiem bija procentuāli straujākais pieaugums. Strauju ieņēmumu pieaugumu ietekmēja izmaiņas normatīvos aktos, kas stājās spēkā ar 2017. gada 1. janvāri. Tās paplašināja ar nodokli apliekamo objektu loku un atsevišķiem apliekamajiem objektiem, tādējādi palielinot nodokļa likmes. 2018. gadā ieņēmumu pieaugums bija mērenāks – par 13,4%. Arī 2019. gadā dabas resursu nodokļu ieņēmumi turpina pieaugt.

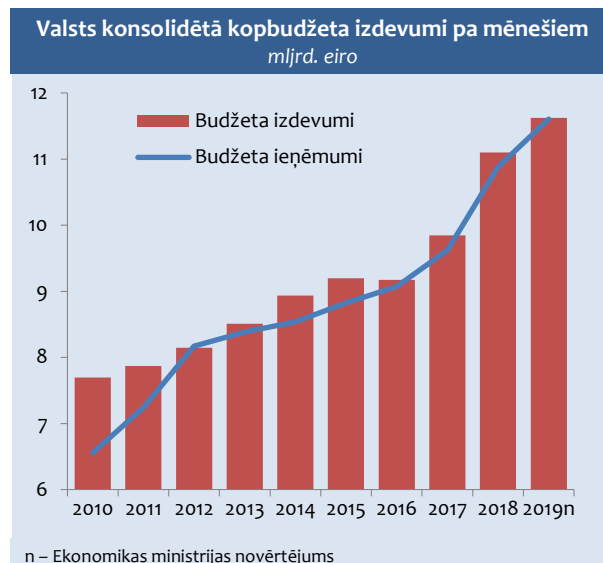
Sākot ar 2011. gadu, ieņēmumi no akcīzes nodokļa par naftas produktiem un dabas gāzi kopumā pieaug. 2018. gadā ieņēmumi bija 564,5 milj. eiro – par 12,5% vairāk nekā 2017. gadā. Arī 2019. gadā nodokļa ieņēmumi turpina pieaugt.

BUDŽETA IZDEVUMI

Pēc apjomīgas izdevumu samazināšanas ekonomiskās krīzes laikā kopš 2011. gada **valsts konsolidētā kopbudžeta izdevumi** pakāpeniski pieaug, izņemot 2016. gadu, kad kopbudžeta izdevumi, salīdzinot ar 2015. gadu, samazinājās par 0,3%. 2018. gadā valsts konsolidētā kopbudžeta kopējie izdevumi bija 11,1 mljrd. eiro, kas bija par 12,7% vairāk nekā 2017. gadā. Arī 2019. gadā valsts konsolidētā kopbudžeta izdevumi turpina pieaugt – desmit mēnešos tie pieauga par 5,1% un bija 9 mljrd. eiro.

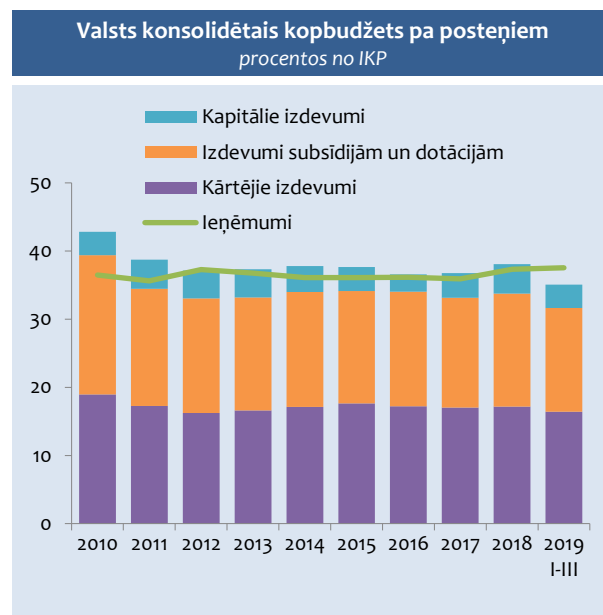
Kopš 2012. gada **izdevumi subsīdijām un dotācijām** kopumā pieaug. 2018. gadā, salīdzinot ar 2017. gadu, izdevumi subsīdijām un dotācijām pieauga par 13,1% un bija 5,3 mljrd. eiro. 2019. gadā izdevumi subsīdijām un dotācijām turpina pieaugt – desmit mēnešos par 3,2 procentiem.

6.29. attēls

Krīzes laikā, īstenojot budžeta izdevumu samazināšanu, vieni no pirmajiem tika ierobežoti **kapitālie izdevumi**. No 2011.-2013. gadam saistībā ar ES fondu aktīvu apguvi kapitālie izdevumi palielinājās, savukārt kopš 2014. gada tie sarūk, 2016. gada sasniedzot zemāko līmeni pēdējo 5 gadu laikā – samazinājums par 25,3%, salīdzinot ar 2015. gadu. Kapitālo izdevumu samazinājumu pamatā noteica izdevumu samazināšanās pašvaldību budžetos, kur investīcijas saruka gan pamatdarbības nodrošināšanai, gan ES finansēto projektu īstenošanai.

6.30. attēls

Sākot ar 2017. gadu, kapitālie izdevumi pieaug un bija 1,1 mljrd. eiro, kas ir par vairāk nekā pusi lielāki nekā 2016. gadā. 2018. gadā kapitālo izdevumu pieaugums

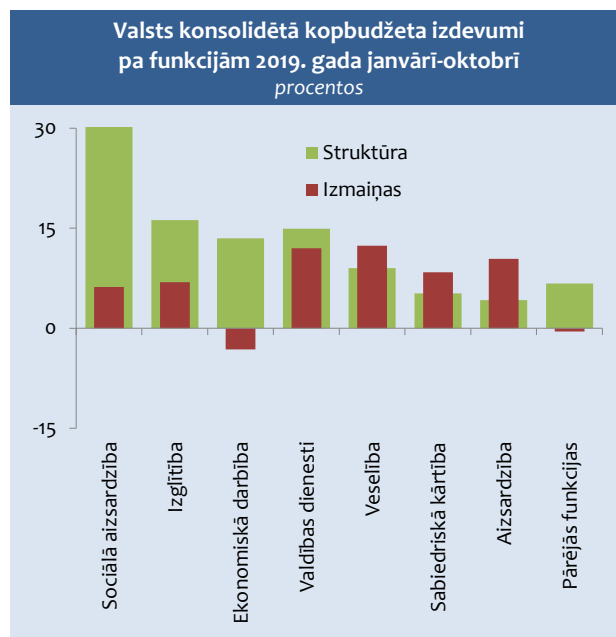
turpinās – par 31,6%, un bija 1,4 mljrd. eiro, salīdzinot ar 2018. gadu. 2019. gada desmit mēnešos kapitālie izdevumi pieaug par 1,6 procentiem.

Visbūtiskāk krīzes laikā tika mazināti **kārtējie izdevumi**. Lai samazinātu valsts konsolidētā kopbudžeta izdevumus, tika veikta valsts pārvaldes atsevišķu jomu optimizācija – ministriju un valsts iestāžu darbinieku skaita un algu samazināšana, kā arī valsts aģentūru un slimnīcu skaita samazināšana. Tieši šie izdevumi krīzes laikā tika visvairāk samazināti. Kopš 2013. gada kārtējie izdevumi pieaug straujāk. 2018. gadā, salīdzinot ar 2017. gadu, tie pieauga par 9% un bija 5,5 mljrd. eiro. Arī 2019. gadā kārtējie izdevumi turpina pieaugt – par 7,2 procentiem.

Atbilstoši budžeta izdevumiem pēc funkcionālajām kategorijām pēdējos gados kopumā struktūra nav būtiski mainījusies. Joprojām lielākais devums izdevumu pieaugumā ir sociālajai aizsardzībai, izglītībai un ekonomiskajai darbībai.

2018. gadā straujāk izdevumi pieauga aizsardzībai, vispārējiem valdības dienestiem un veselībai, savukārt ekonomiskajai darbībai, atpūtai, kultūrai un reliģijai un izglītībai pieaugums bija mērenāks.

6.31. attēls

6.7. PRODUKTIVITĀTE UN KONKURĒTSPĒJA

PRODUKTIVITĀTE

Latvijas ekonomikas izaugsmi balsta produktivitātes kāpums. Tās dinamika pēdējos trīs gados ir bijusi straujāka nekā vidēji ES. Laikā no 2016. – 2018. gadam produktivitāte ir pieaugusi par 9,1% (vidēji ES28 – par 2,5%). 2018. gadā produktivitāte (IKP uz vienu nodarbināto) Latvijas tautsaimniecībā kopumā sasniedza gandrīz 49% (69,1% pēc PPS) no vidējā ES līmeņa un, salīdzinot ar 2015.gadu, produktivitātes plaša mazinājās par 6,3 procentpunktiem. Tomēr, salīdzinot ar vairākām ES attīstītajām valstīm, produktivitātes plaša joprojām ir liela.

Ilgtermiņa skatījumā produktivitātes dinamika ir mērenāka nekā pirms krīzes. 1996.-2007. gadā Latvijas produktivitāte vidēji gadā pieauga par 6,2% un bija nozīmīgs ekonomikas izaugsmes dzinējspēks. Valsts integrācija ES vienotajā tirgū pozitīvi ietekmēja produktivitātes dinamiku, stiprinot ekonomikas izaugsmi un paātrinot arī konverģences procesu. Šajā periodā produktivitātes plaša ar ES valstīm samazinājās par gandrīz 25 procentpunktiem. No 2008.-2018. gadam produktivitāte pieauga lēnāk – vidēji par 2% gadā, ko ietekmēja gan cikliskie, gan strukturālie faktori. Ekonomikas recesijas pirmajos gados (2008.-2009. gadā) produktivitāte samazinājās par gandrīz 3%, kas salīdzinājumā ar IKP apjoma kritumu (par 17,4%) bija visai

nenozīmīgs, galvenokārt dēļ spēcīgas korekcijas darba tirgū. Lai gan krīzes ietekme nav bijusi ilgstoša un kopš 2010. gada ir atsākusies produktivitātes pozitīva dinamika, tomēr tās gada vidējie pieauguma tempi ir gandrīz 3 reizes lēnāki nekā pirms krīzes (1996.-2007. gadā). Jāatzīmē, ka pēdējos gados (2016.-2018. gadā) produktivitātes dinamikai ir pozitīvā tendence.

Produktivitāte straujāk aug tirgojamās¹ nozarēs. Laikā no 2016.-2018. gadam tirgojamās nozarēs tā ik gadu vidēji pieauga par 3,9%, netirgojamās – par 1,8% gadā. Lielākais devums tautsaimniecības kopējās produktivitātes palielināšanā bija transporta un uzglabāšanas nozarei, apstrādes rūpniecībai un tirdzniecībai. Salīdzinot ar 2015. gadu, produktivitāte šajās nozarēs palielinājās attiecīgi par 25,3%, 11,1% un 7,8%. Vairāk nekā par 10% pieauga produktivitāte ieguves rūpniecībā, enerģētikas, kā arī medicīnas un sociālās aprūpes nozarēs. Arī citās nozarēs dinamika bija pozitīva, izņemot finanšu starpniecību, kur darba ražīgums 2018. gada bija par 16% zemākā līmenī nekā 2015. gadā.

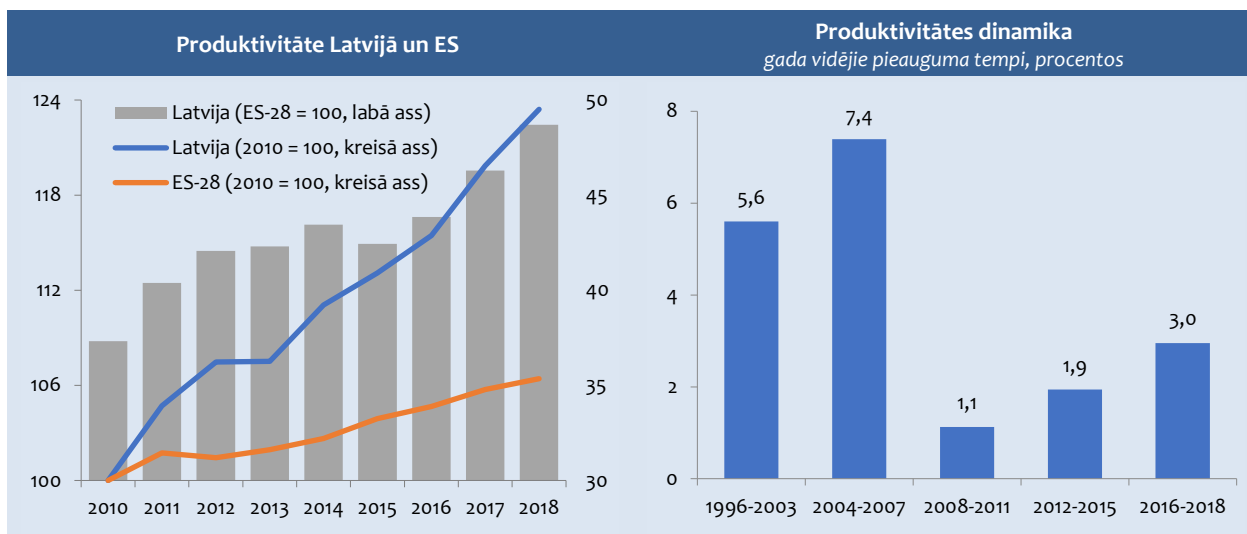
Produktivitāte apstrādes rūpniecībā pēdējos trīs gados (2016.-2018. gadā) palielinājās ik gadu vidēji par 3,6% jeb gandrīz 3 reizes straujāk nekā vidēji ES valstīs, kas sekmēja produktivitātes konverģences procesu. Lai gan nozares

¹ Tirgojamās nozares: lauksaimniecība, mežsaimniecība un zivsaimniecība; rūpniecība (izņemot būvniecību); vairumtirdzniecība un mazumtirdzniecība, transports, izmitināšana un ēdināšanas pakalpojumi

produktivitātes plaisa, salīdzinot ar 2016. gadu, samazinājās par 4,3 procentpunktiem, tomēr tā joprojām ir liela. 2018. gadā apstrādes rūpniecības produktivitāte bija 36,4%

(51,6% pēc PPS) no vidējā ES līmeņa, un tas ir viens no zemākiem rādītājiem.

6.32. attēls

Zemo produktivitātes līmeni apstrādes rūpniecībā galvenokārt nosaka zemo tehnoloģiju nozaru dominance nozares struktūrā. 2018. gadā 67% no kopējā nodarbināto skaita apstrādes rūpniecībā bija zemo tehnoloģiju nozarēs, un gandrīz puse no tiem strādāja pārtikas rūpniecībā un kokapstrādē, kas ir Latvijas tradicionālās nozares, kuru konkurētspējas priekšrocības lielā mērā balstītas uz salīdzinoši lētā darbaspēka pieejamību. Augsto tehnoloģiju nozaru daļa apstrādes rūpniecībā nodarbināto skaitā bija 3%, t.i., gandrīz divarpus reizes mazāk nekā vidēji ES. Lai gan šo nozaru daļa pakāpeniski palielinās, tomēr to ietekme uz rūpniecības nozares un kopējo Latvijas tautsaimniecības produktivitāti joprojām ir nenozīmīga.

Latvijas rūpniecības produktivitātes līmeņa palielināšanas iespējas galvenokārt ir saistītas ar tās spēju veikt tehnoloģisko modernizāciju un inovācijas, paplašināt dalību pasaules vērtības ķēdēs, paaugstināt darbaspēka kvalifikāciju un uzlabot darbaspēka iekšējo mobilitāti valstī. Būtiska nozīme ir arī apstrādes rūpniecības un Latvijas tautsaimniecības kopumā strukturālai transformācijai uz

augstākās pievienotās vērtības un augstākas produktivitātes aktivitātēm.

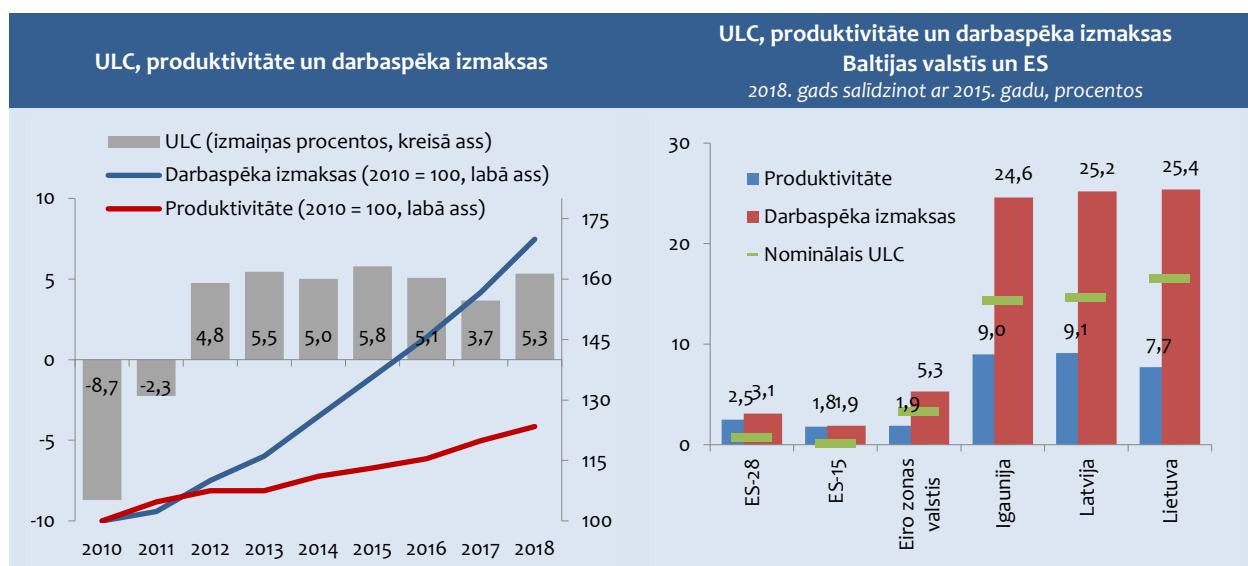
IZMAKSU UN CENU KONKURĒTSPĒJA

Pēc produktivitātes pieauguma tempiem Latvija ieņem vienu no līderpozīcijām ES dalībvalstīs, tomēr darbaspēka izmaksas ir augušas straujāk nekā produktivitāte, vājinot Latvijas uzņēmēju konkurētspēju izmaksu jomā. Par izmaksu konkurētspējas mazināšanās pieaugušajiem riskiem liecina arī nominālās darbaspēka vienības izmaksu (ULC) pieaugums¹.

Nominālā ULC spēcīga izaugsme ir vērojama visās Baltijas valstīs. Pēdējo trīs gadu laikā nominālais ULC Latvijā pieauga par 14,7%, Igaunijā – par 14,3% un Lietuvā – par 16,5%, kas ir daudz straujāk nekā vidēji ES (0,6%), un šim rādītājam ir pārsniegts ES Brīdināšanas mehānisma noteiktais sliekšnis eiro zonas valstīm (MIP).

¹ ULC ir attiecība starp darbaspēka izmaksām un produktivitāti. Ja produktivitāte aug straujāk par algām, tad ULC samazinās, kas liecina par to, ka valsts izmaksu konkurētspēja palielinās, un otrādi.

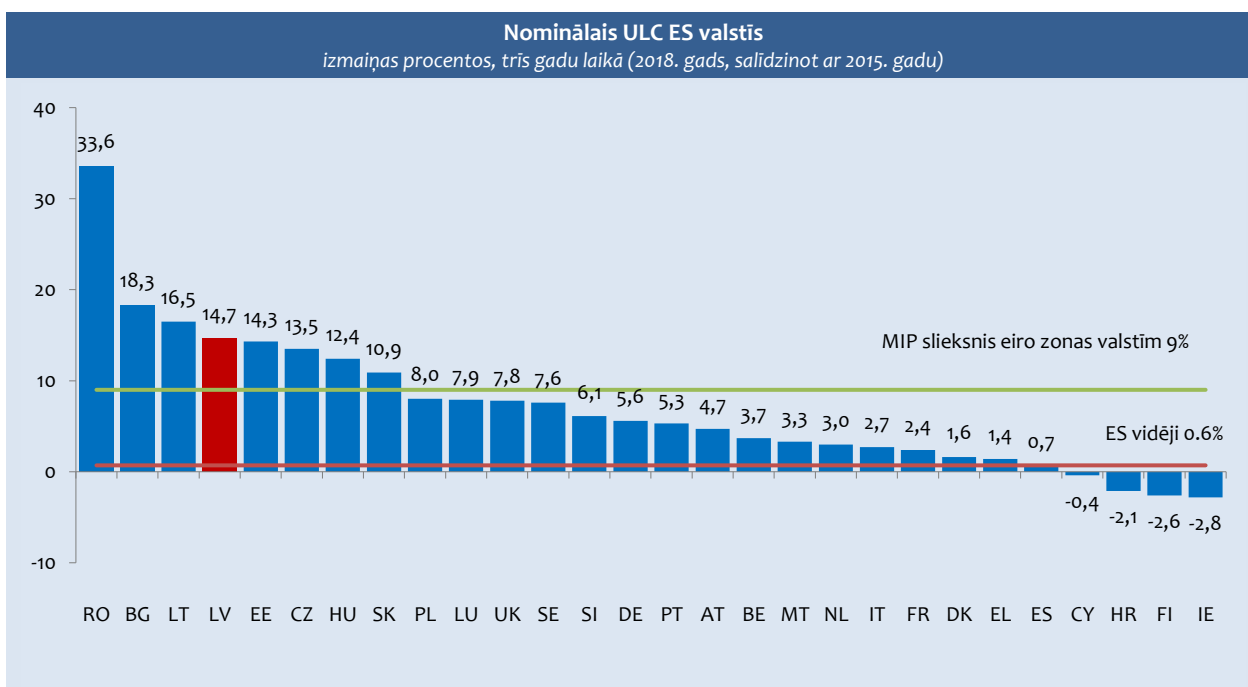
6.33. attēls

Pirmskrīzes gados (2004.-2007. gadā) strādājošo darba samaksa pieauga gandrīz piecas reizes straujāk nekā produktivitāte, kas atspoguļojās arī produkcijas vienības darbaspēka izmaksu (ULC) straujā kāpumā.

Krīzes radītās spēcīgās korekcijas preču un darba tirgos 2009.-2011. gadā mazināja plaisu starp produktivitātes un

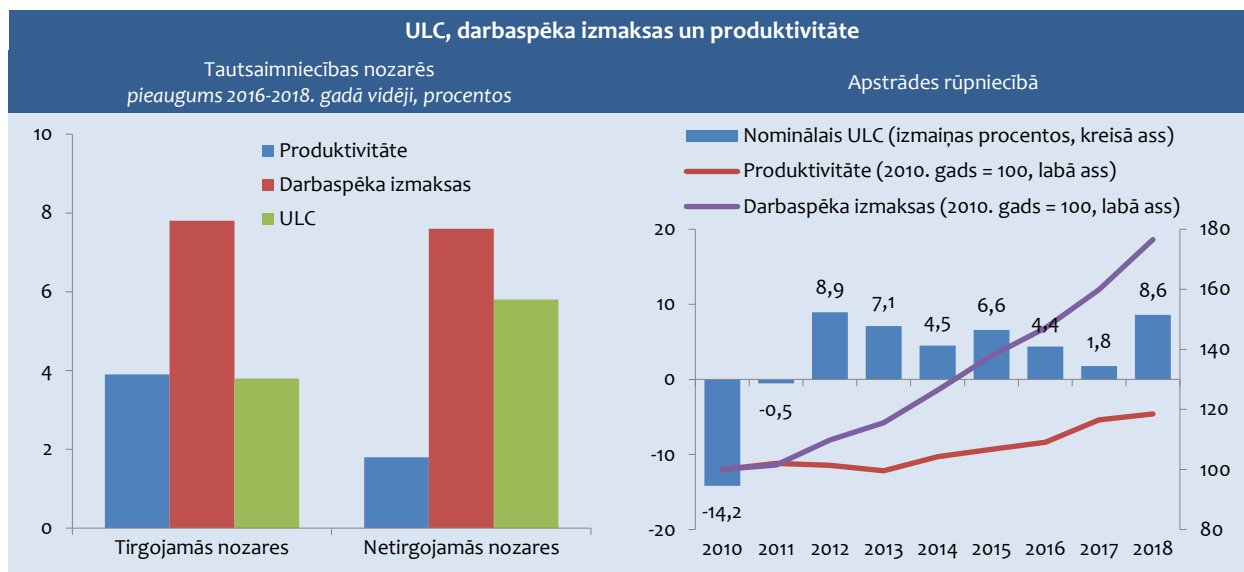
darbaspēka izmaksu pieaugumu. Darbaspēka izmaksu straujāks samazinājums salīdzinājumā ar produktivitāti 2009. gadā un produktivitātes kāpums 2010. un 2011. gadā noteica ULC samazināšanos ik gadu vidēji par 7,5%, kas liecināja par Latvijas ražotāju izmaksu konkurētspējas uzlabošanos.

Tomēr pēc ekonomikas atveseļošanās atjaunojās arī ULC pieaugums. Pēdējos gados ir vērojama nominālā ULC īpaši straujā dinamika. To noteica spēcīgs algu kāpums un salīdzinoši mērenāks darba ražīguma pieaugums.

2016.-2018. gadā darbaspēka nominālās izmaksas ik gadu vidēji palielinājās par 7,8%, t.i., gandrīz 2,5 reizes straujāk nekā produktivitāte, un nominālais ULC pieauga vidēji gadā par gandrīz 4,7 procentiem.

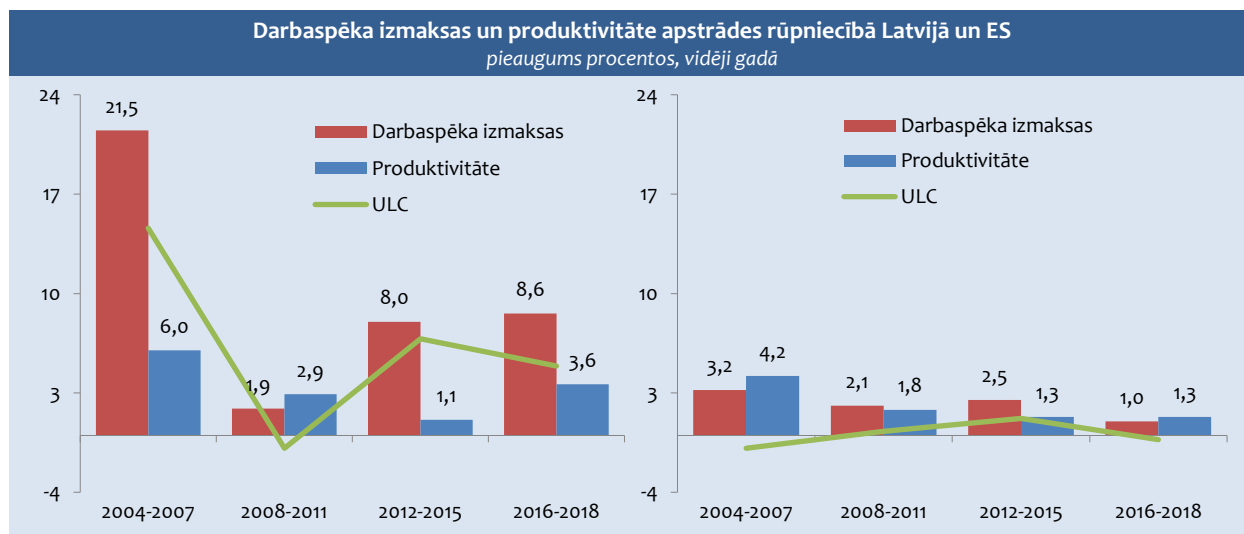
6.34. attēls

Darbaspēka izmaksu spēcīgu kāpumu ietekmē gan algu konverģences procesi integrētajā ES darba tirgū, gan saspīlēta situācija iekšzemes darba tirgū. Krītošs

bezdarba līmenis un augošs brīvo darbavietu skaits liecina, ka palielinās neatbilstība starp darbaspēka pieprasījumu un piedāvājumu Latvijas darba tirgū.

6.35. attēls

Izmaksu konkurētspējas mazināšanas riski vērojami gan tirgojamās, gan netirgojamās nozarēs. Lai arī darbaspēka izmaksu dinamika pēdējos trīs gados (2016.-2018. gadā) abās minētajās nozaru grupās bija ļoti līdzīga – ik gadu pieauga vidēji par gandrīz 7,5%, tomēr produktivitāte tirgojamās nozarēs pieauga divreiz straujāk nekā netirgojamās nozarēs – attiecīgi par 3,2% un 1,8%. Tāpēc arī nominālais ULC pieaugums tirgojamās nozarēs bija mērenāks. Lielākais nominālā ULC kāpums ir finanšu pakalpojumos, kā arī ūdens apgādes un komunālajā saimniecībā, ko ietekmēja ne tikai darbaspēka izmaksu pieaugums, bet arī produktivitātes samazinājums. Liels nominālā ULC pieaugums ir arī informācijas un komunikācijas pakalpojumu nozarē.

Apstrādes rūpniecībā produktivitātes un darbaspēka izmaksu pieauguma tempu plaša ir nedaudz mērenāka nekā vidēji tautsaimniecībā, tomēr pēdējos trīs gados tā palielinās. Nominālā ULC ikgadējās izmaiņas ir visai svārstīgas, ko galvenokārt ietekmē preču tirgus konjunktūras faktori, kamēr darbaspēka izmaksām ir noturīga augšup vērsta dinamika. Pēdējo gadu laikā (2016.-2018. gadā), darbaspēka izmaksas apstrādes rūpniecībā aug gandrīz trīs reizes straujāk nekā produktivitāte.

Darbaspēka izmaksu dinamika Latvijas apstrādes rūpniecībā būtiski pārsniedz ES vidējos darbaspēka izmaksu un nominālā ULC pieauguma tempus. Ņemot vērā to, ka ES valstis ir mūsu galvenie tirdzniecības partneri, šādas

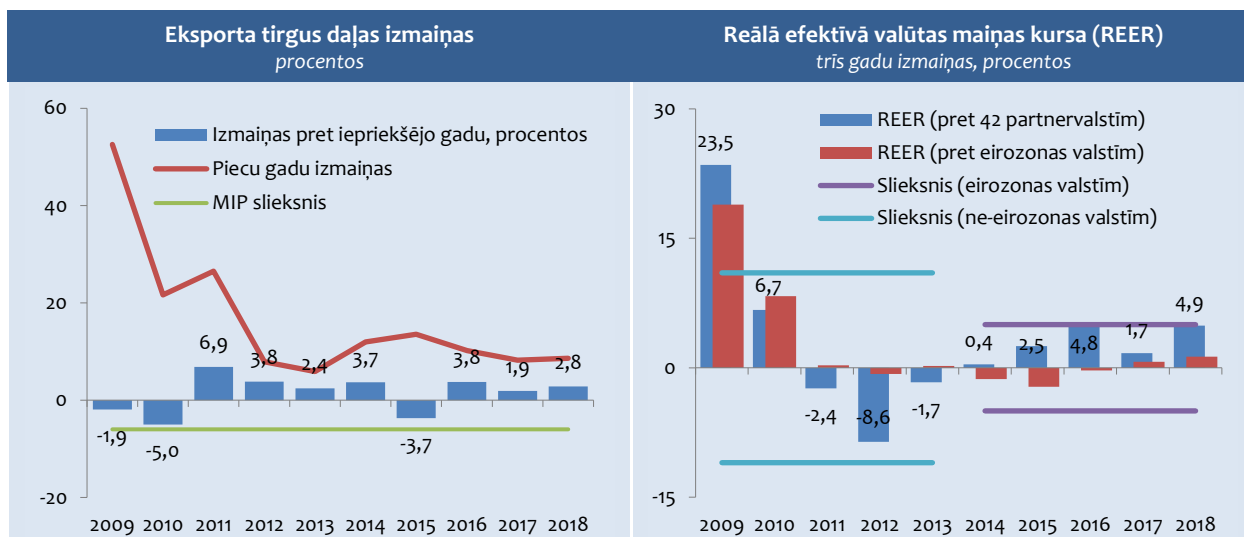
tendences liecina par pieaugušiem draudiem izmaksu konkurētspējas mazināšanai. Latvijas ražotāju konkurētspēju ārējos tirgos negatīvi ietekmē arī darba samaksas pieauguma tempu palēnināšanās ES augsto ienākumu valstīs pēckrīzes gados.

Neskatoties uz izmaksu konkurētspējas rādītāja (ULC) negatīvām tendencēm, Latvijas daļa eksporta tirgos pieaug. Kopš 2014. gada Latvijas eksporta daļa pasaules preču un pakalpojumu tirgos pieauga par 8,6%, un tas nozīmē, ka

Latvija vēl saglabā savu konkurētspēju ārējos tirgos. Tomēr dati par gada tirgus daļas izmaiņām liecina, ka pozitīvās tendences kļūst arvien mērenākas.

Reālā efektīvā valūtas kursa (REER) dinamika ir visai mērena. Uz patēriņa cenu indeksa (PCI) balstīts REER pret 42 tirdzniecības partnervalstīm pēdējos trīs gados (2016.-2018. gadā) pieauga par 4,9% (t.sk. pret eirozonas partnervalstīm – par 1,3%), un ir gandrīz sasniedzis MIP noteikto sliekšni.

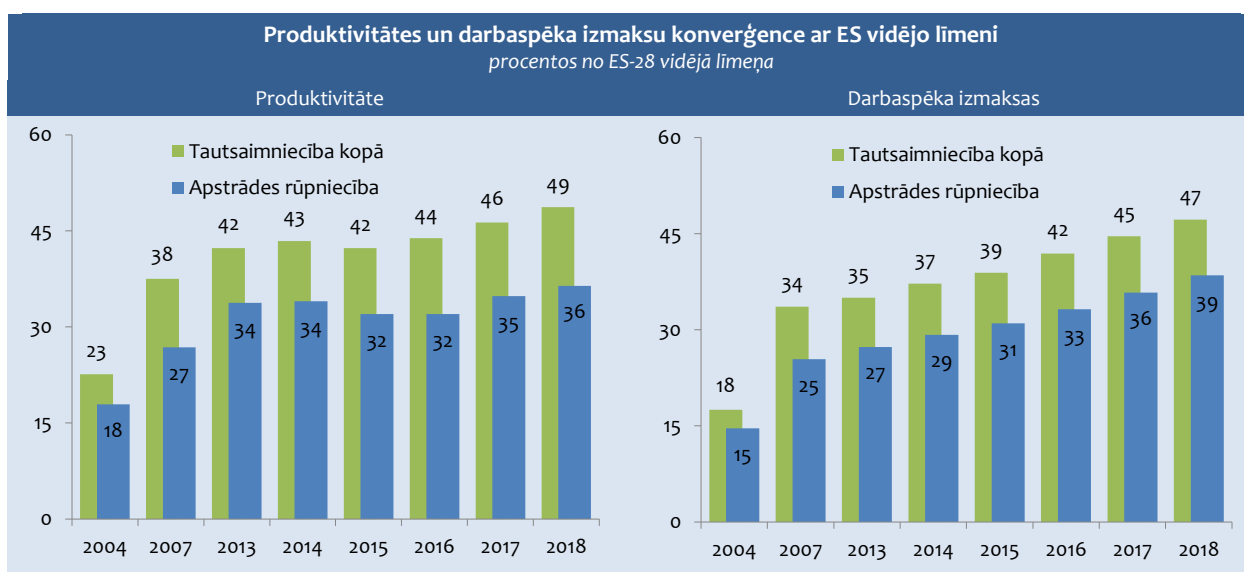
6.36. attēls

Tomēr jāatzīmē, ka eksporta daļas kāpums vienlaikus ar straujo darbaspēka izmaksu pieaugumu nozīmē, ka algu kāpums tikai daļēji tiek kompensēts cenās. Par to liecina arī uz IKP deflatora un PCI balstīto REER dinamika.

Latvijā, kā arī kaimiņvalstīs – Lietuvā un Igaunijā cenu konkurētspējas dinamika (REER, uz IKP deflatora balstīts) pieaug lēnāk nekā izmaksu konkurētspējas rādītājs (REER, uz ULC balstīts), liecinot, ka darbaspēka izmaksu kāpums ietekmēja attiecības mazināšanos starp izmaksām un cenām, nevis pilnībā kompensējās cenu kāpumā.

6.37. attēls

Tas nozīmē, ka darbaspēka izmaksu pieaugums, kas netiks kompensēts ar atbilstošu produktivitātes kāpumu, var radīt negatīvu ietekmi uz uzņēmumu peļņas daļu, ko uzņēmēji būs spiesti koriģēt, lai saglabātu cenu konkurētspēju ārējos tirgos.

Pēdējo gadu tendences rāda, ka, pieaugot ekonomiskām aktivitātēm, cenu un izmaksu konkurētspējas rādītāji pasliktinās, un tā viens no nozīmīgākajiem faktoriem ir algu konverģence.

Darbaspēka izmaksas Latvijā ir vienas no zemākajām ES dalībvalstīs. 2018. gadā darbaspēka izmaksas uz vienu nodarbināto tautsaimniecībā kopumā Latvijā bija 47,2% no

ES vidējā līmeņa, tai skaitā apstrādes rūpniecībā – 38,5%. Salīdzinot ar 2015. gadu, 2018. gadā darbaspēka izmaksu plaisa ir samazinājusies par 8,3 procentpunktiem, savukārt pēc produktivitātes rādītāja tautsaimniecībā kopumā samazinājusies par 6,3 procentpunktiem, bet apstrādes rūpniecībā – par 4,4 procentpunktiem. Tas nozīmē, ka algu konverģences process ir straujāks nekā produktivitātes konverģence. Atvērtajos ES darba tirgos algu izlīdzināšanās (konverģences) process ir neizbēgams, un ar to ir jārēķinās. Tāpēc Latvijas konkurētspējas stiprināšanu lielā mērā noteiks spēja mazināt produktivitātes plaisu.

6.8. BRĪDINĀŠANAS MEHĀNISMS

Atbilstoši 2011. gadā pieņemtajiem ekonomiskās un fiskālās politikas uzraudzības noteikumiem ES līdzās pārmērīgā budžeta deficīta procedūrai tika izveidota arī **makroekonomikas nelīdzsvarotības novēšanas procedūra** (MNNP). Procedūras mērķis ir identificēt nelīdzsvarotību, kas kavē dalībvalstu ekonomikas vienmērīgu attīstību, un ierosināt atbilstošu politisko reakciju. MNNP ieviešana ir iekļauta ekonomikas politikas koordinēšanas Eiropas semestrī (skatīt 8.1. nodaļu), lai nodrošinātu saskaņotību ar analizēm un ieteikumiem, kas sniegti saskaņā ar citiem ekonomikas uzraudzības instrumentiem.

2019. gada 17. novembrī Eiropas Komisija publicēja 2020. gada **Brīdināšanas mehānisma ziņojumu**¹ (BMZ), kurā norādīts, ka Latvijā nav konstatēta makroekonomikas nelīdzsvarotība, lai gan trīs rādītāji pārsniedz noteiktās robežvērtības jeb sliekšņus: neto starptautisko ieguldījumu pozīcija (NSIP), nominālās darbaspēka vienības izmaksu (NDVI) indekss un mājokļu cenu pieaugums (skatīt 6.1. tabulu).

BMZ ir atzīmēts, ka Latvijas tekošais konts ir nelielā deficītā, bet NSIP, kas galvenokārt atspoguļo valdības parādu un ĀTI, ir strauji uzlabojies, lai gan tā joprojām pārsniedz noteikto sliekšni. Izmaksu konkurētspējas rādītāji pasliktinājās, jo reālais efektīvais valūtas maiņas kurss pieauga un darbaspēka vienības izmaksas turpināja palielināties relatīvi spēcīgi, ko veicināja noturīgs algu pieaugums. Sagaidāms, ka spiediens uz darba algu palielināšanos saglabāsies sarūkošā darbaspēka piedāvājuma dēļ. Eksporta tirgus daļas

pieaugums ir palēninājies, bet joprojām saglabājas pozitīvs. Reālais mājokļu cenu pieaugums ir dinamisks un neredz paātrināties 2018. gadā. Turpinājās privātā parāda samazināšanās, jo kredītu pieaugums saglabājās neliels. Arī valsts parāda līmenis ir salīdzinoši zems ar tendenci mēreni samazināties. Savukārt darba tirgū ir novērojama bezdarba līmeņa samazināšanās un ekonomiskās aktivitātes līmeņa paaugstināšanās.

Makroekonomikas nelīdzsvarotības novēšanas procedūras rādītāji (gan pamatsaraksta, gan papildus saraksta) ir izvēlēti tā, lai vislabāk un visātrāk brīdinātu par iespējamām makroekonomikas nelīdzsvarotībām, kā arī palīdzētu raksturot ekonomikā notiekošos procesus.

Ārējo nelīdzsvarotību un konkurētspēju raksturo tekošā konta balance, neto starptautisko ieguldījumu pozīcija, reālais efektīvais valūtas kurss, eksporta tirgus daļa un nominālās darbaspēka vienības izmaksu indekss.

Latvijas tekošā konta balance kopš 2010. gada nepārsniedz sliekšņus un 2018. gadā bija pozitīva. Starp valstīm, kurām tekošā konta balance pārsniedz augšējo sliekšni, ir Nīderlande, Malta, Vācija un Dānija, bet apakšējo sliekšni – Kipra un Apvienotā Karaliste. Pozitīvu ietekmi uz tekošo kontu ir atstājis straujš Latvijas IKP pieaugums. Latvija pēc šī rādītāja 2018. gadā bija starp straujāk augošajām ES-28 valstīm (augstāks pieaugums bija tikai Īrijai, Maltai, Ungārijai, Polijai un Igaunijai).

¹ https://ec.europa.eu/info/publications/2020-european-semester-alert-mechanism-report_en

6.7. tabula

Makroekonomikas nelīdzsvarotības novēršanas procedūras rādītāju saraksts Latvijai									
	Robežvērtības	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Ārējā nelīdzsvarotība un konkurētspēja									
Tekošā konta bilance (% no IKP, 3 gadu vidējais rādītājs)	-4%/6%	2,1	-1,7	-3,2	-2,9	-2,0	-0,6	0,5	0,6
Neto starptautisko ieguldījumu pozīcija (% no IKP)	-35%	-74,7	-67,5	-66,7	-67,1	-64,1	-59,0	-56,2	-49,0
Reālais efektīvais valūtas kurss – 42 tirdzniecības partneri, SPCI deflators (% izmaiņas 3 gadu laikā)	±5%* & ±11%	-2,4	-8,6	-1,7	0,4	2,5	4,8	1,7	4,9
Eksporta tirgus daļa – % no pasaules eksporta (% izmaiņas 5 gadu laikā)	-6%	26,5	7,9	5,9	12,0	13,5	10,2	8,2	8,6
Nominālās darbaspēka vienības izmaksu indekss (% izmaiņas 3 gadu laikā)	9%* & 12%	-20,6	-6,5	8,0	16,0	17,2	16,7	15,2	14,7
Iekšējās nesabalansētības									
Mājokļu cenu deflācija (% izmaiņas gadā)	6%	4,0	-0,2	6,7	4,3	-2,4	7,3	5,6	6,6
Privātā sektora kredītplūsma (izteikta % no IKP, konsolidēta)	14%	-2,4	-5,4	-0,6	-4,4	-0,5	2,3	2,4	-0,2
Privātā sektora parāds (izteikts % no IKP, konsolidēts)	133%	115,2	96,8	91,0	82,2	80,4	80,5	76,9	70,3
Vispārējās valdības parāds (izteikts % no IKP)	60%	43,1	41,6	39,4	40,9	36,7	40,2	38,6	36,4
Bezdarba līmenis (3 gadu vidējais rādītājs)	10%	17,7	16,9	14,4	12,6	10,9	10,1	9,4	8,6
Finanšu sektora saistības kopā (% izmaiņas gadā)	16,5%	-6,2	5,6	5,7	11,4	13,2	4,7	6,2	-3,0
Jaunī nodarbinātības rādītāji									
Ekonomiski aktīva darbaspēka līmenis – % no visiem iedzīvotājiem, kuru vecums ir no 15 līdz 64 gadiem (% izmaiņas 3 gadu laikā)	-0,2 procentpunkti	-1,4	0,9	1,0	1,8	1,3	2,3	2,4	2,0
Ilgtermiņa bezdarba līmenis – % no ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem (% izmaiņas 3 gadu laikā)	0,5 procentpunkti	6,9	3,3	-3,1	-4,2	-3,3	-1,7	-1,3	-1,4
Jauniešu bezdarba līmenis – % no ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem (% izmaiņas 3 gadu laikā)	2 procentpunkti	17,4	-4,8	-13,0	-11,4	-12,2	-5,9	-2,6	-4,1
* – eiro zonas valstīm. Piezīme: izceltie skaitļi pārsniedz brīdināšanas mehānismā noteiktās robežvērtības jeb sliekšņus. Avots: MNMP procedūras rādītāji, Eurostat									

Latvijai neto starptautisko ieguldījumu pozīcija 2018. gadā ir uzlabojusies līdz -49% no IKP, taču joprojām pārsniedz sliekšni – -35% no IKP (skatīt 6.37. attēlu). Līdzīga situācija ir vēl 11 ES-28 valstīs, starp kurām ir arī valstis, kurām šis rādītājs pārsniedz -100% no IKP (Kipra, Grieķija, Īrija un Portugāle). Tomēr MBZ ir atzīmēts, ka valstīm, kurām NSIP tikai nedaudz pārsniedz sliekšni, kā viens no ārvalstu kapitāla piesaistes veidiem ir ienākošās ATI, kas vērtējams pozitīvi, jo nodrošina parāda ilgtspēju. 2018. gadā ATI sastādīja 33,3% no kopējā piesaistītā ārvalstu kapitāla Latvijā.

Reālais efektīvais valūtas kurss Latvijai kopš 2010. gada nepārsniedz sliekšņus, bet pēc pievienošanās eiro zonai arī eiro zonas valstīm paredzētos sliekšņus. No ES-28 valstīm 2018. gadā Beļģijai, Vācijai, Igaunijai un Apvienotajai Karalistei reālais efektīvais valūtas kurss pārsniedza sliekšņus.

Latvijas eksporta tirgus daļa pastāvīgi palielinās, taču pēc 2010. gada pieauguma tempi vairs nav tik strauji. 2018. gadā tikai Zviedrijai tika novērots eksporta tirgus daļas samazinājums, kas pārsniedza sliekšni. 2018. gadā

eiro zonas valstīs pozitīvās tendences eksporta tirgus daļas palielināšanā palēninājās, jo pieauga eiro kurss.

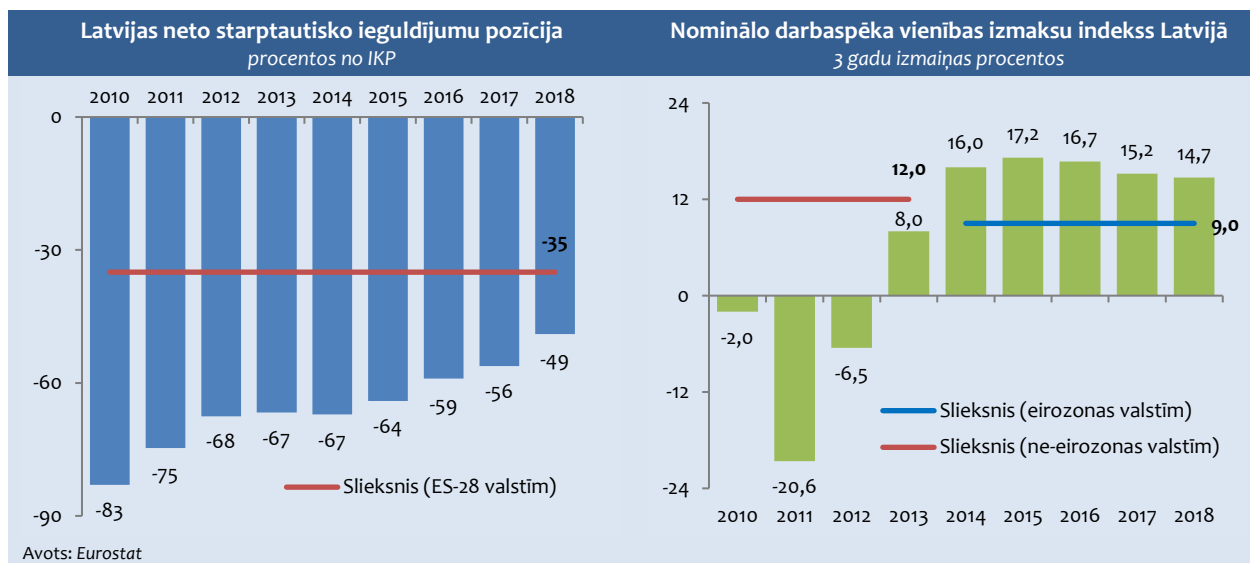
Kopš Latvijas pievienošanās eiro zonai 2014. gadā nominālo darbaspēka vienības izmaksu indekss pārsniedz sliekšni, kas noteikts eiro zonas valstīm (skatīt 6.37. attēlu). Līdzīga situācija ir arī Rumānijā, Bulgārijā, Lietuvā, Igaunijā, Čehijā, Ungārijā un Slovākijā. Plašāk par cenu un izmaksu konkurētspēju skatīt 6.7. sadaļā.

Iekšējo nesabalansētību raksturo mājokļu cenu deflācija, privātā sektora kredītplūsma, privātā sektora parāds, vispārējās valdības parāds, bezdarba līmenis un finanšu sektora saistības kopā.

Pēc 2010. gada mājokļu cenu indekss Latvijai pārsniedza sliekšni 2013., 2016. un 2018. gadā (skatīt 6.38. attēlu). No ES-28 valstīm mājokļu cenu indeksa sliekšni 2018. gadā pārsniedza arī Ungārija, Portugāle, Īrija, Nīderlande, Slovēnija un Čehija.

Latvijas privātā sektora kredītplūsma kopš 2010. gada nepārsniedz sliekšni. 2018. gadā nevienai ES-28 valstij šis rādītājs nepārsniedza sliekšni.

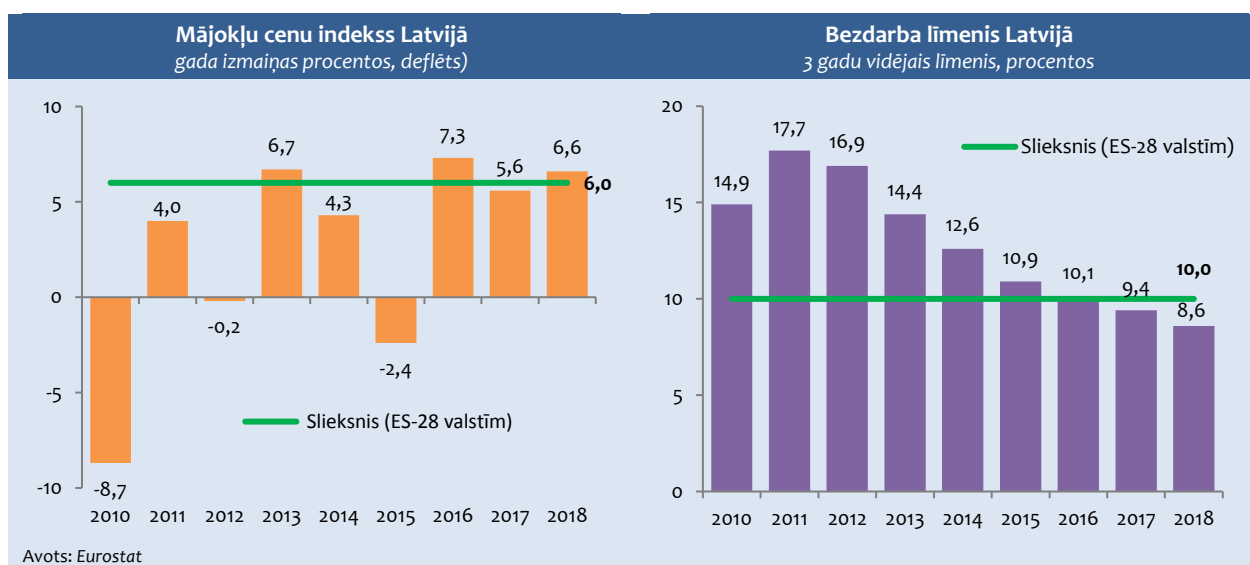
6.37. attēls

Privātā sektora parāds Latvijai tikai 2010. gadā pārsniedza sliekšni. Pēc 2010. gada Latvijas privātā sektora parāds turpina samazināties. 2018. gadā no ES-28 valstīm pavisam 12 valstīm šis rādītājs pārsniedza sliekšni.

Latvijas vispārējās valdības parāds visaugstāko līmeni (47,3% no IKP) sasniedza 2010. gadā, taču nepārsniedza sliekšni. Pēc tam valdības parāds ar nelielām svārstībām ir samazinājies līdz 36,4% 2018. gadā. 2018. gadā no ES-28 valstīm pavisam 14 valstīm šis rādītājs pārsniedza sliekšni.

6.38. attēls

Trīs gadu vidējais bezdarba līmenis Latvijā no 2010. gada līdz 2016. gadam pārsniedza 10% sliekšni. Visaugstāko vērtību tas sasniedza 2011. gadā, bet pēc tam samazinājās. 2018. gadā tas bija 8,6% (skatīt. 6.38. attēlu). 2018. gadā no ES-28 valstīm 3 gadu vidējais bezdarba līmenis 10% sliekšni pārsniedza Grieķijai, Spānijai, Horvātijai, Kiprai un Itālijai.

Kopējo finanšu sektora saistību pieaugums Latvijai kopš 2010. gada nav pārsniedzis noteikto 16,5% sliekšni.

2018. gadā no ES-28 valstīm tikai Somijai šis rādītājs ir pārsniedzis sliekšni.

MNNP rādītāju sarakstā ir iekļauti tādi **nodarbinātību** raksturojošie rādītāji kā ekonomiski aktīvā darbaspēka līmeņa izmaiņas, ilgstošā bezdarba līmeņa izmaiņas un jauniešu bezdarba līmeņa izmaiņas. Jauniešu bezdarbu raksturo arī papildrādītājs – jauniešu skaits, kuri nestrādāja, nemācījās vai negāja praksē.

Ilgstošā bezdarba un jauniešu bezdarba līmenis Latvijā visaugstāko līmeni sasniedza 2010. gadā, bet pēc tam tas

samazinājās. Līdzīgi arī jauniešu skaits, kuri nestrādāja, nemācījās vai negāja praksē 2010. gadā bija vislielākais. 2018. gadā ilgstošais bezdarbs bija 3,1% no ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem, jauniešu bezdarbs bija 12,2% no visiem iedzīvotājiem vecumā 15-24 gadiem, bet 7,8% jauniešu vecumā no 15 līdz 24 gadiem nestrādāja, nemācījās vai negāja praksē. Tādējādi pēc 2012. gada ilgstošā bezdarba un jauniešu bezdarba rādītāji vairs nepārsniedza sliekšņus.

2018. gadā nevienā no ES-28 valstīm 3 gadu izmaiņas procentpunktos ilgstošā bezdarba līmenim un 3 gadu izmaiņas procentpunktos jauniešu bezdarbam nav pārsniegušas sliekšni.

Trīs gadu izmaiņas procentpunktos ekonomiski aktīvā darbaspēka līmenim Latvijai 2011. gadā pārsniedza sliekšni, bet pēc tam uzrādīja pieaugumu. 2018. gadā no ES-28 valstīm tikai Spānijai un Horvātijai šis rādītājs ir pārsniedzis sliekšni.

6.9. LATVIJA STARPTAUTISKAJOS REITINGOS

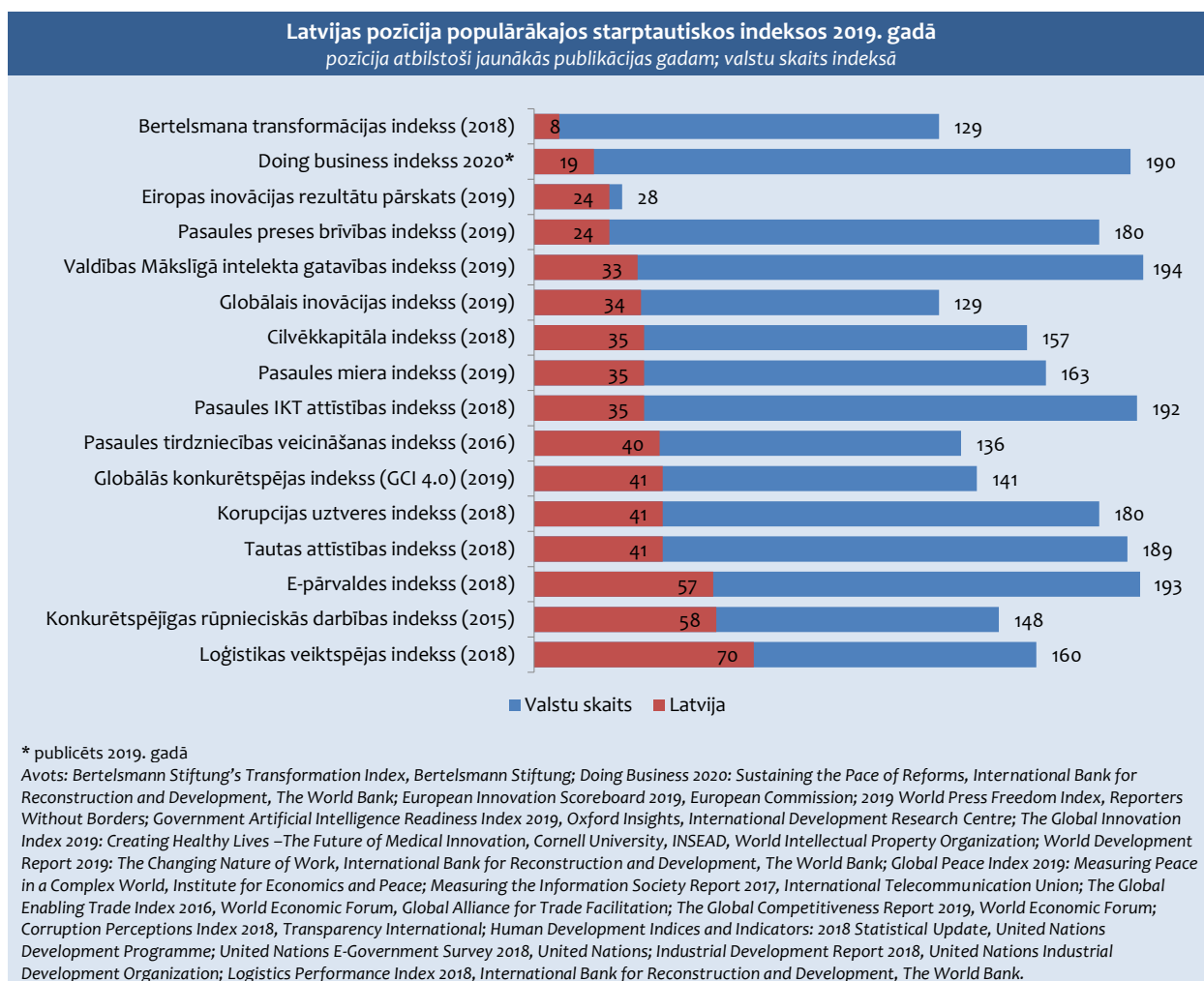
INDEKSI

Apvienoto Nāciju Organizācijas (ANO), Pasaules Bankas grupas, Pasaules Ekonomikas foruma un citu organizāciju veidotie indeksi raksturo Latviju kā valsti, kas savas konkurētspējas uzlabošanā veic daudz reformu, uzlabojot

uzņēmējdarbības vidi, cilvēkresursus, IKT infrastruktūru, e-pārvaldi u.c. jomas, vienlaicīgi nodrošinot arī brīvu presi un neapdraudot militāri citas pasaules valstis.

Indeksi sakārtoti, sākot no augstākās sasniegtās vietas (skatīt 6.40. attēlu), bet to apraksti ir sakārtoti pa galvenajām tematiskajām grupām.

6.40. attēls

Visaptverošie indeksi

Pasaules ekonomikas foruma ziņojumā jaunajā **Globālās konkurētspējas indeksā (GCI 4.0)** 2019. gadam Latvija ierindota 41. vietā starp 141 pasaules valsti (Igaunija – 31. vietā, Lietuva – 39. vietā), pakāpjoties par vienu vietu, salīdzinot ar 2018. gada vērtējumu. Reitingu veido 12 pīlāru rādītāji, kas raksturo uzņēmējdarbības vidi, cilvēkkapitālu, tirgus (produktu, darba, finanšu) un inovāciju ekosistēmu. Ņemot vērā pieaugušo digitalizācijas ietekmi uz konkurētspējas attīstību, jaunā GCI reitinga metodoloģija ir mainīta un nosaukta par GCI 4.0. Atbilstoši tai ir pārreķināts arī iepriekšējā gada sniegums. Tas ļauj novērtēt gada laikā notikušās izmaiņas, kuras var raksturot gan pēc vērtējuma (salīdzinot ar līdervalsti), gan pēc vietas izmaiņas gada laikā.

Analizējot Latvijas progresu konkurētspējā pēc vērtējuma, jāsecina, ka, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, Latvijas sniegums no 12 pīlāriem ir uzlabojies vai palika nemainīgs 9 pīlāros (visvairāk uzlabojās vērtējums pīlāram „Finanšu sistēma”, ko ietekmēja MVU finansēšanas un riska kapitāla pieejamības uzlabošanās), bet 3 pīlāros ir pasliktinājies (visvairāk – pīlārā „Veselība”, ko ietekmēja veselīgi nodzīvoto gadu skaita samazināšanās). Savukārt, skatoties pēc ieņemtās vietas, Latvijas pozīcija ir nemainījusies vai uzlabojusies 8 pīlāros (skatīt 6.8. tabulu). Vienlaikus jāatzīmē, ka, neskatoties uz vērtējuma uzlabojumu, pīlāros „Tirgus lielums” un „Inovācijas spējas” iegūtā vieta ir pasliktinājusies, jo citu valstu progress ir bijis straujāks.

6.8. tabula

Baltijas valstu vieta 2019. gada GCI 4.0 reitingā					
	Latvija			Lietuva	Igaunija
	vieta 2019	vietas izmaiņas, salīdzinot ar 2018. gadu	vērtējuma izmaiņas, salīdzinot ar 2018. gadu	vieta 2019	vieta 2019
Indekss kopā	41	+1	+0,7	39	31
Vide					
Institūcijas	47	+2	+1,4	34	21
Infrastruktūra	43	+4	+2,9	39	45
IKT lietošana	15	-4	-0,7	12	16
Makroekonomiskā stabilitāte	1	0	0	1	1
Cilvēkkapitāls					
Veselība	84	-8	-2,0	85	52
Prasmes	22	+1	+1,8	24	15
Tirgi					
Produktu tirgus	47	+2	-1,2	58	29
Darba tirgus	28	+1	+0,5	24	19
Finanšu sistēma	85	+9	+3,6	75	52
Tirgus lielums	95	-1	+0,4	76	99
Inovāciju ekosistēma					
Uzņēmējdarbības dinamisms	40	+7	+1,6	45	27
Inovācijas spējas	54	-2	+0,4	42	34

Avots: The Global Competitiveness Report 2019, World Economic Forum

2018. gada ANO Attīstības programmas veidotajā **Tautas attīstības indeksā**, kas ietver dzīves ilguma, lasītprasmes, izglītības līmeņa, IKP uz 1 iedzīvotāju u.c. rādītājus, Latvija 2017. gadā ieņēma 41. vietu (Igaunija – 30. vietā, Lietuva – 35. vietā) starp 189 valstīm.

Institucionālo vidi raksturojošie indeksi

Bertelsmana fonda (*Bertelsmann Stiftung*) veidotajā **Transformāciju indeksā 2018**, kas vērtē demokrātijas, tirgus ekonomikas un politiskās pārvaldības kvalitāti 129 pasaules valstīs, Latvija ir ierindota 8. vietā (Igaunija – dalītā 1. vietā, Lietuva – 4. vietā).

Starptautiskās pretkorupcijas organizācijas *Transparency International* veidotajā **Korupcijas uztveres indeksā 2018** Latvija ieņēma 41. vietu (Igaunija – 18. vietu, Lietuva – 38. vietu) starp 180 pasaules valstīm, pasliktinot pozīciju par vienu vietu, salīdzinot ar 2017. gada rezultātu, lai gan indeksa vērtība nemainījās.

2019. gada Starptautiskās preses un vārda brīvības organizācijas „Reportieri bez robežām” veidotajā **Pasaules preses brīvības indeksā 2019** Latvija ieņēma 24. vietu (Igaunija – 11. vietā, Lietuva – 30. vietā) starp 180 pasaules valstīm, saglabājot 2018. gada pozīciju.

2019. gada Ekonomikas un miera institūta veidotajā **Pasaules miera indeksā 2019** Latvija ieņēma 35. vietu (Igaunija – 37. vietā, Lietuva – 38. vietā) starp 163 valstīm.

Salīdzinot ar 2018. gada rezultātu, Latvijas vieta ir pasliktinājusies par 5 pozīcijām, jo ir palielinājušies izdevumi valsts aizsardzībai.

IKT attīstību raksturojošie indeksi

Starptautiskās telekomunikāciju savienības veidotajā **Pasaules IKT attīstības indeksā 2017**, kas sniedz visaptverošu IKT tirgus stāvokļa novērtējumu, ieskaitot infrastruktūras attīstību (mobilo un fiksēto) un valdības politiku, Latvija ir ierindojusies 35. vietā (Igaunija – 17. vietā, Lietuva – 41. vietā) starp 192 pasaules valstīm.

2018. gada ANO Ekonomisko un sociālo lietu departamenta veidotajā **E-pārvaldes indeksā**, kas analizē e-pārvaldes izmantošanas progresu, Latvija ir ierindojusies 57. vietā (Igaunija – 16. vietā, Lietuva – 40. vietā) starp 193 pasaules valstīm, pasliktinot savu sniegumu par 12 pozīcijām salīdzinājumā ar 2016. gada rezultātu, lai gan indeksa vērtība šajā periodā ir pieaugusi.

2019. gada *Oxford Insights* un Starptautiskā attīstības pētījumu centra veidotajā **Valdības Mākslīgā intelekta gatavības indeksā 2019** Latvija ieņēma 33. vietu (Igaunija – 23. vietu, Lietuva – 37. vietu) starp 194 valstīm.

Uzņēmējdarbības vidi raksturojošie indeksi

Pasaules Bankas grupas pētījums *Doing Business* ir starptautisks, salīdzinošs uzņēmējdarbības vides reitings, kurš ik gadu mēra uzņēmējdarbību regulējošās administratīvās procedūras un to piemērošanu dažādās pasaules valstīs.

190 valstu konkurencē *Doing Business 2020* pētījumā Latvija ir ierindojusies 19. vietā tāpat kā pirms gada. Vērtējot pozīciju ES valstu vidū, Latvija *Doing Business 2020* pētījumā ir vienā no augstākajām pozīcijām. Augstākais vērtējums ir tikai Dānijai (4. vieta), Apvienotajai Karalistei (8. vieta), Zviedrijai (10. vieta), Lietuvai (11. vieta) un Igaunijai (18. vieta).

Reitinga veidotāji *Doing Business 2020* pētījumā ir izmantojuši jaunu metodoloģiju, tādēļ ir pārrēķinājuši rādītāju vērtējumus arī 4 iepriekšējiem gadiem, taču nav norādījuši valstu vietas. Salīdzinot Latvijas vērtējumu 2020. gadam ar 2019. gada vērtējumu, uzlabojušās vai palikušas nemainīgas 9 rādītāju grupu vērtības, bet 1 rādītāju grupai rezultāts ir pasliktinājies (skatīt 6.9. tabulu). Rādītājam „Nodokļu maksāšana” vērtējums ir samazināts, jo ir palielinājusies samaksāto nodokļu un sociālo iemaksu attiecība pret uzņēmumu peļņu.

6.9. tabula

Baltijas valstu vērtējumi pa rādītājiem <i>Doing Business 2020</i> reitingā							
	Latvija			Lietuva		Igaunija	
	vieta	vērtējums	Vērtējuma izmaiņas, salīdzinot ar <i>Doing Business 2019</i> *	vieta	vērtējums	vieta	vērtējums
Indekss kopā	19	80,3	0	11	81,6	18	80,6
Uzņēmējdarbības uzsākšana	24	94,1	0	34	93,3	14	95,4
Būvniecības atļaujas	56	73,5	0	10	84,9	19	82,6
Elektroenerģijas pieslēgumi	61	82,3	+0,1	15	92,9	53	83,3
Nekustamā īpašuma reģistrācija	25	82,3	0	4	93,0	6	91,0
Kreditu reģistrs	15	85,0	0	48	70,0	48	70,0
Investoru (mazākuma) tiesību aizsardzība	45	68,0	0	37	70,0	79	58,0
Nodokļu maksāšana	16	89,0	-0,7	18	88,8	12	89,9
Pārrobežu tirdzniecība	28	95,3	0	19	97,8	17	99,9
Līgumsaistību izpilde	15	73,5	0	7	78,8	8	76,1
Uzņēmējdarbības izbeigšana	55	59,6	+0,2	89	46,7	54	60,1

* *Doing Business 2019* rezultāti ir tikuši pārrēķināti pēc *Doing Business 2020* metodoloģijas
 Avots: *Doing Business 2020*, International Bank for Reconstruction and Development, The World Bank

2018. gada ANO Rūpniecības attīstības organizācijas veidotajā **Konkurētspējīgas rūpnieciskās darbības indeksā 2015**, kas analizē valstu rūpniecības uzņēmumu spēju ražot un eksportēt konkurētspējīgi un strukturāli tos pārveidot, Latvija ir ierindojusies 58. vietā (Igaunija – 50. vietā, Lietuva – 40. vietā) starp 148 pasaules valstīm.

Pasaules Ekonomikas foruma un Pasaules Tirdzniecības atvieglošanas alianses veidotajā **Pasaules tirdzniecības veicināšanas indeksā 2016**, kurā izvērtēta valstu spēja veicināt preču plūsmu pāri robežām, Latvija ir ierindojusies

40. vietā (Igaunija – 14. vietā, Lietuva – 29. vietā) starp 136 pasaules valstīm.

Pasaules Bankas grupas veidotajā **Loģistikas veikspējas indeksā 2018**, kas novērtē, cik efektīvi piegādes ķēdes savieno uzņēmumus ar tirgiem vai loģistikas darbību, Latvija ir ierindojusies 70. vietā (Igaunija – 36. vietā, Lietuva – 54. vietā) starp 160 pasaules valstīm. Vidēji laika periodā no 2012.-2018. gadam Latvija indeksā ir ieņēmusi 55. vietu (Igaunija – 36. vietu, Lietuva – 43. vietu).

Inovāciju vidi raksturojošie indeksi

Kornela universitātes, Eiropas Biznesa administrācijas institūta un Pasaules intelektuālā īpašuma organizācijas veidotajā **Globālajā Inovācijas indeksā 2019** Latvija ir ierindojusies 34. vietā (Igaunija – 24. vietā, Lietuva – 38. vieta) starp 129 pasaules valstīm, saglabājot 2018. gada pozīciju. Kā Latvijas stiprās puses ir izcelti šādi rādītāji: skolēnu un skolotāju attiecība vidējās izglītības iestādēs, augstskolā uzņemto vidējo izglītību ieguvušo īpatsvars, atbilstība vides vadības sistēmas standartiem, kredītu saņemšanas vieglums, sieviešu ar augstāko izglītību īpatsvars, iekšzemes kopējie izdevumi pētniecībai un attīstībai, ko finansē ārzemes, iekšzemes kopprodukta pieaugums uz vienu strādājošo pēc pirktspējas paritātes, kā arī radošo industriju produktu apjoma pieaugums.

Eiropas Komisijas veidotajā **Eiropas inovācijas rezultātu pārskatā 2019** Latvija ES-28 valstu vidū tāpat kā pirms gada ir ierindojusies 24. vietā (Igaunija – 12. vietā, Lietuva – 21. vietā) un ceturto gadu pēc kārtas ir iekļauta *mēreno novatoru* valstu grupā. Finanšu un atbalsts, ietekme uz nodarbinātību un inovācijai draudzīga vide ir Latvijas spēcīgākās inovācijas dimensijas. Inovatori, pētniecības sistēmas un uzņēmumu investīcijas ir visvājākās inovācijas dimensijas.

Pasaules Bankas grupas veidotajā **Cilvēkkapitāla indeksā 2018**, kurš mēra nākamās paaudzes darbinieku produktivitāti attiecībā pret pilnīgas izglītības un pilnvērtīgas veselības standartu, Latvija ieņēma 35. vietu (Igaunija – 29. vietu, Lietuva 37. vietu) starp 157 valstīm.

KREDĪTREITINGI

Valsts kredītreitings ir valsts kredīspēju novērtējums, kas ir būtisks rādītājs potenciālajiem kreditoriem un investoriem. Jo tas augstāks, jo izdevīgāki ir finanšu resursu aizņemšanās nosacījumi, kas savukārt ļauj samazināt valsts parāda apkalpošanas izmaksas. Kredītreitings atspoguļo valsts ekonomikas un pārvaldes stāvokli.

Latvijas kredītreitingu nosaka šādas starptautiskas reitinga aģentūras: *Moody's Investors Service*, *Fitch Ratings* un *S&P Global Ratings*, kā arī Japānas reitingu aģentūra *R&I*.

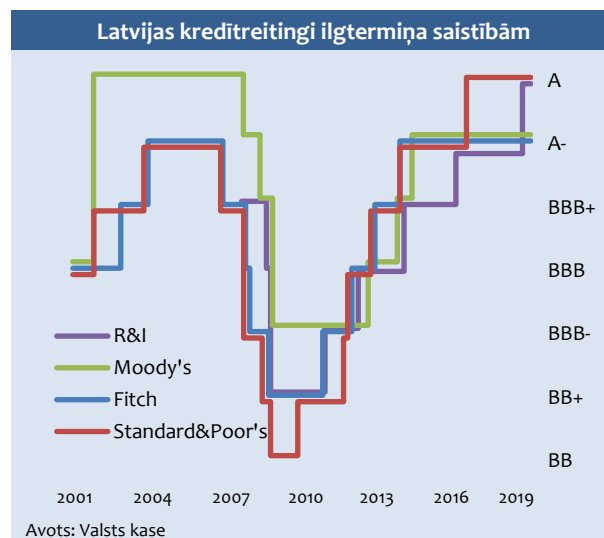
Atbilstoši kredītreitingu aģentūru novērtējumam Latvija ieņem stabili pozīciju kredītreitinga „A” grupā, kas vērtējama kā zema riska klase.

2019. gadā visas kredītreitingu aģentūras saglabāja iepriekš noteiktos kredītreitingus Latvijai, nosakot stabili nākotnes novērtējumu (*outlook*) (skatīt 6.41. attēlu).

2019. gada maijā starptautiskā reitinga aģentūra *Moody's Investors Service* savā izvērtējumā atzīmēja Latvijas spēju saglabāt spēcīgu izaugsmes tempu un salīdzinoši zemu valsts parāda līmeni. Neskatoties uz pastāvošiem ģeopolitiskajiem riskiem, kā pozitīva ir atzīmēta Latvijas ekonomikas spēja pielāgoties pārmaiņām. Reitinga nākotnes stabilo novērtējumu aģentūra pamato ar valdības stingro fiskālo politiku un apņemšanos īstenot pasākumus, lai samazinātu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un

terorisma finansēšanas riskus finanšu sektorā. Demogrāfijas jautājums ir atzīmēts kā Latvijas ilgtermiņa izaicinājums, kas var negatīvi ietekmēt ekonomikas konkurētspēju.

6.41. attēls

2019. gada septembrī starptautiskā reitinga aģentūra *S&P Global Ratings* savā izvērtējumā norādīja, ka Latvijas ekonomika turpina mēreni attīstīties ar izaugsmes tempu nedaudz virs 3%, kā arī spēj uzturēt zemā līmenī fiskālo deficītu. Iepriekšējo gadu fiskālie rezultāti un zema valsts parāda līmenis ir atzīmēti kā Latvijas reitingu stiprinājošie faktori. Savukārt Latvijas izaicinājums ierobežoto resursu situācijā būs nodrošināt plānotos reformu pasākumus un pieaugošās vajadzības tādās nozarēs kā veselība, labklājība un izglītība. Būtisks progress ir sasniegts finanšu sektora stiprināšanā, taču nevar izslēgt būtiskus reputācijas riskus, ja Latvija tiktu iekļauta „pelēkajā sarakstā”. No ārējiem ekonomiskajiem riskiem ir atzīmēts bezvienošanās *Brexit*, kas var ietekmēt kopkapitāla nozari, bet tā ietekme uz Latvijas ārējo tirdzniecību un ekonomiku kopumā būs neliela.

2019. gada oktobrī starptautiskā reitinga aģentūra *Fitch Ratings* savā izvērtējumā norādīja, ka Latvijas sekmīgi īstenotā valsts finanšu politika ar mērenu budžeta deficītu, kā arī salīdzinoši zema vispārējās valdības parāda līmenis ļauj uzturēt Latvijas kredītreitingu nemainīgi augstā līmenī. Atzinīgi ir novērtēti arī veiktie pasākumi noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanā, finanšu sektora uzraudzības stiprināšanā, kā arī izmaiņas banku biznesa modeļos. Tomēr reitinga paaugstināšanu ierobežo zemāks nekā „A” reitinga grupas valstīm IKP rādītājs uz vienu iedzīvotāju un ārējais neto parāds, kā arī demogrāfiskie un darba tirgus izaicinājumi.

2019. gada decembrī Japānas reitinga aģentūra *R&I* paaugstināja Latvijas kredītreitingu no „A-” līdz „A”, nosakot tam stabili nākotnes perspektīvu. Izvērtējumā secināts, ka Latvijas ekonomikas izaugsme turpināsies, ko atbalstīs spēcīgs iekšzemes pieprasījums. Darba tirgus saglabājas spēcīgs, atalgojums palielinās. Disciplinēta fiskālā pārvaldība nodrošina zemu valsts budžeta deficīta un valsts parāda līmeni. Banku sektorā ir samazinājies pakalpojumu īpatsvars

nerezidentiem. Tomēr vidējā termiņā demogrāfiskās problēmas var negatīvi ietekmēt ekonomisko izaugsmi un sociālo jomu.

Baltijas valstīm kredītreitingu nosaka šādas starptautiskās reitinga aģentūras: *Moody's Investors Service*, *Fitch Ratings* un *S&P Global Ratings*. Baltijas valstu vidū visaugstākais kredītreitings ir Igaunijai, bet Latvijas un Lietuvas kredītreitingi ir līdzīgi.

6.10. tabula

Baltijas valstu kredītreitingi ilgtermiņa saistībām 2019. gadā			
	Moody's Investors Service	S&P Global Ratings	Fitch Ratings
Igaunija	A1/Stabils	AA-/Stabils	AA-/Stabils
Lietuva	A3/Pozitīvs	A/Stabils	A-/Pozitīvs
Latvija	A3/Stabils	A/Stabils	A-/Stabils
Avots: Moody's Investors Service, S&P Global Ratings, Fitch Ratings			

Igaunijas kredītreitings ir divas pakāpes augstāks nekā Latvijas un Lietuvas kredītreitings. 2019. gadā visas trīs starptautiskās reitinga aģentūras saglabāja Igaunijas kredītreitingu un nākotnes novērtējumu esošajā līmenī, ko nodrošināja tādi faktori kā stabilā politiskā vide un institucionālā pārvalde, labie makroekonomiskie rādītāji, nemainīgs jaunās valdības fiskālās politikas kurss un spēcīgais banku sektors. Savukārt kā riska faktori ir atzīmēti ģeopolitiskie riski, ierobežotais darba tirgus un reputācijas riski banku sektorā.

Arī Lietuvai 2019. gadā visas trīs starptautiskās reitinga aģentūras saglabāja kredītreitingu esošajā līmenī, bet *Moody's Investors Service* paaugstināja Lietuvas kredītreitinga nākotnes novērtējumu no stabila uz pozitīvu. To nodrošināja tādi faktori kā sabalansēta ekonomiskā izaugsme, stabils valsts finanšu stāvoklis, stabila institucionāla pārvaldība, emigrācijas un imigrācijas izlīdzināšanās, veiksmīga fiskālā politika. Savukārt kā riska faktori ir atzīmētas demogrāfiskās problēmas, ģeopolitiskie riski un ierobežotais darba tirgus.

7. DARBA TIRGUS

7.1. NODARBINĀTĪBA UN BEZDARBS

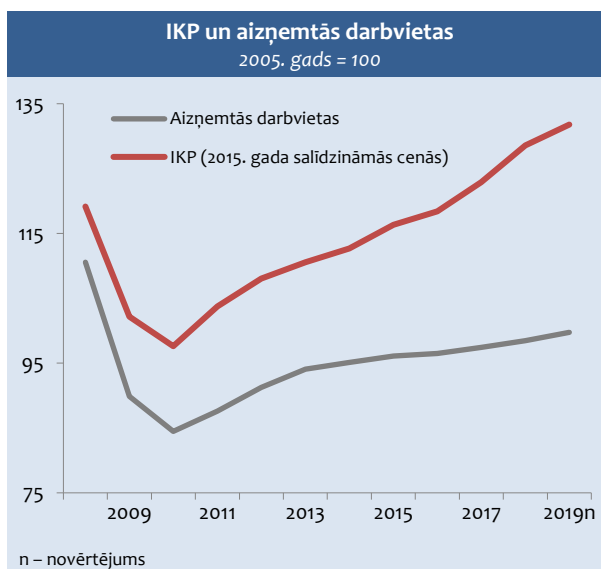
Līdz ar ekonomisko aktivitāšu palielināšanos vērojami jūkami uzlabojumi arī darba tirgū – turpina sarukt bezdarbs un palielinās nodarbinātības līmenis. Vienlaikus izaicinājumus rada demogrāfijas tendences un darba tirgus reģionālās atšķirības, kas ierobežo jaunu darbinieku piesaisti straujāk augošās nozarēs un ekonomiski spēcīgākos reģionu centros. Jāņem vērā, ka zemās bāzes efekts darba tirgū ir zudis – iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes un nodarbinātības rādītāji ir sasnieguši vēsturiski augstākās atzīmes, līdz ar to darbaspēka piesaistes iespējas no ekonomiski neaktīvās iedzīvotāju daļas ir gandrīz izsmeltas.

No otras puses, ekonomikas izaugsme pēdējos gados ir bijusi lielā mērā balstīta uz produktivitātes pieaugumu, tādējādi darbavietu pieaugums kopumā ir saglabājis mērens – atbilstoši darba tirgus piedāvājuma puses iespējām.

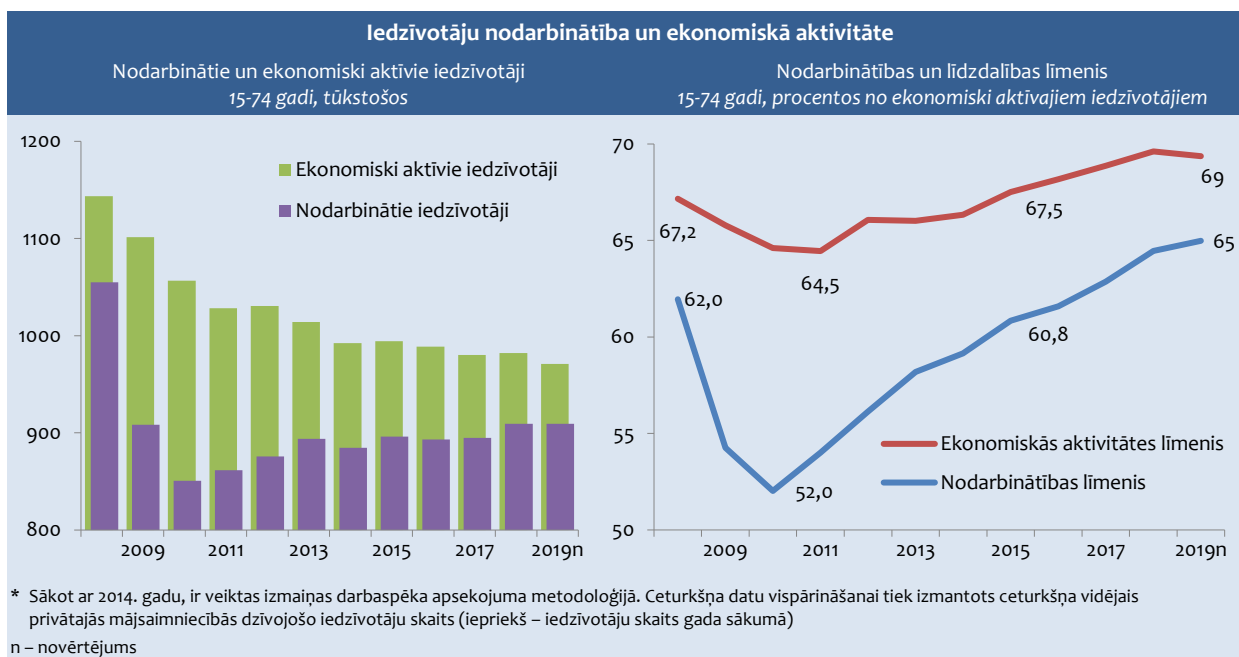
Kopš 2010. gada vidus **nodarbināto skaits** pakāpeniski palielinās. Saskaņā ar darbaspēka apsekojuma datiem laika posmā no 2010.-2018. gadam nodarbināto skaits ir audzis par 58,7 tūkst. jeb vidēji 7,3 tūkst. gadā. To lielā mērā ietekmējis ekonomisko aktivitāšu pieaugums tautsaimniecībā – IKP kopš 2010. gada ir palielinājies par gandrīz 1/3. Kopumā 2019. gada 3. ceturksnī bija

nodarbināti 917,8 tūkst. iedzīvotāju vecumā no 15 līdz 74 gadiem, kas bija par 0,2% mazāk nekā 2018. gada atbilstošajā periodā.

7.1. attēls

7.2. attēls

Jāņem vērā, ka izaugsme joprojām turpina lielā mērā balstīties uz produktivitātes pieaugumu un ne tik daudz uz nodarbināto skaita palielinājumu. Nodarbināto skaits

absolūtā izteiksmē 2019. gada 3. ceturksnī joprojām bija par 15% (162,2 tūkst.) mazāks nekā 2007. gadā atbilstošajā periodā.

Lai gan nodarbināto skaits joprojām būtiski atpaliek no pirmskrīzes perioda, **nodarbinātības līmenis** ir sasniedzis vēsturiski augstāko atzīmi – 2019. gada 3. ceturksnī 65,6% iedzīvotāju vecumā no 15 līdz 74 gadiem bija nodarbināti, kas ir par 2,6 procentpunktiem augstāks rādītājs nekā 2007. gada atbilstošā laika periodā.

Nodarbinātības līmeņa pieaugumu galvenokārt nosaka darbaspējīgo iedzīvotāju samazinājums attiecībā pret nodarbināto skaitu. Kopš 2007. gada iedzīvotāju skaits vecumā no 15 līdz 74 gadiem ir samazinājies par gandrīz 318 tūkstošiem. 2019. gada 3. ceturksnī iedzīvotāju skaits privātajās māsaimniecībās bija 1398,1 tūkst., kas bija par 11,5 tūkst. mazāks nekā pirms gada.

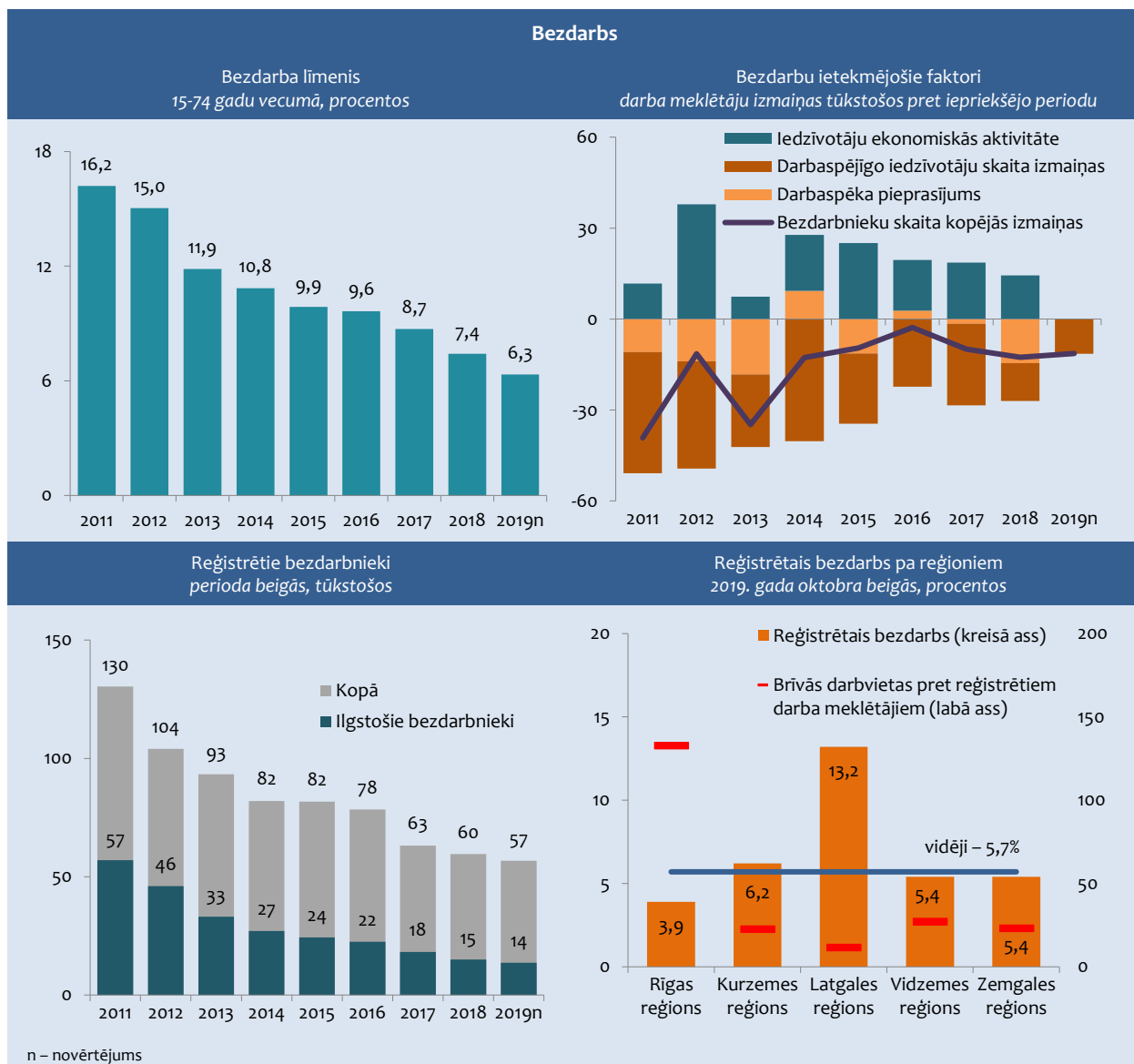
Vienlaikus demogrāfijas tendences ietekmē arī ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaita samazināšanos jeb potenciālo darbaspēka piedāvājumu. Kopš 2010. gada ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaits vecuma grupā no 15 līdz

74 gadiem samazinājies par 89 tūkstošiem. Būtisku ietekmi uz ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaita dinamiku atstājušas demogrāfijas tendences – darbaspējīgo iedzīvotāju skaita absolūtais samazinājums un izmaiņas iedzīvotāju vecumstrukturā.

Tikmēr demogrāfijas tendenču negatīvo ietekmi uz darbaspēka piedāvājumu mazinājis iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes pieaugums. Līdzīgi kā nodarbinātības līmenis, arī iedzīvotāju ekonomiskā aktivitāte sasniegusi līdz šim augstāko līmeni – 70,1% 2019. gada 3. ceturksnī.

Bezdarba līmenis kopš 2010. gada ir samazinājies par 12,5 procentpunktiem. 2019. gada 3. ceturksnī bezdarba līmenis vecuma grupā 15-74 gadi bija 6%. 2019. gada 3. ceturksnī bija 58,9 tūkstoši bezdarbnieku, kas bija par 9,8 tūkstošiem mazāk nekā 2018. gada attiecīgajā periodā.

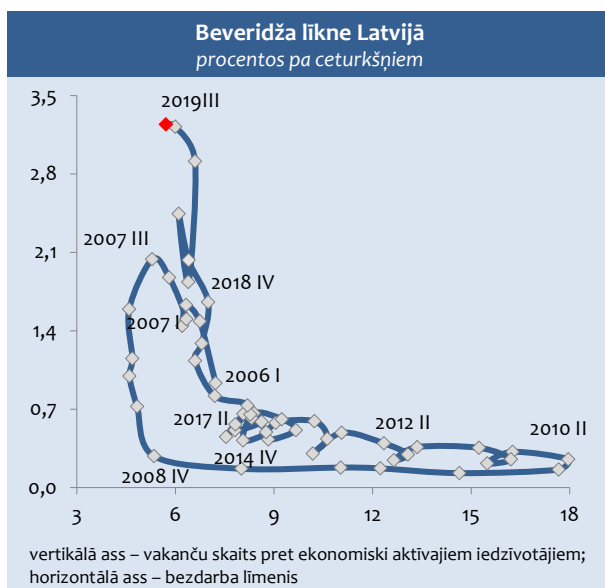
7.3. attēls

Iepriekšējos gados bezdarbs samazinājies, pateicoties gan darbaspēka pieprasījuma – iedzīvotāju nodarbinātības pieaugumam, gan arī demogrāfijas tendencēm – ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaita samazinājumam.

Vienlaikus, lai gan pieprasījuma stimuli ir bijuši nozīmīgi aktivitātes rosinātāji darba tirgū, tomēr to ietekme uz bezdarba samazinājumu ir bijusi ierobežota – vien aptuveni puse no bezdarbnieku skaita samazinājuma pēdējo 5 gadu laikā ir skaidrojama ar pieprasījuma faktoriem. Aptuveni 46% no kopējā darba meklētāju skaita samazinājuma ir noteicis ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaita samazinājums dēļ demogrāfiskiem procesiem.

7.4. attēls

Neskatoties uz to, ka bezdarba līmenis iepriekšējos gados ir ievērojami samazinājies, tas joprojām saglabājās nedaudz augstāks nekā ES-28 vidēji. 2019. gada 2. ceturksnī bezdarba līmenis vidēji ES-28 bija 6,2%, savukārt Latvijā attiecīgajā periodā 6,4% – par 0,2 procentpunktiem augstāks.

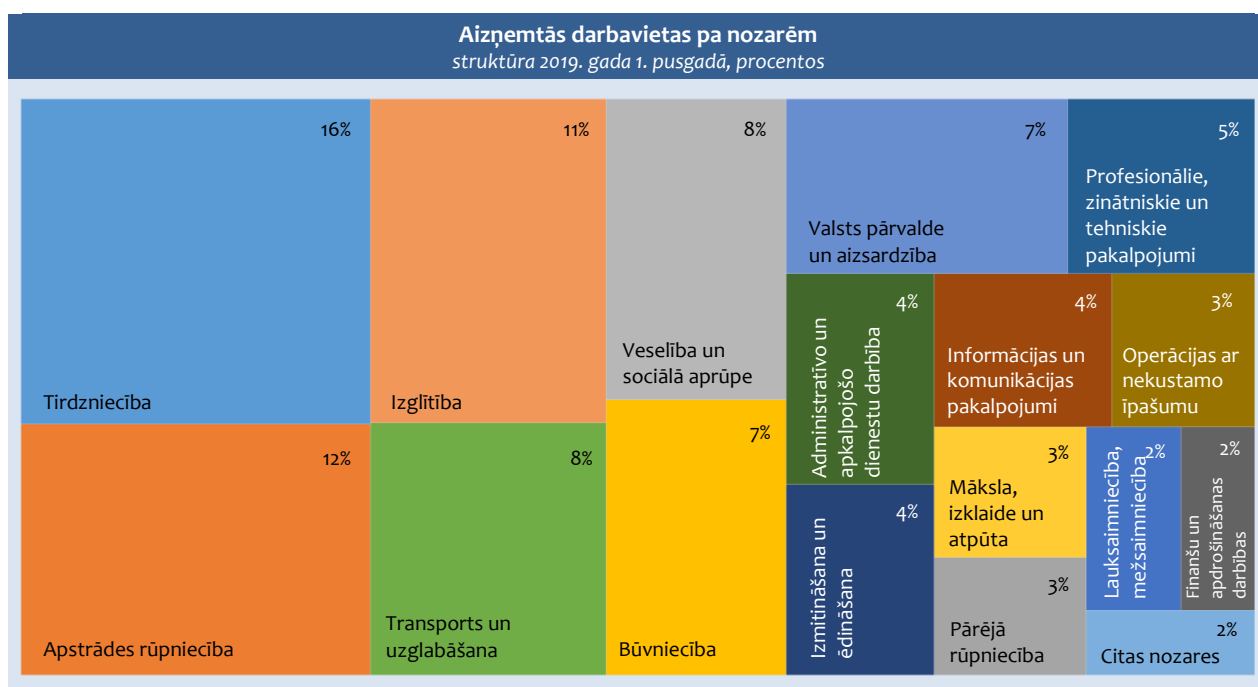
Bezdarba straujāku samazināšanos joprojām kavē darba tirgus reģionālās atšķirības – reģistrētais bezdarba līmenis Latgales reģionā ir vairāk nekā trīs reizes augstāks nekā Rīgas reģionā.

Lai arī darba resursu un vakanču nevienmērīgais reģionālais sadalījums pašlaik ir viena no redzamākajām darba tirgus strukturālajām neatbilstībām, tomēr tā nav vienīgā. Riskus rada arī salīdzinoši augstais ilgstošo bezdarbnieku īpatsvars – joprojām gandrīz 1/4 no reģistrētiem darba meklētājiem ir bez darba ilgāk par gadu. Jāņem vērā, ka liels ilgstošais bezdarbs var radīt strukturālā bezdarba pieaugumu, proti, jo ilgāk šie cilvēki ir bez darba, jo lielāka varbūtība zaudēt darba iemaņas un prasmes. Turklāt pastāv risks, ka daļai no esošiem bezdarbniekiem nākotnē varētu būt problēmas atrast savām prasmēm atbilstošu darbu, jo tās var neatbilst tam, ko pieprasa tirgus, ņemot vērā nozaru un darbaspēka pieprasījuma strukturālās izmaiņas.

Jāatzīmē, ka uz darba tirgus strukturālām problēmām norāda arī Beveridža liknes nobīde pa labi – neskatoties uz vakanču pieaugumu, darba meklētāju īpatsvars darba tirgū joprojām saglabājās relatīvi augsts.

Vienlaikus jāņem vērā, ka darbaspēka pieprasījuma un piedāvājuma atbilstību ietekmē ne tikai darbaspēka izglītība un prasmes, bet arī atalgojums, tāpēc saglabājas brīvas darbvietas, kaut arī bezdarba līmenis ir augsts.

7.5. attēls

Līdz ar ekonomisko aktivitāšu palielināšanos kopš 2010. gada vidus ir vērojams darbvietau pieaugums gandrīz visās tautsaimniecības nozarēs, ar izņēmumu finanšu pakalpojumu nozarē, kur aizņemto darbvietau skaits kopumā ir samazinājies.

Lielākais darbvietau pieaugums ir bijis būvniecībā, veselības un sociālā aprūpē, kā arī IKT pakalpojumos, kas kopā ir veidojušas vairāk nekā 1/3 no kopējā aizņemto darbvietau pieauguma laika posmā no 2010. gada 2. ceturkšņa līdz 2019. gada 2. ceturksnim. Vienlaikus, ņemot vērā finanšu pakalpojumu centralizāciju un digitalizāciju, aizņemto darbvietau skaits finanšu pakalpojumu nozarē ir samazinājies par gandrīz 11% jeb 2,1 tūkstošiem darbvietau.

Jāatzīmē, ka līdzīgas tendences saglabājās arī 2019. gadā – gandrīz 1/3 no kopējā aizņemto darbvietau pieauguma 2019. gada 2. ceturksnī, salīdzinot ar 2018. gada atbilstošo periodu, nodrošināja būvniecības un veselības un sociālā aprūpes nozares. Būvniecībā darba vietu skaits gada laikā palielinājās par 2,1 tūkstošiem, savukārt veselības aprūpē – par 2,3 tūkstošiem.

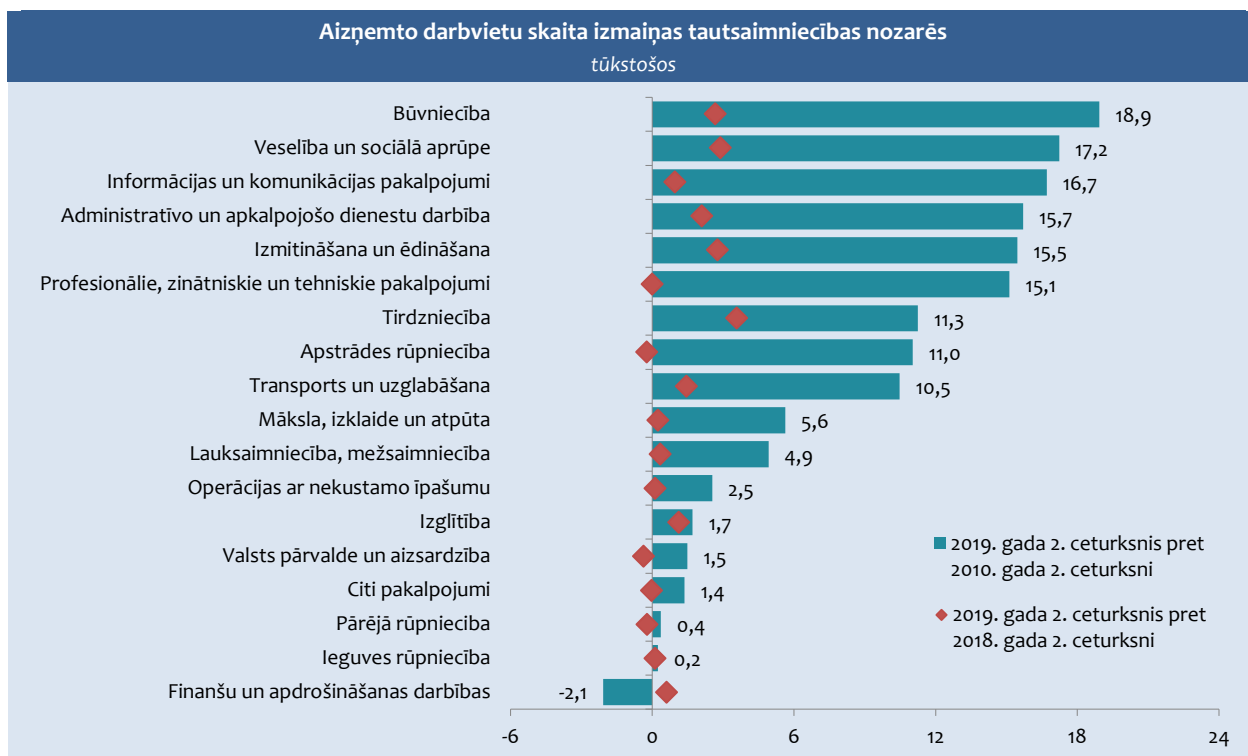
Būtiskākais aizņemto darbvietau pieaugums 2019. gadā vērojams tirdzniecības nozarē, kur darbvietau skaits audzis par aptuveni 2,8 tūkstošiem.

Vienlaikus skaitliski lielākais darba vietu samazinājums 2019. gadā bija valsts pārvaldē un apstrādes rūpniecībā. Jāatzīmē, ka apstrādes rūpniecībā izaugsme iepriekšējos gados lielā mērā balstījies uz produktivitātes pieaugumu – kopš 2016. gada vidus izaugsme nozarē ir bijusi virs 4% gadā, savukārt aizņemto darbvietau skaits audzis vien vidēji par 0,6% gadā.

Joprojām būtiskākais darba vietu pieaugums ir vērojams privātajā sektorā – 2019. gada pirmajā pusgadā palielinājās par 16,1 tūkst. Pēc gandrīz 30% darba vietu samazinājumu krīzes periodā, pašlaik aizņemto darbvietau skaits privātajā sektorā ir atgriezies 2006. gada līmenī.

Vienlaikus darbvietau samazinājums ir vērojams sabiedriskajā sektorā – aizņemto darbvietau skaits 2019. gada 1. pusē samazinājās par aptuveni 650 darbvietaīm.

7.6. attēls

7.2. DARBA SAMAKSA

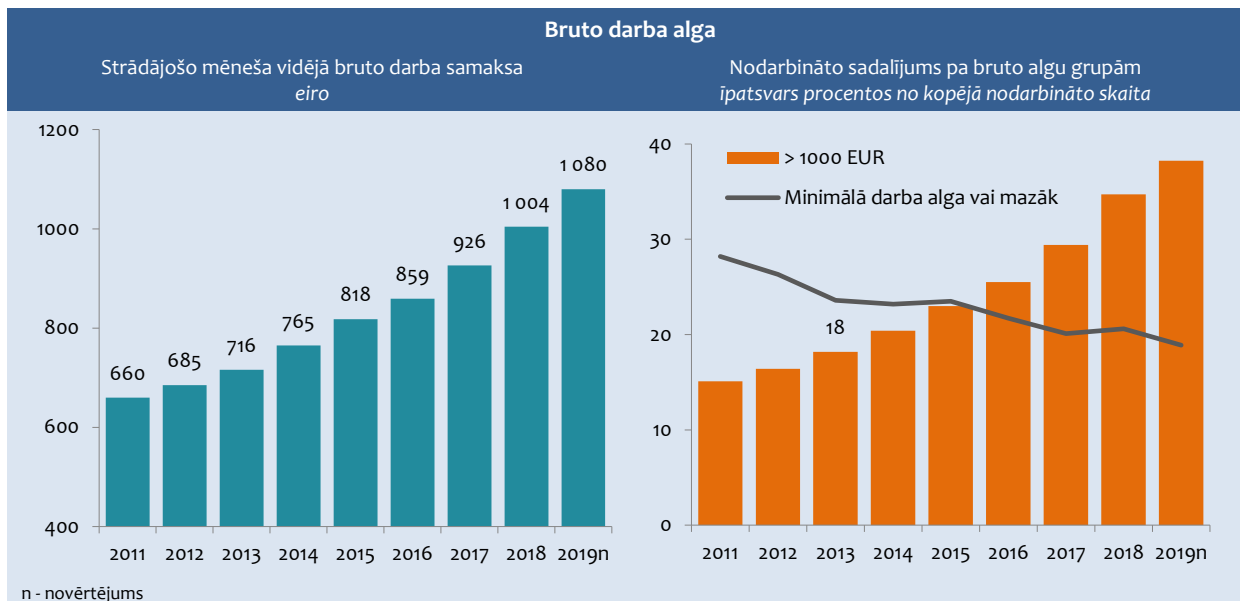
Līdz ar aktivitāšu atjaunošanos darba tirgū kopš 2010. gada beigām ir atsācies atalgojuma pieaugums. Vidējā bruto alga 2019. gada 3. ceturksnī sasniedza 1091 eiro, kas bija par 8,3% vairāk nekā 2018. gada

atbilstošajā periodā. Darbaspēka pieprasījuma pieaugums un darbaspējīgo iedzīvotāju skaita samazināšanās arvien jūtāmāk ietekmē darbaspēka pieejamību darba tirgū, uzturot spiedienu arī uz darba algām.

Jāatzīmē, ka darba algu pieaugums pēdējo četru gadu laikā saglabājies virs 6% gadā, ko daļēji ļāvis nodrošināt

arī stabils darbaspēka produktivitātes pieaugums.

7.7. attēls

Jāatzīmē, ka pozitīva tendence vērojama arī atalgojuma struktūrā. Neskatoties uz to, ka minimālā alga iepriekšējos gados ir strauji augusi – par gandrīz 70% no aptuveni 256 eiro 2010. gadā līdz 430 eiro 2019. gadā, tomēr nodarbināto īpatsvars, kas saņem minimālo algu vai mazāku par to, ir samazinājies par 7,6 procentpunktiem. Savukārt nodarbināto īpatsvars, kas saņem vairāk par 1000 eiro, šajā laikā ir pieaudzis par vairāk nekā 24 procentpunktiem. 2019. gada 2. ceturksnī tādu bija aptuveni 2/5 no visiem nodarbinātajiem.

Kopš 2010. gada atalgojums ir audzis gan privātajā, gan sabiedriskajā sektorā. Vienlaikus pieaugums privātajā sektorā pēdējos gados ir bijis jūtami straujāks. Tas lielā mērā ir saistīts ar atšķirīgo darbaspēka pieprasījuma dinamiku starp sektoriem. Privātajā sektorā aizņemto darbvietu skaits kopš 2011. gada ir audzis par gandrīz 22%, bet sabiedriskajā sektorā – vien par 1,6 procentiem.

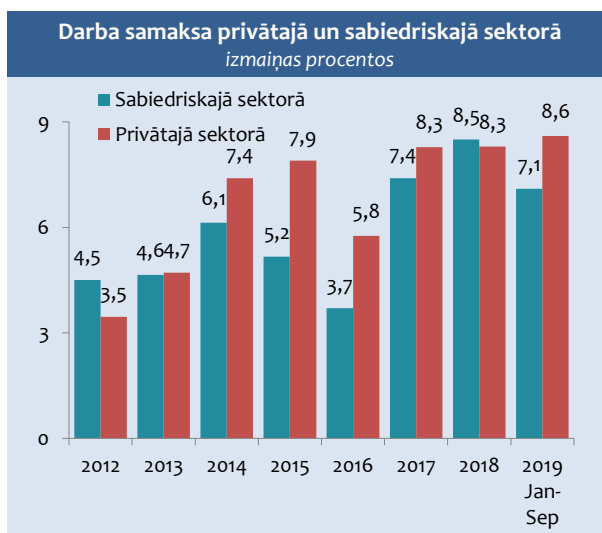
Jāatzīmē, ka 2018. gada budžetā vairāk nekā 90 milj. eiro tika novirzīti darba samaksas palielinājumam ārstniecības personām, kas atspoguļojās arī darba algas dinamikā kopumā sektorā.

Darba samaksa 2019. gada 3. ceturksnī, salīdzinot ar 2018. gada atbilstošo periodu, pieauga gandrīz visās tautsaimniecības pamatnozārēs. Straujākais atalgojuma pieaugums bija vērojams veselības aprūpē. Vidējās bruto algas pieaugums nozarē 2019. gada 3. ceturksnī sasniedz 15%, tomēr kopumā atalgojums nozarē joprojām tikai nedaudz pārsniedz vidējo līmeni tautsaimniecībā.

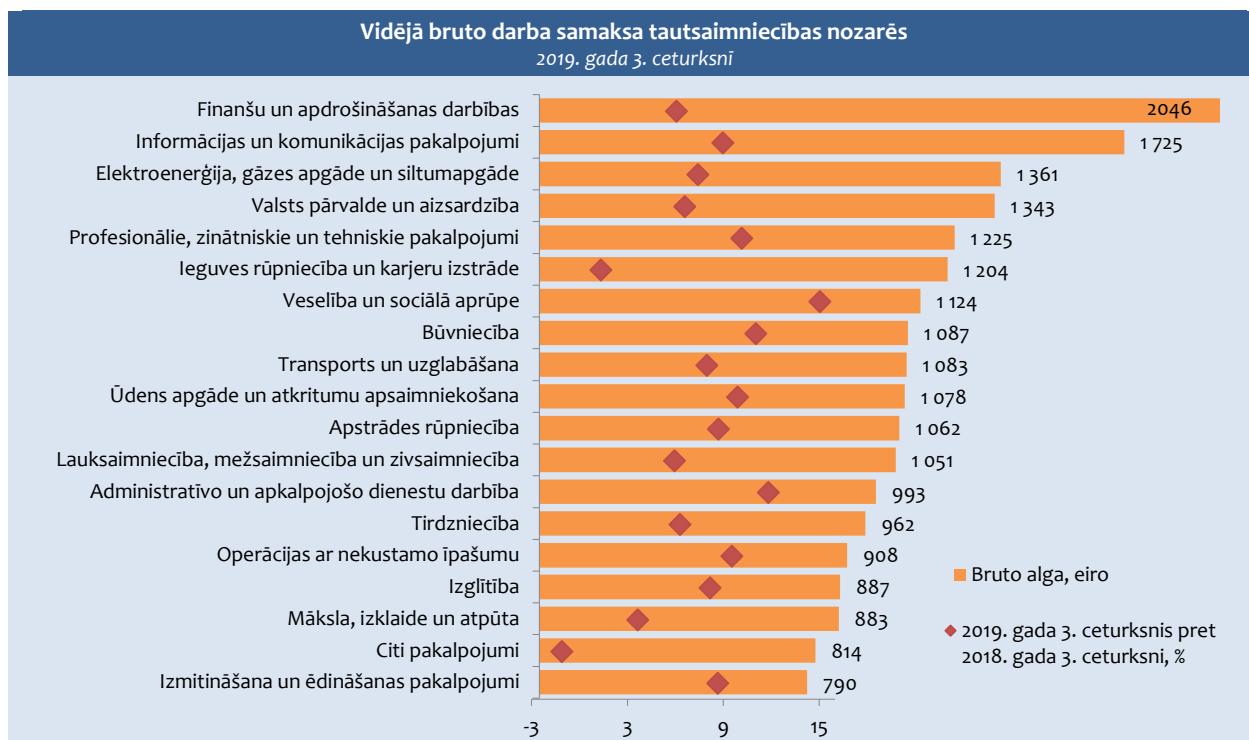
Vienlaikus darba algu samazinājums bija vērojams citos pakalpojumos – par 1,1%, pamatā sabiedrisko un politisko organizāciju darbībā (-2,7%).

Joprojām augstākais atalgojums 2019. gada 3. ceturksnī saglabājās finanšu pakalpojumu sektorā, gandrīz divkārt pārsniedzot vidējo atalgojuma līmeni tautsaimniecībā. Augsts atalgojuma līmenis saglabājās arī IKT pakalpojumos – vidēji 1725 eiro. Vienlaikus zemākais algu līmenis joprojām vērojams izmitināšanas un ēdināšanas nozarē.

7.8. attēls

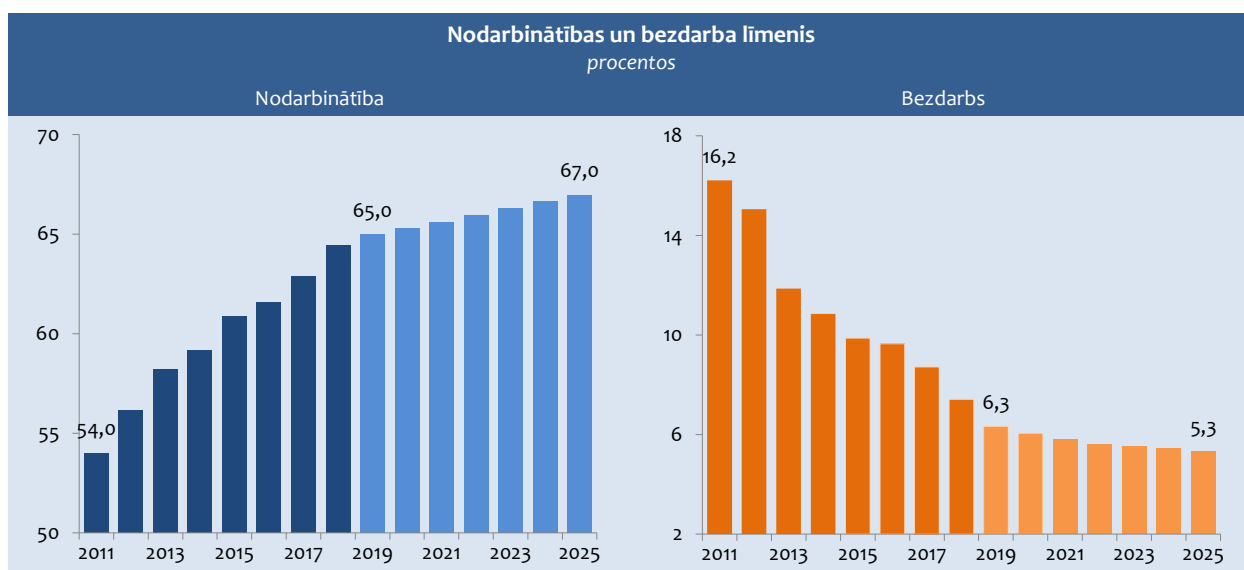
7.9. attēls

7.3. DARBA TIRGUS PROGNOZES

Darba tirgus prognozes līdz 2025. gadam izstrādātas atbilstoši vidēja termiņa ekonomikas izaugsmes prognozēm (skatīt 5. nodaļu).

7.10. attēls

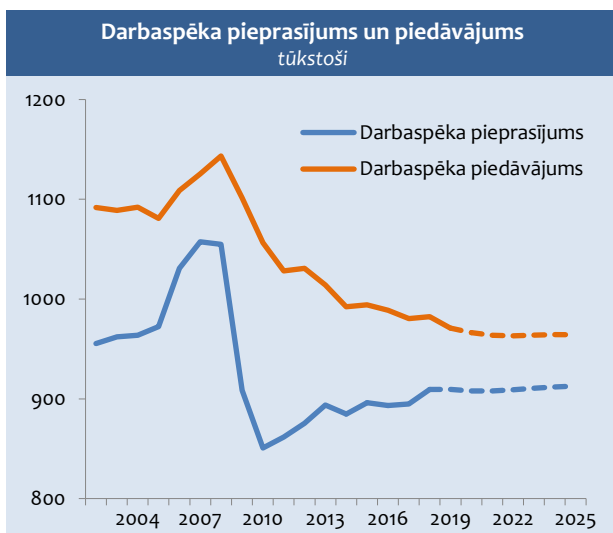

Neskatoties uz to, ka nākamajos gados ekonomikas izaugsme kļūs lēnāka, tomēr situāciju darba tirgū joprojām lielā mērā noteiks piedāvājuma puses faktori – demogrāfijas tendenču ietekmē krītošai darbaspēka piedāvājums, līdz ar to kopumā darba tirgū situācija joprojām saglabāsies saspringta. Sagaidāms, ka bezdarba līmenis 2020. gadā pietuvosies 6%, savukārt atsevišķos mēnešos tas var noslīdēt zem 6% atzīmes. Darba meklētāju skaits 2020. gadā varētu samazināties par aptuveni 3 tūkst., salīdzinot ar 2019. gadu, vidēji gadā noslīdot līdz 58 tūkst.

Ņemot vērā lēnāku ekonomikas izaugsmi, kā arī arvien augošo darbaspēka produktivitāti gandrīz visos tautsaimniecības sektoros, sagaidāms, ka 2020. gadā nodarbināto skaits kopumā varētu samazināties par vidēji 0,2% jeb aptuveni 1,5 tūkst., salīdzinot ar 2019. gadu. Vienlaikus, neskatoties uz nodarbināto skaita samazinājumu, turpinās palielināties iedzīvotāju nodarbinātības līmenis, ņemot vērā darbaspējīgo iedzīvotāju skaita samazinājumu. Kopumā nodarbinātības līmenis 2020. gadā, salīdzinot ar 2019. gadu, varētu palielināties par 0,3 procentpunktiem un vidēji gadā sasniegt 65,3% starp iedzīvotājiem vecumā no 15-74 gadiem. Kopumā nodarbināto skaits 2020. gadā varētu noslīdēt līdz aptuveni 908 tūkstošiem, un līdzīgā līmenī varētu noturēties līdz pat 2021. gadam.

Nodarbināto skaita pieaugums varētu atsākties 2021. gada otrajā pusē, līdz ar jaunā ES fondu perioda aizsākšanos. Kopumā vidējā termiņā (līdz 2025. gadam) nav sagaidāms būtisks darbaspēka pieprasījuma pieaugums, tā kā ekonomikas izaugsme lielā mērā balstīsies uz produktivitātes kāpumu. Tāpat straujāku nodarbinātības pieaugumu kavēs negatīvās demogrāfijas tendences – darbaspēka novecošanās, darba tirgus reģionālās disproporcijas, kā arī pieprasīto prasmju neatbilstība piedāvājumam.

7.11. attēls

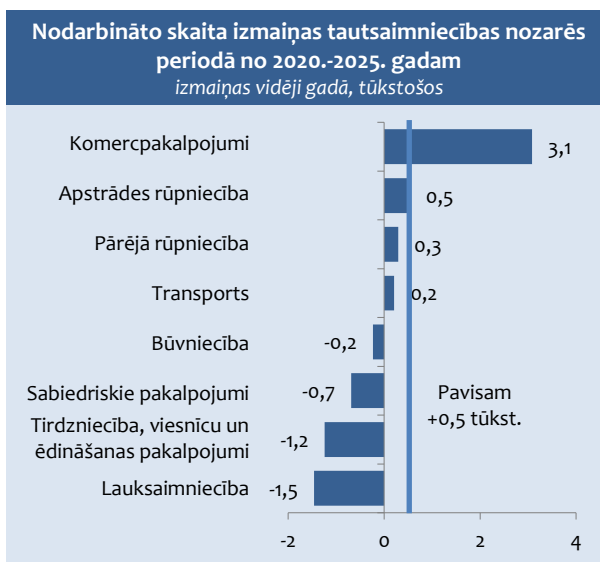
Sagaidāms, ka līdz 2025. gadam nodarbināto skaits kopumā varētu palielināties par gandrīz 4 tūkstošiem, salīdzinot ar 2019. gadu. Tādējādi 2025. gadā nodarbināto

iedzīvotāju skaits varētu sasniegt 913 tūkstošus, savukārt nodarbināto īpatsvars starp iedzīvotājiem vecumā no 15-74 gadiem palielināties līdz gandrīz 67 procentiem.

Vidējā termiņā turpinās samazināties arī bezdarbs un arvien izteiktāka kļūs darbaspēka nepietiekamības problēma. Kopumā līdz 2025. gadam bezdarba līmenis varētu samazināties līdz 5,3 procentiem.

Bezdarba un darbaspēka rezervju samazinājumu nākamajos gados lielā mērā noteiks darbaspējīgo iedzīvotāju skaita samazinājums, kā arī esošā darbaspēka novecošanās un izešana no darba tirgus. Neskatoties uz iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes līmeņa pieaugumu, ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaits laika posmā no 2020.-2025. gadam varētu sarukt par 6,6 tūkst. Saskaņā ar Ekonomikas ministrijas prognozēm iedzīvotāju skaits vecumā no 15-74 gadiem līdz 2025. gadam varētu samazināties par vairāk nekā 36 tūkst., salīdzinot ar 2019. gadu.

7.12. attēls

Raugoties nozaru griezumā, nozīmīgākais nodarbināto skaita pieaugums 2020. gadā varētu būt vērojams komercapkalpojuma sektorā – profesionālos, zinātniskos un tehniskos pakalpojumos, kā arī IKT pakalpojumos. Kopumā 2020. gadā sektorā nodarbināto skaits varētu pieaugt par gandrīz 4 tūkst. Līdz 2025. gadam nodarbināto skaits komercapkalpojumos varētu palielināties par vairāk nekā 18 tūkst., salīdzinot ar 2019. gadu.

Neliels nodarbināto skaita pieaugums nākamajos gados varētu atgriezties arī rūpniecības nozarēs. Kopumā apstrādes rūpniecībā nodarbināto skaits līdz 2025. gadam varētu palielināties par nelielu vairāk nekā 3 tūkst., salīdzinot ar 2019. gadu. Kopumā nodarbināto skaita pieaugums tradicionālajās tirgojamās nozarēs saglabāsies lēns, tā kā nozaru izaugsme galvenokārt būs balstīta uz produktivitātes pieaugumu, kam ir izšķiroša nozīme konkurētspējas nodrošināšanā.

Būtiskākais nodarbināto skaita samazinājums līdz 2025. gadam paredzams primārajā sektorā – galvenokārt lauksaimniecības un mežsaimniecības nozarē, kā arī tirdzniecībā un sabiedrisko pakalpojumu nozarēs.

Darbaspēka pieprasījuma samazinājums lauksaimniecības nozarē galvenokārt saistāms ar nozares efektivizāciju – lauksaimnieku kooperatīvu un lielo saimniecību veidošanos, sistematizētas ražošanas organizācijas ieviešanu, komplicētāku tehnoloģisko risinājumu ieviešanu ražošanas procesā.

Darbavietu automatizācija un nodarbināto skaita samazinājums sagaidāms arī tirdzniecības nozarē, ņemot

vērā ar vien plašāku pašapkalpošanās kases sistēmu, kā arī citu automatizētas tirdzniecības risinājumu ienākšanu nozarē. Kopumā līdz 2025. gadam nodarbināto skaits tirdzniecības nozarē varētu samazināties par gandrīz 11 tūkst., salīdzinot ar 2019. gadu.

Tāpat nodarbināto skaita samazinājums sagaidāms arī sabiedrisko pakalpojumu nozarēs, galvenokārt valsts pārvaldē un izglītībā. Kopumā nodarbināto skaits līdz 2025. gadam valsts pārvaldē varētu samazināties par 2,5 tūkst., savukārt izglītības nozarē – par 3,7 tūkst., salīdzinot ar 2019. gadu.

7.4. NODARBINĀTĪBAS POLITIKA

Vairāk un labākas kvalitātes darba vietu radīšana ir viens no galvenajiem ES nodarbinātības politikas mērķiem, definēts arī *Eiropa 2020 stratēģijā* (skatīt 8.1. nodaļu). Atbildība par nodarbinātības un sociālo politiku pirmām kārtām ir valstu valdību ziņā. ES finansējums atbalsta un papildina to centienus.

Latvijas izvirzītais kvantitatīvais mērķis *ES 2020 stratēģijas* īstenošanas kontekstā ir līdz 2020. gadam sasniegt nodarbinātības līmeni 20-64 gadu vecuma grupā 73% apmērā. Mērķis 2020. gadam tika sasniegts jau 2016. gadā. 2018. gadā nodarbinātības līmenis 20-64 gadu vecuma grupā sasniedza 76,8 procentus.

DARBA TIRGUS IZAICINĀJUMI UN POLITIKAS VIRZIENI

Ņemot vērā negatīvās demogrāfijas tendences, galvenie Latvijas darba tirgus un arī ekonomikas izaicinājumi ir saistāmi ar darbaspēka novecošanos un darbaspēka (atbilstošas kvalifikācijas darbinieku) trūkumu faktiski visās tautsaimniecības nozarēs. Darba roku trūkums var kļūt par izaugsmi kavējošu faktoru. Darba tirgus prognozes rāda, ka darbaspēka pieejamības jautājumi kļūs arvien aktuālāki (skatīt 7.3. nodaļu).

Jāņem vērā, ka demogrāfisko situāciju Latvijā galvenokārt ietekmē iedzīvotāju ekonomiskā migrācija, līdz ar to, lai mainītu migrācijas plūsmas, ir nepieciešami jūtami uzlabojumi Latvijas darba tirgū. Tāpat būtiski ir pasākumi dzimstības veicināšanai. Taču demogrāfijas tendenču maiņa jūtamu ietekmi var dot tikai ilgtermiņā, līdz ar to vidējā termiņā un īstermiņā svarīgi ir pasākumi darbaspēka pieejamības veicināšanai caur izglītības piedāvājumu, aktīviem darba tirgus pasākumiem (iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes sekmēšana), pārdomātu darbaspēka migrācijas politiku, tostarp atbalstu reemigrācijai. Vienlaikus jāuzsver, ka Latvijas ekonomiskās izaugsmes ilgtspēja nevar būt saistīta ar lēta darbaspēka piesaisti no trešajām valstīm.

Darba tirgus neatbilstības saasina arī izteiktās darba tirgus reģionālās atšķirības. Jaunās darbavietas galvenokārt veidojas ekonomiski aktīvākajos reģionos un lielajās pilsētās, savukārt lielākais darba meklētāju skaits ir mazāk attīstītos reģionos. Reģistrētais bezdarba līmenis Latgales reģionā joprojām ir gandrīz četras reizes augstāks nekā Rīgas reģionā, kur izvietotas vairāk nekā 4/5 no visām vakancēm. Nākamajos gados reģionālās atšķirības var būtiski kavēt sabalansētu darba tirgus attīstību. Savukārt darba tirgus reģionālo izlīdzināšanos kavē zemā darbaspēka reģionālā mobilitāte jeb spēja operatīvi mainīt darba un dzīves vietu.

Nodarbinātības veicināšanai plānoti un īstenoti politikas virzieni gan darbaspēka piedāvājuma, gan darbaspēka pieprasījuma pusē. Latvijas nodarbinātības politikas galvenie elementi:

- darbaspēka pieprasījuma puses veicināšana – ekonomisko aktivitāšu un uzņēmējdarbības stimulēšana, t.sk. darbaspēka nodokļu samazināšana, cīņa ar nedeklarēto nodarbinātību, valsts sniegtie netiešie un tiešie atbalsta pasākumi uzņēmējiem, pasākumi administratīvo šķēršļu mazināšanai, biznesa inkubatori u.c. (skatīt 9.-11. nodaļu);
- darbaspēka piedāvājuma puses stiprināšana – bezdarbnieku un bezdarba riskam pakļauto personu konkurētspējas palielināšana darba tirgū, t.sk. prasmju pilnveidošana atbilstoši darba tirgus vajadzībām, mūžizglītības pasākumi, konsultācijas uzņēmējdarbības uzsākšanai u.tml.;
- darbaspēka piedāvājuma un pieprasījuma pielāgošanas procesa veicināšana, t.sk. izglītības sistēmas pilnveidošana, darba devēju organizāciju iesaiste izglītības kvalitātes pilnveidošanā, darba tirgus pieprasījuma un piedāvājuma atbilstības prognozēšana, darba tirgus dalībnieku, t.sk. skolēnu un studentu izglītošana darba tirgus un karjeras jautājumos.

Nodarbinātības politikas ieviešanā nozīmīgs elements ir **sociālais dialogs**. LDDK un LBAS ir iesaistītas sociālā dialoga nodrošināšanā kā valsts, tā reģionālā un sektoru līmenī. Nodarbinātības partnerībā iekļaujas arī citi sadarbības partneri, tostarp Latvijas pašvaldības un Latvijas Pašvaldību savienība.

Lai veicinātu izmaiņas darba tirgū, nodrošinot tautsaimniecībai nepieciešamos speciālistus, tādējādi sekmējot ekonomikas izaugsmi, darbu turpina 2016. gadā izveidotā **Nodarbinātības padome** trīs ministru (ekonomikas, izglītības un zinātnes un labklājības) sastāvā. Padomes mērķis ir saskaņot starpresoru sadarbību darba tirgus reformu plānošanā, ieviešanā un uzraudzībā un tādējādi mazināt neatbilstības darba tirgū. Īpašu uzmanību Nodarbinātības padome ir pievērsusi jautājumiem par ieguldījumu cilvēkkapitālā un darbaspēka (īpaši mazkvalificētā darbaspēka) prasmju attīstībai. Padome ir vienojusies prioritārajos pārkārtos ietvert:

- ilgtspējīgas un visaptverošas pieaugušo izglītības sistēmas izveidošanu;
- modernu un kvalitatīvu vispārējo izglītību;
- studējošo skaita pieaugumu STEM virzienos;

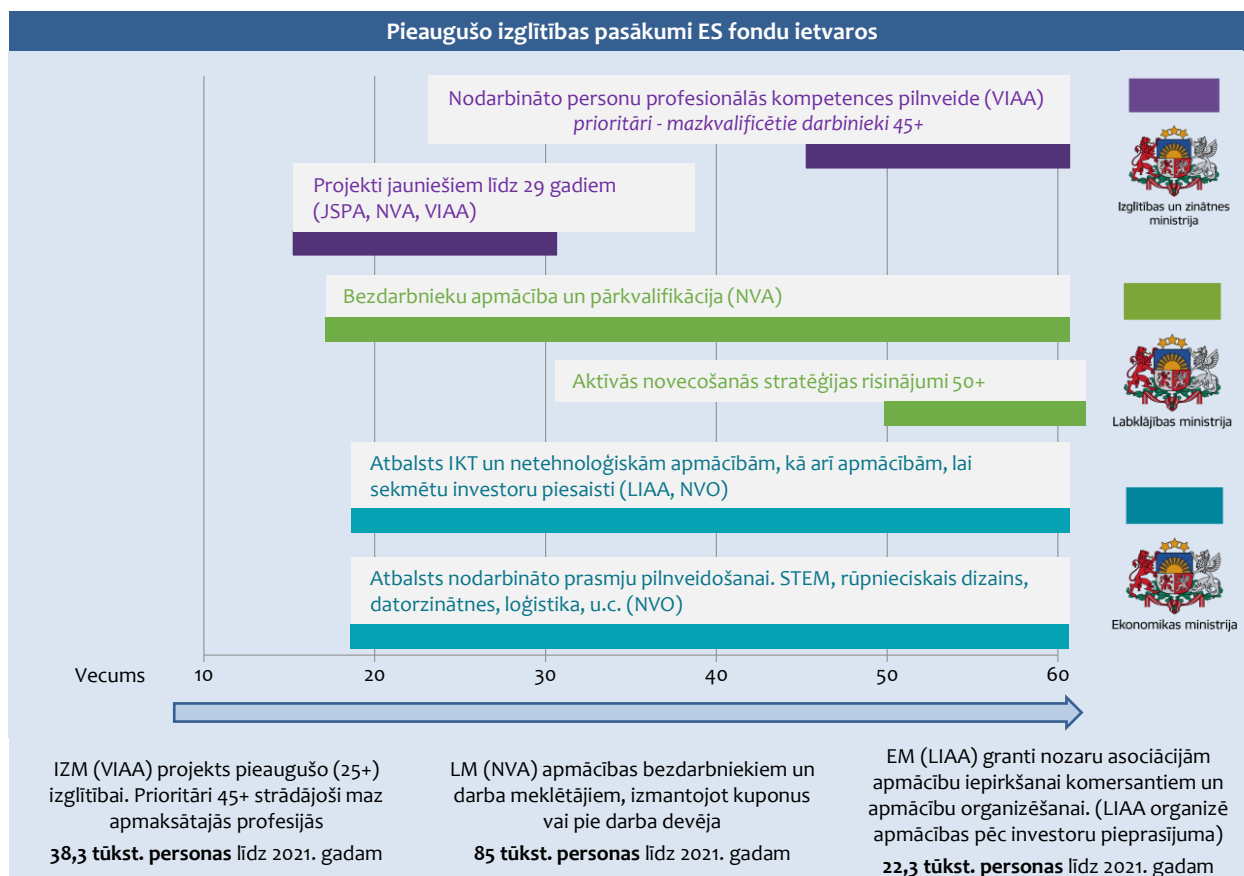
- darba devēju aktīvāku iesaisti izglītības piedāvājuma veidošanā;
- jauniešu prasmju un nodarbinātības uzlabošanu.

2019. gada oktobrī padome vienojās uzņemties darba tirgus apsteidzošo pārkārtos sistēmas stratēģiskā koordinatora lomu, lai nodrošinātu saskaņotāku visu iesaistīto pušu sadarbību darba tirgus pārmaiņu paredzēšanā un nepieciešamo pārkārtos ieviešanā, tādējādi dodot iespējas sabiedrībai savlaicīgāk pielāgoties paredzamajām izmaiņām (informāciju par darba tirgus apsteidzošo pārkārtos sistēmu skatīt 7.1.ielikumā).

PIEAUGUŠO IZGLĪTĪBA

Nemot vērā, ka izmaiņas formālajā izglītībā jūtam ietekmi dod ilgtermiņā, liela nozīme darba tirgus neatbilstību mazināšanā, situācijā, kad pieejamais darbaspēks sarūk, ir pieaugušo (darbaspēka) izglītībai. Tomēr iedzīvotāju iesaiste pieaugušo izglītībā ir divas reizes zemāka nekā Latvijas politikas plānošanas dokumentos noteiktais mērķis – līdz 2020. gadam sasniegt 15% iedzīvotāju vecumā no 25-64 gadiem iesaisti pieaugušo izglītības pasākumos.

7.13. attēls

Kopš 2017. gada strādājošajiem ir iespēja paaugstināt savu profesionālo kompetenci un konkurētspēju, piesakoties mācībām VIAA īstenotā ES fondu pieaugušo izglītības projekta *Nodarbināto personu profesionālās kompetences pilnveide* ietvaros. 2019.gada jūnijā noslēdzās 4. pieteikšanās kārtā, kurā mācībām pieteicās vairāk kā 14 tūkst. iedzīvotāju. Visvairāk pieteikumu saņemts mācībām IKT un elektronisko un optisko iekārtu ražošanas nozarē, kā arī mūžizglītības kompetencēs. Šajā kārtā, pēc mācību grupu nokomplektēšanas, mācības uzsākuši vairāk kā 9 tūkst. personu.

Kopumā līdz 2019. gada novembrim mācībās iesaistīti 26,4 tūkst. cilvēku, no kuriem mācības jau pabeiguši gandrīz 17 tūkst. personu. Nākamo pieteikšanās kārtu plānots izsludināt 2020.gada pirmajā pusē.

Ekonomikas ministrijā ir izstrādāta valsts atbalsta programma uzņēmumu nodarbināto apmācībām un prasmju pilnveidošanai pēc darba devēju pieprasījuma gan tehnoloģisko, gan netehnoloģisko inovāciju ieviešanai:

- *Atbalsts nodarbināto apmācībām (tehnoloģiskās apmācības).* Pasākuma mērķis ir nodrošināt komersantus ar atbilstošas kvalifikācijas darbaspēku, kas sekmētu darba ražīguma pieaugumu un jaunu vai uzlabotu produktu un tehnoloģiju izstrādi un ieviešanu. Plānotas divas projektu atlases kārtas. Kopējais ERAF finansējums ir 18 milj. eiro. 2016. gada pavasarī apstiprināti 10 pirmās atlases kārtas projekti, kurus īsteno 10 lielākās nozaru asociācijas, kuras pārstāv kādu no apstrādes rūpniecības apakšnozarēm, IKT nozari vai izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumu nozari. Pirmās atlases kārtas ieviešanas termiņš ir 2022. gada 31. decembris. Līdz 2019. gada 4. ceturksnim kopumā

apmācītas 11,7 tūkst. nodarbinātās ne-unikālās personas 606 komersantiem. Otrā atlases kārtā izsludināta 2019. gada oktobrī, paredzot ERAF investīcijas biedrībām un nodibinājumiem, kas pārstāv apstrādes rūpniecības, IKT nozari vai ir starptautisko biznesa pakalpojumu centri. Ieviešanu plānots uzsākt 2020. gadā un īstenot līdz 2022. gada 31. decembrim;

- *Atbalsts IKT un netehnoloģiskām apmācībām, kā arī apmācībām, lai sekmētu investoru piesaisti (netehnoloģiskās apmācības).* Pasākums ir izstrādāts, lai veicinātu pašnodarbināto personu, kā arī komersantu produktivitāti un darba efektivitāti, paaugstinot to darbinieku kvalifikāciju un prasmes IKT jomā, nodrošinātu komersantus ar atbilstošas kvalifikācijas darbaspēku, sekmējot netehnoloģisko inovāciju (produktu, procesu, mārketinga vai organizācijas) ieviešanu komersantos, kā arī nodrošināt atbalstu apmācībām, veicinot investoru piesaisti valstij. ERAF finansējums ir 6,9 milj. eiro. 2016. gadā apstiprināti 3 projekti, kurus īsteno LTRK, LIKTA un LIAA. Programmas ieviešanas termiņš ir 2020. gada 31. decembris. Līdz 2019. gada 4. ceturksnim kopumā apmācītas 4,2 tūkst. nodarbinātās ne-unikālās personas 943 komersantiem.

Savukārt Nodarbinātības valsts aģentūras (NVA) īstenotajos prasmju pilnveides pasākumos bezdarbniekiem un darba meklētājiem kopumā 2018. gadā bija iesaistīti 49,4 tūkst. personu.

Kvalitatīva izglītības piedāvājuma nodrošināšanā pieaugušajiem nozīmīga loma ir gan izglītības pakalpojuma sniedzējiem (izglītības iestādēm), gan arī darba devējiem.

7.1. ielikums

Darba tirgus apsteidzošo pārkārtojumu sistēma (DTAPS)

Latvijas tautsaimniecība nākamajās dekādēs saskarsies ar būtiskām strukturālajām izmaiņām. Lai sagatavotos un pielāgotos izmaiņām, ir nepieciešams veikt apsteidzošus pārkārtojumus darba tirgū.

2019.gada maijā noslēdzās pēc Ekonomikas ministrijas pasūtījuma īstenots pētījums *Darba tirgus apsteidzošo pārkārtojumu sistēmas izveides iespējas un vidēja un ilgtermiņa darba tirgus prognožu sasaiste ar rīcībpolitiku*. Pētījumu veica SIA "AC Konsultācijas".

Pētījuma mērķis bija izpētīt un pilnveidot esošo darba tirgus apsteidzošo pārkārtojumu sistēmu (turpmāk - DTAPS), lai nodrošinātu savlaicīgāku un saskaņotāku valsts institūciju un nevalstisko organizāciju savstarpējo sadarbību darba tirgus pārmaiņu paredzēšanā un nepieciešamo pārkārtojumu ieviešanā, tostarp – paplašināt vidēja un ilgtermiņa darba tirgus prognožu izmantošanu rīcībpolitikas veidošanā. Rezultātā paredzams mazināts darbaspēka iztrūkums, jo iespējami savlaicīgi tiktu mazinātas neatbilstības darba tirgū. Darbaspēks būtu atbilstošāks nākotnes darba tirgus vajadzībām.

Galvenie Latvijā veicamie DTAPS uzlabojumi ir saistīti ar institucionālās sadarbības stiprināšanu un DTAPS īstenošanā iesaistīto institūciju organizatoriskā sadarbības modeļa izveidi, Ekonomikas ministrijas izstrādāto darba tirgus prognožu pilnveidi un pieejamību, kā arī izglītības satura pielāgošanu darbu tirgū nepieciešamajam pieprasījumam.

Ar DTAPS saistīti jautājumi pārrunāti 2019.gada oktobra Nodarbinātības padomes sēdē, kurā tika lemts arī par DTAPS koordinators funkciju uzņemšanos.

Ekonomikas ministrija sadarbībā ar Nodarbinātības valsts aģentūru turpina darbu pie darba tirgus prognožu tiešsaistes atspoguļošanas platformas izveides. Paredzams, ka platforma nodrošinās darba tirgus prognožu pieejamību plašākam interesentu lokam. Šobrīd Ekonomikas ministrijas izstrādātās vidēja un ilgtermiņa darba tirgus prognozes pieejamas informatīva ziņojuma formātā.

Izstrādātas un Ekonomikas ministrijas tīmekļa vietnē pieejamas *Vadlinijas vidēja un ilgtermiņa darba tirgus prognožu interpretācijai un izmantošanai*. Tas ir informatīvs materiāls, paredzēts galvenokārt karjeras konsultantiem, kura mērķis ir sniegt informāciju un norādes, kā saprast, interpretēt un ņemt vērā Ekonomikas ministrija vidēja un ilgtermiņa darba tirgus prognozes.

DARBASPĒKA IEKŠĒJĀ MOBILITĀTE

Darbaspēka pieejamību teritorijās ar lielāku ekonomisko aktivitāti kavē kvalitatīvu mājokļu pieejamība iedzīvotājiem ar vidējiem ienākumiem. Sadarbības ietvaros ar OECD, izvērtējot ārvalstu labo praksi, tiks izstrādāti priekšlikumi efektīviem atbalsta instrumentiem mājokļu pieejamības nodrošināšanai Latvijā.

Kvalificēta darbaspēka piesaisti reģioniem veicina kopš 2018. gada marta jaunajiem augstas kvalifikācijas speciālistiem pieejamais valsts atbalsts mājokļa iegādei ALTUM mājokļu garantijas programmas ietvaros (detalizētāku informāciju par pasākumiem skatīt 14. nodaļā par mājokļu politiku).

Bez tam reģionālās mobilitātes atbalsts ir pieejams arī aktīvo nodarbinātības pasākumu ietvaros. Tostarp, lai risinātu reģionālā bezdarba izaicinājumus, darba devēju nodarbinātām personām pirmos četrus mēnešus pēc darba tiesisko attiecību uzsākšanas iespējams saņemt finansiālu atlīdzību transporta un dzīvojamās telpas īres izdevumu segšanai.

VIEDĀ IMIGRĀCIJA

Augsti kvalificētu speciālistu trūkums, kas jau šobrīd vērojams virknē uzņēmumu, īpaši zināšanu un tehnoloģiju ietilpīgās nozarēs, ierobežo Latvijas ekonomikas izaugsmi, uzņēmumu produktivitātes pieaugumu un investīciju piesaisti, un līdz ar to arī labi apmaksātu darba vietu veidošanos. Augsti kvalificēta darbaspēka iztrūkuma mazināšana ir izvirzīta par vienu no valdības un Ekonomikas ministrijas prioritātēm. Viedās imigrācijas politikas mērķis ir veicināt augsti kvalificētu profesionāļu piesaisti no trešajām valstīm. Jāuzsver, ka aktivitātes viedās imigrācijas veicināšanai nav vērstas uz darbaspēka no trešajām valstīm imigrācijas ierobežojumu atcelšanu vai atvieglošanu kopumā, bet gan uz procesu uzlabošanu, lai nepieciešamības gadījumā Latvijas darba devējs spētu piesaistīt kvalificētus darbiniekus pēc iespējas īsākā laikā. Tā piemēram, saīsināts minimālais brīvas darba vietas pieteikšanas termiņš no mēneša uz 10 darba dienām, ja darba devējs vēlas ārzemnieku no trešās valsts uzaicināt saistībā ar nodarbinātību.

Lai nodrošinātu IKT nozares attīstību un apmierinātu citu nozaru pieprasījumu pēc IKT speciālistiem, Ekonomikas ministrija mērķtiecīgi veidojusi trīspusēju sadarbību starp valsts pārvaldes iestādēm, vadošajiem IKT uzņēmumiem un augstākās izglītības pārstāvjiem, lai Latvijā izveidotu inovatīvu studiju programmu IKT jomā. Baltijas IT izcilības bakalaura studiju programmu izveidojusi Latvijas Universitāte un Rīgas Tehniskā universitāte (RTU) sadarbībā ar Bufalo Universitāti (ASV), un to koordinē RTU Rīgas Biznesa skola. Pirmajā, 2019. gadā studijas šajā programmā uzsāka 22 jaunieši.

Izveidota arī vienota IT izglītības platforma "Baltijas IT sabiedrība" jeb BITS. Platforma apkopos IT izglītības programmas, lai sekmētu jaunu starptautiskam tirgum gatavu IT profesionāļu sagatavošanu Latvijā

REMIGRĀCIJA

Viens no risinājumiem darbaspēka trūkuma Latvijā mazināšanai ir sekmēt ārvalstīs dzīvojošo iedzīvotāju atgriešanos. Svarīgs faktors remigrācijas veicināšanā ir labi atalgotu darba piedāvājumu esamība. Taču tikpat būtiski ir arī jautājumi, kas saistīti ar sociālajām garantijām, nodokļiem, darba vidi un kultūru, reintegrācijas atbalsta pasākumi, īpaši bērnudārzu un skolu pieejamība u.c. Vienlaikus nepieciešams arī veidot un uzturēt ciešāku saiti ar aizbraukušajiem un nodrošināt aktuālas informācijas pieejamību par darba un dzīves iespējām Latvijā.

2019. gada sākumā spēkā stājās *Diasporas likums*, kurā cita starpā ir noteikti konkrēti pasākumi remigrācijas veicināšanai un atbalstam.

Mērķtiecīgs remigrācijas atbalsta pasākums ir 2018. gadā VARAM sadarbībā ar plānošanas reģioniem izveidotais piecu reģionālo remigrācijas koordinātoru tīkls, nodrošinot vienu reģionālo koordinātoru katrā plānošanas reģionā. Potenciālajiem remigrantiem ir iespēja bez maksas saņemt reģionālā koordinātoru konsultāciju un atbalstu risinot sev aktuālus jautājumus, kas saistīti ar atgriešanos Latvijā konkrētā reģionā. Bez tam remigrantiem ir iespēja piedalīties projektu konkursā saimnieciskās darbības uzsākšanai vai attīstīšanai Latvijā. 2018. gadā uzņēmējdarbības atbalsta grantu saņēma 9 projekti. Maksimālais pieejamais finansējuma apmērs vienam projektam bija 9 tūkst eiro.

Lai savienotu ārzemēs dzīvojošos valstspiederīgos profesionāļus un uzņēmumus Latvijā, tostarp rosinot arī Latvijas darba devējus aktīvi iesaistīties remigrācijas veicināšanā, pēdējos gados aizsākušās arī privātas iniciatīvas, piemēram, Tele2 kustība *Latvija strādā*, izveidots *YourMove.lv* darba un informācijas portāls u.c.

AKTĪVIE NODARBINĀTĪBAS PASĀKUMI

Valsts politiku bezdarba samazināšanas un bezdarbnieku, darba meklētāju un bezdarba riskam pakļauto personu atbalsta jomā īsteno Nodarbinātības valsts aģentūra. Īstenotie aktīvie un preventīvie darba tirgus pasākumi sekmē iedzīvotāju ekonomisko aktivitāti un konkurētspēju darba tirgū.

Nozīmīgākie NVA īstenotie pasākumi:

- apmācību pasākumi – profesionālā apmācība, pārkvalifikācija un kvalifikācijas paaugstināšana, apmācība pie darba devēja, neformālā izglītības ieguve;
- pasākumi konkurētspējas paaugstināšanai;
- algotie pagaidu sabiedriskie darbi;
- pasākumi noteiktām personu grupām (subsīdētās darba vietas);
- pasākumi komercdarbības vai pašnodarbinātības uzsākšanai;
- pasākumi jauniešu nodarbinātības sekmēšanai;

- aktivizēšanas pasākumi ilgstošajiem bezdarbniekiem;
- atbalsts reģionālajai mobilitātei.

7.14. attēls

Ekonomiskās krīzes laikā sakarā ar būtisko bezdarba pieaugumu auga arī pieprasījums pēc aktīviem nodarbinātības pasākumiem. 2010. gadā aktīvos nodarbinātības pasākumos bija iesaistītas nepilni 300 tūkst. personu. Uzlabojoties darba tirgus situācijai, iesaiste

aktīvajos nodarbinātības pasākumos ir mazinājusies. 2018. gadā aktīvos nodarbinātības pasākumos iesaistītas 123,2 tūkst. personas (vienu personu var būt iesaistīta vairākās aktivitātēs). Samazinājies arī aktīvās darba tirgus politikas pasākumu finansējums no 91,1 milj. eiro 2010. gadā līdz 39,2 milj. eiro 2018. gadā.

Šobrīd īpaša uzmanība tiek pievērsta tām iedzīvotāju grupām, kurām atgriešanās darba tirgū ir visgrūtākā un nepieciešams mērķētāks atbalsts, lai veicinātu viņu ekonomisko aktivitāti un iekļaušanos darba tirgū. Tie ir ilgstošie bezdarbnieki, jaunieši, kuri nemācās un nestrādā, pirmspensijas vecuma bezdarbnieki, kā arī cilvēki ar invaliditāti.

Aktīvās darba tirgus politikas instrumentu un bezdarbniekiem sniegtā atbalsta pilnveidi paredz *Iekļaujošas nodarbinātības pamatnostādnes 2015.-2020. gadam*. Pamatnostādnēs iekļautie pasākumi ir vērsti uz iekļaujoša darba tirgus veidošanu, pilnvērtīgi izmantojot Latvijas cilvēkresursu potenciālu, tajā skaitā mazinot bezdarba sociālās sekas, atbalstot bez darba palikušo cilvēku atgriešanos darba tirgū un sociālās atstumtības riskam pakļauto grupu pārstāvju pēc iespējas ilgu noturēšanos darba tirgū, kā arī uzlabojot darbavietu kvalitāti.

2019. gada aprīlī noslēdzās OECD pētījums "Cilvēku sasaiste ar darbavietām: Latvija", kurā analizēti Latvijas īstenotie aktīvie darba tirgus politikas pasākumi, kā arī sniegts OECD ekspertu redzējums par aktīvās darba tirgus politikas pilnveidi. Pētījuma rezultātus paredzēts izmantot, lemjot par pasākumu efektivitātes uzlabošanu.

II DAĻA. EKONOMISKĀS POLITIKAS PRIORITĀTES

8. LATVIJAS IEKĻAUŠANĀS ES EKONOMISKAJĀ UN STRUKTŪRPOLITIKĀ

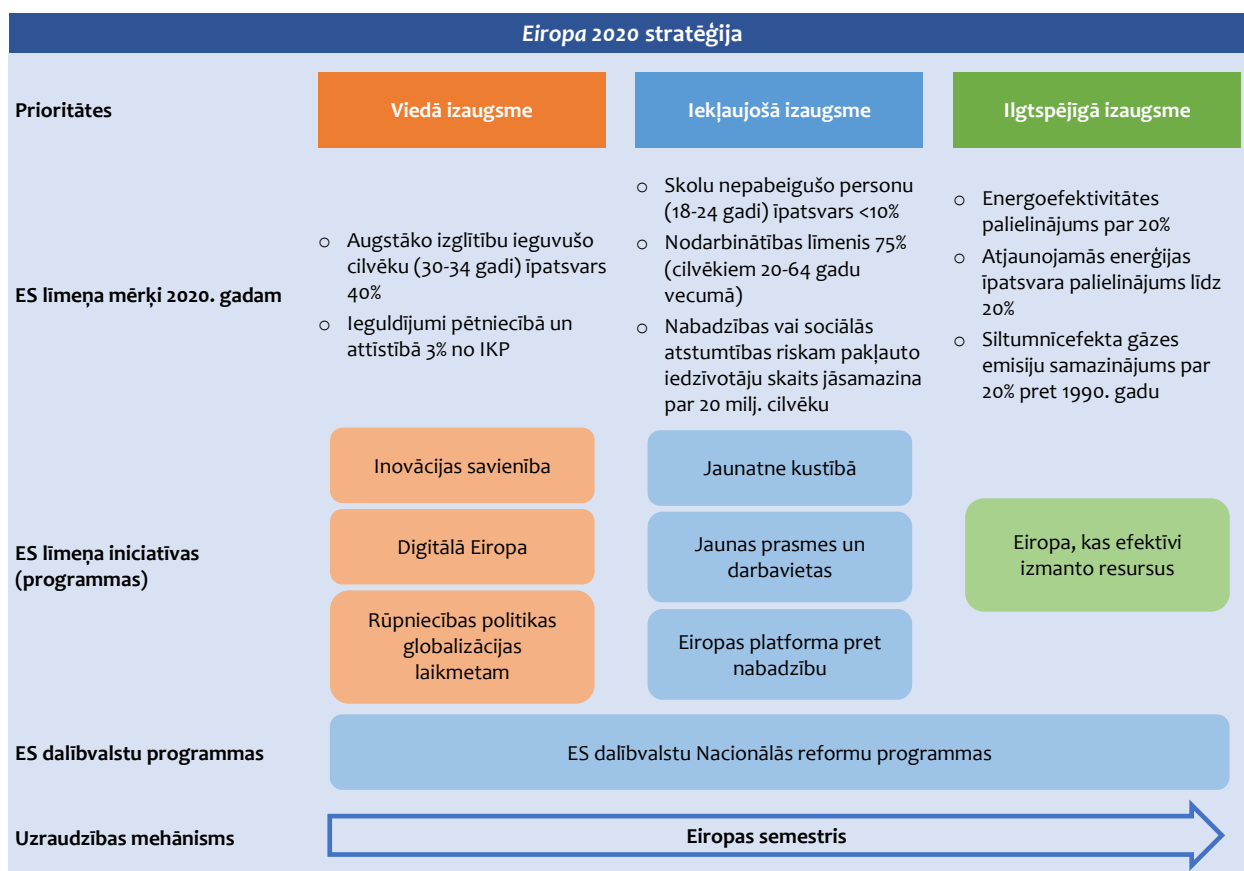
8.1. EIROPAS SEMESTRIS

2010. gada 3. martā Eiropas Komisija (EK) publicēja komunikāciju *Eiropa 2020: stratēģija gudrai, ilgtspējīgai un iekļaujošai izaugsmei* (turpmāk – *Eiropa 2020 stratēģija*). 2010. gada 17. jūnijā Eiropadome formāli apstiprināja *Eiropa 2020 stratēģiju* (skat. 8.1. attēlu) un tās galvenos elementus: ES līmeņa kvantitatīvos mērķus 2020. gadam, Integrētās vadlīnijas (tiek izstrādātas saskaņā ar *Līguma par ES darbību* 121. un 148. pantu, satur galvenos ekonomiskās un nodarbinātības politikas virzienus, kā arī kalpo par pamatu ES dalībvalstu *Nacionālo reformu programmu* izstrādei). Balstoties uz pieņemto *Eiropa 2020 stratēģiju*, ES dalībvalstīm ir pienākums katru gadu pavasarī izstrādāt un līdz aprīļa vidum iesniegt EK *Nacionālās reformu*

programmas vienlaicīgi ar *Stabilitātes* vai *Konverģences programmu* (tiek izstrādātas un īstenotas *Stabilitātes un izaugsmes pakta* prasību izpildei).

ES līmenī tiek veikta abu programmu daudzpusējā uzraudzība (*multilateral surveillance*), uz kuru balstoties EK ir tiesības izteikt brīdinājumu (*policy warning*), ja kādas ES dalībvalsts ekonomiskā politika neatbilst ES *Integrētajām vadlīnijām* un ES līmenī nospraustajiem mērķiem. Nacionālajām reformu programmām ir arī saikne ar ES budžetu, jo liela daļa no to pasākumiem tiek līdzfinansēta no ES budžeta.

8.1. attēls

Lai nodrošinātu Eiropa 2020 stratēģijas un ES dalībvalstu augstākminēto nacionālo programmu īstenošanu, kā arī piedāvātu ES dalībvalstīm ikgadējās rekomendācijas,

2011. gada 1. janvārī tika ieviests ikgadējais ES ekonomiskās politikas īstenošanas uzraudzības instruments – Eiropas semestris (skat. 8.2. attēlu).

8.2. attēls

Eiropas semestra process							
Eiropas semestris: ES un dalībvalstu partnerība							
	Novembris-februāris	Marts	Aprīlis	Maijs	Jūnijs	Jūlijs	Septembris-oktobris
Eiropas Komisija	Ziņojums par izaugsmi un Brīdināšanas mehānisma ziņojums Rekomendāciju publicēšana Eirozonai	EK Ziņojumi par ES dalībvalstīm		EK priekšlikums ES Padomes rekomendācijām ES dalībvalstīm			Pārskats ES līmenī
Eiropadome / ES Padome	Diskusijas				Rekomendāciju apspriešana	Rekomendāciju apstiprināšana	
Eiropas Parlaments	Diskusijas						
Dalībvalstis		Nacionālo reformu programmu un Stabilitātes vai Konverģences programmu apstiprināšana un iesniegšana EK					Lēmumi nacionālajā līmenī

Eiropas semestris sākas katru gadu novembrī, kad EK publicē galvenos dokumentus, ar kuru izvērtēšanu sākas nākošā gada Eiropas semestris, un tie ir **Ziņojums par izaugsmi (Annual Growth Survey)**, **Brīdināšanas mehānisma ziņojums (Alert Mechanism Report)**, **Vienotā nodarbinātības ziņojuma projekts (Draft Joint Employment Report)** un **EK priekšlikums ES Padomes rekomendācijām Eirozonai**. Augstākminētajos dokumentos EK izvērtē esošo ekonomisko situāciju ES kopumā, virzību uz Eiropa 2020 stratēģijas mērķu sasniegšanu un piedāvā ekonomiskās politikas prioritātes nākamajam gadam. Šie dokumenti kalpo par pamatu tālākajām diskusijām starp ES dalībvalstīm un EK dažādās ES Padomes sanāksmēs.

2019. gada 17. decembrī EK publicēja **2020. gada Eiropas semestra "rudens pakotnes"** dokumentus. Atšķirībā no iepriekšējo gadu Eiropas semestra "rudens pakotnes" dokumentiem šogad, ņemot vērā arī jaunās EK prioritātes, ir daži jauninājumi. **Ikgadējais Ziņojums par izaugsmi** ir pārsaukts par **Ikgadējo ilgtspējīgas izaugsmes stratēģiju**. Starp jauninājumiem ir arī ANO ilgtspējīgas attīstības mērķu integrēšana Eiropas semestrī un to ikgadējā izpildes uzraudzība, kā arī **Ziņojuma par ES Vienotā tirgus darbību** publicēšana. Līdzīgi kā iepriekšējos gados arī šogad Eiropas semestra "rudens pakotne" iekļauj **Agrinās brīdināšanas mehānisma ziņojumu**, **Vienotā nodarbinātības ziņojuma projektu** un **EK priekšlikumus ES Padomes rekomendācijām Eirozonai**.

2020. gada Ikgadējā ilgtspējīgas izaugsmes stratēģijā EK piedāvā koncentrēties turpmāk uz četrām savstarpēji saistītām un pastiprinošām dimensijām:

- vides ilgtspēja;
- produktivitātes pieaugums;
- sociālais taisnīgums;
- makroekonomiskā stabilitāte.

Pēc EK domām, turpmāk ES un ES dalībvalstu līmenī būtu jākoncentrējas uz strukturālo reformu īstenošanu un ieguldījumu veikšanu augstākminētajās dimensijās.

2020. gada Agrinās brīdināšanas mehānisma ziņojums (skat. 6.8. nodaļu) līdzīgi kā iepriekšējie ziņojumi balstās uz makroekonomiskās sabalansētības raksturojošo rādītāju analīzi. Tas arī norāda uz tām ES dalībvalstīm, kurām ir makroekonomiskās nesabalansētības nosaka, ka par šīm ES dalībvalstīm EK gatavos **Padziļinātos vērtējumus**. Saskaņā ar **2020. gada Agrinās brīdināšanas mehānisma ziņojumu** Latvijai nav konstatētas makroekonomiskās nesabalansētības, taču EK turpmāk pastiprināti analizēs un uzraudzīs Latvijā pieaugošās darbaspēka izmaksas, kas var nākotnē veicināt makroekonomiskās nesabalansētības risku parādīšanos. Trīspadsmit ES dalībvalstīm ir konstatētas makroekonomiskās nesabalansētības, un par tām EK plāno sagatavot **Padziļinātos vērtējumus**, kas tiks integrēti **Ziņojumos par ES dalībvalstīm**. Šīs ES dalībvalstis ir Bulgārija, Francija, Grieķija, Horvātija, Itālija, Īrija, Kipra, Nīderlande, Portugāle, Rumānija, Spānija, Vācija un Zviedrija.

EK priekšlikumā ES Padomes rekomendācijām Eirozonai Eirozonas dalībvalstis 2020.-2021. gadā tiek aicinātas īstenot pasākumus, lai panāktu iekļaujošu un ilgtspējīgu izaugsmi, kā arī palielinātu konkurētspēju. Tajā arī tiek aicināts īstenot katrā Eirozonas valstij atbilstošo fiskālo politiku, kā arī turpmāku fiskālās politikas koordināciju Eiropas ietvaros. EK rekomendācijās arī aicina panākt progresu Ekonomiskās un monetārās savienības padziļināšanā, proti, pabeigt *Banku savienības* un *Kapitāla tirgu savienības* izveidi, kā arī stiprināt eiro starptautisko lomu.

Vienotā nodarbinātības ziņojuma projektā ir atspoguļota EK analīze par nodarbinātības un sociālo situāciju ES. Savukārt *Ziņojums par ES Vienotā tirgus darbību* ietver EK analīzi par situāciju produktu un pakalpojumu tirgos.

Nākamais svarīgais Eiropas semestra elements ir ikgadējie EK *Ziņojumi par ES dalībvalstīm (Country Reports)*, kas tiek publicēti februāra beigās (skat. 8.1. ielikumu). Šajos ziņojumos EK atspoguļo savu vērtējumu par situāciju katrā ES dalībvalstī, īstenoto strukturālo reformu un ES Padomes rekomendāciju progresu. Šie ziņojumi veido pamatu ES dalībvalstu nacionālo programmu izstrādei

8.1. ielikums

EK 2019. gada Ziņojums par Latviju (2019 Country Report Latvia)

2019. gada Ziņojumā par Latviju ir izvērtēta Latvijas tautsaimniecības attīstība un perspektīvas, ņemot vērā EK 2018. gada 21. novembrī publicēto Ikgadējo izaugsmes ziņojumu, ar kuru tika uzsākts 2019. gada Eiropas semestris. Tāpat arī 2019. gada Ziņojumā par Latviju ir apskatīta rīcība dažādās politikas jomās kopš 2018. gada vidus, sevišķi saistībā ar valsts sasniegto progresu 2018. gada ES Padomes rekomendāciju izpildē.

Latvija ir panākusi ierobežotu progresu 2018. gada ES Padomes rekomendāciju izpildē. Neliels progress ir panākts ar valsts pārvaldes efektivitātes uzlabošanu saistītajās jomās (piemēram, pieņemts Trauksmes cēlēju aizsardzības likums, uzlabots maksātspējas process), uzlabota veselības aprūpes pieejamība un kvalitāte, uzlabota profesionālās izglītības un apmācības atbilstība darba tirgus prasībām (piemēram, ieviestas darba vidē balstītas mācības). Ierobežots progress panākts attiecībā uz darbaspēka nodokļu sloga mazināšanu, īpaši cilvēkiem ar zemiem ienākumiem. Saskaņā ar EK vērtējumu progress nav panākts minimālo ienākumu pabalstu adekvātuma uzlabošanā.

2019. gada Ziņojumā par Latviju konstatētas arī problēmas un izaicinājumi:

- paredzams, ka kapitāla nodokļu īpatsvars samazināsies, savukārt nodokļu slogs zemajām algām pēc nodokļu reformas joprojām ir liels;
- neraugoties uz to, ka nerezidenti krasi samazināja noguldījumus bankās, ir nepieciešami uzlabojumi Latvijas stratēģijā cīņai pret nelikumīgi iegūto līdzekļu legalizēšanu, lai kontrolētu atlikušos banku riskus;
- izglītības sistēma saskaras ar problēmu apvienot resursus, vienlaikus uzlabojot kvalitāti un efektivitāti;
- Latvijas darba tirgus rādītāji kopumā ir pozitīvi, bet nodarbinātības apstākļi dažādos reģionos un prasmju līmeņos atšķiras;
- sociālie pabalsti joprojām ir salīdzinoši zemi;
- zems publisko izdevumu līmenis veselības aprūpei un neveselīga dzīvesveida izvēle ir galvenie iemesli iedzīvotāju sliktajai veselībai;
- Latvija ļoti maz iegulda pētniecībā un attīstībā (P&A);
- labākai iekšējai darbaspēka mobilitātei ir izšķiroša nozīme ekonomikas izaugsmē ārpus Rīgas. Pārceļšanos darba dēļ uz vietām ārpus galvaspilsētas reģiona apgrūstina īres mājokļu trūkums;
- Latvija ir tuvu tam, lai sasniegtu atjaunojamo energoresursu enerģijas mērķi 2020.gadam, taču ir jāiegulda lielākas pūles, lai uzlabotu energoefektivitāti;
- atkritumu pārstrādes īpatsvars Latvijā ir zems, un pēdējos gados progress ir bijis mazs. Latvija lielāko daļu sadzīves atkritumu joprojām apglabā poligonos;
- Latvija ir nedaudz uzlabojusi savu rezultātu korupcijas uztveres indeksā, taču korupcija joprojām tiek uzskatīta par problēmu.

Saskaņā ar Eiropas semestra procesu (skat. 8.2. attēlu) ES dalībvalstīm katru gadu ir jāizstrādā un līdz aprīļa vidum jāiesniedz EK nacionālās programmas (*Nacionālā reformu programma*, *Stabilitātes* vai *Konverģences programma*).

Latvijas nacionālā reformu programma „Eiropa 2020” stratēģijas īstenošanai (Latvijas NRP) tika apstiprināta 2011. gada 26. aprīlī MK vienlaicīgi ar *Latvijas Konverģences programmu 2011.-2014. gadam*. Abas minētās programmas tika iesniegtas EK 2011. gada 29. aprīlī. Kopš tā laika Latvija katru gadu izstrādā un iesniedz EK Progresā ziņojumus par Latvijas NRP īstenošanu.

Latvijas NRP ir aprakstīts vidēja termiņa makroekonomiskais scenārijs, atspoguļoti galvenie Latvijas tautsaimniecības makro-strukturālie izaicinājumi (šķēršļi) un galvenie pasākumi to novēršanai, kā arī Latvijas kvantitatīvie mērķi 2020. gadam *Eiropa 2020 stratēģijas* kontekstā un galvenie pasākumi to sasniegšanai.

Latvijas mērķis ir veicināt izaugsmi un nodarbinātību, nodrošinot vidējā termiņā IKP pieauguma tempus 4-5% apmērā un augstu nodarbinātības līmeni 73% apmērā līdz 2020. gadam.

Latvijas NRP ir atspoguļoti Latvijas kvantitatīvie mērķi 2020. gadam *Eiropa 2020 stratēģijas* kontekstā (Latvijas kvantitatīvie mērķi). Tie ir noteikti, ņemot vērā Latvijas tautsaimniecības attīstības scenāriju vidēja termiņa periodam, kā arī Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijas *Latvija 2030* mērķus, un atspoguļoti arī *Latvijas Nacionālajā attīstības plānā 2014.-2020. gadam* (NAP2020), ko Saeima apstiprināja 2012. gada 20. decembrī.

Saskaņā ar Latvijas kvantitatīvajiem mērķiem ir paredzēts līdz 2020. gadam sasniegt nodarbinātības līmeni 73% apmērā iedzīvotāju grupai vecumā 20-64 gadi, palielināt ieguldījumus pētniecībā un attīstībā (P&A) līdz 1,5% no IKP, palielināt augstākās izglītības ieguvušo personu īpatsvaru līdz 34-36%, samazināt skolu nepabeigušo jauniešu

īpatsvaru līdz 10%, samazināt nabadzības riskam pakļauto personu īpatsvaru līdz 21%, palielināt atjaunojamās enerģijas īpatsvaru bruto enerģijas patēriņā līdz 40% u.c.

Atbilstoši Eiropas semestra virzības procesam 2019. gada 15. aprīlī MK apstiprināja astoto **Progresu ziņojumu par Latvijas NRP īstenošanu** (turpmāk – Progresu ziņojums) un *Latvijas Stabilitātes programmu 2019.-2022. gadam*. Abi dokumenti tika iesniegti EK 2019. gada 15. aprīlī.

Progresu ziņojumā ir atjaunots Latvijas NRP aprakstītais vidēja termiņa makroekonomiskais scenārijs, izvērtēts Latvijas progress 2018. gada ES Padomes rekomendāciju izpildē, dots detalizētāks Latvijas NRP politikas virzienu apraksts, t.sk. progress Latvijas kvantitatīvo mērķu *Eiropa 2020 stratēģijas* kontekstā sasniegšanā (skat. 8.1. tabulu), kā arī atspoguļota informācija par ES fondu izmantošanu un Latvijas investīciju vajadzībām 2021.-2027. gadu plānošanas periodā.

8.1. tabula

Latvijas mērķu sasniegšanas progress Eiropa 2020 stratēģijas kontekstā		
	Fakts	Mērķis 2020
Nodarbinātības līmenis (iedzīvotāji vecumā 20-64 gadi, %)	76,8	73,0
Ieguldījumi pētniecībā un attīstībā (P&A), % no IKP	0,63	1,5
Augstākā izglītība (iedzīvotāju īpatsvars 30-34 gadu vecumā ar augstāko izglītību, %)	42,7	34-36
Skolu nepabeigušo iedzīvotāju īpatsvars 18-24 gadu vecumā, %	8,3	10,0
Nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju īpatsvars, %	23,3	21,0
Energoefektivitāte (enerģijas ietaupījums pret 2008. gadu, Mtoe)	0,534	0,67
Atjaunojamās enerģijas īpatsvars bruto enerģijas galapatēriņā, %	39,0	40,0
Kopējās siltumnīcefekta gāzu emisijas Mt CO ₂ ekv.	12,1	12,2

Novērtējot ES dalībvalstu iesniegtās nacionālās programmas un to īstenošanu, 2019. gada 5. jūnijā EK publicēja priekšlikumus ES Padomes rekomendācijām ES dalībvalstīm, kas pēc diskusijām dažādās ES Padomes sanāksmēs 2019. gada 2. jūlijā tika apstiprinātas ES padomē (skat. 8.2. ielikumu). Ar šo ES Padomes rekomendāciju apstiprināšanu noslēdzās 2019. gada Eiropas semestris.

Valdības plānotie pasākumi ES Padomes rekomendāciju un *Eiropa 2020 stratēģijas* mērķu izpildei ir iekļauti valdības rīcības plānā. ES Padomes rekomendācijas Latvijai ir būtisks elements nacionālo prioritāšu noteikšanā, nepieciešamo reformu un politikas pasākumu formulēšanā, kā arī *Latvijas*

nacionālās reformu programmas un *Latvijas Stabilitātes programmas* veiksmīgā īstenošanā.

Jāatzīmē, ka *Latvijas nacionālās reformu programmas* un *Latvijas Stabilitātes programmas* īstenošana notiek ciešā sadarbībā ar EK. Abu programmu īstenošanas progress tiek apspriests regulāri divpusējās sarunās starp Latviju un EK. Ekonomikas ministrija turpinās Latvijas NRP un ES Padomes rekomendāciju izpildei paredzēto pasākumu īstenošanas uzraudzību, un informācija par pasākumu īstenošanas progresu tiks iekļauta *2020. gada Progresu ziņojumā par Latvijas nacionālās reformu programmas Eiropa 2020 stratēģijas kontekstā īstenošanu*.

8.2. ielikums

2019. gada ES Padomes rekomendācijas Latvijai

Latvijai tiek rekomendēts 2019.-2020. gadā:

- nodrošināt, ka valdības neto primāro budžeta izdevumu nominālā pieauguma temps nepārsniedz 3,5% pieaugumu 2020. gadā, kas atbilst gada strukturālajai korekcijai 0,5% apmērā no IKP. Samazināt nodokļus zema atalgojuma saņēmējiem, novirzot nodokļus uz citiem avotiem, jo īpaši kapitālu un īpašumu, un uzlabojot nodokļu saistību izpildi. Nodrošināt nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanas regulējuma efektīvu uzraudzību un izpildi;
- risināt sociālās atstumtības problēmu, jo īpaši, uzlabojot minimālo ienākumu pabalstu, minimālo vecuma pensiju un cilvēkiem ar invaliditāti paredzētā ienākumu atbalsta adekvātumu. Uzlabot izglītības un apmācības – jo īpaši tās, kas paredzēta mazkvalificētiem darba ņēmējiem un darba meklētājiem – kvalitāti un efektivitāti, tostarp, palielinot līdzdalību profesionālajā izglītībā un apmācībā un pieaugušo izglītībā. Uzlabot veselības aprūpes sistēmas pieejamību, kvalitāti un izmaksu lietderību;
- ar ieguldījumiem saistītajā ekonomikas politikā galveno uzmanību veltīt inovācijai, cenas ziņā pieejamu mājokļu piedāvājumam, transportam, jo īpaši tā ilgtspējai, resursu efektivitātei un energoefektivitātei, energotiklu starpsavienojumiem un digitālajai infrastruktūrai, ņemot vērā reģionālās atšķirības;
- uzlabot publiskā sektora pārskatatbildību un efektivitāti, jo īpaši attiecībā uz pašvaldībām un valsts un pašvaldību uzņēmumiem, un interešu konfliktu novēršanas režīmu.

8.2. ES STRUKTŪRFONDU UN KOHĒZIJAS FONDA IZMANTOŠANA

Latvijai kā ES dalībvalstij ir pieejams ES struktūrfondu un Kohēzijas fonda finansiālais atbalsts, kuri ir ES reģionālās izlīdzināšanas politikas īstenošanas instrumenti.

2014.-2020. GADA PLĀNOŠANAS PERIODA VISPĀRĒJS RAKSTUROJUMS

Atbilstoši ES Padomes lēmumam par ES daudzgadu finanšu ietvaru 2014.-2020. gadam Latvija ir saņēmusi 4,4 mljrd. eiro Kohēzijas politikas mērķu īstenošanai ar ES fondu (ERAF, ESF un KF) starpniecību. Tas nozīmē, ka šajā periodā Latvija būs ceturtā lielākā neto saņēmēja starp visām ES dalībvalstīm, un uz katru iedzīvotāju 2014.-2020. gada periodā no ES budžeta tiks saņemts aptuveni 3 tūkst. eiro. Līdz ar to šobrīd no ES budžeta tiek saņemts 4 reizes vairāk nekā tajā iemaksāts.

Saskaņā ar FM novērtējumu ES fondu investīcijas nodrošināja 1,2 procentpunktus no reālā IKP 2018. gada izaugsmes, ES fondu investīcijas Latvijas preču un pakalpojumu eksportu 2018. gadā palielināja par 0,5 procentpunktiem, importu – par 1,6 procentpunktiem.

2019. gada oktobrī aktīvā ieviešanā ir investīciju projekti ar 3,8 mljrd. eiro ES fondu līdzfinansējumu, t.i., 86,4% no kopējā ES fondu finansējuma 4,4 mljrd. eiro apjomā 2014.-2020. gada plānošanas periodā. Līdz 2019. gada oktobrim EK ir jau deklarēti ES fondu izdevumi par atbilstoši veiktām investīcijām 1,4 mljrd. eiro (31,8% no kopējā ES fondu finansējuma).

Līdz ar 2019. gada 28. jūnijā EK iesniegto gada ziņojumu par darbības programmas "Izaugsme un nodarbinātība" ieviešanu 2018. gadā EK ir informēta par Latvijai noteikto priekšnosacījumu sekmīgu izpildi snieguma rezerves finansējuma izmantošanai 6% apmērā. Ar 2019. gada 18. augusta lēmumu EK ir devusi atļauju Latvijai izmantot snieguma rezerves finansējumu 6% apmērā. Līdz ar to MK 2019. gada 11. oktobra sēdē tika pieņemti nozīmīgi lēmumi par snieguma rezerves finansējuma tālāku izmantošanu, padarot to pieejamu ieguldīšanai reālajā ekonomikā.

EKONOMIKAS MINISTRIJAS KOMPETENCĒ ESOŠO AKTIVITĀŠU IEVIEŠANAS PROGRESS

ES fondu 2014.-2020. gada plānošanas periodā EM atbildībā ir 20 dažādu atbalsta pasākumu ar kopējo ES fondu finansējumu 754,8 milj. eiro trīs prioritārajos virzienos:

- pētniecība, tehnoloģiju attīstība un inovācijas;
- mazo un vidējo komersantu konkurētspēja;
- pāreja uz ekonomiku ar zemu oglekļa emisijas līmeni visās nozarēs.

Kopējie publiskie līdzekļi visiem Ekonomikas ministrijas pasākumiem sastāda 907,2 milj. eiro, un jau līdz 2017. gada beigām projektu atlase un īstenošana bija uzsākta visos EM atbildībā esošajos pasākumos. 2019. gadā kopumā norisinās projektu īstenošana par 608,1 milj. eiro jeb 80,6% no pieejamā ES fondu finansējuma. Savukārt projektu īstenošanai no 2014. – 2019. gadam faktiski izmaksāti 244,2 milj. eiro (skat. 8.2 tabulu).

2019. gadā norisinājās četras jaunas projektu atlases kārtas:

- 3.1.1.5. pasākumā "Atbalsts ieguldījumiem ražošanas telpu un infrastruktūras izveidei vai rekonstrukcijai, 2. kārtā, līdz 2019. gada 30. aprīlim. Otrās projektu iesniegumu atlases kārtas ietvaros pieejamais ERAF finansējums bija 25,4 milj. eiro un privātais līdzfinansējums ne mazāk kā 21,7 milj. eiro. Mērķis ir veicināt apstrādes rūpniecībā darbojošos komersantu paplašināšanos un jaunu komersantu veidošanos, atbalstot ražošanas ēku izveidi reģionos.
- 4.2.1.2. pasākuma "Veicināt energoefektivitātes paaugstināšanu valsts ēkās" 1. kārtā, līdz 2019. gada beigām. Pirmās atlases kārtas pieejamais kopējais publiskais finansējums ir 80,4 milj. eiro, tai skaitā ERAF finansējums ir 68,4 milj. eiro un valsts budžeta finansējums 12 milj. eiro. Mērķis ir veicināt energoefektivitātes paaugstināšanu, viedu energovadību un atjaunojamo energoresursu izmantošanu tiešās valsts pārvaldes iestādes vai tās padotības iestādes, vai valsts deleģēto pārvaldes uzdevumu veicošas atvasinātas publiskas personas īpašumā, valdījumā vai lietošanā esošajās ēkās.
- 4.2.1.2. pasākuma "Veicināt energoefektivitātes paaugstināšanu valsts ēkās" 2. kārtā, līdz 2019. gada beigām. Otrās atlases kārtas pieejamais kopējais publiskais finansējums ir 34,7 milj. eiro, tai skaitā ERAF finansējums ir 29,5 milj. eiro un valsts budžeta finansējums 5,2 milj. eiro. Mērķis ir veicināt energoefektivitātes paaugstināšanu, viedu energovadību un atjaunojamo energoresursu izmantošanu finansējuma saņēmēja īpašumā vai lietošanā esošajās ēkās un inženierbūvēs. Ierobežotas projektu atlases ietvaros projektus var iesniegt finansējuma saņēmēji, kas ir norādīti MK 2018. gada 4. janvāra noteikumu Nr. 13 "Darbības programmas "Izaugsme un nodarbinātība" 4.2.1. specifiskā atbalsta mērķa "Veicināt energoefektivitātes paaugstināšanu valsts un dzīvojamās ēkās" 4.2.1.2. pasākuma "Veicināt energoefektivitātes paaugstināšanu valsts ēkās" otrās projektu iesniegumu atlases kārtas īstenošanas noteikumi" 1. pielikumā, un tiem pieejamā publiskā finansējuma maksimālais apmērs attiecināmo izmaksu segšanai ir noteikts atbilstoši MK noteikumu 1. pielikumā norādītajam

finansējuma sadalījumam. Projekta iesniedzēji atbilstoši MK noteikumu 1. pielikumam ir:

1. sabiedriskā labuma organizācija;
2. valsts sabiedrība ar ierobežotu atbildību un sabiedrība ar ierobežotu atbildību, kuras kapitāldaļas 100% apmērā pieder valstij;
3. valsts akciju sabiedrība "Valsts nekustamie īpašumi";
4. tiešās valsts pārvaldes iestādes vai to padotības iestādes, vai valsts deleģēto pārvaldes uzdevumu veicošas atvasinātas publiskas personas, vai valsts deleģēto pārvaldes uzdevumu veicošas

kapitālsabiedrības, kuru kapitāldaļas 100% apmērā pieder ministrijai vai atvasinātai publiskai personai.

- 1.2.2.1. pasākuma "Atbalsts nodarbināto apmācībām", 2. kārtā, līdz 2019. gada 9. decembrim. Otrās projektu iesniegumu atlases kārtas ietvaros pieejamais ERAF finansējums ir 9 milj. eiro. Mērķis ir nodrošināt komersantus ar atbilstošas kvalifikācijas darbaspēku, kas sekmētu darba ražīguma pieaugumu un jaunu vai uzlabotu produktu un tehnoloģiju izstrādi un ieviešanu.

8.2. tabula

Ekonomikas ministrijas kompetencē esošo aktivitāšu ieviešanas progress uz 2019. gada 31. oktobri				
Prioritārie virzieni	Pasākumi	ES fondu finansējuma daļa 2014.-2020. gadā milj. eiro	Veiktie maksājumi kopā milj. eiro	Izmaksāts finansējuma saņēmējam % no kopējā piešķiruma
1. Pētniecība, tehnoloģiju attīstība un inovācijas	1.2.1.1. Atbalsts jaunu produktu un tehnoloģiju izstrādei kompetences centru ietvaros	64,3	24,7	38,4%
	1.2.1.2. Atbalsts tehnoloģiju pārneses sistēmas pilnveidošanai	30,0	3,2	10,6%
	1.2.1.4. Atbalsts jaunu produktu ieviešanai ražošanā	60,0	10,3	17,2%
	1.2.2.1. Atbalsts nodarbināto apmācībām	18,0	5,5	30,5%
	1.2.2.2. Inovāciju motivācijas programma	4,8	1,9	39,4%
	1.2.2.3. Atbalsts IKT un netehnoloģiskām apmācībām, kā arī apmācībā, lai sekmētu investoru piesaisti	6,9	1,3	19,3%
3. Mazo un vidējo komersantu konkurētspēja	3.1.1.1. Aizdevumu garantijas	44,8	19,1	42,7%
	3.1.1.2. Mezanīna aizdevumi	7,0	2,9	41,4%
	3.1.1.4. Mikrokredīti un starta aizdevumi	4,0	2,0	50,0%
	3.1.1.5. Atbalsts ieguldījumiem ražošanas telpu un infrastruktūras izveidei vai rekonstrukcijai	50,5	11,1	21,9%
	3.1.1.6. Reģionālie biznesa inkubatori un radošo industriju inkubators	27,9	5,4	19,4%
	3.1.2.1. Riska kapitāls	32,2	16,1	50,0%
	3.1.2.2. Tehnoloģiju akselerators	13,0	6,5	50,0%
	3.2.1.1. Klasteru programma	6,2	3,7	59,7%
	3.2.1.2. Starptautiskā konkurētspēja	51,5	31,6	61,4%
4. Pāreja uz ekonomiku ar zemu oglekļa emisijas līmeni visās nozarēs	4.1.1. Apstrādes rūpniecības uzņēmumu energoefektivitāte	25,7	8,1	31,4%
	4.2.1.1. Veicināt energoefektivitātes paaugstināšanu dzīvojamās ēkās	150,0	51,3	34,2%
	4.2.1.2. Veicināt energoefektivitātes paaugstināšanu valsts ēkās	97,9	16,2	16,5%
	4.3.1. Centralizētās siltumapgādes energoefektivitāte	60,0	23,3	38,8%
Kopā		754,8	244,2	32,3%

ES DAUDZGADU BUDŽETS 2021.-2027. GADAM

2018. gada 2. maijā EK publicēja komunikāciju „*Moderns ES budžets Savienībai, kas aizsargā, dod iespējas un aizstāv*”¹, kas iezīmēja EK redzējumu par jauno ES daudzgadu budžeta ietvaru 2021.-2027. gadam.

EK uzskata, ka jaunā ES budžeta pēc 2020. gada procedūrām jābūt vienkāršotām, elastīgākām, un tam kopumā būtu jābūt ES budžetam ar lielāko fokusu uz galvenajām prioritātēm un pasākumiem ar ES pievienoto vērtību. EK vēlas arī stiprināt jaunā ES budžeta saikni ar Eiropas semestri un ES Padomes rekomendāciju izpildi (skat. 8.1. nodaļu).

Galvojot EK komunikāciju par ES daudzgadu budžetu pēc 2020. gada, EK ņēma vērā esošos ES izaicinājumus. Viens no galvenajiem izaicinājumiem ir Apvienotās Karalistes izstāšanās no ES, kas bija viena no lielākajām neto maksātājām ES budžetā. Tāpat ES šobrīd saskaras arī ar vairākiem citiem izaicinājumiem: straujas tehnoloģiju pārmaiņas, demogrāfijas izmaiņas un iedzīvotāju novecošanās process, klimata pārmaiņas, bezdarba līmenis ES īpaši jauniešu vidū, jauni drošības draudi, bēgļu krīze un ģeopolitiskās situācijas pasliktināšanās.

Nemot vērā augstākminētos izaicinājumus, ES daudzgadu budžets 2021.-2027. gadam piedzīvos izmaiņas, kas skars arī ar to saistītās politikas, piemēram, Kohēzijas politiku, Kopējo lauksaimniecības politiku u.c.

Kohēzijas politikas ietvaros plānots stiprināt un reformēt arī **Eiropas Sociālo fondu (ESF)**, izveidojot ESF+ fondu, kas apvienos ESF, Jauniešu nodarbinātības iniciatīvu, Eiropas atbalsta fondu vistrūcīgākajām personām, Nodarbinātības un sociālās inovācijas programmu un Veselības programmu.

EK uzskata, ka jaunajam ES budžetam ir jābūt ciešāk saistītam ar Ekonomikas un monetārās savienības stiprināšanu². Šim nolūkam EK piedāvā jaunu **Reformu atbalsta programmu**. Tās mērķis būs sniegt tehnisko un finanšu atbalstu ES dalībvalstīm reformu īstenošanai, un tā būs atsevišķa, bet papildinoša programma nākotnes Eiropas strukturālajiem un investīciju fondiem (ESIF)³.

Reformu atbalsta programmā ietilps arī *Reformu īstenošanas instrumenti*, kura mērķis būs sniegt atbalstu visām ES dalībvalstīm galveno strukturālo reformu īstenošanai Eiropas semestra (skat. 8.1. nodaļu) kontekstā, piemēram, ar produktu un darba tirgus saistītas reformas, reformas izglītībā, nodokļu sistēmā, kapitāla tirgus attīstībā, kā arī uzņēmējdarbības vides uzlabošanas, cilvēkkapitāla uzlabošanas un valsts pārvaldes efektivitātes uzlabošanas reformas.

Reformu atbalsta programma ietvers arī *Konverģences mehānismu*, lai atbalstītu tās ES dalībvalstis, kuras vēl nav pagaidām ieviesušas eiro, ieviest ES vienoto valūtu. Ja līdz 2023. gadam kāda ES dalībvalsts nebūs veikusi vajadzīgos pasākumus eiro ieviešanai, Konverģences mehānismam paredzētie piešķirumi tiks pārnesti uz Reformu īstenošanas instrumentu. Plānots, ka ES dalībvalstu līdzdalība visās trīs augstākminētajās reformu atbalsta programmās būs brīvprātīga, un ES dalībvalstis joprojām būs pilnībā atbildīgas par reformu īstenošanu.

Eiropas Investīciju stabilizācijas funkcija būs vēl viens nozīmīgs jaunā ES budžeta elements saskaņā ar EK priekšlikumu. Funkcijas mērķis būs mīkstināt makroekonomisko satricinājumu ietekmi eirozonā krīzes laikā. EK piedāvā no ES budžeta garantēt aizdevumus, un tie būs pieejami ES dalībvalstīm, kuras ievēro stingrus kritērijus attiecībā uz fiskālo un ekonomikas politiku. Šī stabilizācijas funkcija arī nodrošinās procentu likmes subsīdiju, lai ES dalībvalstu budžetiem nodrošinātu vajadzīgo finansējumu investīciju līmeņa saglabāšanai. Plānots, ka subsīdija tiks finansēta no eirozonas valstu iemaksām.

EK uzskata, ka Eiropas Investīciju stabilizācijas funkciju ar laiku varētu papildināt arī citi finansēšanas avoti ārpus ES budžeta, piemēram, apdrošināšanas mehānisms, ko finansē no ES dalībvalstu brīvprātīgām iemaksām, Eiropas Stabilizācijas mehānisms un topošais Eiropas Monetārais fonds. Eiropas Investīciju stabilizācijas funkcija būs pieejama arī tām ES dalībvalstīm, kas nav eirozonā, ja tās ieguldīs šīs funkcijas finansējumā.

Šobrīd norit aktīvās diskusijas ES līmenī starp ES dalībvalstīm un EK par jauno ES daudzgadu budžetu 2021.-2027. gadam un ar to saistītajiem normatīvajiem aktiem. Pagaidām nav iespējams prognozēt šo diskusiju iznākumu. Saskaņā ar **nacionālajām interesēm** Latvija iebilst pret piedāvāto finansējuma samazinājumu Kohēzijas politikai un Kopējai lauksaimniecības politikai. Latvija uzskata, ka ES joprojām ir nepieciešams veicināt ekonomisko, sociālo un teritoriālo kohēziju, izlīdzināt dzīves līmeni starp mazāk attīstītajiem un attīstītajiem ES reģioniem, kā arī izlīdzināt tiešmaksājumus lauksaimniecībā. Latvija atzinīgi novērtē EK priekšlikumu palielināt finansējumu pētniecībai, inovācijām un Eiropas infrastruktūras savienošanas instrumentam (kas ietver arī atbalstu *RailBaltica* projektam).

ES FONDU PLĀNOŠANA

Paralēli diskusijām ES līmenī Latvijā Pārresoru koordinācijas centra vadībā notiek **Nacionālā attīstības plāna 2021.-2027. gadam** (turpmāk – *NAP2027*) izstrāde. Latvijas Nacionālais attīstības plāns ir galvenais dokuments valstī, saskaņā ar kuru notiek ES fondu plānošana un ES fondu

¹ https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:c2bc7dbd-4fc3-11e8-be1d-01aa75ed71a1:0007_02/DOC_1&format=PDF

² 2015. gada jūnijā tika publicēts piecu prezidentu ziņojums (Eiropas Komisijas priekšsēdētājs, Eirosamita priekšsēdētājs, Eiropas priekšsēdētājs, Eiropas Centrālās bankas priekšsēdētājs un Eiropas Parlamenta priekšsēdētājs) par Eiropas ekonomiskās un monetārās savienības pabeigšanu. Tā ir plānota vairākos posmos līdz 2025. gadam, kur viens no tiem ir saistīts ar Ekonomiskās un fiskālās savienības izveidi, t.sk.

Strukturālo reformu atbalsta programmas izveidi un ES daudzgadu budžeta ietvara ciešāku saistīti ar Ekonomiskās un monetārās savienības stiprināšanas procesu. Vairāk informācijas: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-17-5005_lv.htm.

³ ESIF ietilpst Eiropas Reģionālās attīstības fonds, Eiropas Sociālais fonds, Kohēzijas fonds, Eiropas Lauksaimniecības fonds lauku attīstībai un Eiropas Jūrlietu un zivsaimniecības fonds.

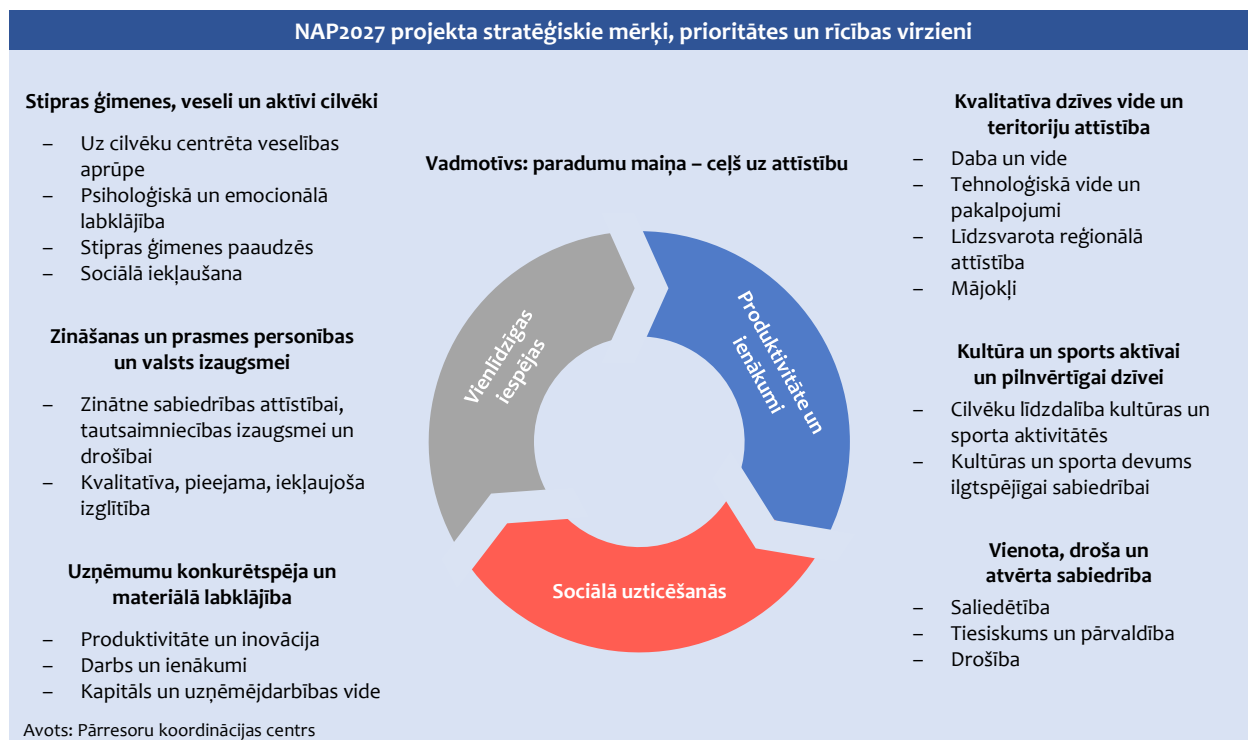
programmu īstenošana. Šobrīd ir beigusies NAP2027 projekta publiskās apspriedes fāze. Saskaņā ar NAP2027 projekta publiskajai apspriedei nodoto dokumenta versiju NAP2027 stratēģiskie mērķi ir produktivitāte un ienākumi, sociālā uzticēšanās un vienlīdzīgas iespējas. Katram stratēģiskajam mērķim ir noteiktas prioritātes un katrai prioritātei ir pakārtoti rīcības virzieni (skat. 8.3. attēlu).

Jāatzīmē, ka NAP2027 būs cieša sasaiste ar Eiropas semestri (skat. 8.1. nodaļu), Latvijas nacionālo reformu programmu,

2019. gada EK Ziņojuma par Latviju D pielikumā (2019 Country Report Latvia, Annex D) atspoguļotajām Latvijas investīciju vajadzībām un ES Padomes rekomendāciju Latvijai, kurā saskaņā ar EK analīzi tiek noteikti Latvijas investīciju virzieni.

Plānots, ka NAP2027 dokuments tiks virzīts apstiprināšanai MK un Saeimā 2020. gada janvārī.

8.3. attēls

8.3. ES VIENOTAIS TIRGUS

ES vienotais tirgus aptver 31 valsti (28 ES dalībvalstis un 3 Eiropas Ekonomikas zonas (EEZ) valstis – Norvēģiju, Islandi un Lihtenšteinu) ar vairāk nekā 500 milj. patērētāju. ES vienotais tirgus nozīmē teritoriju bez iekšējām robežām, kurā nodrošināta preču, pakalpojumu un kapitāla brīva aprīte, kā arī personu brīva kustība. Pēc ilgstoša un koordinēta darba ES ietvaros ir izstrādāti vienoti principi un noteikumi saimnieciskās darbības veicējiem, atcelta robežkontrole, izveidota konkurētspējīgāka komercdarbības vide, patērētājiem nodrošināts plašāks preču un pakalpojumu klāsts, radītas jaunas darba vietas, iedzīvotājiem nodrošināta iespēja dzīvot, strādāt un mācīties citā dalībvalstī, rasta iespēja ieviest vienotu valūtu, kā arī nodrošināti daudzi citi ieguvumi.

Strauji mainīgajā mūsdienu pasaulē ES vienotā tirgus pilnveidošana un pielāgošanās aizvien turpinās, lai veicinātu ES ekonomikas ilgtspējību, attīstību un iedzīvotāju labklājību. EK 2015. gadā pieņēma divas stratēģijas – *ES Vienotā tirgus stratēģiju*¹ un *ES Digitālā vienotā tirgus stratēģiju*², kurās noteikta nepieciešamā rīcība ES Vienotā un ES Digitālā vienotā tirgus turpmākai stiprināšanai un funkcionēšanas uzlabošanai. Abas stratēģijas paredz daudzgadu mērķus, kurus nepieciešams īstenot ES līmenī un kas tiešā veidā skar visu ES dalībvalstu tirgus attīstību un konkurētspēju dažādās jomās.

2019. gada marta Eiropadomē ES līderi aicināja ES dalībvalstis ne tikai aktīvi rīkoties, lai vēl vairāk kopīgi nostiprinātu un padziļinātu vienoto tirgu, bet arī lūdza EK

¹ "Vienotā tirgus pilnveidošana – plašākas iespējas cilvēkiem un uzņēmumiem" COM(2015) 550 final, 28.10.2015.

² "Digitālā vienotā tirgus stratēģija Eiropai" COM(2015) 192 final, 06.05.2015.

līdz 2020. gada martam izstrādāt ilgtermiņa rīcības plānu ar integrētu, uz nākotni vērstu pieeju vienotajam tirgum, kurai būtu jāsavieno visas attiecīgās politikas jomas un jālikvidē atlikušie nepamatotie šķēršļi, jānovērš jaunu šķēršļu radīšana, jo īpaši attiecībā uz pakalpojumu sniegšanas brīvību un digitalizāciju. Ir sagaidāms, ka EK redzējums būs secīgs turpinājums ES Vienotā tirgus un ES Digitālā vienotā tirgus stratēģijas identificētajiem nākotnes izaicinājumiem, kur būs ciešāka sasaiste ar citām politikas jomām, īpaši akcentējot vienotā tirgus integrēto raksturu un nepieciešamību pēc digitālās attīstības.

Saskaņā ar *Līguma par Eiropas Savienības darbību* (LESD) 34.-36. un 49.-62. pantā noteikto Latvijā preču un pakalpojumu sniegšanas brīvību un tiesības veikt komercdarbību uzrauga un koordinē EM. Tās kompetencē ir arī tiesību normu identificēšana, kas potenciāli vai faktiski var kavēt ES vienotā tirgus brīvību īstenošanu, tajā skaitā izvērtējot vēl izstrādes stadijā esošos normatīvos aktus.

ES vienotā tirgus labākai pārvaldībai EM tīmekļa vietnē¹ ir izveidots elektronisks **Vienotā tirgus centrs**, kurā vienkopus ir pieejama informācija par ES informācijas un palīdzības dienestiem. ES Vienotā tirgus centra galvenais mērķis ir palīdzēt uzņēmējiem izmantot visas ar ES Vienoto tirgu saistītās priekšrocības, kā arī sniegt praktisku palīdzību saistībā ar preču un pakalpojumu sniegšanas brīvības ierobežojumiem.

Tehnisko noteikumu paziņošanas procedūra kalpo kā preventīvs, vienots un caurskatāms monitoringa instruments, lai izvērtētu un novērstu tādu prasību noteikšanu normatīvajos aktos, kuras varētu radīt šķēršļus brīvai preču, kā arī informācijas sabiedrības pakalpojumu aprītei. Tehnisko noteikumu saskaņošanas procesā piedalās ne tikai ES dalībvalstu atbildīgās institūcijas, tajā var iesaistīties ikviens komersants, lai sniegtu savus komentārus un iebildumus par citu ES dalībvalstu sagatavotajiem projektiem, kas potenciāli var ietekmēt komersanta produkcijas eksportu vai informācijas sabiedrības pakalpojumu pārrobežu sniegšanu. Informācija par dalībvalstu paziņotajiem tehnisko noteikumu projektiem ir brīvi pieejama *Tehnisko noteikumu informācijas sistēmā (TRIS) datu bāzē*², kurā tehnisko noteikumu projektu var aplūkot latviešu valodā. Ja komersantam ir radušies iebildumi par citu valstu tehniskajiem noteikumu projektiem, kuri potenciāli vai faktiski var ietekmēt viņa produkta noietu attiecīgās ES valsts tirgū, komersants ir tiesīgs iesniegt savus iebildumus atbildīgajā ministrijā, kuras kompetencē ir attiecīgās politikas jomas koordinēšana Latvijā.

Lai nodrošinātu EEZ valsts pārvaldes iestāžu administratīvo sadarbību, EK ir izveidojusi **Iekšējā tirgus informācijas sistēmu** (IMI). IMI sistēma ļauj ātri un efektīvi sazināties EEZ valstu atbildīgajām iestādēm valsts, reģionālā un vietējā līmenī. Dalībvalstu iestādes, izmantojot IMI sistēmu, var pārbaudīt juridisko un fizisko personu iesniegumos norādīto informāciju, citās dalībvalstīs izdoto dokumentu autentiskumu, kā arī noskaidrot citus jautājumus saskaņā ar attiecīgajos ES tiesību aktos noteikto. Tādējādi dokumentu

iesniedzējs tiek atbrīvots no birokrātiskiem šķēršļiem dažādu pārrobežu jautājumu risināšanā ES vienotajā tirgū. Nacionālais IMI sistēmas koordinators Latvijā ir EM. IMI palīdz īstenot 56 administratīvās sadarbības procedūras 14 dažādās politikas jomās.

Piemēram, *Pakalpojumu direktīvā* (2006/123/EK) dalībvalstīm noteikts pienākums informēt par pakalpojumiem, kas var radīt būtisku kaitējumu cilvēku veselībai, dzīvībai un videi, tāpēc IMI sistēmā ir izveidots *Brīdinājuma mehānisms*, kas nodrošina uzraudzības iestāžu sadarbību risku novēršanā. IMI sistēmā ir reģistrētas 124 Latvijas atbildīgās iestādes dažādās jomās – pakalpojumu jomai piesaistītas 63 iestādes, profesionālās kvalifikācijas – 29, darba ņēmēju norīkošanas – 9, pacientu tiesību – 5, e-komercijas – 1, vilcienu vadītāju apliecību – 2, publisko iepirkumu – 31 (viena iestāde var tikt piesaistīta vairākām jomām). 2016. gadā *Direktīvas Nr. 2013/55/ES* ietvaros tika izveidota *Eiropas profesionālā karte* IMI sistēmā, kas tiek izdota tiem reglamentētās profesijas pārstāvjiem, kuri vēlas strādāt citā ES vai Eiropas Brīvās Ekonomiskās zonas dalībvalstī tajā pašā profesijā. No 2017. gada *Regulas 2016/1628* ietvaros tiek apstrādāti pieprasījumi attiecībā uz *ES tipa apstiprinājumiem, kas piešķirti autoceliem neparedzētai mobilai tehnikai*. No 2018. gada Vispārīgās datu aizsardzības *Regulas (2016/679)* ietvaros notiek informācijas pieprasījumu un paziņojumu apstrāde pārrobežu gadījumu kontekstā. No 2018. gada *Regulas 2016/1191* ietvaros IMI sistēmā tika izveidots publisko dokumentu reģistrs, kas ļauj aplūkot citā dalībvalstī izdotos tipveida dokumentus un viltotu dokumentu piemērus, savukārt no 2019. gada februāra tiek apstrādāti informācijas pieprasījumi publisko dokumentu jomā. No 2019. gada septembra IMI tiek apstrādāti pieprasījumi par ieroču pārvadājumiem un licenču izsniegšanu. 2020. gadā ir plānota jauna moduļa izveidošana *Eiropas tiesiskās aizsardzības tīkla lietu risināšanai un informācijas apmaiņai*.

No 2019. gada janvāra līdz oktobrim Latvija citām dalībvalstīm ir nosūtījusi 38 informācijas pieprasījumus IMI sistēmā: profesionālās kvalifikācijas jomā – 37, pacientu tiesībās – 1. Latvijā ir saņemti 107 informācijas pieprasījumi: profesionālās kvalifikācijas jomā – 104, pakalpojumu jomā – 1, pacientu tiesībās – 2.

Kopš 2004. gada Latvijā darbojas EK un dalībvalstu izveidots alternatīvs ES vienotā tirgus problēmu risināšanas tīkls – **SOLVIT centrs**. Tā uzdevums ir rast ātru un praktisku risinājumu ES vienotā tirgus problēmām, kuras ir izraisījuši valsts iestāžu darbība, nepareizi piemērojot ES tiesību normas. Situācijās, kad iedzīvotājs vai uzņēmējs cieš no citu dalībvalstu atbildīgo iestāžu prettiesiski pieņemtajiem lēmumiem, SOLVIT centrs darbojas kā bezmaksas problēmu risināšanas instruments. SOLVIT centri atrodas katrā ES dalībvalstī (arī Islandē, Norvēģijā, Lihtenšteinā). No 2019. gada janvāra līdz oktobrim Latvijas SOLVIT centrs ir saņēmis 27 sūdzības (kā *Home center* – Latvijas pilsoņu problēmas ES valstīs) un 11 sūdzības (kā *Lead center* – ES pilsoņu problēmas Latvijā). Lai iesniegtu sūdzību SOLVIT centrā, lietai jāatbilst šādiem kritērijiem: 1) lēmumu ir pieņēmusi

¹ https://www.em.gov.lv/iv/eiropas_savieniba/es_vienota_tirgus_centrs

² <http://ec.europa.eu/growth/tools-databases/tris/lv/search>

valsts iestāde; 2) valsts iestāde atrodas citā ES dalībvalstī (pārrobežu elements); 3) ir pārkāptas ES tiesību normas (regulas, direktīvas u.tml.). Visbiežāk Latvijas SOLVIT centrā risinātās iedzīvotāju lietas ir saistītas ar sociālajiem pabalstiem un uzturēšanās atļauju izsniegšanu citās dalībvalstīs, uzņēmējiem – ar preču un pakalpojumu sniegšanas brīvības ierobežojumiem, pievienotās vērtības nodokļa atmaksu un profesionālās kvalifikācijas atzīšanu.

2019. gada 26. aprīlī SEB bankas Inovāciju centrā EM sadarbībā ar EK ES Vienotā tirgus foruma ietvaros organizēja **radošo darbnīcu "Vienotā tirgus digitālie rīki – iespējas MVU pārrobežu izaugsmei"**. Darbnīcas ietvaros tika diskutēts par ES vienotā tirgus nākotni un to, kā izmantot mākslīgo intelektu privātajā sektorā, kurā ir daudz mazo un vidējo uzņēmumu. Tika atzīts, ka strauji augošā viedo tehnoloģiju un platformu laikmetā, kad uzņēmējdarbība nav teritoriāli ierobežota un potenciālais klients vai sadarbības partneris var atrasties okeānam, ir svarīgi zināt, kā sava labā izmantot mūsdienu tehnoloģiskās iespējas un apzināt potenciālos šķēršļus. Tāpat tika secināts, ka jau šobrīd mākslīgā intelekta sniegtās priekšrocības ir iespējams izmantot dažādās nozarēs, piemēram, tirdzniecībā, ražošanā, transportā, loģistikā, lauksaimniecībā u.c.

Lai veicinātu komercdarbību un inovācijas pakalpojumu sektorā, kā arī valsts pārvaldes pakāpenisku modernizāciju un vienkāršošanu, viena no Latvijas prioritātēm ES ir **pakalpojumu sniegšanas brīvības veicināšana**. Pakalpojumu jomā sadarbībā ar nevalstiskajām organizācijām un valsts pārvaldes iestādēm tiek regulāri veikta normatīvo aktu prasību analīze un gatavoti priekšlikumi nepieciešamajām izmaiņām, lai mazinātu administratīvo slogu komersantiem. Tiek pārskatītas administratīvās barjeras un procedūras, attiecīgi likvidējot vai vienkāršojot prasības atļauju, licenču, sertifikātu, apliecinājumu u.c. dokumentu izsniegšanai, kā arī radot iespēju nepieciešamās procedūras veikt elektroniski.

Viens no publiskās pārvaldes modernizāciju veicinošiem instrumentiem, lai samazinātu iestāžu kavēšanos lēmumu pieņemšanā, izmaksas un nelabvēlīgas sekas, kas rodas maziem un vidējiem komersantiem, ir klusēšanas-pieķiršanas princips. Tas nosaka, ka gadījumā, ja noteiktajā termiņā nav saņemta atbildīgās iestādes atbilde uz atļaujas pieteikumu, uzskatāms, ka atļauja pakalpojumu sniedzējam ir piešķirta un pakalpojumu sniedzējs ir tiesīgs uzsākt pakalpojumu sniegšanu.

9. UZŅĒMĒJDARBĪBAS VIDES UZLABOŠANA

Latvijā pasākumi uzņēmējdarbības vides uzlabošanai tiek īstenoti kopš 1999. gada. Ekonomikas ministrija, iesaistoties plašam nozaru ministriju un uzņēmēju pārstāvošo organizāciju lokam, sagatavo *Uzņēmējdarbības vides uzlabošanas pasākumu plānu* (turpmāk – *Uzņēmējdarbības plāns*), kas katru otro gadu tiek atjaunots un to apstiprina valdība. *Uzņēmējdarbības plāns* ir instruments uzņēmējdarbības politikas veidošanai, kas sadzird un risina uzņēmēju identificētās problēmas, un ar tā palīdzību līdz šim ir ieviesti vairāk nekā 540 dažādu pasākumu uzņēmējdarbības vides uzlabošanai.

Mērķtiecīgas reformas un cieša sadarbība ar uzņēmējiem ļāvuši Latvijai sasniegt augstus rezultātus arī

starptautiskajos reitingos, proti, *Pasaules Bankas Doing Business 2020* reitingā 190 valstu konkurencē Latvija ierindota 19. vietā. Uzņēmējiem labvēlīgas vides novērtējumā Latvija atrodas 5. vietā ES dalībvalstu vidū.

2019. gada 22. maijā Ministru kabinetā tika apstiprināts šobrīd spēkā esošais *Uzņēmējdarbības plāns* (skatīt 9.1. ielikumu), tā mērķis ir radīt uzņēmējiem pievilcīgu uzņēmējdarbības vidi: pieejamus un saprotamus pakalpojumus, mazāku administratīvo slogu, un tajā iekļauti 40 pasākumu, kuriem ir ietekme arī uz Latvijas rādītājiem *Pasaules Bankas Doing Business* pētījumā. *Uzņēmējdarbības plānam* noteiktais darbības termiņš ir četri gadi no 2019.-2022. gadam.

9.1. ielikums

Uzņēmējdarbības vides uzlabošanas pasākumu plāns 2019.-2022. gadam

MK 2019. gada 22. maija apstiprinātā *Uzņēmējdarbības plānā* ietvertie pamatprincipi: uz klientu orientēta valsts pārvalde, pakalpojumu digitalizācija, nodokļu sistēmas konkurētspēja, uzņēmējdarbības vides atvērtība, tiesiskums, inovācijas veicināšana. *Uzņēmējdarbības plānā* īpaša uzmanība ir pievērsta inovācijas veicināšanai, cilvēkkapitālam un investoru tiesību aizsardzībai, kas ir būtiskas attīstītas uzņēmējdarbības vides sastāvdaļas.

Uzņēmējdarbības plānā ietvertas 12 uzņēmējdarbības videi būtiskas sadaļas:

1. Uzņēmējdarbības uzsākšana.
2. Būvniecības process.
3. Nekustamā īpašuma reģistrācija.
4. Investoru tiesību aizsardzība.
5. Grāmatvedība un nodokļi.
6. Pārrobežu tirdzniecība – muiža.
7. Līgumsaistību izpilde.
8. Elektrības pieslēgums.
9. Restrukturizācija.
10. Cilvēkkapitāls.
11. Valsts pakalpojumu digitalizācija un pieejamība.
12. Inovācijas veicināšana.

Uzņēmējdarbības plāns izstrādāts ciešā sadarbībā ar valsts iestādēm un uzņēmēju pārstāvošajām organizācijām, tajā ietverti pasākumi, kas izstrādāti, balstoties uz sociālo, sadarbības partneru un valsts institūciju identificētajiem problēmjautājumiem, kā arī ņemot vērā *Doing Business* un *Globālās konkurētspējas indeksa* reitingu iezīmētās problēmjomas. Vienlaikus ņemti vērā arī rīcības virzieni, kas identificēti Ārvalstu investoru padomes Latvijā izstrādātajās ikgadējās rekomendācijās un atspoguļo ārvalstu investoru identificēto problemātiku Latvijā.

Uzņēmējdarbības plāns nākamajam periodam ir izstrādāts, apspriežot pasākumus ekonomikas ministra apstiprinātajā *Uzņēmējdarbības plāna* darba grupā, kuras sastāvā ir pārstāvji no valsts institūcijām, kā arī uzņēmēju pārstāvošajām organizācijām.

Ekonomikas ministrija nepārtraukti īsteno dialogu ar uzņēmējiem. Pirmais un galvenais dialoga īstenošanas instruments ir uzņēmēju iesaiste *Uzņēmējdarbības vides pilnveidošanas pasākumu plāna* izstrādē. EM sadarbībā ar nozaru ministrijām un Latvijas Darba devēju konfederāciju, Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kameru, Ārvalstu investoru padomi Latvijā pastāvīgi rūpējas par uzņēmējdarbības vides pilnveidošanas pasākumu izstrādi un īstenošanu. Vienlaikus *Uzņēmējdarbības vides pilnveidošanas pasākumu plāna* izstrādes procesā tiek ņemts

vērā ikviena uzņēmuma viedoklis un izvērtēti pieteikti problēmjautājumi.

Vēl viens būtisks pasākums, īstenojot dialogu ar uzņēmējiem, ir vizītes uzņēmumos, kuru laikā EM uzklauza uzņēmumu pieteiktos problēmjautājumus, iepazīst katru apmeklēto uzņēmumu un tādā veidā gūst labāku priekšstatu par uzņēmēju patiesajām vajadzībām un iespējām uzņēmējiem sniegt dažāda veida atbalstu.

BIROKRĀTIJAS MAZINĀŠANA

Lai mazinātu birokrātisko slogu uzņēmējiem, 2019. gada 20. augustā MK tika apstiprināts VK izstrādātais informatīvais ziņojums "Par "nulles birokrātijas" pieejas ieviešanu tiesību aktu izstrādes procesā", kas uzliek par pienākumu visām ministrijām ar 2019. gada 1. novembri tiesību aktu projektu izstrādes procesā nodrošināt "nulles birokrātijas" principa ievērošanu, savukārt VK nodrošināt metodoloģisko un konsultatīvo atbalstu ministrijām.

Pieejas īstenošanas procesa galvenie nosacījumi:

- turpmāk, iesniedzot apstiprināšanai MK tiesību akta projektu, kas palielina administratīvo slogu vai rada jaunas atbildības izmaksas uzņēmējiem, ministrijai vienlaikus ir jāiesniedz tiesību akta projekts, kas tai pašai mērķa grupai samazina administratīvo slogu vai atceļ atbilstības prasības līdzvērtīgā apmērā (sliekšnis, sākot ar kuru ir nepieciešams veikt sloga monetāro izvērtējumu, ir 2 tūkst. eiro mērķgrupai gadā);
- risinājums administratīvā sloga mazināšanai var būt cits, ne iesniedzējas ministrijas kompetencē. Šādā gadījumā par attiecīgo jomu atbildīgā ministrija piedalās tiesību akta paketes izstrādē un sniedz savu atzinumu;
- tiek veidota tiesību aktu projektu pakete – anotācija un saistītie tiesību akti. Administratīvā sloga un atbilstības izmaksu palielināšanas un samazināšanas aprēķini, mērķdotācijas iesaistes apraksts tiek iekļauts tiesību akta projekta sākotnējās ietekmes novērtēšanā (anotācijā);
- tiesību akta izstrādes laikā ministrija aprēķina administratīvo slogu un atbilstības izmaksas uzņēmēju mērķgrupai, kuras papildus uzliks šī tiesību akta ieviešana. Pieeja aptver jebkuru jaunu tiesību aktu vai esošā regulējuma grozījumu, kas rada ikgadējo administratīvo slogu vai rada ikgadējas atbilstības izmaksas uzņēmumam;
- ministrijai ir pienākums iesaistīt uzņēmēju interešu pārstāvniecības organizācijas tiesību akta projekta izstrādes procesa sākumposmā;
- ministrija tiesību akta projektu, tai skaitā administratīvā sloga un atbilstības izmaksu aprēķinus (izmaksu kompensēšanas scenāriju), saskaņo ar uzņēmēju interešu pārstāvniecības organizācijām, kuru atzinums ir obligāti pievienojams tiesību aktu projektu paketei;
- atzinumus par šādu tiesību aktu projektu obligāti iesniedz VK, EM, TM un FM. VK izvērtē pieejas nosacījumu ievērošanu, tai skaitā tiesību akta projekta izstrādes laikā nodrošinātā sabiedrības līdzdalības procesa un sloga aprēķinu (izmaksu kompensēšanas scenārija) kvalitāti. EM izvērtē tiesību akta projektu kā atbildīgā iestāde par uzņēmējdarbības vidi un attīstību.

Izņēmumi (tiesību aktu projekti, uz kuriem pieeja netiek attiecināta) ir budžeta veidošana un nodokļu politika, ES obligāti ieviešamo minimālo prasību izpilde, starptautiskie

līgumi un saistības, ārkārtas situāciju regulējums, kā arī situācijas, kad jautājumu nepieciešams risināt nekavējoties saistībā ar tādu nelabvēlīgu seku iestāšanos, kas skar būtiskas sabiedrības (t.sk. patērētāju) intereses vai valsts starptautiskās, finanšu, ekonomiskās vai drošības intereses, katru gadījumu vērtējot atsevišķi.

Pieeja paredz, ka Valsts kanceleja un Ekonomikas ministrija ir koordinējošās iestādes un sadarbībā ar nozaru ministrijām nodrošina "nulles birokrātijas" principa ievērošanu.

NODOKĻU SISTĒMAS UZLABOŠANA

No 2018. gada 1. janvāra ir ieviests pilnīgi jauns UIN regulējums, kas paredz tā likmi 0% apmērā reinvestētai peļņai. Tagad UIN aprēķināšana un maksāšana tiek atlikta līdz ienākuma sadales brīdim, piemērojot 20% likmi peļņas sadales brīdī no bruto sadalāmā ienākuma.

Ar augstāk minētām izmaiņām nodokļu politikā tiks veicināti uzņēmumu ieguldījumi attīstībā, kā arī ekonomiskā izaugsme valstī kopumā. Sagaidāms, ka uzņēmumu ienākuma nodoklis 0% apmērā reinvestētai peļņai uzlabos uzņēmumu finanšu rādītājus un veicinās pašu kapitāla (nesadalītās peļņas) palielinājumu. Pašlaik daudziem uzņēmumiem pašu kapitāls ir mazs vai negatīvs. Pašu kapitāla nepietiekamība neļauj uzņēmumiem piesaistīt ārējo finansējumu, palielināt savu kredītpēju. Savukārt investīcijas rada jaunas iespējas uzņēmumu konkurētspējas palielināšanai. Tādējādi sagaidāms, ka, mainoties nodokļu politikai, palielināsies uzņēmumu apgrozījums, peļņa, produktivitāte. Tas veicinās komercbanku kredītu izsniegšanu. Līdz ar to sagaidāma straujāka ekonomikas izaugsme, eksporta pieaugums un konkurētspējas paaugstināšana.

Vienlaikus šobrīd Finanšu ministrijas uzraudzībā norit darbs, lai ieviestu pasākumu, kas paredz samazināt VID administrēto nodokļu kontu skaitu un nodrošināt, ka vienā VID administrēto nodokļu kontā iespējams samaksāt vairāku nodokļu maksājumus, tādējādi samazinot administratīvo slogu nodokļu maksātājiem un īstenojot nodokļu administrēšanas procesu pilnveidošanu.

MAKSĀTNESPĒJAS REGULĒJUMA PILNVEIDOŠANA

Pēdējos gados maksātnespējas jomā veiktās reformas, tai skaitā īstenojot pamatnostādnes un plānu, tiek pozitīvi novērtētas arī uzņēmēju vidū. Ārvalstu investoru padome Latvijā 2019. gada sākumā publicēja ziņojumu "FICIL Ārvalstu investīciju vides indekss 2015.-2018. gadā", kas ir ārvalstu investoru vērtējums par investīciju klimata attīstību Latvijā. Vērtējuma ietvaros ārvalstu investori progresu maksātnespējas administrācijas jomās novērtēja kā vienu no labākajiem lēmumiem vai politikas iniciatīvām, ko Latvijas valdība ieviesusi pēdējo piecu gadu laikā.

2019.gada sākumā SVF, novērtējot Latvijā īstenotās reformas maksātspējas jomā Eiropas Sociālā fonda līdzfinansētā projekta "Justīcija attīstībai" 3.4.1. specifiskā atbalsta mērķa "Paaugstināt tiesu un tiesībsargājošo institūciju personāla kompetenci komercdarbības vides uzlabošanas sekmēšanai" ietvaros, nāca klajā ar novērtējuma ziņojumu par maksātspējas regulējumu Latvijā, kurā cita starpā tiek vērsta uzmanība uz to, ka tiesiskās aizsardzības process (TAP), kas ir viens no galvenajiem instrumentiem dzīvotspējīgu uzņēmumu reorganizācijai Latvijā, nepilda savu funkciju. Ir ierobežots to gadījumu skaits, kad TAP ir sekmīgi pabeigts, un būtu nepieciešama virkne izmaiņu, lai Latvijas maksātspējas sistēmā ieviestu pienācīgu līdzsvaru starp reorganizāciju un likvidāciju, atvieglotu dzīvotspējīgu uzņēmumu rehabilitāciju un ilgtermiņa izaugsmi.

Lai veicinātu, ka uzņēmumi, izmantojot TAP mehānismus, atgūst maksātspēju, ir izstrādāta dzīves situācija "Uzņēmējdarbības izbeigšana", kas pieejama vietnē www.latvija.lv. Maksātspējas kontroles dienests ir publicējis informāciju par TAP regulējumu un sadarbībā ar Ekonomikas ministriju, Valmieras biznesa inkubatoru un Siguldas biznesa inkubatoru nodrošināja informatīvu lekciju un diskusiju par restrukturizācijas iespējām Latvijā.

Lai nodrošinātu savlaicīgu finansiālo grūtību identificēšanu un risināšanu, *Uzņēmējdarbības vides pilnveidošanas pasākumu plāns* paredz līdz 2020. gada 1. jūlijam izvērtēt uzņēmuma profilu, kuriem visbiežāk rodas finansiālas grūtības, lai, pamatojoties uz minēto, izstrādātu agrīnās brīdināšanas rīku vai rīkus, kas būtu vispiemērotākie Latvijas situācijai.

2019. gada sākumā EM ir uzsākusi *Interreg Baltijas jūras reģiona transnacionālās sadarbības programmas projektu "RestartBSR" ("Restart SMEs in the Baltic Sea Region")* īstenošanu. Projekta mērķis ir veidot institucionālo kapacitāti inovāciju jomas pārstāvjiem, lai atbalstītu uzņēmumus, kas nonākuši finansiālās grūtībās. Kapacitātes veidošanas aktivitātes nodrošinās, ka samazināsies maksātspējas procesu skaits šādos uzņēmumos, sekmēs Baltijas jūras reģiona veikspēju netehnoloģiskajās inovācijās un palielinās to uzņēmumu skaitu, kuri spēs atjaunot uzņēmējdarbību, kas savukārt rezultēsies kopējā reģiona izaugsmē, kā arī darba vietu saglabāšanā un to skaita palielināšanā. Mērķa sasniegšanai projekta ietvaros nepieciešams analizēt labāko praksi, jāizstrādā rīki finansiālās grūtībās nonākušu uzņēmumu atbalstīšanai, kā arī jāizstrādā ieteikumi politikas ieviešējiem turpmākai rīcībai esošās situācijas atrisināšanai.

PRINCIPA "KONSULTĒ VISPIRMS" IEVIEŠANA

Lai virzītos uz izcilu uzņēmējdarbību un mainītu uzraudzības iestāžu un uzņēmēju savstarpējo sadarbību un veicinātu

kopīgu izpratni par veicamajiem pienākumiem, Ekonomikas ministrija 2017. gadā uzsāka iniciatīvu „Konsultē vispirms”.

Principa „Konsultē vispirms” mērķis ir panākt sapratni starp uzņēmējiem un uzraugošajām iestādēm, lai nodrošinātu, ka uzņēmēji, pirmkārt, zina un izprot savus pienākumus, un otrkārt, tos godprātīgi pilda. Principa ieviešana ļaus sasniegt labāku rezultātu normatīvo aktu ieviešanā un tādējādi godīgu konkurenci tirgū, radot stabilu, investīcijām labvēlīgu uzņēmējdarbības vidi.

Sadarbībā ar uzraugošajām iestādēm tika izstrādātas *Vadlīnijas par "Konsultē vispirms" principa piemērošanu*, ietverot labās prakses piemērus uzraudzības efektivitātes un uz klientu orientētu darbību veicināšanai iestādēs. 2017. gada 15. jūnijā 23 Latvijas iestādes, premjers un ekonomikas ministrs parakstīja sadarbības memorandum¹, apņemoties ieviest „Konsultē vispirms” principu Latvijas uzraugošo iestāžu darbā.

Lai nodrošinātu projekta "Konsultē vispirms" efektīvu īstenošanu, Ekonomikas ministrija 2017. gada nogalē izstrādāja iestāžu novērtēšanas metodoloģiju, lai turpmākajos gados varētu regulāri veikt novērtējumu par uzraugošo iestāžu progresu, ieviešot principu „Konsultē vispirms”. Atbilstoši izstrādātajai novērtēšanas metodoloģijai tiek veiktas iestāžu klientu aptaujas, iestāžu pašnovērtējums un ekspertu novērtējums, kas palīdz novērtēt, kā iestādēm veicies, ieviešot principu „Konsultē vispirms”.

Pirmie uzraugošo iestāžu novērtējumi tika prezentēti 2019. gada 29. martā svinīgajā apbalvošanas pasākumā, kurā tika godinātas uzņēmējiem atsaucīgākās uzraugošās iestādes. Par iniciatīvas „Konsultē vispirms” līderi 2018. gadā atzīts Pārtikas un veterinārais dienests. Vienlaikus piecās nominācijās augstāko novērtējumu saņēma Valsts ieņēmumu dienests, Patērētāju tiesību aizsardzības centrs, Centrālā statistikas pārvalde un Valsts augu aizsardzības dienests.

Otrā 22 uzraugošo iestāžu novērtējuma posma rezultāti tika paziņoti 2019. gada 4. decembrī svinīgajā apbalvošanas pasākumā, kurā tika godinātas uzņēmējiem atsaucīgākās uzraugošās iestādes. Par iniciatīvas „Konsultē vispirms” līderi 2019. gadā atzīta Zāļu valsts aģentūra, kas vienlaikus saņēma arī apbalvojumu nominācijā „Uzņēmēju izvēle”. Augstāko novērtējumu dažādās nomināciju kategorijās ieguva arī Valsts ieņēmumu dienests, Pārtikas un veterinārais dienests, Uzņēmumu reģistrs un Centrālā statistikas pārvalde. Papildus 2019. gadā tika piešķirti divi īpaši apbalvojumi nominācijā „Gada izaugsme” – tos ieguva Valsts darba inspekcija un Veselības inspekcija, kas gada laikā demonstrēja visstraujāko progresu „Konsultē vispirms” principa ieviešanā. Virzoties uz mērķi uzlabot sadarbību starp uzņēmējiem un uzraudzības iestādēm, lai veicinātu valstī spēkā esošo prasību izpildi, 2019. gadā iniciatīvai pievienojās vēl sešas iestādes, kas arī savā darbā piemēro principu „Konsultē vispirms”.

¹ Sadarbības memorands par principa „Konsultē vispirms” ieviešanu https://em.gov.lv/files/ministrija/konsultevispirms/KV_memorands_A4_final_15.06.pdf

UZŅĒMĒJDARBĪBAS VIDES DIGITALIZĀCIJA

Uzņēmējdarbībai nepieciešamā informācija elektroniski, kā arī e-pakalpojumi pieejami vienuviet Valsts pārvaldes pakalpojumu portālā www.latvija.lv¹. Portāls pilda arī funkcijas, kas noteiktas Eiropas Parlamenta un Padomes 2006. gada 12. decembra Direktīvā 2006/123/EK par pakalpojumiem iekšējā tirgū, kas Latvijas nacionālajā tiesību sistēmā ieviesta ar *Brīvas pakalpojumu sniegšanas likumu*, – katrā ES dalībvalstī jābūt pieejamam vienotajam elektroniskajam kontaktpunktam, kurā vienkopus jābūt pieejamai detalizētai informācijai par publiskajiem pakalpojumiem, kas saistīti ar uzņēmējdarbību pakalpojumu jomā, un jānodrošina iespēja elektroniski izpildīt nepieciešamās administratīvās prasības pakalpojumu sniegšanai dalībvalstī. Portāls ir ietverts arī ES vienotajā kontaktpunktu portālā „EU-GO” par ES dalībvalstīs pieejamajiem publiskajiem pakalpojumiem tiem uzņēmējiem, kas veic pakalpojumu sniegšanu. Informāciju par dzīves situācijām, starpinstitūciju informāciju un funkcionalitāti iedzīvotāju sadaļā sadarbībā ar iesaistītajām iestādēm koordinē VRAA, uzņēmēju sadaļu – Ekonomikas ministrija.

Portāla pamatdarbības principi noteikti *Informācijas sabiedrības attīstības pamatnostādņēs 2014.-2020. gadam*, un tiesiskais regulējums atrunāts vairākos MK noteikumos.

Sadarbībā ar VARAM ir uzsākts darbs pie Eiropas Parlamenta un Padomes Regulas (ES) 2018/1724 (2018. gada 2. oktobris), ar ko izveido *Vienotu digitālu vārteju*, lai sniegtu piekļuvi informācijai, procedūrām un palīdzības un problēmu risināšanas pakalpojumiem, un ar ko groza Regulu (ES) Nr. 1024/2012, ieviešanas un īstenošanas.

Portāla funkcionalitātes problemātika:

- šobrīd iedzīvotājiem un uzņēmējiem ir izaicinājums atrast relevantu, aktuālu un saprotamu informāciju tiešsaistē, kā arī viennozīmīgi identificēt un atrast nepieciešamos pakalpojumus (e-pakalpojumus). Nereti tas ir laikietilpīgi un sarežģīti vai pat neiespējami. Ja šāda informācija pat ir pieejama iestādēs, tā ne vienmēr ir pieejama elektroniski, un visbiežāk – tā ir organizēta atbilstoši administratīvajai iestāžu kompetencei, nevis no iedzīvotāja un uzņēmēja skatpunkta (integrējot dažādu iestāžu pakalpojumus un aptverot iedzīvotāja dzīves situācijas pilnībā);
- nacionālā līmenī Latvijā nav arī vienota elektroniska kontaktpunkta (uzņēmēju portāls), kur iegūt informāciju par uzņēmējdarbību tās darbības ciklos – tā uzsākšanu, prasībām uzņēmuma darbības laikā un slēgšanu, konsultācijām par likumdošanu, eksportu, atbalstu, nodokļiem, atļaujām, utt. Uzņēmējdarbības informatīvā

telpa ir fragmentēta, daļa informācijas ir pieejama LIAA, daļa EM, Uzņēmumu reģistra, Valsts ieņēmumu dienesta u.c. tīmekļvietnēs. Jāņem vērā, ka vienotais kontaktpunkts nosedz tikai daļēju uzņēmēju atbalstam nepieciešamo funkcionalitāti.

Identificēto problēmjautājumu novēršanas kontekstā VARAM sadarbībā ar EM un citām publiskajām iestādēm ir uzsākusi darbu pie Portāla pārveides, jauna dizaina izstrādes, lai tajā iedzīvotāji un uzņēmēji varētu viegli un sev ērtā veidā atrast nepieciešamo informāciju un saņemt publisko pakalpojumu elektroniski. Attiecīgi, lai sekmētu Portāla uzņēmējdarbības sadaļas funkcionalitātes un satura kvalitātes uzlabošanu, EM ir uzrunājusi citas ministrijas un to pakļautības iestādes par nepieciešamību aktualizēt informāciju par pieejamajiem pakalpojumiem lietotājam draudzīgā veidā un atbilstoši *Pakalpojumu direktīvas* prasībām. Iesāktais darbs turpināsies arī 2020. gadā, tai skaitā pilnveidojot Portāla esošo informāciju un pakalpojumus atbilstoši *Vienotās digitālās vārtejas Regulas prasībām*.

Attiecīgi, lai sekmētu Portāla uzņēmējdarbības sadaļas funkcionalitātes un satura uzlabošanu, SIA „PricewaterhouseCoopers” pēc EM uzdevuma ir izstrādājusi pētījumu „Portāla www.latvija.lv uzņēmējdarbības sadaļas koncepcija. Esošās situācijas novērtējums un nākotnes attīstības priekšlikumi”, kurā sniegti stratēģiski priekšlikumi Portāla uzņēmējdarbības sadaļas attīstībai. Pētījuma priekšlikumi iesniegti VARAM, kā arī nodrošinātas diskusijas ar uzņēmējiem par nepieciešamajiem uzlabojumiem un pētījumā sniegtajiem priekšlikumiem.

Lai nodrošinātu jaunā portāla www.latvija.lv uzņēmējdarbības sadaļas attīstību, Valsts reģionālās attīstības aģentūra 2019. gada 11. janvārī ar EM noslēdza *Sadarbības līgumu par projekta “Pakalpojumu sniegšanas un pārvaldības platforma” ieviešanu*, kas paredz, ka EM kā sadarbības partneris piedalās risinājumu prasību komentēšanā, kā arī izstrādā saturu portāla uzņēmējdarbības sadaļai.

Lai sniegtus savus priekšlikumus portāla attīstībā, Ekonomikas ministrija 2019. gada 7. februārī noslēdza iepirkuma līgumu ar SIA “Megadizains” par dizaina darbnīcas organizēšanu portāla www.latvija.lv uzņēmējdarbības sadaļas lietojamības uzlabošanai. Līguma ietvaros, balstoties uz lietojamības testiem un dizaina darbnīcas secinājumiem, tika izstrādāts digitāls prototips uzņēmējdarbības reģistrācijas sadaļai un uzņēmuma reģistrēšanas e-pakalpojums (mazkapitāla SIA dibināšana ar vienu dibinātāju). Priekšlikumi iesniegti Valsts reģionālās attīstības aģentūrai un VARAM, lai piedāvātie risinājumi tiktu ņemti vērā pie jaunā portāla www.latvija.lv izstrādes.

¹ Portāla saturs strukturēts divās sadaļās – iedzīvotājiem un uzņēmējiem. Aktuālā informācija un pakalpojumi grupēti tematiskajos blokos.

10. INOVĀCIJA UN JAUNĀS TEHNOLOĢIJAS

Latvijas rūpniecības, inovācijas un P&A galvenie mērķi un virzieni līdz 2020. gadam ir noteikti vairākos politikas plānošanas dokumentos – *Latvijas Nacionālajā attīstības plānā 2014.-2020. gadam*, *Nacionālās industriālās politikas pamatnostādnēs 2013.-2020. gadam*, kā arī *Zinātnes, tehnoloģijas attīstības un inovācijas pamatnostādnēs 2014.-2020. gadam*.

Būtisks priekšnoteikums pārejai uz inovatīvo ekonomiku ir Latvijas inovācijas sistēmas stiprināšana, novēršot tās nepilnības un veicinot savstarpēju mijiedarbību starp visiem inovācijas sistēmas subjektiem – uzņēmējdarbību, zinātni un izglītību, kā arī finanšu un likumdošanas sistēmām.

Galvenie izaicinājumi inovācijas sistēmas pilnveidošanai:

- vāja sadarbība starp uzņēmējdarbības sektoru un zinātni;
- nepietiekoša radošā un intelektuālā kapitāla izmantošana inovāciju radīšanā, salīdzinoši zema inovācijas kapacitāte un zināšanu absorbcijas spēja uzņēmējdarbības sektorā, kā arī jaunu un progresīvu inovācijās un pētniecībā balstītu darba vietu trūkums;
- vājš pētījumu rezultātu komercializācijas potenciāls;
- nepietiekams nodarbināto skaits zinātnē un pētniecībā, vāji attīstīta un sadrumstalota zinātnes un pētniecības infrastruktūra, kā arī mazs moderni aprīkots laboratoriju skaits tehnoloģiskas ievirzes projektu īstenošanai.

Svarīgi virzieni inovāciju un jauno tehnoloģiju veicināšanā ir šādi:

- inovāciju atbalstošas zināšanu pārneses sistēmas izveide;
- strauji augošu uzņēmumu (*start-up*) veidošana;
- kompetences centru izveide un atbalstīšana;
- digitalizācijas veicināšana (*Industrija 4.0*);
- stratēģisko ekosistēmu attīstība.

INOVĀCIJAS ATBALSTOŠAS ZINĀŠANU PĀRNESES SISTĒMAS IZVEIDE

LIAA, kas vienlaikus nodrošina Vienotā tehnoloģiju pārneses centra izveidi, ir centrālais elements, mediators inovāciju ekosistēmā, kas veicina tehnoloģiju pārneses procesu izpratni un attīstību publiskajās pētniecības organizācijās, pilnveido to rūpnieciskā īpašuma pārvaldības politiku, kā arī veicina starptautisku zināšanu un prasmju pārņemšanu tehnoloģiju pārneses procesu organizēšanai un nodrošina komercializācijas fonda un inovāciju vaučeru atbalsta instrumentu ieviešanu.

Inovācijas atbalstoša zināšanu pārneses sistēma 2014.-2020. gada ES fondu plānošanas periodā tiek īstenota *Darbības programmas „Izaugsme un nodarbinātība” 1.2.1. specifiskā atbalsta mērķa “Palielināt privātā sektora investīcijas P&A” 1.2.1.2. pasākuma “Atbalsts tehnoloģiju pārneses sistēmas pilnveidošanai”* ietvaros. Zināšanu un tehnoloģiju pārneses sistēmas pilnveidošanas mērķis ir pētniecības un uzņēmējdarbības sektora sadarbības prasmju pilnveidošana, zinātniskās darbības ciešāka sasaiste ar pieprasījumu no uzņēmējdarbības sektora puses, apmierinot uzņēmumu vajadzības pēc jaunām tehnoloģijām un inovatīviem risinājumiem.

Tehnoloģiju pārneses programma sniedz iespēju no publiskiem resursiem finansētos pētniecības rezultātus komercializēt jeb pārvērst jaunus produktus un pakalpojumus, kā rezultātā privātais sektors nodrošina pētniecības rezultātu tālāku attīstību un ieviešanu tirgū. Turklāt *Tehnoloģiju pārneses programmas* mērķis ir dot arī ieguldījumu Latvijas *Viedās specializācijas stratēģijas* mērķu sasniegšanā, sekmēt pētniecības organizāciju rīcībā esošo valsts finansēto pētniecības rezultātu komercializāciju gan Latvijā, gan ārvalstīs, kā arī inovācijas aktivitātes veicināšana mazos un vidējos komersantos, tai skaitā arī jaunuzņēmumos tehnoloģiju pārneses ceļā. Tādējādi uzņēmumiem tiek sniegts atbalsts jaunu vai būtiski uzlabotu produktu vai tehnoloģiju attīstībai. Līdz šim *Tehnoloģiju pārneses programmas* ietvaros atbalstu ir saņēmis 41 komercializācijas ideju projekts, atbalstīti 183 jaunuzņēmumi dalībai izstādēs un vizītēs pie potenciālajiem investoriem, kā arī izsniegti 74 inovāciju vaučeri. Minētās aktivitātes komersantu un pētniecības organizāciju atbalstam plānots turpināt arī 2020. gadā.

STRAUJI AUGOŠU UZŅĒMUMU (START-UP) VEIDOŠANA

Jaunuzņēmumu attīstība ir svarīgs ķēdes posms inovācijas sistēmā un veicina paradigmas maiņu uz modernu un inovatīvu ekonomiku. Pēdējos 4 gadus Ekonomikas ministrija un tās padotībā esošās iestādes ir aktīvi strādājušas pie vienota piedāvājuma izveides jaunuzņēmumu ekosistēmai. Latvijas jaunuzņēmumu ekosistēma ir kļuvusi atpazīstamāka arī starptautiskā kontekstā. Ik gadu jaunuzņēmumus un to pārstāvjus Latvijā pulcē vismaz 5 vietējie pasākumi un festivāli ar starptautisku tvērumu.

2017. gada 1. janvārī stājās spēkā *Jaunuzņēmumu darbības atbalsta likums*, kas deva skaidru signālu uzņēmējiem, sabiedrībai un politikas veidotājiem, ka jaunuzņēmumi ir svarīgs inovāciju avots tautsaimniecībā, kā arī veicina investīciju piesaisti, sekmē jaunu biznesa modeļu veidošanos, talantu attīstību un stiprina riska kapitāla nozari. Lai paplašinātu atbalsta saņēmēju loku un mazinātu birokrātisko slogu uzņēmēju pusē, 2018. gada 10. maijā spēkā stājušies *Grozījumi Jaunuzņēmumu darbības atbalsta*

likumā. Šobrīd uzsāktas diskusijas par turpmākajiem grozījumiem *Jaunuzņēmumu atbalsta likumā*, kurus līdz gada beigām plānots iesniegt MK.

Ar 2018. gada februāri darbību uzsāka Latvijas pārstāvniecība Silīcija ielejā, kura kalpo kā tiklošanās vieta un investoru piesaistes punkts. 2018. gadā atbalstu jaunuzņēmumu dalībai izstādēs, konferencēs un tiešajās vizītēs ārvalstīs ar LIAA atbalstu saņēmuši jau vairāk nekā 150 jaunuzņēmumu.

2018. gadā darbību uzsāka arī 3 akselerācijas fondi (*Overkill Ventures*, *BuildIT* un *Komerčializācijas reaktors*), kur katram fondam ir piešķirts ERAF finansējums 5 milj. eiro apmērā no kopējā 15 milj. eiro finansējuma.

Svarīgs elements atbalsta programmu izmantošanā ir to popularizēšana starptautiskam interesentu lokam. Šādā nolūkā 2018. gada jūnijā tika atklāts jaunuzņēmumu informatīvais portāls Latvijā – StartupLatvia.eu. Šis portāls piedāvā visaptverošu izklāstu par Latvijā jaunuzņēmumiem pieejamo atbalstu jeb *Welcome Pack* un vispārēju informāciju par ekosistēmas stāvokli un aktivitātēm.

Latvijas jaunuzņēmumu kopiena līdz 2019. gada beigām ir tikusies trīs Ekonomikas ministrijas un Latvijas start-up uzņēmumu asociācijas *Startin.lv* rīkotajos forumos. Pirmais forums tika aizvadīts 2018. gada sākumā, kur kopā ar jaunuzņēmumu, publiskā, privātā un akadēmiskā sektora pārstāvjiem tika diskutēts par jaunuzņēmumu ekosistēmas attīstību, iespējām un izaicinājumiem, kā arī iegūti praktiski priekšlikumi turpmākai sadarbības uzlabošanai un atbalsta pilnveidošanai. Otrais forums notika 2018. gada septembrī, kur kopā ar jaunuzņēmumu ekosistēmas pārstāvjiem, lielajiem nozares uzņēmumiem un valsts iestādēm tika diskutēts par sadarbības iespējām, sadarbības potenciālu un problēmjautājumiem. Forumā piedalījās pārstāvji no visas ekosistēmas, tajā skaitā no valsts institūcijām. 2019. gada jaunuzņēmumu kopienas forums ietvēra diskusiju ciklu "Jaunuzņēmumu ekosistēmas un starpnozaru sadarbības veicināšana: izaicinājumi un iespējas" un ideju hakatonu "Starpnozaru sadarbības iespējas un sadarbības modeļi". Forumā ietvaros pirmo reizi rīkots arī Baltijas jaunuzņēmumu zīmolu tops, kas apvienoja visu Baltijas valstu jaunuzņēmumu ekosistēmas pārstāvjus, jaunuzņēmumu asociācijas un Ekonomikas ministrijas, lai atraktīvā veidā noskaidrotu Baltijas valstu spēcīgāko jaunuzņēmumu zīmolu.

Lai stiprinātu Latvijas vietējo jaunuzņēmumu ekosistēmu un tās pārstāvju sadarbību, 2019. gada ietvaros noslēgts sadarbības memorands starp Ekonomikas ministriju, Latvijas Start-up uzņēmumu asociāciju, Latvijas Biznesa eņģeļu tīklu un Latvijas Privātā un riska kapitāla asociāciju.

2019. gadā noslēdzies SIA "Gateway&Partners" veiktais pētījums "Latvijas jaunuzņēmumu ekosistēmas novērtēšana, pašreizējā stāvokļa identificēšana un uz tās balstītu priekšlikumu izstrāde", ar rezultātiem sabiedrība tika iepazīstināta mediju brokastīs. Papildus izstrādātas mediju publikācijas un infografikas par apkopotajiem datiem un statistiku. Organizēts politikas veidotāju, jaunuzņēmumu un riska kapitāla nozares pārstāvju pasākums "Rīga Venture Summit 2019", vairāki semināri augstākās izglītības

iestādēs un uzņēmumos, lai veicinātu studentu iesaisti jaunuzņēmumu ekosistēmā. Organizēts ekspertu diskusiju cikls #21gsLatvija, pirmo trīs diskusiju tēmas – Darbinieku akciju opcijas, Latvijas zīmols un Digitālās prasmes.

Sadarbojoties ar Latvijas IT-klasteri, 2018. gadā tika organizēti divi X-industrijas hakatoni, kas veicināja starpsektoriālu sadarbību starp tehnoloģiju nozares uzņēmumiem, korporācijām un pieredzējušiem mentoriem, kas mūsdienās ir vitāli nozīmīga digitālās uzņēmējdarbības attīstīšanai.

Plānots, ka 2020. gadā tiks turpināta jaunuzņēmumu un valsts kapitālsabiedrību sadarbības veicināšana, tādējādi rodot abpusēji izdevīgus risinājumus inovācijas kapacitātes paaugstināšanai. Plānots turpināt stiprināt sadarbību ar jaunuzņēmumu ekosistēmas pārstāvjiem un tos pārstāvošajām organizācijām, lai veicinātu sabiedrības izpratni par jaunuzņēmumu lomu inovācijas sistēmā. EM izstrādājusi informatīvo ziņojumu "Par blokkēdes tehnoloģijas izmantošanas piemēriem, perspektīvām un tālāko rīcību jomas attīstības veicināšanai". Balstoties uz šo, aprīlā sākumā Rīgā organizēts .tax Blockchain hakatons, kurā tika meklēti blokkēdes tehnoloģijās bāzēti risinājumi valsts sektoram lielo datu, moderno tehnoloģiju, nodokļu krāpniecības un skaidrās naudas uzskaites sistēmas jomā. Hakatonu organizēja Ekonomikas ministrija sadarbībā ar Valsts ieņēmumu dienestu un jaunuzņēmumu akseleratoru Startup Wise Guys. Plānots, ka 2020.-2021. gada ietvaros varētu tikt īstenoti pirmie pilotprojekti sadarbībā ar VID, Uzņēmumu reģistru un citām valsts pārvaldes iestādēm.

KOMPETENCES CENTRU IZVEIDE UN ATBALSTĪŠANA

Viens no svarīgākajiem uzdevumiem ir veidot uzņēmumu izpratni par pētniecību, attīstību un inovāciju kā uzņēmuma produktivitātes un konkurētspējas pieauguma veicinātājiem.

Darbības programmas "Izaugsme un nodarbinātība" 1.2.1. specifiskā atbalsta mērķa "Palielināt privātā sektora investīcijas P&A" 1.2.1.1. pasākuma "Atbalsts jaunu produktu un tehnoloģiju izstrādei kompetences centru ietvaros" (1.2.1.1. pasākums) mērķis ir komersantu konkurētspējas paaugstināšana, veicinot pētniecības un rūpniecības sektora sadarbību, īstenojot projektus, kas attīsta jaunus produktus un tehnoloģijas un ievieš tās ražošanā. Galvenie 1.2.1.1. pasākuma izaicinājumi ir nodrošināt ieguldīto investīciju rezultātu sasniegšanu un finansējuma saņēmēju aktīvu iesaisti internacionālu un starpnozaru platformu veidošanā.

Otrās kārtas ietvaros (2016.-2018. gada decembris) visos 8 kompetences centros kopā apstiprināts 191 pētniecības projekts, no kuriem pabeigti 174 pētījumi. Savukārt iesaistīto uzņēmumu līdzfinansējums P&A projektiem uz 2018. gada 31. decembri sastādīja 21 milj. eiro. Otrās kārtas ietvaros atbalstu saņēmuši 149 saimnieciskās darbības veicēji, komersantu apgrozījums pēc pētniecības rezultātu ieviešanas saimnieciskajā darbībā vai komercializēšanas sastāda 151 milj. eiro, radītas 492 jaunas

darba vietas, publicēti 238 zinātniskie raksti starptautiskās datu bāzēs indeksētajos žurnālos (*Scopus, Web of Science*).

Ceturtais kārtas ietvaros uz 2019. gada oktobri apstiprināti 137 pētniecības projekti, t.sk. vairāk nekā 30 starpnozaru pētniecības projektu. Galvenais izaicinājums ceturtajā kārtā ir dažādu nozaru sadarbības veicināšana, kas nodrošinātu dalīšanos vai apmaiņu ar informāciju, resursiem, tehnoloģijām, metodēm, lai kopīgi izstrādātu augstas pievienotās vērtības produktus vai pakalpojumus.

Programma sniedz lielisku iespēju iepazīties ar labo inovāciju praksi. Veiktie ieguldījumi, kas saņemti no ERAF, ir palielinājuši inovāciju skaitu, produktivitāti, eksportspēju un citus rādītājus, kas ievērojami vairo nozaru vispārējo konkurētspēju.

DIGITALIZĀCIJAS VEICINĀŠANA (INDUSTRIJA 4.0)

Lai veicinātu digitālo transformāciju Latvijas uzņēmumos, tiek izstrādāts Latvijas Industriālās digitalizācijas attīstības celvedis un platformas "Industrijas 4.0" ieviešanas stratēģija. Platforma nosaka iesaistīto pušu aktuālas informācijas apmaiņu, veicinot starpsektoru sadarbību dažādu attīstības projektu realizācijā, piemērojot digitālus risinājumus, kā arī veicina starpniecību sadarbību, lai pārstāvētu Latvijas uzņēmēju intereses. Platforma paredz zinātniskā sektora, valsts un industrijas savstarpēju mijiedarbību.

Industrijas 4.0 ieviešanas pasākumu kopuma mērķis Latvijā ir veicināt izpratni par *Industrija 4.0* konceptu un radīt rīcībai atbilstošus apstākļus, sekmējot starpsektoriālo sadarbību, kas balstīta uz digitālu risinājumu izmantošanu inovāciju attīstībai sadarbībā ar viedo un zināšanām bagātu cilvēkkapitālu.

Industrijas 4.0 koncepta ietvaros Latvija attīsta digitalizācijas procesu rūpniecības līmenī. Pēdējā laikā šis process ir ieviests un palīdzējis uzlabot ražošanas procesus jau vairākos lielākajos rūpniecības uzņēmumos, palīdzot tiem kļūt produktīvākiem, piemēram, AS Dobeles dzirnavnieks, AS UPB, SIA Peruza, Valmieras Stiklašķiedra, Latvijas Finieris, Agrofirma Tērvete, Baltic Ovo. *Industrija 4.0* koncepts ir balstīts uz digitālu risinājumu izmantošanu inovāciju un tehnoloģiju attīstībai. Inovatīvs un digitalizēts ražošanas process tiek nodrošināts ar lielāku efektivitāti. Uzņēmumi ir arvien vairāk ieinteresēti attīstīt rūpniecības procesu, izmantojot datu priekšrocības un automatizācijas piedāvātās iespējas.

2018. gadā sadarbībā ar Vācijas – Baltijas Tirdzniecības kameru tika uzsākts pilotprojekts, kas paredz digitalizācijas attīstību un implementēšanu ražošanas procesos ražojošajās nozarēs, sniedzot uzņēmumiem iespēju sadarboties ar globāliem līderiem, viedo tehnoloģiju izstrādātājiem no Vācijas, galvenokārt IKT nozares uzņēmumiem. Mērķis šai iniciatīvai ļāva uzņēmumiem sadarboties jaunu tehnoloģiju ieviešanā un esošo tehnoloģiju uzlabošanā, izmantojot jaunākās pieejamās tehnoloģijas un datu apstrādi. Tika organizētas un norisinājās Vācijas ekspertu divpusējās

vizītes Latvijas uzņēmumos. Balstoties uz rezultātiem, tiek veidots vispārējs salīdzinošais apskats par digitalizācijas attīstības esošo līmeni un jaunu iespēju piemērošanu. Piecos Latvijas uzņēmumos tika veiktas eksperimentālas darbības, kuras paredzēja viedo tehnoloģiju integrēšanu ražošanas procesu uzlabošanai.

2019. gada 15. februārī norisinājās digitalizācijas un inovāciju forums DIG-IN. Pasākuma ietvaros ārvalstu un Latvijas eksperti sniedza viedokļus par inovācijām, digitalizāciju, *Industrija 4.0* un nozaru sadarbības nozīmību, to sniegtajām iespējām un ieguvumiem jaunu tehnoloģisko risinājumu ieviešanai uzņēmumos. Par apliecinājumu tam, ka nozares ir gatavas sadarboties un veidot vienotas interešu pozīcijas, foruma DIG-IN ietvaros parakstīts 11 pušu *Sadarbības memorands*, kas iekļauj 8 Kompetences centrus, EM, VARAM un Vācijas-Baltijas Tirdzniecības kameru, kas ir Vācijas "Industrie 4.0" pārstāvji.

Nemot vērā EK un Eiropas mēroga vadlīnijas, Latvija pievērš īpašu uzmanību arī jaunu tehnoloģiju risinājumu integrācijai Latvijas ražošanas uzņēmumos. Latvija arvien vairāk koncentrējas uz digitalizācijas veicināšanu un esošo risinājumu uzlabošanu, nodrošinot ražošanas uzņēmumiem iespēju sadarboties ar viedo tehnoloģiju izstrādātājiem, galvenokārt IKT nozares uzņēmumiem, nodrošinot jaunākās pieejamās tehnoloģijas un datu apstrādes iespējas.

STRATĒGISKO VĒRTĪBU ĶĒŽU EKOSISTĒMU ATTĪSTĪBA

Lai stimulētu tehnoloģiju ietilpīgāku, augstākas pievienotās vērtības un eksportpotenciālu produktu un pakalpojumu ražošanu un iekļaušanos augstākos globālo vērtību ķēžu līmeņos, nepieciešama stratēģisko vērtību ķēžu ar potenciāli augstu pievienoto vērtību attīstības veicināšana nacionālā līmenī. Paplašinot vienas vērtību ķēdes dalībnieku integrāciju, veidojas vērtību ķēdes ekosistēma, aptverot ciešākus un pastarpinātus privātā, publiskā un akadēmiskās vides sadarbības partnerus vietējā un starptautiskā mērogā. Uzņēmējdarbības ekosistēma ir savstarpēji saistītu uzņēmumu tīkls, piemēram, piegādātāji un izplatītāji, kuri savstarpēji mijiedarbojas, galvenokārt papildinot vai piegādājot galvenās vērtību veidojošās sastāvdaļas to produktos vai pakalpojumos.

Ekonomikas ministrija 2018. gadā veica trīs potenciālo vērtību ķēžu ekosistēmu kartēšanu – biomedicīnas, viedās pilsētas un viedo materiālu jomā.

Ekonomikas ministrija kopš 2018. gada septembra testa režīmā īsteno stratēģisko vērtības ķēžu ekosistēmu attīstību pēc speciāli veidotas metodes, kuras pamatā ir strukturēts dialogs un koordinēta rīcība iesaistīto pušu starpā (trīskāršās spirāles jeb *triple helix* princips), veidojot efektīvu sadarbības platformu. Metodes teorētiskā pamatojuma bāze balstās klasteru kā konkurētspējas veicināšanas instrumenta teorijā, kas pielāgota attiecīgajam formātam un papildināta ar inovatīviem elementiem, piemēram, dizaina domāšanas elementu izmantošanu. Ekonomikas ministrijas pieeja sastāv no diviem darbību blokiem – kartēšanas un

koordinācijas (turpmāk *K-2 PĪEEJA*), kuru ietvaros tiek īstenota virkne konkrētu un savstarpēji saistītu aktivitāšu.

Kartēšanas mērķis ir uz kvantitatīvās un kvalitatīvās analīzes metožu bāzes identificēt vērtību ķēdes ar augstu pievienoto vērtību, to galvenos dalībniekus un kopējo uzņēmējdarbības ekosistēmu. Kvantitatīvā analīzes metode sastāv no makrodatu analīzes, savukārt kvalitatīvā metodes sadaļas pamatā ir strukturētas intervijas ar nozares pārstāvjiem (privātā, akadēmiskā, nevalstiskā un publiskā sektora pārstāvji). Interviju mērķis ir identificēt esošo situāciju, privātā sektora investīciju jomas un attīstības virzienus, kā

arī akadēmiskā sektora zinātnisko kapacitāti konkrētajā jomā. Lai dziļāk analizētu izvirzīto attīstības jomu potenciālu un iespējamās attīstības scenārijus, tiek organizēta dizaina domāšanas metodēs balstīta stratēģiskā darbnīca. Darbnīcā piedalās vairāk nekā 40 privātā, akadēmiskā, nevalstiskā un publiskā sektora pārstāvju, apvienojoties iepriekš definēto attīstības jomu interešu grupās, kuru ietvaros nozares speciālisti diskutē par globālām tendencēm un izaicinājumiem, kartē sadarbības partneru ekosistēmu un, izvērtējot konkurētspējīgāko apakšvirzienu, ieskicē potenciālos sadarbības projektus.

10.1. ielikums

Biomedicīnas vērtību ķēdes ekosistēma

Lai attīstītu biomedicīnas vērtību ķēdes ekosistēmu līdz neatkarīgi funkcionējošai kopai (institucionalizācija), kas noteiktā laika posmā spētu ieņemt vadošo lomu Eiropas pētniecības un inovāciju vidē un spētu integrēties globālās vērtību ķēdēs, Ekonomikas ministrija sadarbībā ar Latvijas Investīciju un attīstības aģentūru, Veselības ministriju un citām publiskā, privātā un zinātnes sektora organizācijām kopš 2018. gada maija ir īstenojusi vairākas aktivitātes:

- veikta vērtību ķēdes ekosistēmas kartēšana un stratēģisko attīstības virzienu noteikšana, identificējot 3 attīstības prioritātes - gēnu sekvencēšanu, farmāciju un datu ezera platformas izveidi;
- Līderu grupas (ņemot vērā kvalitatīvo analīzi, identificētie nozares vadošie pārstāvji, kuri proaktīvi līdzdarbojas vērtību ķēdes ekosistēmas attīstībā (valsts pārvaldes, akadēmiskā sektora un industrijas pārstāvji) un Ekonomikas ministrijas pārstāvju darba grupas vizīte uz Sanfrancisko (ASV). Vizīte bija nozīmīgs solis, kas ne tikai sniedza vērtīgu pieredzes apmaiņu ar nozares globālajiem līderiem, bet arī ļāva Ekonomikas ministrijai ar nozares līderu atbalstu uzrunāt potenciālos sadarbības partnerus un investorus, tika prezentēta nozares ekselence un kapacitāte starptautiskai sadarbībai, paplašināts nozares stratēģiskās attīstības projekta tvērums un piesaistīti jauni pasaules mēroga dalībnieki, piemēram, Microsoft Research.

Pašreiz Līderu grupa strādā pie *Ilgtermiņa stratēģijas attīstības 2020.-2027. gadam*. Lai īstenotu izstrādāto stratēģiju, ir nepieciešams veidot efektīvu pārvaldības platformu (organizāciju), kas ir viens no nākamajiem jautājumiem ekosistēmas darba kārtībā. Pēc *Ilgtermiņa stratēģijas attīstības 2020.-2027. gadam* izstrādes plānots 2020.gada 1.ceturksnī parakstīt Memorandu starp iesaistītajām pusēm. Memorands tiek plānots kā pielikums, un saistošais dokuments – *Nacionālās industriālās pamatnostādnes*.

11. PRODUKTĪVO INVESTĪCIJU UN EKSPORTA VEICINĀŠANA

11.1. FINANŠU PIEEJAMĪBAS VEICINĀŠANA

Finanšu instrumentu ieviešanas mērķis ir samazināt tirgus nepilnības un veicināt jaunu saimnieciskās darbības veicēju izveidi un esošo izaugsmi, nodrošinot pieeju finansējumam perspektīvu un dzīvotspējīgu biznesa projektu īstenošanai tiem saimnieciskās darbības veicējiem, kuri nepietiekama nodrošinājuma, saimnieciskās darbības vēstures, kredītvēstures, neto ieņēmumu plūsmas vai esošo kredītsaistību apjoma dēļ nav spējuši piesaistīt finansējumu no finanšu tirgus dalībniekiem (komercbankām, privātajiem investoriem) biznesa projektu īstenošanai nepieciešamajā apmērā.

2014.-2020. gada ES fondu plānošanas periodā paredzētais Eiropas Reģionālās attīstības fonda (ERAF) finansējums finanšu instrumentiem veido 101 milj. eiro. Papildus šim finansējumam attīstības finanšu institūcijai „Altum” (ALTUM) ir jāpiesaista indikatīvi savs finansējums vai jāizmanto atmaksātais fondu finansējums (tiešajai mikrokreditēšanai, atbalstam saimnieciskās darbības uzsācējiem un mezanīna aizdevumiem) 68 milj. eiro apmērā, kā arī jāpiesaista ārējais finansējums indikatīvi 36,15 milj. eiro (riskā kapitāla un akselerācijas pakalpojumu nodrošināšanai).

Ir būtiski nodrošināt finanšu pieejamības nepārtrauktību MVU arī jaunajā ES fondu plānošanas periodā pēc 2020.gada un jāturpina īstenot valsts atbalsta programmas finanšu instrumentu veidā: nodrošinot aizdevumus uzņēmējdarbības uzsācējiem, sniedzot garantijas, kā arī sekmējot riskā kapitāla instrumentu pieejamību. Prioritāri jānodrošina garantiju un riskā kapitāla instrumentu attīstība, vienlaikus nodrošinot savstarpēju papildinātību ar InvestEU plānotajām aktivitātēm.

AIZDEVUMU GARANTIJAS

Aizdevumu garantijas atbalsta pasākumi biznesa uzsākšanai un attīstībai situācijās, kad uzņēmuma pašu līdzekļi nav pietiekams nodrošinājums, lai piesaistītu nepieciešamo finansējumu no komercbankām, vai uzņēmums tiek klasificēts kā pārāk riskants, 2014.-2020. gada ES fondu plānošanas periodā tiek īstenoti *Darbības programmas „Izaugsme un nodarbinātība” 3.1.1. specifiskā atbalsta mērķa „Sekmēt MVK izveidi un attīstību, īpaši apstrādes rūpniecībā un RIS3 prioritārajās nozarēs” 3.1.1.1. pasākuma „Aizdevumu garantijas”* ietvaros.

Programma darbojas kopš 2016.gada jūnija, un līdz 2019. gada 30. jūnijam tika izsniegtas 449 garantijas 86 milj. eiro apjomā, kas liecina par nemainīgi augsto pieprasījumu pēc šāda veida finanšu instrumentiem.

PORTFEĻGARANTIJAS

2017. gada 12. septembrī apstiprināta jauna valsts atbalsta programma – portfelģarantijas. Tās ietvaros pieejams atbalsts garantiju veidā par kredītiestādes izsniegtiem aizdevumiem investīciju veikšanai, apgrozāmo līdzekļu finansēšanai, kā arī finanšu līzīngam ar termiņu no 1-10 gadiem. Portfelģarantiju bankas var piemērot investīciju un apgrozāmo līdzekļu aizdevumiem un līzīngam, kuri ir apjomā līdz 250 tūkst. eiro. Atbalsta programmu ievieš ALTUM, kas atklātas atlases procesā atlasījusi un noslēgusi līgumus par portfelģarantiju īstenošanu sīko, mazo un vidējo komersantu kredīšanas veicināšanai ar 3 kredītiestādēm, kuras bez ALTUM tiešas iesaistes noteikta finansējuma apjoma ietvaros var uzņēmumiem piešķirt aizdevumu ar valsts garantiju. Garantiju izsniegšanai pieejami 7,8 milj. eiro apmērā no publiskā atmaksātā finansējuma. 2018. gada jūnijā noslēdzies atlases process kredītiestādēm, un kopš 2018. gada 3. ceturkšņa kredītiestādes uzsākušas izsniegt aizdevumus ar valsts garantiju. Līdz 2019. gada 30. jūnijam ir izsniegti 183 aizdevumi ar portfelģarantiju 10,8 milj. eiro apmērā, t.i., garantijas 8,64 milj. eiro apmērā.

PARALĒLIE AIZDEVUMI

Paralēlo aizdevumu programma 2014.-2020. gada ES fondu plānošanas periodā tiek īstenota *Darbības programmas „Izaugsme un nodarbinātība” 3.1.1. specifiskā atbalsta mērķa „Sekmēt MVK izveidi un attīstību, īpaši apstrādes rūpniecībā un RIS3 prioritārajās nozarēs” 3.1.1.2. pasākuma „Mezanīna aizdevumi”* ietvaros, kuru plānots ieviest tiešā finanšu instrumentu veidā.

Paralēlo aizdevumu pieejamība nodrošina iespējas saņemt finansējumu tiem saimnieciskās darbības veicējiem, kuriem komercbanku kredīšanas politikai neatbilstošu finanšu rādītāju (piemēram, uzņemto saistību pret neto ieņēmumiem attiecības, nepietiekama pašu kapitāla nodrošinājuma) dēļ nav iespējams saņemt finansējumu no komercbankām nepieciešamajā apmērā dzīvotspējīgu investīciju projektu realizēšanai.

Paralēlo aizdevumu instruments ļauj risināt gan nodrošinājuma, gan nepietiekamas naudas plūsmas problēmu, kā arī savā veidā risina situācijas, kad komercbanka ir sasniegusi maksimālo akceptējamo riska līmeni uz konkrēto klientu vai darījumu un nespēj pati nofinansēt darījumu pilnā apmērā. Pirmkārt, izmantojot paralēlo aizdevumu, banka saglabā pirmās kārtas ķīlas tiesības uz darījuma nodrošinājumu, tādējādi, sadalot ekspozīciju, bankām ir iespēja uzlabot

nodrošinājuma/aizdevuma attiecību un samazināt prognozējamus zaudējumus. Otrkārt, ALTUM ir iespējams daļu no aizdevuma pamatsummas atlikt uz aizdevuma termiņa beigām, kas ir veids, kā atslogot klientu naudas plūsmu un atbalstīt augstāka riska projektus. Treškārt, šobrīd ir iespējams veidot darījumu struktūru tā, lai bankas aizdevums tiktu atmaksāts pirms ALTUM paralēlā aizdevuma atmaksas uzsākšanas, kas ļauj ALTUM aizdevuma daļu uzskatīt par tehniski subordinētu. Šīs iespējas padara produkta izmantošanu saprotamāku no komercbanku kredītpolitikas viedokļa.

Savukārt no klientu – uzņēmēju perspektīvas paralēlais aizdevums ir veids, kā samazināt nepieciešamo klienta paša līdzdalību, kuru bieži vien uzņēmumiem ir visai grūti akumulēt.

Programma darbojas kopš 2016. gada jūlija, un līdz 2019. gada 30. jūnijam ir izsniegti 14 paralēlie aizdevumi par 5,7 milj. eiro.

MIKROKREDITĒŠANA UN AIZDEVUMI BIZNESA UZSĀCĒJIEM

Starta aizdevumu programma 2014.-2020. gada ES fondu plānošanas periodā tiek īstenota *Darbības programmas „Izaugsme un nodarbinātība” 3.1.1. specifiskā atbalsta mērķa „Sēkmēt MVK izveidi un attīstību, īpaši apstrādes rūpniecībā un RIS3 prioritārajās nozarēs” 3.1.1.4. pasākuma „Mikrokreditēšana un aizdevumi uzsācējiem”* ietvaros. Aizdevumi uzsācējiem tiek ieviesti tiešā finanšu instrumentu veidā, savukārt mikrokreditēšana – gan tiešā, gan netiešā finanšu instrumentu veidā.

Starta aizdevumu programma ir nozīmīgs valsts atbalsta veids uzņēmumiem agrīnas stadijas fāzē. Jau ES struktūrfondu un Kohēzijas fonda 2007.-2013. gada plānošanas periodā starta programma bija viena no populārākajām valsts atbalsta programmām jauno uzņēmēju vidū, un ar tās palīdzību komercdarbību Latvijā uzsāka daudz jauni un šobrīd jau populāri mazie un vidējie uzņēmumi. ES struktūrfondu un Kohēzijas fonda 2007.-2013. gada plānošanas periodā kopumā tika izsniegti 1559 starta aizdevumi par kopējo summu 30,79 milj. eiro, no kuriem 27,74 milj. eiro aizdevumu summas un 3,05 milj. eiro granti procentu likmju subsīdijām.

Kopš 2016. gada jūnija arī aktuālā plānošanas perioda ietvaros tiek sniegti starta aizdevumi dzīvotspējīgu biznesa projektu īstenošanai – investīcijām un apgrozāmiem līdzekļiem. Aizdevumus izsniedz komersantiem, kas nav vecāki par 5 gadiem no dibināšanas brīža, maksimālā aizdevuma summa ir 150 tūkst. eiro. Starta aizdevumi ir būtisks instruments uzņēmējdarbības uzsācējiem, nodrošinot pieeju finansējumam perspektīvu un dzīvotspējīgu biznesa projektu īstenošanai tiem saimnieciskās darbības veicējiem, kuriem nepietiekama nodrošinājuma, saimnieciskās darbības vēstures, kredītvēstures, neto ieņēmumu plūsmas vai esošo kredītsaistību apjoma dēļ nav iespēju piesaistīt finansējumu no finanšu tirgus dalībniekiem (komercbankām, privātajiem

investoriem) biznesa projektu īstenošanai nepieciešamajā apmērā.

Līdz 2019. gada 30. jūnijam ir noslēgti 413 starta aizdevumi par 9,89 milj. eiro un 118 mikroaizdevumi par 1,5 milj. eiro.

RISKA KAPITĀLA INSTRUMENTI

Riska kapitāla instrumenti 2014.-2020. gada ES fondu plānošanas periodā pieejami *Darbības programmas „Izaugsme un nodarbinātība” 3.1.2. specifiskā atbalsta mērķa „Palielināt straujas izaugsmes komersantu skaitu” 3.1.2.1. pasākuma „Riska kapitāls”* ietvaros.

SĒKLAS, SĀKUMA UN IZAUGSMES KAPITĀLA FONDI

Turpinot ES struktūrfondu un Kohēzijas fonda 2007.-2013. gada plānošanas perioda pieredzi un ņemot vērā tirgus attīstības tendences, tiek piedāvāti vairāki riska kapitāla instrumenti, kas tiek ieviesti ar publiskās iepirkumu procedūrās izvēlētu finanšu starpnieku palīdzību. Līdz 2019. gada 30. jūnijam riska kapitāla ietvaros ir noslēgti 6 līgumi par 3,1 milj. eiro.

TEHNOLOĢIJU AKSELERATORI

Programma 2014.-2020. gada ES fondu plānošanas periodā tiek īstenota *Darbības programmas „Izaugsme un nodarbinātība” 3.1.2. specifiskā atbalsta mērķa „Palielināt straujas izaugsmes komersantu skaitu” 3.1.2.2. pasākuma „Tehnoloģiju akceleratori”* ietvaros.

Programma paredzēta inovatīviem jaunuzņēmumiem biznesa idejas, uzņēmuma un produkta izveidei un attīstībai, lai veicinātu to izaugsmi un konkurētspēju, īpaši tehnoloģiskiem un rūpnieciskiem projektiem. Pirmssēklas finansējums uzņēmuma izveidei, konsultācijām un produkta izstrādei, izpētei, novērtēšanai un apstiprināšanai tiks sniegts līdz 50 tūkst. eiro apmērā un sēklas finansējums uzņēmumiem, kas būs veiksmīgi izgājuši pirmssēklas ieguldījumu posmu, tālākai izaugsmei, produkta un saimnieciskās darbības modeļa attīstīšanai – līdz 250 tūkst. eiro apmērā. Programmas nosacījumi ir apstiprināti, ir noslēdzies finanšu starpnieku atlases process publiskās iepirkumu procedūras ietvaros, noslēgti līgumi ar finanšu starpniekiem un fondi uzsākuši darbību. 3 akceleratorijas fondi 2018. gada 2. pusgadā uzsākuši akceleratorijas programmu īstenošanu, kā arī tikušas veiktas pirmās sēklas investīcijas uzņēmumos. Līdz 2019. gada 30. jūnijam noslēgti 32 līgumi par 2,4 milj. eiro.

BIZNESA ENĢEĻU KO-INVESTĪCIJU FONDS

Programma 2014.-2020. gada ES fondu plānošanas periodā tiek īstenota *Darbības programmas „Izaugsme un nodarbinātība” 3.1.1. specifiskā atbalsta mērķa „Sekmēt MKV izveidi un attīstību, īpaši apstrādes rūpniecībā un RIS3 prioritārajās nozarēs” 3.1.1.3. pasākuma „Biznesa enģeļu ko-investīciju fonds” ietvaros.*

Sākotnēji programmu tika plānots īstenot sadarbībā ar EIF, taču 2016. gada 21. novembrī no EIF tika saņemts atteikums, pamatojoties uz neattīstīto biznesa enģeļu tīklu Latvijā un attiecīgi nepietiekamu pieprasījumu tirgū. Lai veicinātu biznesa enģeļu aktivitātes un nodrošinātu komercbanku finansējumam alternatīvus finanšu risinājumus tirgū, 2016. gada 17. martā tika noslēgts sadarbības līgums starp ALTUM un biedrību „Latvijas Biznesa Enģeļu Tīkls”, kā ietvaros ALTUM un biznesa enģeļu finansējums tiek kombinēts, sniedzot iespējas biznesa uzsācējiem saņemt finansējumu vai saņemt to lielākā apmērā, kad ir nepietiekams līdzfinansējums un nodrošinājums aizdevumam komercbankā. Pilotprojekta ietvaros līdz šim ir noslēgti pieci kopinvestīciju līgumi par

ALTUM finansējuma daļu 144,5 tūkst. eiro apmērā, kas veido 4,8% no sadarbības programmā pieejamā ALTUM budžeta – 3 milj. eiro.

Papildus ES struktūrfondu programmām finansiāli ietilpīgas riska kapitāla investīcijas piedāvā arī **Baltijas Inovāciju fonds** (BIF). BIF ir inovatīva Baltijas mēroga ieguldījumu iniciatīva, kas izveidota, lai palielinātu privātā un riska kapitāla finansējuma pieejamību Baltijas valstu uzņēmumiem. BIF finansē un administrē riska kapitāla un sākuma kapitāla fondus, kuri veic agrīnās un izaugsmes stadijas riska kapitāla investīcijas Baltijas mēroga mazos un vidējos uzņēmumos, investīcijas ir apmērā no 3 līdz 15 milj. eiro uzņēmumā. BIF līdzšinēji ir aktīvi 5 riska kapitāla fondi, un to ietvaros ir veiktas 20 riska kapitāla investīcijas kopumā 96,5 milj. eiro apmērā.

2019. gadā tika parakstīts līgums par “Baltijas Inovāciju fondu 2”, kura apjoms būs 156 milj. eiro. BIF2 turpmākajos piecos gados šo finansējumu ieguldīs Baltijas valstīs koncentrētajos privātā kapitāla un riska kapitāla fondos, tādējādi attīstot kapitāla ieguldījumus mazajos un vidējos uzņēmumos un sekmējot Baltijas reģiona izaugsmi.

11.2. ATBALSTS ĀRĒJO TIRGU APGŪŠANAI

Lai sasniegtu Nacionālajā attīstības plānā ietvertu Latvijas ekonomikas izrāvienu un sekmīgi īstenotu *Nacionālās industriālās politikas pamatnostādnes ietvertos mērķus*, 2013. gada 17. jūnijā saskaņā ar MK rīkojumu Nr. 249 tika apstiprinātas *Latvijas preču un pakalpojumu eksporta veicināšanas un ārvalstu investīciju piesaistes pamatnostādnes 2013.-2019. gadam*, kas attiecīgi aktualizētas 2017. gada 14. martā.

Pamatnostādņu mērķis ir veicināt Latvijas tautsaimniecības konkurētspēju atvērtos produktu (preču un pakalpojumu) un kapitāla tirgos, sekmējot augsto un vidēji augsto tehnoloģiju nozaru produkcijas pieaugumu Latvijas eksportā un ĀTI piesaistē fokusējoties uz ārējo pieprasījumu orientētajām nozarēm.

Latvijas eksportētājiem ir pieejams plašs tiešo eksporta atbalsta pakalpojumu klāsts, kas ietver konsultācijas ar eksportu saistītos jautājumos, tostarp par ārvalstu tirgiem, specifiskām tirdzniecības prasībām un biznesa partneru meklēšanu. Tāpat tiek organizēti eksporta prasmju un informatīvie semināri par ārējiem tirgiem, un notiek eksporta un investīciju projektu identificēšana un virzīšana.

Ekonomisko jautājumu risināšanai un Latvijas komersantu atbalstam darbojas 20 Latvijas Investīciju un attīstības aģentūras (LIAA) pārstāvniecības 19 valstīs (Amerikas Savienotajās Valstīs, Apvienotajos Arābu Emirātos, Baltkrievijā, Dānijā, Francijā, Itālijā, Japānā, Kazahstānā, Krievijā, Ķīnā, Lielbritānijā, Lietuvā, Nīderlandē, Norvēģijā, Polijā, Singapūrā, Somijā, Ukrainā, Vācijā un Zviedrijā). Latvijas ārējo ekonomisko pārstāvniecību un sadarbības tīkls nodrošina tās pakalpojumu pieejamību ikvienam

uzņēmējam un kalpo par tiltu uz svarīgākajiem ārvalstu tirgiem un ārvalstu uzņēmējiem uz Latviju.

Atbalstu komersantiem ārējā mārketinga pasākumu īstenošanai sniedz LIAA, organizējot to dalību nacionālajos standos starptautiskajās izstādēs ārvalstīs, kā arī organizējot tirdzniecības misijas un komersantu līdzdalību valsts augstāko amatpersonu ārvalstu vizīšu ietvaros.

Tāpat LIAA sniedz tiešos eksporta atbalsta pakalpojumus komersantiem, kuri ietver vispārējās konsultācijas, informatīvu semināru par ārējiem tirgiem un ārējās tirdzniecības jautājumiem organizēšanu, kā arī nozaru tirgus apskatu, pētījumu un informatīvo ziņojumu sagatavošanu.

Lai stiprinātu un paplašinātu ekonomisko, rūpniecisko, zinātnisko un tehnisko sadarbību, tai skaitā radot labvēlīgus nosacījumus komersantu sadarbībai, Latvija ir noslēgusi vienošanās par ekonomisko sadarbību ar Armēniju, Apvienotajiem Arābu Emirātiem, Azerbaidžānu, Baltkrieviju, Gruziju, Kazahstānu, Kirgizstānu, Krieviju, Kuveitu, Ķīnu, Moldovu, Turkmenistānu, Tadžikistānu, Ukrainu, Uzbekistānu, Turciju. Minēto vienošanos darbības nodrošināšanai ir izveidota Starpvaldību komisija vai Apvienotā komiteja. To darba kārtībā tiek skatīti divpusējās ekonomiskās sadarbības jautājumi, kas aktuāli abām līgumslēdzējvalstīm gan valdības, gan komersantu līmenī tādās jomās kā rūpniecība, tūrisms, transports, farmācija, lauksaimniecība, finanšu pakalpojumi, komunikācijas, profesionālā apmācība, investīciju politika, tehnoloģijas un inovācijas u.c. 2019. gadā šī formāta ietvaros notika

Starptautisko komisiju sēdes ar Ukrainu, kas norisinājās Rīgā, un Baltkrieviju, kas norisinājās Minskā.

2015. gada decembrī tika uzsākta 2014.-2020.gada ES fondu pasākuma *"Starptautiskās konkurētspējas veicināšana"* īstenošana. Pasākuma mērķis ir veicināt nozaru starptautisko konkurētspēju, atbalstot uzņēmējdarbību un ieiešanu ārvalstu tirgos, nodrošinot Latvijas Ārējo ekonomisko pārstāvniecību darbību un attīstot Latvijas starptautisko konkurētspēju prioritārajos tūrisma sektoros. Tās ietvaros komersantiem tiek sniegts plašs atbalsts ārējo mārketinga pasākumu un ārējo tirgu apguvei – atbalsts dalībai starptautiskās izstādēs, konferencēs, semināros ar stendu, tirdzniecības misijās, LIAA organizētās valsts vizītēs, kā arī ražotņu un produktu atbilstības novērtēšanai konkrētam mērķa tirgum.

Jau piecpadsmito gadu pēc kārtas LIAA sadarbībā ar EM rīko konkursu *Eksporta un inovācijas balva*. Konkursa mērķis ir paust atzinību un godināt Latvijas komersantus, kas sasnieguši labus rezultātus jaunu un eksportspējīgu produktu ražošanā, vietējā tirgus nodrošināšanā ar augstas kvalitātes pašmāju ražojumiem, inovāciju ieviešanā un rūpnieciskā dizaina izstrādē.

Atbalstu eksportējošiem uzņēmumiem sniedz arī akciju sabiedrība "Attīstības finanšu institūcija Altum" (ALTUM), kas nodrošina iespēju eksportētājiem saņemt eksporta darījumu apdrošināšanu (garantijas), tādējādi nodrošinoties pret ārvalstu pircēju maksātnespēju vai ilgstošu nemaksāšanu, pārdodot preces vai sniedzot pakalpojumus ar atlikto maksājumu.

Kopš 2009. gada ar valsts atbalstu pavisam garantēti eksporta darījumi uz trešajām valstīm, un no 2017. gada 1. pusgada arī uz ES valstīm, vairāk nekā 155 milj. eiro apmērā, un šo atbalstu saņēmuši 84 uzņēmēji kopsummā 273 darījumiem. Pēdējo divu gadu laikā veiktas vairākas būtiskas izmaiņas programmas pieejamības veicināšanai iespējami plašākam eksportētāju lokam: palielināts maksimālais eksporta kredīta garantijas apmērs uz vienu pircēju no 1 līdz 2 milj. eiro, vienkāršotas prasības eksportētājam, kā arī no 2017. gada aprīļa ALTUM izsniedz eksporta kredīta garantijas darījumiem uz ES un atsevišķām OECD valstīm, ja vien uzņēmums kvalificējas atbilstošiem garantijas saņemšanas kritērijiem. Prognozes laika periodam līdz 2023. gadam liecina, ka, atbalstot līdz 150 uzņēmumiem, garantētais eksporta darījumu apjoms varētu sasniegt pat 30 milj. eiro gadā.

11.3. ĀRVALSTU INVESTĪCIJU PIESAISTES POLITIKA

Lai sasniegtu *Nacionālajā attīstības plānā* noteikto Latvijas ekonomisko izrāvienu un sekmīgi īstenotu *Nacionālās industriālās politikas pamatnostādnes* ietvertos mērķus, 2013. gadā EM izstrādāja *Latvijas preču un pakalpojumu eksporta veicināšanas un ārvalstu investīciju piesaistes pamatnostādnes 2013.-2019. gadam*. Šīs pamatnostādnes tika grozītas 2017. gada martā. Tajās ir izklāstītas prioritātes un darbības, lai piesaistītu ārvalstu tiešās investīcijas (ĀTI) uz eksportu orientētās nozarēs.

ĀTI piesaistes politika ir vērsta uz Latvijas kā investīcijām pievilcīgas vides konkurētspējas celšanu, ņemot vērā investoriem svarīgākos aspektus: valsts makroekonomiskos rādītājus, uzņēmējdarbības vidi – birokrātisko procedūru vienkāršību un stabili nodokļu politiku, atbilstošas kvalifikācijas darbaspēka pieejamību, tirgus potenciālu, nepieciešamās infrastruktūras pieejamību, piedāvātos atbalsta instrumentus un stimulus. Būtiski ir piesaistīt ārvalstu investīcijas nozarēs, kas nodrošina tautsaimniecības struktūras maiņu par labu uz ārējo pieprasījumu orientētām¹ nozarēm, īpaši nozarēs, kas tiek definētas kā vidēji augstu un augstu tehnoloģiju nozares².

ĀTI ir būtisks priekšnoteikums tālākai Latvijas ekonomikas izaugsmei. Tās dod iespēju Latvijas ražotājiem ne tikai izmantot papildu finanšu kapitālu, bet arī veicina dažādu

ražošanas un vadības prasmju apgušanu, jaunu darba vietu izveidi, rada iespēju izmantot jaunas tehnoloģijas un priekšnosacījumus tehnoloģiju pārnesei, veicina valsts integrēšanos starptautiskajā tirdzniecībā un uzņēmumu iesaistīšanos produkcijas noieta ķēdēs. ĀTI ieplūde pozitīvi ietekmē un attīsta arī citas jomas, piemēram, medicīnu, izglītību, infrastruktūru.

Ārvalstu investīciju piesaistē prioritāri jāorientējas uz ģeogrāfiski tuvajām kaimiņvalstīm, kurās Latvija ir atpazīstama un nav jāiegulda apjomīgi papildu resursi informatīviem pasākumiem, tāpat uz ekonomiski stabilām un attīstītām valstīm, kurās tautsaimniecības nozaru attīstības potenciāls un vajadzības atbilst Latvijas perspektīvas sadarbības iespējām, kā arī uz valstīm, no kurām globāli ir lielākās izejošo investīciju plūsmas – ASV, Franciju, Vāciju, Lielbritānijas un Ziemeļīrijas Apvienoto Karalisti, Japānu, Ķīnu, Krieviju, Indiju.

ĀTI piesaiste un veicināšana tiek iedalīta četros pamatprocesos, tādus kā stratēģija un plānošana (nacionālās investīciju politikas veidošana, mērķu izvirzīšana, investīciju veicināšanas struktūra, konkurētspējas pozicionēšana, nozaru mērķanalīze), intereses veicināšana (mārketinga un uzņēmumu uzrunāšana), apkalpošana (projektu vadība) un investīciju

¹ Uz ārējo pieprasījumu orientētās nozares – lauksaimniecība, ieguves rūpniecība, apstrādes rūpniecība, transports un glabāšana, informācijas un komunikācijas pakalpojumi.

² Vidēji augstas un augstas tehnoloģijas nozares – farmācijas produktu, datoru, elektronisko, optisko iekārtu, lidaparātu un to iekārtu un medicīnas

instrumentu ražošana un ķīmisko vielu, ieroču, elektrisko iekārtu, mehānismu un darba mašīnu, automobiļu, kuģu, dzelzceļa u.c. transporta (bez lidaparātiem) ražošana un iekārtu un ierīču remonts un uzstādīšana (NACE 2.red. 20, 25.4, 27, 28, 29, 30 (bez 30.3), 33)

pakalpojumu sniegšana (pēcapkalpošana un pakalpojumu uzlabošana, uzraudzība).

Ārvalstu investīciju piesaistē Latvijā nozīmīga loma ir Latvijas Investīciju un attīstības aģentūrai (LIAA). LIAA investīciju piesaistes stratēģija ir orientēta uz kvalitatīvu ienākošo investīciju projektu apkalpošanu un aktīvu darbību investīciju projektu piesaistē, uzrunājot potenciālos investorus, kā arī uz investīciju projektu pēc-apkalpošanas nodrošināšanu. LIAA un Latvijas Ārvalstu ekonomiskās pārstāvniecības sniedz palīdzību un nepieciešamo informāciju ārvalstu ieguldītājiem, piemēram, saistībā ar ieguldījumu projektu īstenošanu nekustamo īpašumu teritorijās/speciālajās ekonomiskajās zonās un investīciju veicināšanā, kā arī sazinās ar attiecīgajām institūcijām pēc investoru pieprasījuma un palīdz risināt investoru problēmjautājumus.

2018. gadā ienākošo investīciju projektu apkalpošana bija visnotaļ apjomīga – tika apstrādāti 397 investīciju informācijas pieprasījumi. Tika noorganizētas 114 potenciālo ārvalstu investoru vizītes/tikšanās Latvijā. Kopumā pie potenciālajiem investoriem tika noorganizētas 156 tikšanās/ vizītes, no tām 79 bijušas tikšanās/ vizītes pie potenciālajiem investoriem ārvalstīs, bet 77 no tām bijušas vizītes pie investoriem Latvijā. Kopumā strādāts ar 311 ārvalstu investoriem, gan gatavojot 128 ārvalstu investoriem proaktīvus investīciju piedāvājumus, gan strādājot ar 98 potenciālajiem investīciju projektiem, kā arī 112 ārvalstu investoriem tika īstenotas pēcapkalpošanas aktivitātes.

2018. gadā pieņemtajiem pozitīvajiem lēmumiem pilnībā īstenojoties, sagaidāmas investīcijas 239 milj. eiro apmērā, kopumā radot vismaz 1308 jaunas darba vietas. LIAA apkalpotie ārvalstu investori, kuri ir pieņēmuši lēmumu par savas darbības uzsākšanu vai paplašināšanu Latvijā 2016.-2018. gadā, VID administrēto nodokļu veidā budžetā iemaksājuši 33,9 milj. eiro.

Ar LIAA atbalstu 2019. gada 9 mēnešos 12 uzņēmumi pieņēma pozitīvu lēmumu īstenot investīciju projektus Latvijā. Investīciju nodomiem pilnībā īstenojoties, sagaidāmas investīcijas 196,5 milj. eiro apmērā, kopumā radot 457 jaunas darba vietas.

Latvijai nozīmīgu investīciju piesaistes uzlabošanai LIAA sekmīgi turpina īstenot investīciju piesaistes metodoloģiju

POLARIS process, kuras mērķis ir piesaistīt uz eksportu vērstas investīcijas ar augstu pievienoto vērtību. POLARIS process balstās uz koordinētu sadarbību starp publisko, privāto un akadēmisko sektoru. Uzmanība tiek koncentrēta uz astoņiem prioritārajiem investīciju piesaistes sektoriem. POLARIS procesa ietvaros LIAA regulāri veic pēcapkalpošanas vizītes pie esošajiem investoriem, lai apzinātu viņu vajadzības, apgrūtinājumus darbā, apkopo šo informāciju un sagatavo rekomendācijas atbildīgajām ministrijām tieši vai ar Lielo un stratēģiski nozīmīgo investīciju projektu koordinācijas padomes starpniecību.

Tiek turpināts darbs pie 2018. gadā parakstītā sadarbības memoranda par starptautisko biznesa pakalpojumu centru attīstību. Atzīstot, ka starptautiskie biznesa pakalpojumu centri ieņem aizvien lielāku lomu Centrāleiropas un Baltijas reģiona ekonomikas izaugsme un to, ka Rīgā pastāv neizmantots potenciāls jaunu darba vietu radīšanai, Ekonomikas ministrija, Rīgas Dome, Latvijas Investīciju un attīstības aģentūra, no publiskā sektora puses, un Nacionālā nekustamo īpašumu attīstītāju alianse, Latvijas Komerbanku asociācija un Ārvalstu investoru padome Latvijā, no privātā sektora puses, ar šā memoranda noslēgšanu apņemas veidot mērķtiecīgu sadarbību sektora attīstīšanā, izaugsme un jaunu darba vietu radīšanā. Lai īstenotu memorandā izvirzītos mērķus, izstrādāts rīcības plāns.

Būtiskākās aktivitātes LIAA darbības stratēģijas ietvaros līdz 2019. gadam POLARIS procesa ietvaros ir vērstas uz kvalitatīvāku pašvaldību piedāvājumu sagatavošanu un sadarbības mehānismu stiprināšanu starp POLARIS procesā iesaistītajām pusēm, aktīvāku uzmanību pievēršot investīciju piesaistes pasākumiem investīciju apjoma palielināšanai:

1. apstrādes rūpniecībā, palielinot ieguldījumus mašīnās un iekārtās, kā arī intelektuālā īpašuma produktos;
2. projektos, kuros nefinanšu aktīviem ir paaugstināta atdeve;
3. veicot ieguldījumus infrastruktūras objektos;
4. veicot ieguldījumos projektos ar paaugstinātu produktivitāti.

12. ENERĢĒTIKAS POLITIKA

12.1. ENERĢĒTIKAS TIRGUS UN INFRASTRUKTŪRA

Latvijas enerģētikas politikas galvenā prioritāte, kas noteikta Ministru kabineta 2013. gada 28. maija sēdē apstiprinātajā informatīvajā ziņojumā "Enerģētikas ilgtermiņa stratēģija 2030 – konkurētspējīga enerģētika sabiedrībai" (Enerģētikas stratēģija 2030), ir nodrošināt enerģētikas sektora pozitīvu ietekmi uz Latvijas tautsaimniecību, vienlaikus tiecoties uz energoapgādes drošumu, konkurētspēju un ilgtspēju:

- energoapgādes drošums – enerģijas lietotājiem pieejamas stabilas enerģijas piegādes un attīstīta infrastruktūra;
- konkurētspēja – uz tirgus principiem balstīta enerģētika, kas nodrošina tautsaimniecības tālāko attīstību, tās konkurētspēju reģionā un pasaulē;
- ilgtspējīga enerģija – mazināta atkarība no energoresursu importa, veicinātas jaunas efektīvas atjaunojamo energoresursu izmantošanas tehnoloģijas un veikti energoefektivitātes uzlabošanas pasākumi.

Latvijā ir aktuāla kā gāzes, tā elektroenerģijas infrastruktūras attīstība nacionālā un reģionālā līmenī, kā arī enerģijas piegādes ceļu un avotu diversifikācija, domājot par energoatkarības mazināšanu. Apzinoties Latvijas enerģijas patērētāju izkliedēto tīklu un nepieciešamību veicināt patēriņu, vienlaikus palielinot enerģijas ražošanas, piegādes un patēriņa efektivitāti, 2019. gadā tika pievērsta īpaša uzmanība elektroenerģijas tarifu samazināšanas iespējām.

ELEKTROENERĢIJAS TIRGUS

Latvijas elektroenerģijas tirgus ir pilnībā liberalizēts no 2015. gada 1. janvāra, kas nozīmē, ka māsaimniecības, tāpat kā juridiskie elektroenerģijas lietotāji brīvi izvēlas tirgotāju, vienojoties par (neregulētu) elektroenerģijas cenu. Saskaņā ar Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisijas (turpmāk – Regulators) elektroenerģijas tirdzniecības reģistru 2019. gada novembrī elektroenerģijas tirdzniecībā ir reģistrēti 37 tirgotāji.

Elektroenerģijas biržas *Nord Pool* Latvijas tirdzniecības apgabals darbu uzsāka 2013. gada 3. jūnijā. Šobrīd *Nord Pool* tirdzniecības apgabali ir atvērti visās trīs Baltijas valstīs, un elektroenerģijas tirdzniecība notiek vienoti un saskaņoti visā Baltijas jūras reģionā. Atvērtajā *Nord Pool* Latvijas elektroenerģijas tirdzniecības apgabalā tirgus dalībnieki var iesniegt savus cenu piedāvājumus darījumiem, kuri notiks nākamajā dienā (nākamās dienas tirgus) vai tās pašas dienas tirgū. Atšķirība tās pašas dienas elektroenerģijas tirgum no nākamās dienas tirgus ir tāda, ka cenu

piedāvājumi tiek iesniegti darījumiem, kuri notiks esošajā dienā pēc tam, kad publicēti *Nord Pool* nākamās dienas elektroenerģijas tirdzniecības biržas *ELSPOT* tirdzniecības sesijas rezultāti. Abu tirgu esamība nodrošina ne tikai lielāku Latvijas elektroenerģijas tirgus likviditāti, bet arī efektīvāku tīkla caurlaides spēju izmantošanu, tirgus dalībniekiem uzticamu un caurspīdīgu elektroenerģijas cenu. Ņemot vērā nokrišņu būtisku iztrūkumu 2018. gada vasaras sezonā, kā Baltijas valstīs, tā Skandināvijā samazinājās hidroelektrostacijās (turpmāk – HES) saražotās elektroenerģijas apjoms, kas izsauca būtisku cenas pieaugumu – no 37,58 eiro/MWh 2018. gada janvārī līdz pat 59,05 eiro/MWh 2018. gada augustā Latvijas tirdzniecības apgabalā. 2019. gada 10 mēnešos vidējā elektroenerģijas cena *Nord Pool* biržā bija 47,1 eiro/MWh (2018. gadā vidējā tirgus cena – 49,85 eiro/MWh).

Saskaņā ar pārvades sistēmas operatora AS "Augstsprieguma tīkls" elektroenerģijas tirgus apskata datiem par 2018. gadu Latvijas kopējais elektroenerģijas patēriņš, salīdzinot ar 2017. gadu, audzis par 1,8%, kas sastāda 7,41 TWh. No minētā apjoma Latvijā saražotā elektroenerģijas daļa 2018. gadā sastādīja 87,7%. Par 80,9% audzis termoelektrocentrālēs (turpmāk – TEC) saražotās elektroenerģijas apjoms 2018. gadā, salīdzinot ar 2017. gadu, kas secīgi sasauca arī ar dabasgāzes patēriņa pieaugumu minētajā laika posmā.

Izpildot Eiropas Parlamenta un Padomes 2009. gada 13. jūlija Direktīvu 2009/72/EK par kopīgiem noteikumiem attiecībā uz elektroenerģijas iekšējo tirgu un par Direktīvas 2003/54/EK atcelšanu, Latvijā no elektroenerģijas tirdzniecības un ražošanas uzņēmuma nodalīta elektroenerģijas sadales un pārvades funkcijas nodrošināšana. Kopš 2007. gada 1. jūlija elektroenerģijas sadales sistēmas operatora funkcijas veic AS "Latvenergo" (kapitāldaļu turētāja – EM) neatkarīga meitassabiedrība AS "Sadales tīkls". Regulators Latvijā kopumā izsniedz licences 11 sadales sistēmas operatoriem, no kuriem 99% pakalpojumu valsts teritorijā sniedz AS "Sadales tīkls".

2012. gada 1. janvārī darbību ārpus AS "Latvenergo" koncerna uzsāka AS "Augstsprieguma tīkls" – neatkarīgs pārvades sistēmas operators, kura visu kapitāldaļu turētāja ir FM. Savukārt pārvades sistēmas aktīvu īpašniece ir AS "Latvenergo" meitassabiedrība AS "Latvijas elektriskie tīkli", kas darbu sāka 2011. gada 1. aprīlī. Līdz šim pārvades sistēmas aktīvus AS "Augstsprieguma tīkls" nomāja no AS "Latvijas elektriskie tīkli", bet 2019. gada 8. oktobrī MK pieņēma lēmumu par atbalstu AS "Latvijas elektriskie tīkli" kapitāldaļu ieguldījumam AS "Augstsprieguma tīkls" pamatkapitālā, kā rezultātā AS "Augstsprieguma tīkls" savā īpašumā iegūs pārvades sistēmas aktīvus – balstus, līnijas, augstsprieguma apakšstacijas, saistītos nekustamos

īpašumus un citus. AS "Augstsprieguma tīkls" ir vienīgais pārvades sistēmas operators Latvijā un darbojas dabiska monopola ietvaros.

AS "Sadales tīkls" 2019. gada 10. oktobrī ir iesniegusi Regulatoram elektroenerģijas sadales sistēmas pakalpojumu tarifu projektu, kas paredz sadales pakalpojuma tarifa samazinājumu vidēji par 5,5% (izmaksu samazinājums mainīgajā tarifa komponentē veido 8%). Sadales pakalpojumu tarifu izmaiņas ir jāapstiprina saskaņā ar Regulatora 2019. gada 30. septembrī apstiprinātajiem grozījumiem *Elektroenerģijas sadales sistēmas pakalpojumu tarifu aprēķināšanas metodikā*. Plānots, ka sadales sistēmas pakalpojumu tarifu izmaiņas varētu stāties spēkā no 2020. gada 1. janvāra.

Viena no svarīgākajām aktualitātēm elektroenerģijas tirgū ir plānotā **Baltijas valstu elektrotīklu integrācija un sinhronizācija ar Eiropas tīklu** (turpmāk – sinhronizācijas projekts), pie kuras darbs uzsākts jau 2007. gadā, kad Baltijas valstu premjeri izvirzīja ideju par šādas iespējas izpēti. Šis projekts ir ES enerģētikas politikas dienaskārtības augšgalā, un ir viens no prioritārajiem projektiem ne tikai Baltijas valstu, bet arī ES līmenī, jo tas ar papildu elektrotīklu starpsavienojumu izbūvi uzlabo ES iekšējā enerģētikas tirgus funkcionēšanu un Enerģētikas savienības mērķu sasniegšanu. Sinhronizācijas projekts ir daļa no kopējā ES integrācijas procesa, kura īstenošana paredzēta līdz 2025. gadam.

Sinhronizācijas projekta ietvaros Baltijas valstu energosistēmas uzsāks darbību sinhronā režīmā ar kontinentālās Eiropas tīklu, vienlaikus atvienojoties no IPS/UPS (Krievijas un Baltkrievijas energosistēma) tīkla. Krievijas un Baltkrievijas, kā arī citu NVS valstu elektroenerģijas, kas kopā ar Baltijas valstīm šobrīd veido BRELL (saīsinājums no *Belarus, Russia, Estonia, Latvia, Lithuania*) loku, iekšējā tirdzniecība, to energosistēmu režīmu svārstības un avārijas tehniski ietekmē un noslogo Baltijas valstu elektrotīklu, ierobežojot Baltijas valstu iespējas pilnībā ieviest ES tiesisko regulējumu elektroenerģijas tirgū, īpaši attiecībā uz jaudu aprēķinu un plānošanu, pārslodžu vadību un tīklu balansēšanu. Ir veikti vairāki pētījumi un priekšizpētes, lai sinhronizācijas projekts noritētu pēc iespējas veiksmīgāk, apzinot visus tehniskos un ekonomiskos apsvērumus, kā arī rastu izmaksu ziņā visizdevīgāko risinājumu. Projekta ietvaros plānota katras Baltijas valsts iekšējās infrastruktūras rekonstrukcija un izbūve, kā arī jauna jūras līdzstrāvas kabeļa *Harmony link* izbūve starp Lietuvu un Poliju.

2019. gada 27. maijā stājās spēkā līgums par Baltijas valstu elektroenerģijas sistēmu pievienošanu kontinentālās Eiropas tīklam. Lai turpinātu virzību uz sinhronizācijas projekta pabeigšanu līdz 2025. gadam, EK sadarbībā ar Baltijas valstīm un Poliju izstrādāja ceļa karti par sinhronizācijas projekta turpmāko ieviešanas gaitu no politiskā skata punkta. MK 2019. gada 18. jūnija sēdē apliecināja Latvijas apņemšanos turpināt sinhronizācijas projektu un deleģēja Ministru prezidentu Krišjāni Kariņu parakstīt politisko ceļa karti Eiropadomes 2019. gada 20.-21. jūnija sanāksmes ietvaros.

Projektu līdzfinansē EK infrastruktūras savienošanas instruments (CEF) 75% apmērā no projekta kopējām attiecināmām izmaksām, atlikušo nepieciešamo finansējumu nodrošina Baltijas valstu pārvades sistēmas operatori – Elering AS, AS "Augstsprieguma tīkls" un Litgrid AB. 2019. gada janvārī apstiprinātais CEF finansējums sinhronizācijas projektam sastāda 323 milj. eiro. Baltijas valstu sinhronizācijas projekta pirmās fāzes pasākumu kopējās izmaksas ir 430,39 milj. eiro, no kuriem 75% jeb 322,79 milj. eiro tiks segti no CEF finansējuma, savukārt pārējās izmaksas būs jāsedz Baltijas valstu elektroenerģijas pārvades sistēmu operatori. Latvijai no sinhronizācijas projekta pirmās fāzes izmaksām tika piešķirts līdzfinansējums 57,75 milj. eiro apmērā.

Otrs būtisks jautājums ir **elektroenerģijas tirdzniecība ar trešajām valstīm**. Pēc Astravjecas atomelektrostacijas (AES) darbības uzsākšanas, kas tiek plānota 2020. gada vidū (sākotnēji – 2019. gada beigās), Lietuva vienpusēji izlēmusi pilnībā pārtraukt elektroenerģijas tirdzniecību ar Baltkrieviju un kontinentālo Krieviju, kas savukārt Latvijai rada bažas iespējamo risku dēļ, tā kā šobrīd importam no trešajām valstīm pieejama vienīgi Lietuvas-Baltkrievijas tirdzniecības apgabala robeža (Lietuvai – arī Kaļiņingradas robeža). Pirmkārt, tas var atstāt negatīvu iespaidu sinhronizācijas projekta kontekstā, jo ir svarīgi saglabāt konstruktīvu sadarbību ar Krieviju un Baltkrieviju. Otrkārt, tiek pārkāptas PTO un *Vispārējās vienošanās par tarifiem un tirdzniecību* (GATT) prasības. Arī BRELL komitejā Krievija ir vērtējusi tirdzniecības pārtraukšanu kā diskriminējošu, kā arī tādā veidā netiktu ievērots BRELL komitejas princips – vienas valsts lēmums nedrīkst negatīvi ietekmēt kādas citas valsts ekonomiku. Treškārt, jāņem vērā, ka katru gadu daļa Latvijā trūkstošās elektroenerģijas tiek importēta arī no trešajām valstīm, kas, piemēram, 2018. gadā sastādīja pat 27% procentus no kopējā patēriņa.

Izvērtējot vairākus potenciālos scenārijus par turpmākās elektroenerģijas tirdzniecības ar trešajām valstīm organizēšanu, tika secināts, ka no tehniskā viedokļa labāks risinājums būtu, ja Baltijas valstu tieša tirdzniecība ar trešajām valstīm tiktu organizēta caur Lietuvas-Kaļiņingradas robežu un Latvijas-Krievijas robežu. Tirdzniecības organizēšana ar trešajām valstīm caur Krievijas-Latvijas robežu varētu nodrošināt aptuveni līdzvērtīgu elektroenerģijas tirdzniecības kapacitāti, kā tas šobrīd ir caur Baltkrievijas-Lietuvas robežu. Turklāt netiktu eskalēta situācija par Baltijas tirdzniecības ierobežošanu ar trešajām valstīm. Baltijas Ministru padomes enerģētikas vecāko amatpersonu sanāksmju ietvaros ir norisinājušās vairākas diskusijas par šo jautājumu. Igaunija paudusi atbalstu šādam risinājumam, norādot, ka tas ir taktiski pareizs risinājums. Savukārt ar Lietuvu vienošanās šajā jautājumā nav panākta, jo Lietuva to vērtē kā politisku jautājumu un atsakās atbalstīt Latvijas-Krievijas robežas atvēršanu elektroenerģijas tirdzniecībai. Šādu lēmumu Lietuva ir pamatojusi ar nostāju, ka Lietuvas iedzīvotājiem nebūtu jāiegādājas elektroenerģija no nedrošām elektrostacijām. Latvija ir skaidri paudusi atbalstu Lietuvas viedoklim, ka atomelektrostacijām ir jāatbilst augstākajiem drošības standartiem pasaulē. Tomēr jāatzīst, ka Lietuvas lēmums pārtraukt elektroenerģijas tirdzniecību ar

Baltkrieviju nepalielinās šīs elektrostacijas drošumu, neveicinās šīs elektrostacijas slēgšanu, taču šis lēmums negatīvi ietekmēs visu Baltijas valstu elektroenerģijas tirdzniecību ar trešajām valstīm.

2019. gada 13. augustā, lai savlaicīgi mazinātu riskus iespējamam elektroenerģijas jaudas plūsmas samazinājumam vai negatīvām tarifa svārstībām Latvijā, MK pieņēma lēmumu – brīdī, kad Lietuva pārtrauks elektroenerģijas tirdzniecību ar Baltkrieviju, pārcelt elektroenerģijas tirdzniecību uz Latvijas-Krievijas robežu. Vienlaikus Latvijas elektroenerģijas pārvades sistēmas operatoram sadarbībā ar Igaunijas pārvades sistēmas operatoru jāizstrādā metodika elektroenerģijas pārvades infrastruktūras tarifa ieviešanai tirdzniecībai ar trešajām valstīm, kā arī jāizstrādā jauna tirdzniecības jaudu noteikšanas metodika Latvijas-Krievijas elektroenerģijas tirdzniecības robežai.

Pietiekami **elektroenerģijas pārvades starpsavienojumi** ir viens no svarīgākajiem priekšnoteikumiem optimālai elektroenerģijas tirgus funkcionēšanai. Latvijas elektroenerģijas tirgus tāpat kā visas Baltijas enerģētikas tirgus pašlaik ir savienots ar kopējo Eiropas enerģētikas tirgu ar diviem Igaunijas un Somijas energosistēmas savienojošiem jūras kabeliem – Estlink I, kura pārvades jauda – 350 MW, un Estlink II, kura pārvades jauda ir 650 MW. Abu starpsavienojuma saišu pārvades jauda ir pietiekama, lai tiktu ilīdzinātas elektroenerģijas cenas *Nord Pool* Igaunijas un Somijas tirdzniecības apgabalos. Lai gan šie starpsavienojumi uzlabo situāciju Igaunijas un Somijas energosistēmu integrācijas un tirdzniecības apgabalu likviditātes nodrošinājumā, tie nemazina pārslodzes rašanās risku Latvijas-Igaunijas šķēsgriezumā, kam, lai arī ir izteikti sezonāls raksturs, tomēr raksturīga negatīva ietekme uz elektroenerģijas cenu dinamiku *Nord Pool* Latvijas un Lietuvas tirdzniecības apgabalos. Turklāt Estlink II noslodze virzienā no Somijas uz Igauniju varētu radīt papildu noslodzi Latvijas-Igaunijas šķēsgriezumā, tādējādi vairojot pārslodzes vai līniju atslēguma risku. Lai uzlabotu starpsavienojumu kapacitāti, 2015. gada nogalē darbību uzsāka Lietuvas-Polijas starpsavienojuma LitPol Link 1. posms ar 500 MW pārvades jaudu. To papildina arī Lietuvas-Zviedrijas starpsavienojuma NordBalt darbības uzsākšana ar 700 MW pārvades jaudu.

Daļa no NordBalt projekta ir Latvijas rietumu reģionā realizētais 330 kV pārvades līnijas projekts “Kurzemes loks”, kas uzsākts jau 2010. gadā un realizēts 3 posmos (330 kV kabeļa izbūve starp apakšstaciju “Rīgas TEC-1” un apakšstaciju “Imanta” 2013. gadā, elektropārvades līnijas Grobiņa-Ventspils izbūve 2014. gadā un 330 kV elektropārvades līnija Ventspils-Tume-Imanta), kopumā veidojot 330 km garu 330 kV elektropārvades līniju, kas palielina jaudas pieejamību un elektroapgādes drošumu Kurzemē. Tāpat ar “Kurzemes loka” nodošanu ekspluatācijā 2019. gada novembrī Latvijas elektroenerģijas sistēmā ir dots potenciāls atjaunojamo energoresursu ģenerācijas pievienojumam tiklā vismaz 800 MW apjomā. “Kurzemes loka” trešā posma izmaksas 55,1 milj. eiro apmērā sedza CEF.

Arī nākamajos gados viena no plānotajām prioritātēm ir elektropārvades infrastruktūras attīstība, kas veicinās ciešāku Latvijas integrāciju reģiona elektroenerģijas tirgū, kā arī stiprinās infrastruktūras operativitāti un sadarbību.

Stratēģiski svarīga ir arī trešā Igaunijas-Latvijas starpsavienojuma būvniecība, kas ļaus novērst esošās pārvades tīkla pārslodzes un palielināt pieejamo Latvijas-Igaunijas starpsavienojuma pārvades jaudu. Projekta ietvaros paredzēts izbūvēt 330 kV augstsprieguma elektropārvades līniju 176 kilometru garumā no 330 kV apakšstacijas Rīgas TEC-2 līdz Igaunijas-Latvijas robežai. 2019. gada janvārī uzsākta starpsavienojuma izbūve pie Igaunijas robežas, un 2019. gada oktobra beigās uzsākti darbi posmā no Saulkrastiem līdz Rīgai. Patlaban no līnijā kopumā paredzētajiem 527 balstiem 257 balstiem ir izbūvēti pamati, samontēti 166 balsti, no kuriem 126 balsti jau ir pacelti, vadu vilkšana ir pabeigta pie 67 balstiem. Starpsavienojuma pieslēgumu plānots nodot ekspluatācijā līdz 2020. gadam. Trešā Igaunijas-Latvijas starpsavienojuma kopējās izmaksas ir aptuveni 172,7 milj. eiro. Kopējās projekta izmaksas Latvijas teritorijā plānotas aptuveni 102 milj. eiro. 2014. gada novembrī trešā Igaunijas-Latvijas starpsavienojuma izbūvei piešķirts ES līdzfinansējums 65% apmērā no CEF līdzekļiem.

Tehniski svarīgs projekts ir arī elektropārvades līnija Rīgas TEC-2-Rīgas HES. Tikla pastiprinājumam ir jābūt nodotam ekspluatācijā līdz 2020. gadam, kad tiek nodots ekspluatācijā trešais Igaunijas-Latvijas starpsavienojums, jo Rīgas TEC-2-Rīgas HES projekts ir svarīgs Latvijas iekšēja tīkla pastiprinājums Igaunijas-Latvijas trešā starpsavienojuma pilnas funkcionalitātes nodrošināšanai ne tikai normālos, bet jo īpaši avārijas un remontu režīmos. Reģionālā mērogā šis tīkla pastiprinājums nozīmīgs caurlaides spējas palielinājumam Baltijas reģionā ziemeļu-dienvidu virzienā.

Lai īstenotu *Eiropas Parlamenta un Padomes Regulā (ES) Nr. 347/2013 (2013. gada 17. aprīlis), ar ko nosaka Eiropas energoinfrastruktūras pamatnostādnes un atceļ Lēmumu Nr. 1364/2006/EK, groza Regulu (EK) Nr. 713/2009, Regulu (EK) Nr. 714/2009 un Regulu (EK) Nr. 715/2009* (turpmāk – Regula Nr. 347/2013), noteiktās prasības EK, izmantojot deleģēto aktu procedūru, tiek pieņemti **ES kopīgu interešu projektu saraksti**. Regula Nr. 347/2013 paredz, ka projekti, kas iekļauti kopīgu interešu projektu sarakstā, var ne tikai pretendēt uz ES līdzfinansējumu, bet arī gūt labumu no ātru un efektīvu atļauju saņemšanas procedūrām, vienlaikus ievērojot vides novērtēšanas un aizsardzības standartus. 2019. gada 3. ceturksnī EK iekļāvusi ES ceturtajā kopīgo interešu projektu sarakstā trešo Igaunijas-Latvijas starpsavienojumu, elektropārvades līniju Rīgas TEC-2-Rīgas HES un sinhronizācijas projektu, no kuriem pirmajiem diviem ar Ministru kabineta rīkojumu piešķirts nacionālo interešu projekta statuss.

Būtiska prioritāte nākamajiem gadiem ir sinhronizācijas projekta turpināšana, uzsākot arī projekta otro fāzi. Baltijas Ministru padomes enerģētikas vecāko amatpersonu 2019. gada 29. augusta sanāksmē AS “Augstsprieguma tīkls” informēja, ka šobrīd starp Baltijas valstu un Polijas pārvades sistēmas operatoriem un EK norisinās diskusijas par projekta otrās fāzes līdzfinansējumu, ņemot vērā, ka EK

ir paziņojusi par CEF finansējuma budžeta samazinājumu. Šobrīd otrās fāzes investīcijas ir lēšamas ~1,2 miljardu eiro, kur 535 milj. eiro ir Polijas daļa, 458 milj. eiro Lietuvas, 99,5 milj. eiro Latvijas un 104 milj. eiro Igaunijas daļa. CEF-2020 uzsaukumā, kas ir pēdējais uzsaukums *CEF programmai 2016.–2020. gadā*, nākamgad atvēlēti vien 500 milj. eiro visiem ES nozīmes infrastruktūras projektiem (ieskaitot gāzes, viedo tīklu un no CO₂ brīva transporta projektus). Latvijas pusei ir ļoti būtiski aizstāvēt pozīciju par nepieciešamo CEF budžeta apjomu nākamajā atbalsta periodā 2021. –2027. gadā ne vien sinhronizācijas projekta kontekstā, bet arī pārrobežu sadarbības projektiem atjaunojamo energoresursu jomā, lai radītu labvēlīgus apstākļus valsts iekšējās ģenerācijas apjoma palielinājumam.

Kopš 2015. gada, kad tika pilnībā atvērts elektroenerģijas tirgus, noteiktai elektroenerģijas lietotāju grupai pieejams **aizsargātā lietotāja tirdzniecības pakalpojums**, lai izpildītu ES tiesību aktos izstrādātās rekomendācijas attiecībā uz enerģētiskās nabadzības riska mazināšanu mazaizsargātajiem enerģijas lietotājiem. Aizsargātais lietotājs (aptuveni 150–160 tūkst. ģimeņu/personu) – trūcīga vai maznodrošināta ģimene (persona), daudzbērnu ģimene vai ģimene (persona), kuras aprūpē ir bērns ar invaliditāti, vai persona ar I invaliditātes grupu, kura izlieto elektroenerģiju savā mājāsaimniecībā pašas vajadzībām (galapatēriņam). Pašreizējā tiesiskā regulējuma ietvaros aizsargātā lietotāja tirdzniecības pakalpojumu var saņemt tikai tie aizsargātie lietotāji, kuriem ir noslēgts elektroenerģijas tirdzniecības līgums ar pakalpojuma sniedzēju (kopš 2015. gada – AS „Latvenergo”).

2019. gada jūlijā Saeimā otrajā lasījumā pieņemti grozījumi *Elektroenerģijas tirgus likumā*, kas paredz izmaiņas līdzšinējā pakalpojuma sniegšanas principā, proti, pakalpojumu varēs sniegt jebkurš elektroenerģijas tirgotājs, un atbilstību aizsargātā lietotāja statusam pārbaudīs aizsargātā lietotāja datu informācijas sistēma (ALIS), kuras pārzinis būs Būvniecības valsts kontroles birojs. Attiecībā uz ALIS – katram elektroenerģijas tirgotājam, kurš sniegs pakalpojumu, būs sasaiste ar ALIS, lai pēc datu apmaiņas tas reizi mēnesī attiecinātu samazinājumu rēķina daļā par elektroenerģiju tiem klientiem, kas kvalificējas aizsargātā lietotāja statusam. Pakalpojums tiek finansēts no valsts budžetā šim mērķim paredzētiem līdzekļiem. Aprakstīto pakalpojuma sniegšanas normatīvo regulējumu šobrīd izstrādā EM, un paredzēts, ka tas stāsies spēkā 2020. gada otrajā pusē.

DABASGĀZES TIRGUS

Kopš 2017. gada aprīļa dabasgāzes tirgus ir pilnībā liberalizēts, kas pamatā saistāms ar mērķi izveidot efektīvu funkcionējošu un integrētu ES enerģētikas tirgu, nodrošinot lielāku sistēmas elastību, konkurenci starp uzņēmumiem, konkurētspējīgas cenas, kā arī stiprinot enerģētisko drošību. Lai veicinātu konkurences attīstību un sadales un pārvades sistēmas operatoru neatkarību, vienlaikus ievērojot 2016. gada 11. februārī pieņemtos *Enerģētikas likuma* grozījumus, vēsturiskajam monopoluzņēmumam

AS „Latvijas Gāze” bija jānodala dabasgāzes pārvades un uzglabāšanas infrastruktūra no dabasgāzes tirdzniecības un sadales funkcijām, proti, tika izveidots juridiski nodalīts dabasgāzes pārvades un uzglabāšanas sistēmas operators AS „Conexus Baltic Grid” un sadales sistēmas operators AS „GASO”. Mājsaimniecības lietotājiem tika paredzēta pakāpeniska tirgus atvēršana, tas ir, tika saglabātas tiesības neizmantojot iespēju kļūt par tirgus dalībnieku, lai brīvi izvēlētos dabasgāzes tirgotāju. Izmantojot tiesības nekļūt par tirgus dalībniekiem, mājsaimniecības lietotājiem 2019. gadā tika saglabāts saistītā lietotāja statuss un nodrošināta iespēja saņemt dabasgāzi par regulatora noteiktajiem tarifiem, nevis tirgus cenu.

Dabasgāzes kopējais patēriņš 2018. gadā bija 1422 milj. m³. Kopš 2007. gada dabasgāzes patēriņš sarucis par 278 milj. m³. Līdz ar dabasgāzes patēriņa samazinājumu ir krities arī importētās dabasgāzes apjoms, ko lielā mērā var sasaistīt ar alternatīvo kurināmo resursu izmantošanu un energoefektivitātes pasākumu veicināšanu. Neskatoties uz īpatsvara samazinājumu, dabasgāze joprojām ieņem nozīmīgu lomu Latvijas kopējā energoresursu patēriņa struktūrā. Lielākā daļa dabasgāzes tiek izmantota elektroenerģijas un siltumenerģijas ražošanai katlumājās un koģenerācijas stacijās. Tomēr, salīdzinot ar 2017. gadu, 2018. gadā dabasgāzes pieprasījums palielinājās. Protams, jāņem arī vērā, ka dabasgāzes patēriņam vienmēr ir sezonāls raksturs, jo, piemēram, 2018. gada pieprasījums pēc dabasgāzes skaidrojams ar salīdzinoši zemām ārējās temperatūrām apkures sezonas mēnešos. Tāpat arī 2018. gada vasarā bija novērojams neraksturīgi augsts dabasgāzes patēriņš. Lielākie dabasgāzes lietotāji 2018. gadā bija AS „Latvenergo” TEC un siltumapgādes uzņēmumi. Rīgas reģionā tiek patērēti aptuveni 65% no Latvijā izmantotās dabasgāzes.

Tomēr jāatzīst, ka Latvijas dabasgāzes apgādes sistēma vēl nav savienota ar ES kopējo dabasgāzes apgādes sistēmu. Lai realizētu Baltijas valstu un Somijas premjerministru 2014. gada 5. decembra vienošanos ar mērķi izveidot vienotu reģionālo dabasgāzes tirgu no 2020. gada, kā arī harmonizētu tīkla kodeksu ieviešanu, ir nepieciešams noteikt vienotus noteikumus reģionālā dabasgāzes tirgus funkcionēšanai. Reģionālais dabasgāzes tirgus radīs piekļuvi jaunām gāzes tirdzniecības platformām un ceļiem, uzlabos tirgus likviditāti, dažādos gāzes piegādes, kā arī veicinās tarifu caurspīdīgumu. Tas varētu kļūt par vienīgo šāda veida vienotu tirgu reģionu ES.

Ir panākts ievērojams progress šī mērķa īstenošanai, ko apliecina arī Somijas, Igaunijas un Latvijas pārvades sistēmas operatoru 2018. gada oktobrī parakstītais *Saprašanās memorands par apņemšanos izveidot reģionālo gāzes tirgu līdz 2020. gadam*, kā arī 2019. gada 14. februārī parakstītais *Kompensāciju līgums starp AS „Conexus Baltic Grid”, Igaunijas elektroenerģijas un dabasgāzes pārvades sistēmas operatoru Elering AS un Somijas dabasgāzes pārvades sistēmas operatoru Gasum Oy*, kas līdz ar 2020. gadu ievieš vienotu gāzes pārvades tarifa zonu Somijā, Igaunijā un Latvijā. Ir paredzēts, ka vienotais dabasgāzes tirgus sāks darboties ar divām balansēšanas zonām – apvienoto Latvijas un Igaunijas balansēšanas zonu

un Somiju. Būtiski uzsvērt, ka Somija reģionālajam dabasgāzes tirgum pievienosies ne ātrāk par 2022. gadu, kad tiks pabeigts Igaunijas-Somijas dabasgāzes starpsavienojums *Balticconnector*. Vienlaikus notiek paralēls darbs pie vienotas IT platformas, kas atvieglās ikviena dabasgāzes tirgotāja darbību vienotajā tirgus zonā.

2019. gada 17. septembrī MK atbalstīja grozījumus *Enerģētikas likumā*, kas novērš šķēršļus reģionālā dabasgāzes tirgus izveidei un Latvijas darbībai vienotajā ieejas-izejas tarifu sistēmā ar Somiju un Igauniju.

Enerģētikas likuma grozījumi tika atbalstīti Saeimā 2019. gada 17. oktobrī.

Par vienu no būtiskākajām nākotnes prioritātēm dabasgāzes tirgū ir uzskatāma tālāka dabasgāzes piegāžu diversifikācija, kā arī augsti likvida un integrēta reģionāla dabasgāzes tirgus izveide Latvijā un visā Baltijas reģionā. Būtiski uzsvērt arī nepieciešamību turpināt darbu pie drošas, pieejamas un tirgus apstākļiem atbilstošas infrastruktūras nodrošināšanas. Baltijas reģiona gāzes apgādes drošuma uzlabošanai un efektīva tirgus izveidei iecerēts īstenot vairākus projektus (skatīt 12.1. ielikumu).

12.1. ielikums

Baltijas reģiona gāzes apgādes drošuma uzlabošanas un efektīvas tirgus izveides projekti

Lietuvas-Polijas dabasgāzes apgādes sistēmu starpsavienojums GIPL

GIPL mērķis ir savienot Lietuvas un Polijas dabasgāzes pārvades sistēmas, nodrošinot Baltijas austrumu daļas dabasgāzes pārvades sistēmu savienojumu ar Centrāleiropas dabasgāzes pārvades tīklu. GIPL ir būtiska loma reģiona enerģētiskās drošības stiprināšanā, jo tiks novērsta Baltijas valstu dabasgāzes pārvades sistēmu izolētība, radot iespēju piekļūt kopējam ES dabasgāzes tirgum. Tāpat arī GIPL paredz nodrošināt alternatīvus dabasgāzes piegādes ceļus un pieeju jaunām dabasgāzes tirdzniecības platformām. GIPL projekts ilgtermiņā potenciāli varētu arī palielināt Inčukalna pazemes gāzes krātuves izmantošanu un radīt citas sadarbības iespējas Baltijas valstīm un Polijai. GIPL starpsavienojums kopumā būs aptuveni 357 km Polijas teritorijā un 165 km Lietuvas teritorijā. Pārvadāmās jaudas PL-LT būs 2,4 miljardi m³/gadā un LT-PL 1,9 miljardi m³/gadā. GIPL projekta ieviešana ir svarīgs posms ES enerģētikas politikas mērķu sasniegšanā – vienota enerģētikas tirgus izveidē ES līmenī, kā arī Eiropas Enerģētikas savienības izveidē. Ņemot vērā GIPL lomu reģionā, ir būtiski, lai projekts tiktu īstenots laikā līdz 2021. gada beigām.

Igaunijas-Somijas starpsavienojums Balticconnector

Šī starpsavienojuma būvniecība ļaus savienot Somijas dabasgāzes pārvades sistēmu ar Baltijas valstu dabasgāzes pārvades sistēmu. Tas sastāvēs no sauszemes cauruļvada posma, zemūdens cauruļvada posma un divām kompresoru stacijām. *Balticconnector* plānotā ieejas un izejas jauda būs 79 GWh dienā.

Latvijas-Lietuvas starpsavienojuma modernizācijas projekts

Jau šobrīd Latvijas-Lietuvas starpsavienojumā ir divvirzienu plūsmas. Pērn AS “Conexus Baltic Grid” sadarbībā ar Lietuvas dabasgāzes pārvades sistēmas operatoru AB Amber Grid prezentēja pētījuma rezultātus, kur izpētei bija saņemts ES finansējums. Pētījumā tika veikta izdevumu-ieguvenu analīze starpsavienojuma jaudas projektam. Pētījumā tika konstatētas optimālās starpsavienojumu jaudas, ņemot vērā pārējos reģionā īstenojamās gāzes starpsavienojuma projektus (*Balticconnector* un GIPL) un potenciālās gāzes plūsmas. Lietuvas pusē plānots veikt Kiemenai gāzes mērīšanas stacijas un Papevežas kompresoru stacijas modernizāciju, savukārt Latvijā plānots modernizēt augsta spiediena cauruļvadus, lai varētu palielināt sistēmas darba spiedienu līdz 50 bar. Veicot atbilstošas investīcijas, starpsavienojuma jauda tiktu palielināta līdz aptuveni 130 GWh/d virzienā uz Latviju un 119 GWh/d virzienā uz Lietuvu. Plānotās investīcijas ir 10,3 milj. eiro, no kurām 4,7 milj. eiro attiektos uz Lietuvas teritoriju. Regulatori nodarbojas arī ar ES līdzfinansējuma piesaisti. Ja projekta finansiālie u.c. aspekti risināsies kā iecerēts, pilnīga projekta realizācija varētu notikt līdz 2023. gadam.

Inčukalna pazemes gāzes krātuves (PGK) modernizācija

Latvijā atrodas vienīgā dabasgāzes krātuve un nozīmīgs stratēģisks objekts visā Baltijas reģionā – Inčukalna pazemes gāzes krātuve (PGK), kuru pārvalda dabasgāzes uzglabāšanas operators AS “Conexus Baltic Grid”, nodrošinot reģionālās gāzapgādes stabilitāti un stiprinot reģiona enerģētisko drošību, kā arī sniedzot iespēju tirgus dalībniekiem uzglabāt dabasgāzi stratēģiski izdevīgā vietā. Šī modernā maģistrālā dabasgāzes pārvades sistēma savieno Latvijas dabasgāzes tirgu ar Lietuvu, Igauniju un Krieviju. PGK kopējais apjoms ir 4,3 miljardi m³, tajā skaitā aktīvās dabasgāzes apjoms aptuveni 2,3 miljardi m³, tādējādi pilnībā nodrošinot dabasgāzes pieprasījumu pat aukstākajos ziemas mēnešos. Inčukalna PGK modernizācijas projekts ir iekļauts ES kopīgo interešu projektu sarakstā, un 2019. gada sākumā Eiropas Komisija tam piešķir 50% līdzfinansējumu (kopējās projekta investīcijas 88 milj. eiro) no CEF finansējuma. Šī projekta īstenošana paredz uzlabot PGK tehnisko infrastruktūru, krātuves darbības elastīgumu un aprīkojuma darbības drošumu.

Informācija par tirgū pieejamajām pārvades sistēmām un Inčukalna pazemes gāzes krātuves brīvajām jaudām ir atklāta, publiski pieejama AS “Conexus Baltic Grid” tīmekļa vietnē un tā tiek regulāri aktualizēta. Lai nodrošinātu nepārtrauktu dabasgāzes pārvades sistēmas un krātuves darbību un atbilstošu tehnisko stāvokli, AS “Conexus Baltic Grid” ir pienākums kontrolēt sistēmā ievadītās un izvadītās dabasgāzes kvalitāti, veikt tās uzskaiti un līdzsvarot dabasgāzes pārvades sistēmu, savukārt tirgus dalībnieku pienākums, kuri vēlas transportēt dabasgāzi, ir nodrošināt pārvades sistēmā ievadāmās dabasgāzes, biogāzes un no biomasas ražotās gāzes, kā arī gāzveida stāvokli pārvērstās sašķidrinātās dabasgāzes atbilstību Ministru kabineta noteiktajiem dabasgāzes kvalitātes raksturlielumiem, ievērot noteiktos darba režīmus un dabasgāzes transportēšanas grafiku.

12.1. ielikuma turpinājums**Skultes sašķidrinātās dabasgāzes termināls (Skultes SDG termināls)**

Skultes SDG termināls ir peldoša regazifikācijas iekārta, kas tiks izvietota Skultes ostas akvatorijā 2,5 km no jūras krasta, ar 34 km gāzes cauruļvada savienojumu ar Inčukalna PGK. Šis projekts stiprinās Latvijas enerģētisko drošību, sniedzot iespēju diversificēt energoresursu piegādes avotus un ceļus, kā arī radīs jaunas darba vietas. Tāpat tas sniegs iespēju ne tikai Latvijai, bet gan visam reģionam mazināt atkarību no dominējošā dabasgāzes piegādātāja, palielinās Baltijas gāzes tirgus integrāciju un veicinās konkurenci nozarē, kas attiecīgi ilgtermiņā varētu atstāt pozitīvu ietekmi arī uz dabasgāzes cenām, ņemot vērā plašāku tirgus piedāvājumu. Papildus jānorāda, ka Inčukalna pazemes gāzes krātuves tuvuma faktors padara projektu privilēģētu pretstatā citiem reģiona potenciālajiem un esošajiem SDG termināļiem. No vienas puses, projektam tas dod ekonomisko izdevīgumu, savukārt, no otras puses, projekts dotu pozitīvu iespaidu uz stratēģiskas nozīmes aktīva – Inčukalna pazemes gāzes krātuves, ilgtspējīgu un stabilu izmantošanu, vienlaikus stiprinot valsts enerģētisko neatkarību. Tādējādi no enerģētikas politikas skatpunkta projekta kopējā ietekme uz valsti un tautsaimniecību pirmšķietami ir vērtējama pozitīvi.

SDG termināla spēcīgā puse ir spēja konkurēt brīvā tirgus apstākļos uz vienlīdzīgiem nosacījumiem ar citiem tirgus dalībniekiem. Tāpat šī projekta realizācijas ietvaros jāņem vērā nozīmīgs fakts, ka šis ir privāto investīciju projekts, un nav plānots veidot valsts atbalsta mehānismus.

12.1.ielikumā minētie nacionāli un reģionāli nozīmīgie gāzapgādes projekti ir iekļauti *ES ceturtajā kopīgo interešu projektu sarakstā*.

Dabasgāzes tirgu būtiski ietekmēs arī Baltijas valstu elektrotīklu sinhronizācijas ar kontinentālās Eiropas tīklu projekts, jo pievienošanās Eiropas tīklam paredz to, ka Latvijas elektroenerģijas ražotājiem pašiem būs jānodrošina ģenerējošās jaudas, un dabasgāzei būs nozīmīga loma stabilas energoapgādes garantēšanā.

Viens no ik gadu pieaugošajiem izaicinājumiem arī dabasgāzes sektorā ir **kiberdrošība**. Piemēram, AS "Conexus Baltic Grid" regulāri veic risku novērtējumu, īpašu uzmanību pievēršot pastāvīgai informācijas apmaiņai ar atbilstošajām uzraudzības iestādēm, kā arī iekārtām un programmatūrai dabasgāzes pārvades un uzglabāšanas procesu uzraudzībā.

2018. gadā "Conexus Baltic Grid" uzsāka vairākus projektus kiberdrošības pārvaldības procesu uzlabošanai.

Jānorāda, ka 2019. gada martā Viļņā norisinājās NATO Enerģētikas drošības izcilības centra rīkotās mācības stratēģiskās nozīmes infrastruktūras objektu aizsardzībai krīzes situācijās. Vieni no būtiskākajiem jautājumiem, kas tika aktualizēti mācību ietvaros, – dabasgāzes solidaritātes mehānismi, krīzes komunikācijas procedūru piemērošana, valsts preventīvo rīcības plānu ārkārtas rīcības plānu izvērtēšana, galvenokārt koncentrējoties uz to ieviešanu reģionālā līmenī. Šīs mācības lielā mērā akcentēja sadarbības svarīgo lomu starp enerģētikas sektora dalībniekiem, politikas veidotājiem un lēmumu pieņēmējiem, apzinoties riskus un jomas, kurās nepieciešams pilnveidot kapacitāti.

12.2. ENERGOEFEKTIVITĀTES VEICINĀŠANA

Latvijas valdība ir noteikusi¹ energoefektivitātes mērķus, kas sasniedzami līdz 2020. gadam:

- kopējā valsts indikatīvā energoefektivitāte – primārās enerģijas ietaupījums 2020. gadā – 0,67 Mtoe (28 PJ), kam atbilst kopējais primārās enerģijas patēriņš ne vairāk kā 225 PJ;
- ikgadējs 1,5% galalietotājiem piegādātās enerģijas ietaupījums – gala enerģijas ietaupījums 2020. gadā – 0,213 Mtoe (8,9 PJ) un laikā no 2014.-2020. gadam uzkrāts gala enerģijas ietaupījums 0,85 Mtoe (9897 GWh);
- ikgadējo 3% no valstij piederošo ēku platības renovācija (maksimālās aplēses – 678,5 tūkst. m²).

Energoefektivitātes uzlabošanas pasākumu ieviešanas galvenais uzdevums ir ierobežot gan primāro energoresursu, gan enerģijas galapatēriņa pieaugumu. Atbilstoši indikatīvā energoefektivitātes mērķa sasniegšanas trajektorijai Latvijas kopējam primārās enerģijas patēriņam nevajadzētu pārsniegt 216 PJ. Faktiskais primārās enerģijas patēriņš 2018. gadā bija 197 PJ, tādējādi Latvija izpilda mērķi. Enerģijas ietaupījumi gala patērētājos gūti finanšu atbalsta programmās dzīvojamo, publisko un ražošanas ēku un publiskā apgaismojuma energoefektivitātei. Virzībā uz valsts energoefektivitātes mērķiem ieguldījumu devuši arī energoefektivitātes pienākuma shēmas atbildīgo pušu veiktie pasākumi un tie pasākumi, ko obligātajos energoauditos konstatējuši un ieviesuši uzņēmumi (skatīt 12.2. ielikumu).

¹ Enerģētikas attīstības pamatnostādnes 2016.-2020. gadam
<http://polsis.mk.gov.lv/documents/5499>

12.2. ielikums**Uzņēmumu energoefektivitāte Latvijā**

Uzņēmumu energoefektivitāte ir viens no ES konkurētspējas pieauguma balstiem, tāpēc jau kopš 2015. gada visiem ES lielajiem uzņēmumiem ir pienākums veikt regulārus energoauditus.

Energoefektivitātes likums nosaka, ka lielajiem uzņēmumiem un uzņēmumiem ar elektroenerģijas patēriņu virs 500 MWh ir jāveic energoaudits vai jāievieš sertificēta energopārvaldības sistēma, kā arī jāīsteno energoefektivitātes pasākumi ar vislielāko enerģijas ietaupījumu vai ekonomisko atdevi.

Līdz 2019. gada novembrim aptuveni 833 Latvijas uzņēmumi bija veikuši energoauditu vai ieviesuši sertificētu energopārvaldības sistēmu atbilstoši ISO 50 001 standartam.

Auditu rezultātā uzņēmumi ir saņēmuši ieteikumus ēku siltumnoturības paaugstināšanai, energoefektīvā apgaismojuma un ražošanas iekārtu uzstādīšanai un transporta uzlabošanai.

Enerģijas efektīva izmantošana uzņēmumiem ļaus ietaupīt izmaksas, kā arī palīdzēs Latvijai sasniegt izvirzītos energoefektivitātes mērķus.

No 2014.–2017. gadam¹ enerģijas uzlabošanas pasākumu ieviešanas rezultātā iegūtais uzkrātais gala enerģijas ietaupījums līdz 2020. gadam ir 5227 GWh jeb 53% no obligātā kumulatīvā mērķa (9896 GWh). Lai nodrošinātu uzkrātā gala patēriņa mērķa izpildi, 2019. gadā tika veikts uzkrātā enerģijas ietaupījuma novērtējums, pamatojoties uz aktuālo informāciju par valsts un pašvaldību pieņemtajiem veicināšanas un normatīvajiem pasākumiem, kuros tiek uzlabota energoefektivitāte.

Ņemot vērā, ka no 2020. gada 1. janvāra energoefektivitātes monitoringa sistēmas uzturēšana tiek nodota Valsts būvniecības kontroles biroja pārraudzībā, sagaidāms, ka

monitoringa sistēmas ietvaros uzlabosies informācijas vākšana, apkopošana un aprēķinu veikšana.

2018. gadā ES dalībvalstis vienojās par to, ka līdz 2030. gadam jāsasniedz energoefektivitātes pieaugums par 32,5%. Attiecīgi katrai dalībvalstij jāsniedz savs devums šī mērķa sasniegšanā, kā arī savas attīstības plānošanā jāievēro horizontāls princips "energoefektivitāte pirmajā vietā". Minētais princips iekļauts *Nacionālajā enerģētikas un klimata plānā*.

2014.–2020. gada ES fondu plānošanas periodā atbalsts energoefektivitātes pasākumiem tiek sniegts vairākās Ekonomikas ministrijas pārziņā esošās programmās (skatīt 12.3. ielikumu).

12.3. ielikums**Atbalsta programmas energoefektivitātes paaugstināšanai (stāvoklis uz 2019. gada novembri)****Daudzdzīvokļu energoefektivitātes programma:**

- Attīstības finanšu institūcijai Altum iesniegti 618 projekti par pieprasīto ERAF finansējumu 142 milj. eiro;
- pieņemti 243 pozitīvi lēmumi par grantu piešķiršanu;
- pabeigta 141 projekta īstenošana, 100 projektu šobrīd ir īstenošanas, t.sk. būvniecības stadijā;
- izsniegti 26 Altum aizdevumi 4,3 milj. eiro apmērā;
- piešķirtas 134 garantijas par 22,8 milj. eiro.

Projektu vidējie rādītāji:

- vidējais enerģijas patēriņa samazinājums mājokļos – 47%;
- vidējais enerģijas patēriņš atjaunotai mājai gadā – 54,9 kWh/m².

Enerģijas ietaupījums iesniegtajos projektos gadā:

- patērētās siltumenerģijas samazinājums gadā – 38,09 MWh/m²;
- CO₂ samazinājums gadā – 228,55 tūkst. tonnu.

Valsts ēku energoefektivitātes programma:

- saņemti 123 projektu iesniegumi par pieprasīto ERAF finansējumu 96,4 milj. eiro;
- pabeigta 15 projektu īstenošana par pieprasīto ERAF finansējumu 6 milj. eiro;
- kopējā valsts īpašumā esošā ēku platība, kas tiks atjaunota projektu ietvaros – 115 162 m²;
- vidējais ēkas enerģijas patēriņš pēc projekta īstenošanas gadā – 110 kWh/m².

¹ 2019. gada Ziņojums par virzību uz valsts energoefektivitātes mērķu 2020. gadam izpildi par 2017. gadu atbilstoši Direktīvas 2012/27/ES 24. panta 1. punkta un XIV pielikuma 1. daļas prasībām <https://www.em.gov.lv/lv/>

[nozares_politika/energoefektivitate_un_siltumapgade/zinojumi_eiropas_komisijai/](#)

12.3. ielikuma turpinājums**Ražošanas ēku energoefektivitātes programma:**

- noslēgti 46 līgumi par Kohēzijas fonda finansējumu 12,05 milj. eiro;
- pabeigta 20 projektu īstenošana par Kohēzijas fonda finansējumu 5,47 milj. eiro.

Apstiprināto projektu ietvaros tiks sasniegti šādi rādītāji:

- enerģijas ietaupījums gadā – 107,2 GWh;
- uzstādītā atjaunojamo energoresursu jauda (apkures katli + saules kolektori) – 9,5 MW;
- CO₂ samazinājums gadā – 12,3 tūkst. tonnu.

Centralizētās siltumapgādes sistēmas energoefektivitātes programma:

- noslēgti 102 līgumi par Kohēzijas fonda finansējumu 50,22 milj. eiro;
- pabeigta 15 projektu īstenošana par Kohēzijas fonda finansējumu 2,1 milj. eiro.

Apstiprināto projektu ietvaros tiks sasniegti šādi rādītāji:

- uzstādītā atjaunojamo energoresursu papildjauda – 9,31 MW;
- rekonstruētā ražošanas jauda – 225,83 MW;
- rekonstruētie siltumtīkli – 59,8 km;
- siltumenerģijas zudumu samazinājums rekonstruētajos siltumtīklos gadā – 46,58 GWh;
- CO₂ samazinājums gadā – 162,57 tūkst. tonnu.

12.3. ENERĢIJA NO ATJAUNOJAMIEM ENERGORESURSIEM

Latvijas nacionālajā reformu programmā “Eiropa 2020” stratēģijas īstenošanai (skatīt 8.1. nodaļu) ir noteikti nacionālie mērķi: 2020. gadā atjaunojamās enerģijas īpatsvaram enerģijas bruto galapatēriņā jābūt 40%, enerģijas galapatēriņā transporta sektorā šim īpatsvaram jābūt 10 procenti.

Atjaunojamās enerģijas īpatsvars enerģijas bruto galapatēriņā ir pieaudzis no 37,2% 2016. gadā līdz 39%

2017. gadā. Savukārt transporta sektorā atjaunojamās enerģijas īpatsvars enerģijas bruto galapatēriņā ir samazinājies no 2,8% 2016. gadā līdz 2,5% 2017. gadā. Taču sakarā ar izmaiņām normatīvajos aktos, kas paredz nostiprināt biodegvielas pieejamību dīzeļdegvielai, sākot ar 2018. gadu, tas varētu būt aptuveni 4% (skatīt 12.4. ielikumu).

12.4. ielikums**Atjaunojamā enerģija transportā**

ES līmenī ir noteikts AER īpatsvars 32% apmērā 2030. gadā, kurš jāsasniedz visām valstīm, sniedzot savu ieguldījumu, un nacionālie mērķi nevar būt mazāki kā uz 2020. gadu. Transporta sektorā 2030. gadā Latvijai līdz ar citām ES dalībvalstīm jānodrošina AER īpatsvars 14% apmērā, taču pastāv iespēja noteikt arī zemāku mērķi, ja tiek ierobežots no pārtikas un lopbarības kultūrām ražotu biodegvielu lietojums. Vienlaikus transporta sektorā ir noteikti apakšmērķi modernajām biodegvielām un biometānam, paredzot, ka 2022. gadā to īpatsvaram jāveido 0,2% no transporta galapatēriņa, tam pieaugot līdz 3,5% 2030. gadā.

Lai veicinātu dažādu alternatīvo degvielu, tostarp atjaunojamo energoresursu patēriņa pieaugumu transporta sektorā, 2018. gada 6. martā stājās spēkā grozījumi Likumā „Par piesārņojumu”, kas uzliek par pienākumu degvielas piegādātājiem līdz 2020. gadam samazināt aprites cikla siltumnicefektu gāzu emisijas uz vienu piegādātās transporta enerģijas vienību par 6% salīdzinājumā ar 2010. gada līmeni. 2018. gada 25. septembrī tika pieņemti Ministru kabineta noteikumi Nr. 597 „Transporta enerģijas aprites cikla siltumnicefektu gāzu emisiju daudzuma un tā samazinājuma aprēķināšanas un ziņošanas kārtība”.

Lai veicinātu alternatīvās degvielas izmantošanu transportā un alternatīvās degvielas infrastruktūras attīstību, stiprinot transporta enerģijas tirgus uzraudzību un veicinot sabiedrības informētību par pieejamiem un izmantojamiem transporta enerģijas veidiem, kā arī sekmētu ilgtspējīgu tautsaimniecības attīstību un ierobežotu klimata pārmaiņas, tiek izstrādāts *Transporta enerģijas likumprojekts*.

Kurināmā koksne (malka, kurināmā šķelda, granulas u.c.) ir visvairāk Latvijā izmantotais atjaunojamais energoresurss (turpmāk – AER). Tās īpatsvars AER patēriņā 2018. gadā veidoja 80,9 procentus.

Ar katru gadu turpina pieaugt biogāzes (atkritumu poligonu gāze, notekūdeņu dūņu gāze, cita biogāze) patēriņš – piecu gadu laikā tās patēriņš ir pieaudzis par 16,2 %, 2018. gadā sasniedzot 3,6 PJ.

2018. gadā Latvijā saražoja 6725 GWh elektroenerģijas, un salīdzinājumā ar 2017. gadu no AER saražotais elektroenerģijas apjoms samazinājās par 35,9%. Hidroelektrostacijās (HES) pērn saražoja 2432 GWh, bet vēja elektrostacijās – 122 GWh. Elektroenerģijas ražošanas samazinājumu 2018. gadā visvairāk ietekmēja zemā izstrāde HES, kas skaidrojama ar netipiski sausu un garu vasaras periodu ar zemiem ūdenstilpju līmeņiem un zemu ūdens pieteci Daugavā.

Koģenerācijas stacijās 2018. gadā tika saražotas 4170 GWh elektroenerģijas, no tā 22,6 % no AER (biogāzes un biomasas koģenerācijas stacijās). Pēdējo piecu gadu laikā saražotā elektroenerģija biomasas elektrostacijās un koģenerācijas stacijās pieauga no 319 līdz 570 GWh un biogāzes koģenerācijas stacijās – no 350 līdz 374 GWh.

Latvijā atbalsts elektroenerģijas iegūšanai, izmantojot AER, tiek sniegts obligātā elektroenerģijas iepirkuma veidā vai kā maksājums par stacijā uzstādīto elektrisko jaudu. Ar 2018. gada 1. janvāri izmaksas, kas rodas no jaudas maksājumiem koģenerācijas elektrostacijām, tiek attiecinātas uz galalietotājiem proporcionāli to sistēmas pieslēguma parametriem, savukārt izmaksas par elektroenerģija obligātā iepirkuma ietvaros iepirkto elektroenerģiju tiek sadalītas proporcionāli elektroenerģijas galapatēriņam.

Ekonomikas ministrija pastāvīgi pārskata un meklē risinājumus esošā atbalsta mehānisma uzlabošanai, un tās politika ir bijusi virzīta uz obligātā iepirkuma komponentes (turpmāk – OIK) elektroenerģijas galalietotājiem samazināšanu. Laika posmā no 2014.–2017. gadam OIK tika saglabāta 26,79 EUR/MWh apmērā, savukārt ar 2018. gada 1. jūliju tā ir samazināta līdz 22,68 EUR/MWh¹. Lai veicinātu

energoietilpīgo apstrādes rūpniecības uzņēmumu konkurētspēju eksporta tirgos, ar 2017. gadu noteiktu nozaru uzņēmumiem tiek sniegtas tiesības uz samazinātu līdzdalību OIK maksājumam².

Lai stiprinātu obligātā iepirkuma kontroli, veikti grozījumi nozares tiesību aktos, tostarp paredzot, ka elektrostacijas, kuras saņēmušas tiesības pārdot saražoto elektroenerģiju obligātā iepirkuma ietvaros (turpmāk – OI elektrostacijas), ikgadējos gada pārskatus par OI elektrostacijas darbību turpmāk iesniedz izveidotajā IT sistēmā, nodrošinot racionālākas iespējas datu analīzei. Ar grozījumiem noteikts, ka enerģijas publiskais tirgotājs veic visu OI elektrostaciju vienreizēju pārbaudi, iesaistot arī Valsts darba inspekciju, Valsts vides dienestu un piesaistot citas kompetentas personas. 2018. gadā pabeigtas pirmās 122 pārbaudes, identificējot vairākus riskus un pārkāpumus, par kuriem izteikti brīdinājumi. Veiktas nodokļu nomaksas pārbaudes un nosūtīti brīdinājumi 61 parādniekam (pēc brīdinājumiem saistības pret valsti izpildījuši 53 no šiem komersantiem, nomaksājot kavētos nodokļus par kopējo summu 1,5 milj. eiro). Sešām OI elektrostacijām pārtrauktas tiesības, tādējādi samazinot OI saistību kopējo apmēru.

Ekonomikas ministrija pakāpeniski veicina elektroenerģijas pašpatēriņa attīstību, veicot ar 2014. gada 1. janvāri izveidotās elektroenerģijas NETO uzskaites sistēmas uzlabošanu, kas šobrīd tiek piedāvāta mājāsaimniecībām elektroenerģijas ražošanai savām vajadzībām no AER, šim mērķim izmantojot, piemēram, saules paneļus vai vēja turbīnas. NETO sistēma sniedz iespēju nodot saražotās elektroenerģijas pārpalikumu elektrotīklā un atkal izmantot brīžos, kad tas ir nepieciešams.

12.4. SILTUMNĪCEFEKTA GĀZU EMISIJU SAMAZINĀŠANA

Pēdējās desmitgadēs klimats ir mainījies straujāk instrumentālo meteoroloģisko novērojumu vēsturē, un tiek prognozēts, ka temperatūra 21. gadsimtā palielināsies arvien krasāk, kas ietekmēs gan sabiedrību kopumā, gan arī dažādas nozares un tautsaimniecības sektorus.

Siltumnīcefekta gāzu (turpmāk – SEG) emisiju samazināšanai Latvijā tiek īstenotas atsevišķas politikas tautsaimniecības nozarēs – atjaunojamo energoresursu izmantošanas veicināšana, energoefektivitātes uzlabošana, elektromobilitātes veicināšana, pasākumi fosilā kurināmā un degvielas izmantošanas samazināšanai, biogāzes ieguve un izmantošana u.c.

Atbilstoši 2019. gada SEG inventarizācijai par 1990.–2017. gadu³ (turpmāk – 2019. gada SEG inventarizācija) un aptuvenai SEG inventarizācijai par 2018. gadu⁴ Latvijas kopējās SEG emisijas no 1990. – 2017. gadam un līdz 2018. gadam ir samazinātas attiecīgi par 56,9% un 55,1%, savukārt laika posmā no 2005. – 2017. gadam un 2018. gadam attiecīgi Latvijas kopējās SEG emisijas ir samazinātas par 0,7% un palielinātas par 3,4%. Kopējās Latvijas SEG emisijas 2017. gadā bija 11 325,3 kt CO₂ ekv., bet aptuvenās 2018. gada SEG emisijas – 11 800,2 kt CO₂ ekv.

¹ Obligātā iepirkuma un jaudas komponentes vidējā vērtība no 2019. gada 1. janvāra tiek saglabāta līdzšinējā apmērā 22,68 EUR/MWh <https://www.sprk.gov.lv/content/tarifi-1>

² Informācija par uzņēmumiem piešķirto atbalstu tiek publicēta Ekonomikas ministrijas tīmekļa vietnē https://www.em.gov.lv/lv/nozares_politika/

[atjaunojama_enerģija_un_kogeneracija/atbalsts_energoietilpīgiem_apstrades_rupniecibas_uznemumiem/](https://www.em.gov.lv/lv/nozares_politika/)

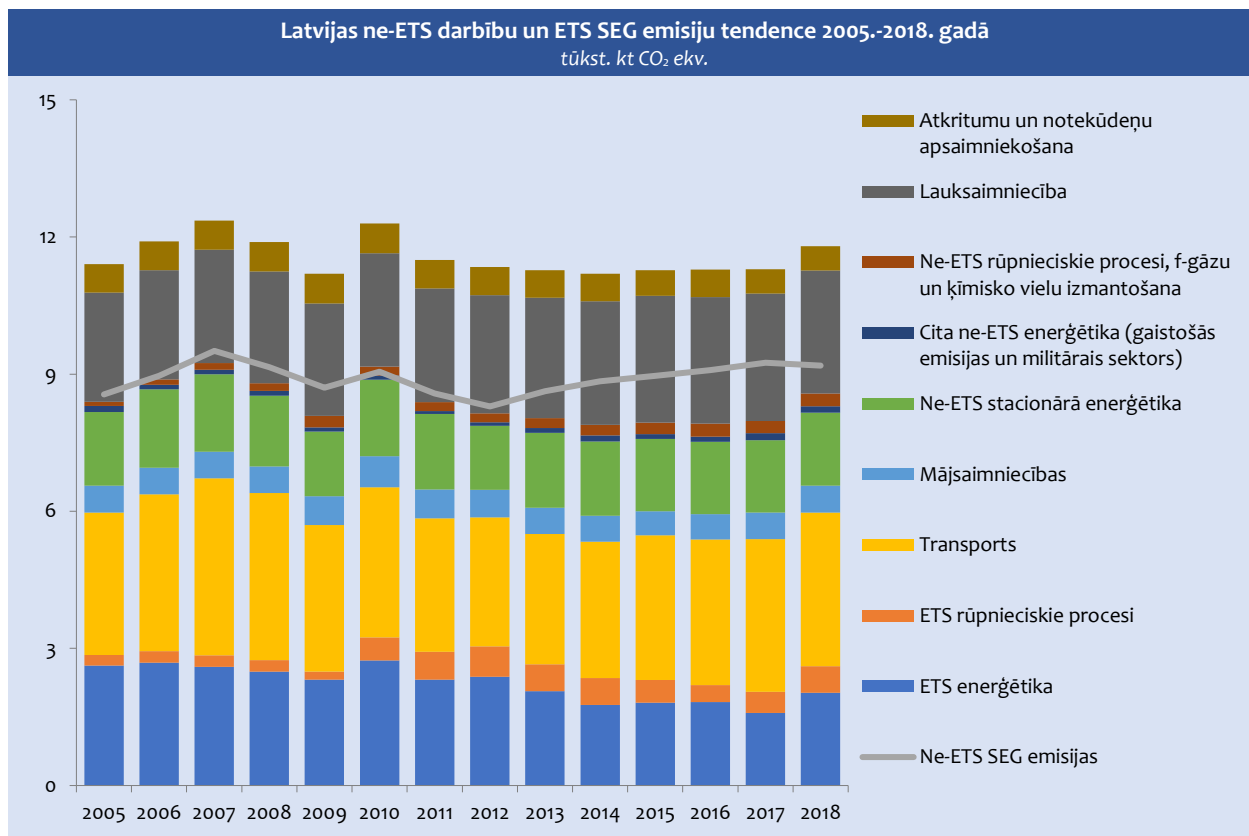
³ <https://unfccc.int/documents/194812>

⁴ https://cdr.eionet.europa.eu/lv/eu/mmr/arto8_proxy/envxta2zg

Latvijas kopējā SEG emisiju apjomā 2017. gadā dominēja ne-ETS darbību SEG emisiju apjoms – 81,9%¹. 2018. gada aptuvenais ne-ETS darbību SEG emisiju apjoma īpatsvars kopējā Latvijas SEG emisiju apjomā ir mazāks – 77,8%.

Latvijas ETS operatoru radītais SEG emisiju apjoms 2017. gadā bija 2049,8 kt CO₂ ekv., bet 2018. gadā – jau 2612,6 kt CO₂ ekv. jeb attiecīgi 18,1% vai 22,1% no kopējā Latvijas SEG emisiju apjoma.

12.1. attēls

Ne-ETS darbību SEG emisiju dinamika liecina par emisiju palielinājumu – 8,09% palielinājums 2005.-2017. gadā un 7,38% palielinājums 2005.-2018. gadā. Latvija kopumā līdz 2018. gadam ir iekļāvusies Latvijai ar Lēmumu 406/2009/EK² noteiktajos ne-ETS darbību ikgadējos mērķos. Salīdzinot ar 2005. gadu, Latvijas ETS operatori līdz 2017. gadam bija samazinājuši savas SEG emisijas par 28,19%, savukārt līdz 2018. gadam – tikai par 8,47%, būtiski atpaliekot no Latvijas nacionālo ETS SEG emisiju samazināšanas mērķa 2020. gadam – mīnus 21% pret no 2005. gada apjomu, izpildes.

2017. gadā enerģētikas sektors ir vislielākais SEG emisiju avots, radot 64% no kopējām Latvijas SEG emisijām. Lielāko daļu no emisijām, kas rodas no kurināmā/degvielas sadedzināšanas, veido transporta sektors – 46,2%. Enerģētikas sektora emisijas 2017. gadā ir samazinājušās

par 62,5%, salīdzinot ar 1990. gadu, bet, salīdzinot ar 2005. gadu, – par 10,3 procentiem.

Lauksaimniecība ir otrs lielākais emisiju sektors Latvijas SEG inventarizācijā, kas radīja 24,6% no kopējām Latvijas SEG emisijām 2017. gadā. Savukārt SEG emisijas no atkritumu apsaimniekošanas veidoja 4,7% no kopējām SEG emisijām 2016. gadā.

Latvija ir izstrādājusi Nacionālo enerģētikas un klimata plānu 2021.-2030. gadam³, ar ko tika noteiktas galvenās rīcībpolitikas un pasākumi SEG emisiju samazināšanas mērķu izpildei, kā arī citās enerģētikas savienības dimensijās, kas arī ietekmē SEG emisiju apjomu – atjaunojamo energoresursu īpatsvara nodrošināšanas un energoefektivitātes uzlabošanas mērķu izpildi.

¹ Ne-ETS darbībām, uz kurām attiecas Lēmums 406/2009/EK, SEG emisiju aprēķins veikts, izmantojot Eiropas Komisijas noteikto formulu – kopējais SEG emisiju apjoms minūs ES ETS operatoru verificētais CO₂ emisiju apjoms minūs vietējās aviācijas CO₂ emisiju apjoms.

² Eiropas Parlamenta un Padomes 2009. gada 23. aprīļa lēmums Nr. 406/2009/EK par dalībvalstu pasākumiem siltumnīcas efektu izraisīto gāzu emisiju samazināšanai, lai izpildītu Kopienas saistības siltumnīcas efektu izraisīto gāzu emisiju samazināšanas jomā līdz 2020. gadam.

³ Plānots apstiprināt 2019. gada decembrī, plāns izstrādāts saskaņā ar Eiropas Parlamenta un padomes 2018. gada 11. decembra regulu Nr. 2018/1999 par enerģētikas savienības un rīcības klimata politikas jomā pārvaldību un ar ko groza Eiropas Parlamenta un Padomes Regulas (EK) Nr. 663/2009 un (EK) Nr. 715/2009, Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas 94/22/EK, 98/70/EK, 2009/31/EK, 2009/73/EK, 2010/31/ES, 2012/27/ES un 2013/30/ES, Padomes Direktīvas 2009/119/EK un (ES) 2015/652 un atceļ Eiropas Parlamenta un Padomes Regulu (ES) Nr. 525/2013

Līdztekus VARAM izstrādā *Latvijas Oglekļa mazietilpīgas attīstības stratēģiju 2050. gadam*, Satiksmes ministrija strādā pie Alternatīvo degvielu infrastruktūras ieviešanas, lai noteiktu efektīvākos pasākumus, kas cita starpā nodrošinātu

arī transporta darbību SEG emisiju samazinājumu, savukārt Zemkopības ministrija ir izstrādājusi *Latvijas Bioekonomikas stratēģiju 2030.*

12.5. ielikums

SEG emisiju samazināšana Latvijā

Nemot vērā Latvijas dalību ES, Latvijas klimata politikas mērķi ir saistīti ar ES klimata politikas mērķiem, kā arī ar starptautisko klimata politiku – ANO Vispārējo konvenciju par klimata pārmaiņām un tās Kioto protokolu un Parīzes nolīgumu.

ES ietvaros ir noteikts kopējs ES SEG emisiju samazināšanas mērķis, un tas ir sadalīts divās daļās – ES Emisijas kvotu tirdzniecības sistēmā (turpmāk – ES ETS) iekļautās darbības un ES ETS neiekļautās darbības (turpmāk – ne-ETS). ES noteiktie kopīgie mērķi:

- ES ETS operatoriem kopīgi visā ES ir jāsamazina SEG emisiju apjoms par 21 % līdz 2020. gadam un par 43% līdz 2030. gadam (salīdzinot ar ES ETS operatoru SEG emisiju apjomu 2005. gadā).
- kopējais ES ne-ETS SEG emisiju apjoms ir jāsamazina par 10 % līdz 2020. gadam un par 30 % līdz 2030. gadam (salīdzinot ar ne-ETS darbību SEG emisiju apjomu 2005. gadā).

ES ETS mērķa izpildes organizēšana ir Eiropas Komisijas atbildība. Šī mērķa izpildei ar ES normatīvo regulējumu ir apstiprināti ETS darbības nosacījumi un noteikta ETS operatoru atbildība. ETS operatoru SEG emisiju apjoma samazināšanas pasākumi ir harmonizētā veidā noteikti *Direktīvā par emisijas kvotu tirdzniecību*. ETS pasākumu izstrādi un īstenošanu nodrošina EK kopā ar ES dalībvalstīm. ES ETS operatori ir arī Latvijas lielākie enerģētikas un rūpniecības uzņēmumi.

Ne-ETS SEG emisiju samazināšanas mērķa izpildes saistības ir pārdalītas katrai ES dalībvalstij, t.sk. Latvijai. Periodam no 2013. gada līdz 2020. gadam katras ES dalībvalsts mērķis un tā izpildes nosacījumi ir izteikti ar t.s. *Lēmumu 406/2009/EK*, savukārt periodam no 2021. gada līdz 2030. gadam – ar *Regulu 2018/841*. Latvijai periodā no 2013. gada līdz 2020. gadam ir atļauts palielināt Latvijas ne-ETS SEG emisiju apjomu par ne vairāk kā 17%. Savukārt periodā no 2021. gada līdz 2030. gadam Latvijai ir par 6% jāsamazina ne-ETS darbību SEG emisijas, salīdzinot ar 2005. gadu. Perioda kopējais mērķis ir sadalīts arī ikgadējos saistošos mērķos.

13. BŪVNICĪBAS POLITIKA

Pēdējos gados būvniecības nozare piedzīvo strauju izaugsmi (skatīt 4.5. nodaļu), kura lielā mērā balstās uz ilgtspējīgas attīstības principiem. Būvniecības nozares uzņēmumi ievērojami iegulda produktivitātes kāpināšanā, darbinieku sociālo garantiju stiprināšanā un sociālās aizsardzības veicināšanā, kā arī inovatīvo tehnoloģiju ieviešanā.

Būvniecības procesā būtiska nozīme ir skaidram un mūsdienu prasībām atbilstošam regulējumam.

2014. gada 1. oktobrī stājās spēkā jaunais *Būvniecības likums*, kura mērķis ir radīt mūsdienīgu un modernu būvniecības procesa tiesisko regulējumu, kā arī sekmēt sabiedrības iespējas līdzdarboties lēmumu pieņemšanā, nodrošinot līdzsvarotu būvniecības ierosinātāja un sabiedrības interešu aizsardzību. Vienlaikus tika apstiprināti ar jauno būvniecības regulējumu saistītie Ministru kabineta

noteikumi, kas būtiski mainīja būvniecības kārtību, īpašu uzsvāru liekot uz būvdarbu organizēšanas procesu un iesaistīto pušu atbildību. Pēdējos gados ir veikta virkne būtisku uzlabojumu būvniecības procesa normatīvajā regulējumā, lielu uzmanību pievēršot administratīvā sloga mazināšanai. 2017. gadā *Būvniecības likumā* tika atvieglota izmaiņu izdarīšana būvprojektā, *Ēku būvnoteikumos* tika papildināti gadījumi, kuros nav nepieciešama būvniecības ieceres dokumentācija, 2018. un 2019. gadā veikti grozījumi speciālajos noteikumos, lai nodrošinātu pāreju uz elektronisko būvniecības procedūru.

Turpinot normatīvā regulējuma pilnveidošanu, ir sagatavota virkne grozījumu *Būvniecības likumā* (skatīt 13.1. ielikumu).

13.1. ielikums

Plānotie uzlabojumi būvniecības normatīvajā regulējumā

Saeimas atbildīgā komisija ir pabeigusi likumprojekta “Grozījumi Būvniecības likumā” (197/Lp13) izskatīšanu pirms 3. lasījuma. Likumprojekts paredz *Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā* ietvertā būvniecības administratīvo pārkāpuma regulējuma pārcelšanu uz *Būvniecības likumu*. Papildus līdzšinējiem administratīvajiem sodiem ir paredzēti jauni administratīvie sodi:

- par neatbilstošiem būvuzstrādājumiem un to izmantošanu;
- par būvniecības pakalpojumu sniegšanu bez reģistrācijas būvkomersantu reģistrā;
- par tehnisko noteikumu, atļauju vai saskaņojumu vai atteikumu neizdošanu normatīvajos aktos noteiktajos termiņos vai noteiktajā veidā.

Likumprojekts “Grozījumi Būvniecības likumā” (VSS-764; TA-1759), kas iesniegts izskatīšanai MK, paredz šādas izmaiņas **speciālistu regulējumā**:

- būvtehniski saglabā iepriekš iegūtās tiesības bez laika ierobežojuma veikt inženierizpēti, būvdarbu vadīšanu un būvuzraudzību;
- personas ar koledžas izglītību saglabā iepriekš iegūtās tiesības bez laika ierobežojuma veikt inženierizpēti;
- Latvijas Amatniecības kamerā reģistrētiem amata meistariem, ja viņi veic vai vada būvamatniecības darbus, tiek skaidri noteiktas pastāvīgās prakses tiesības;
- restauratoriem (meistariem un vecmeistariem) būvgaldniecības izstrādājumu vai būvmākslas objektu restaurācijas specialitātē tiek paredzētas pastāvīgās prakses tiesības;
- patstāvīgās prakses tiesības varēs iegūt arī personas, kuras ir ieguvušas izglītību ar būvniecību saistītā inženierzinātņu studiju programmā;
- projektēšanas un būvdarbu laikā varēs mainīt būves galveno lietošanas veidu;
- tiek skaidri noteikts, ka pilnsabiedrība un komandītsabiedrība ir tiesīga sniegt būvniecības pakalpojumus bez reģistrācijas būvkomersantu reģistrā, ja visi tās biedri ir būvkomersanti.

Likumprojektā “Grozījumi Būvniecības likumā” (VSS-698; TA-1973), kas izskatīts VSS, paredzētas šādas izmaiņas **atbildības sadalījumā**:

- skaidri nošķirta katra būvniecības procesa dalībnieka atbildība:
 - būvniecības ierosinātājs piesaista būvprojektēšanas dokumentācijas izstrādei un īstenošanai normatīvajiem aktiem atbilstošu būvspeciālistu vai būvkomersantu (izņemot speciālajos būvnoteikumos noteiktajos gadījumos), kā arī sniedz viņiem informāciju par paredzētās būves lietotāja prasībām;
 - būvprojektēšanas veicējs nodrošina būvprojektēšanas dokumentācijas un tajā ietverto risinājumu atbilstību būvniecības ierosinātāja un normatīvo aktu prasībām, kā arī būvprojektēšanas dokumentācijas un tajā ietverto risinājumu atbilstību piemērojamajos standartos noteiktajām prasībām un tajā ietvertās informācijas savstarpējo atbilstību;
 - būvdarbu veicējs nodrošina būvdarbu rezultātā tapušās būves vai tās daļas atbilstību būvprojektēšanas dokumentācijai un tajā ietvertajiem risinājumiem, kā arī atbild par būvdarbu kvalitāti un atbilstošu būvuzstrādājumu un to iestrādes tehnoloģiju izmantošanu (ciktāl būvprojektēšanas dokumentācijā nav tieši norādīts noteikts būvuzstrādājums vai tā iestrādes tehnoloģija);

13.1. ielikuma turpinājums

- būvuzraudzības veicējs nodrošina būvniecības ierosinātāja likumīgo interešu pārstāvību būvdarbu procesā, tai skaitā visa būvdarbu procesa uzraudzību kopumā un ikviena būvuzraudzības plānā noteiktā posma kontroli saskaņā ar vispārīgajiem būvnoteikumiem un noslēgto līgumu;
- būvekspertīzes veicējs atbild par būvekspertīzes atzinuma saturu un tajā ietverto secinājumu pamatotību būvekspertīzes uzdevuma ietvaros;
- būvvalde neatbild par būvprojektēšanas dokumentācijas kvalitāti un tās kompetencē (attiecībā uz būvniecības principiem un tehniskajām prasībām) ir arhitektoniskās kvalitātes principa, pašvaldības teritorijas plānojuma prasību un normatīvajos aktos noteikto būves novietojuma prasību pārbaude un kontrole;
- Būvniecības valsts kontroles birojs (BVKB) veiks visu trešās grupas publiskas ēkas būvdarbu kontroli (ja būvdarbiem būs nepieciešama būvatļauja) un pildīs būvvaldes funkcijas attiecībā uz būvju būvniecību Latvijas Republikas iekšējās jūras ūdeņos, teritoriālajā jūrā un ekskluzīvajā ekonomiskajā zonā. BVKB vairs neveiks pašvaldības jaunas būves vai esošu būvju pārbūves kontroli, kuru publisku būvdarbu līguma līgumcena ir 1,5 milj. eiro vai lielāka;
- paredzēta klusēšanas-piekrīšanas principa piemērošana attiecībā uz valsts vai pašvaldību institūcijām, kā arī attiecībā uz inženiertīklu un autoceļu īpašniekiem;
- apstrīdēšana un pārsūdzēšana neapturēs noteiktu lēmumu darbību (paskaidrojuma raksta būves konservācijai akcepts, lēmums par konservācijas darbu saskaņošanu būvdarbu laikā, atzīme par būvdarbu uzsākšanas nosacījumu izpildi, lēmums vai atzīme par būvniecības procesa dalībnieku vai būvspeciālistu maiņu). Citos gadījumos būvniecības ierosinātajam labvēlīga lēmuma pārsūdzēšana tikai neapturēs tā darbību;
- noteikts, ka ārtelpas labiekārtojuma elements nav būve.

2018. gada 20. martā MK apstiprināja jaunus noteikumus Nr. 169 "Būvspeciālistu kompetences novērtēšanas un patstāvīgās prakses uzraudzības noteikumi", kas būtiski pilnveido regulējumu **būvspeciālistu sertificēšanas** jomā. Tajā ir noteikti kritēriji praktiskā darba pieredzes prasībām pretendentiem būvspeciālista sertifikāta saņemšanai, precizēta patstāvīgās prakses uzturēšanas kārtība, precizēti kritēriji brīdinājuma izteikšanai, sertifikāta darbības sfēras apturēšanai un anulēšanai, samazināts darbības sfēru skaits, noteikta prasība būvspeciālistam uzturēt spēkā esošu līgumu ar Nacionālo standartizācijas institūciju par nepieciešamo Latvijas valsts standartu abonēšanu, kas nepieciešams ikdienas pienākumu izpildei. Nacionālā standartizācijas institūcija SIA "Latvijas Standarts" no 2019. gada nodrošina būvspeciālistus ar pieeju standartiem standartu lasītavā bez papildu maksas tiešsaistes autorizētai lasīšanai 24/7 režīmā vietnē www.lvs.lv no jebkura internetpieslēguma un jebkuras ierīces: datora, viedtālruna, planšetes. 2019. gadā tika noslēgti deviņi jauni deleģēšanas līgumi par būvspeciālistu kompetences novērtēšanu un patstāvīgās prakses uzraudzību ar būvspeciālistu pārstāvošajām nevalstiskajām organizācijām un viens deleģēšanas līgums ar komersantu, kā arī spēkā stājušies jauni būvspeciālistu maksas pakalpojumu cenrāži, kuru ietvaros tiek nodrošināta patstāvīgās prakses uzraudzība.

2016. gada 31. maijā tika parakstīts atbildīgo Ministru kabineta locekļu un būvniecības nozares pārstāvju sadarbības *Memorands cīņai ar ēnu ekonomiku būvniecības nozarē, kā arī nozares pilnveidošanai un attīstības veicināšanai* (tālāk tekstā – *Memorands*). Būtiskākās jomas, par kuru risinājumu puses vienojās, parakstot *Memorandu*, ir nepieciešamība veikt konkrētus pasākumus produkcijas apjomu, īpaši eksporta pieaugumam, ēnu ekonomikas

mazināšanai, konkurētspējas palielināšanai, kā arī drošības un kvalitātes uzlabošanai būvniecībā. Svarīgākais *Memorandā* nospraustais uzdevums ir noslēgt *Ģenerālvienošanos par minimālajiem atalgojuma līmeņiem būvniecības profesijās veicināšanai* (tālāk tekstā – *Ģenerālvienošanas*). *Ģenerālvienošanas* stājās spēkā 2019. gada 3. novembrī. Tā nosaka būtisku minimālā atalgojuma pieaugumu būvniecības nozarē, paredzot minimālo bruto algu būvniecībā 780 eiro apmērā.

Izpildot *Memorandā* ietvertos uzdevumus, 2017. gadā tika ieviesta elektroniskā darba laika uzskaitē būvniecībā. Tā attiecas ne tikai uz publiskajiem iepirkumiem, bet arī uz jaunu trešās grupas būvju būvniecību vai uz jebkuriem būvdarbiem, kuru izmaksas veido 1 milj. eiro vai vairāk. Elektroniskās darba laika uzskaites ieviešana būvlaukumā nodarbinātajiem nodrošinās objektīvu informāciju kontrolējošām iestādēm par darbinieku būvobjektā nostrādāto darba laiku. 2019. gada 13. jūnijā stājās spēkā grozījumi likumā "Par nodokļiem un nodevām", kas paredz no 2020. gada noteikt, ka elektroniskā darba laika uzskaitē piemērojama visiem objektiem no 350 tūkst. eiro vai vairāk. Kombinācijā ar *Ģenerālvienošanos par minimālajām darba samaksas likmēm profesiju grupās būvniecībā nodarbinātajām personām* tā kļūs par efektīvāko instrumentu cīņai ar ēnu ekonomiku;

2017. gadā Latvijas Būvniecības padome¹ (izveidota pie EM un tajā ir iekļauti 15 būvniecības nozari pārstāvošo nevalstisko organizāciju, kā arī atbildīgo ministriju un Latvijas Pašvaldību savienības deleģēti pārstāvji) apstiprināja "*Latvijas Būvniecības nozares attīstības stratēģiju 2017.-2024. gadam*" (turpmāk – Stratēģija), kura apvieno nozares un valsts pārvaldes intereses un vajadzības,

¹ Latvijas Būvniecības padome ir konsultatīva institūcija, kuras darbības mērķis ir atbilstoši sabiedrības interesēm sniegt priekšlikumus par normatīvo aktu projektiem un politikas plānošanas dokumentu projektiem, kā arī ES starptautisko tiesību aktu projektiem, kas skar

būvniecības nozari, kā arī informēt sabiedrību par aktualitātēm būvniecības jomā. Latvijas Būvniecības padome nodrošina arī atgriezenisko saiti ar būvniecības procesa dalībniekiem.

kā arī nosaka nozares mērķus un prioritāros pasākumus nozares līdzsvarotai attīstībai. Stratēģijas galvenais uzdevums ir noteikt vienotu politiku ilgtspējīgas un konkurētspējīgas Latvijas būvniecības nozares attīstībai. 2019. gada augustā Latvijas Būvniecības padome precizēja Stratēģijā iekļautos pasākumus atbilstoši aktuālajai situācijai nozarē.

Lai sasniegtu Latvijas būvniecības nozares attīstības vīziju, Latvijas Būvniecības padome definējusi piecus nozares stratēģiskās attīstības mērķus:

- samazināt būvniecības regulējuma birokrātiju, par 50% samazinot kopējo procesa termiņu un digitalizējot risinājumus, tādējādi nodrošinot efektīvāku būvniecības procesu;
- kāpināt nozares produktivitāti trīs reizes, lai tā sasniegtu top 10 ES dalībvalstu vidējo rādītāju;
- palielināt būvniecības nozares apgrozījumu no pašreizējiem 1,5 miljardiem eiro gadā līdz 3 miljardiem eiro gadā;
- uzlabot būvniecības speciālistu izglītības un profesionālās kvalifikācijas sistēmu, panākot, ka augsti kvalificēti speciālisti ir katrā būvniecības profesijā;
- uzlabot būvniecības pakalpojumu kvalitāti, vienlaikus veidojot vienotu kvalitātes mērījumu sistēmu.

Pēdējos gados ir sasniegti būtiski uzlabojumi **būvniecības nozares digitalizācijas** jomā.

2017. gadā tika uzsākts *Būvniecības informācijas sistēmas (BIS) attīstības projekts*, kura ietvaros tiek īstenota būvniecības ieceru elektroniska saskaņošana, būvdarbu uzraudzības un būvju ekspluatācijas uzraudzības pilnveide, kā arī virkne uzlabojumu būvkomersantu un būvspeciālistu datu pārvaldības pilnveidē. BIS attīstības projekta ietvaros jau notikušas 130 darba grupas sanāksmes, kurās iesaistīti 1848 dalībnieki, pārstāvējot 88 iestādes/organizācijas un arī uzņēmējus.

Kopš 2018. gada 1. jūlija ir nodrošināta būvniecības ierosināšanas un būvniecības ieceres dokumentācijas elektroniskās saskaņošanas un akceptēšanas funkcionalitāte, kas ļauj visu būvniecības ieceres saskaņošanu no iesnieguma līdz būvdarbu uzsākšanai paveikt elektroniski, būtiski saīsinot termiņus, nodrošinot paralēlu dažādu saskaņojumu saņemšanu. No 2019. gada 1. oktobra elektroniski tiek nodrošināta arī būvdarbu kontroles un būvju pieņemšanas ekspluatācijā funkcionalitāte. Elektroniskais process arī ļaus sekot līdzi, kādā stadijā iecere atrodas, tādējādi procesu padarot caurskatāmu.

Kopš BIS attīstības projekta uzsākšanas 2017. gadā BIS lietotāju skaits ir dubultojies un pārsniedz 20 tūkst., kā arī izveidoto būvniecības lietu skaits ir ievērojami audzis – no 22 tūkst. 2017. gadā, kopā sasniedzot 92 tūkst. 2019. gadā.

Īpaša vērība, attīstot BIS, tiek pievērsta visu lietotāju grupu atbilstošai apmācībai. Kopumā par jaunizstrādāto funkcionalitāti ir apmācīti vairāk par 4 tūkst. sistēmas lietotāju, un apmācības tiek turpinātas. Ar apmācību materiāliem, video ierakstiem un pamācībām sistēmas lietošanā iespējams iepazīties BVKB tīmekļvietnē: www.bvkb.gov.lv, kā arī pašā portālā www.bis.gov.lv.

Vienlaicīgi Saeima ir pieņēmusi grozījumus *Būvniecības likumā*, kuri paredz pāreju uz elektronisko būvniecības procesu ar 2020. gada 1. janvāri.

Būvju informācijas modelēšanas (BIM) ieviešana Latvijā ir būtiska, lai celtu būvniecības nozares uzņēmumu produktivitāti un konkurētspēju gan vietējā, gan starptautiskajā mērogā, kā arī lai celtu būvniecības kvalitāti, saīsinātu būvniecības īstenošanas laiku un samazinātu būvju dzīves cikla izmaksas. BIM sastāv no moderniem un caurspīdīgiem būvniecības procesiem, kas vērsti uz kvalitāti un efektīvāku publiskā finansējuma izlietojumu būvniecības iepirkumos.

BIM ir process, kurā tiek radīta digitāla trīs dimensiju būve ar pievienotu informāciju par tās elementiem, līdz ar to visas iesaistītās puses, tajā skaitā pasūtītājs, projektētājs un būvkomersants, jau no paša būvprojekta izstrādes sākuma varēs redzēt, kāds būs gala rezultāts, tas ļaus pamanīt un novērst kļūdas projektā pirms būvniecības uzsākšanas, precīzāk aprēķināt nepieciešamo būvmateriālu apjomu, kā rezultātā ievērojami var samazināt kopējās būvmateriālu izmaksas un būvniecības laikā radušos atkritumu daudzumu, kas padara BIM par vienu no efektīvākajiem rīkiem videi draudzīgas un ilgtspējīgas būvniecības attīstībai. Vienlaikus BIM modeļus varēs izmantot arī būvju apsaimniekošanā un uzturēšanā, kā arī ekspluatācijas uzraudzībā, jo BIM modelī esošā informācija atvieglo šo darbību veikšanu, kā arī ievērojami samazina to izmaksas.

2019. gadā tika izveidota darba grupa, kurā pārstāvētas gan valsts pārvaldes iestādes un kapitālsabiedrības, gan izglītības iestādes, gan būvniecības nozares nevalstiskās organizācijas, BIM ceļa kartes izstrādei. BIM ceļa karte ir dokuments, kurā ir aprakstīti BIM ieviešanas mērķi, būtiskākie ieguvumi un prioritārie uzdevumi. Ceļa karte ir izstrādāta, lai veicinātu vienotu izpratni par sasniedzamajiem mērķiem un nepieciešamajiem uzdevumiem BIM ieviešanai, kā arī publiskās līderības un politiskā atbalsta veicināšanai BIM ieviešanā Latvijā.

BIM ceļa kartē noteikti galvenie rīcības virzieni, kas nepieciešami sekmīgai tās ieviešanai būvniecības nozarē – standartu, vadlīniju un normatīvo prasību izstrāde, gan jauno, gan esošo būvspeciālistu kompetenču paaugstināšana darbā ar digitāliem rīkiem, piemēru un labās prakses apzināšana un demonstrēšana. Atbalstu BIM ceļa kartē iekļautajiem pasākumiem ir pādušas būvniecības nozares nevalstiskās organizācijas, izglītības un valsts iestādes.

14. MĀJOKĻU POLITIKA

Šī brīža dzīvojamais fonds Latvijā ir būtiski novecojis, kas palielina tā uzturēšanas izmaksas un, nepalielinoties māsaimniecību ienākumiem, attālina tā atjaunošanās perspektīvas. Līdz 1940. gadam Latvijā uzbūvēti 44% no visa daudzdzīvokļu ēku skaita, savukārt no 1941. līdz 1992. gadam Latvijā uzcelts 51% no dzīvojamā fonda, bet kopš 1993. gada no jauna uzbūvēto daudzdzīvokļu dzīvojamo māju īpatsvars ir tikai 4%¹. Laika periodā no 2010. līdz 2016. gadam ir uzbūvēti 2,9 milj. m² mājokļu dzīvojamās platības. Šobrīd Latvijā novērojama ļoti lēna daudzdzīvokļu dzīvojamā fonda atjaunošanās, gadā tiek uzbūvēti tikai 0,2% no kopējā dzīvokļu skaita Latvijā (0,77 milj. m²).

2019. gadā Ekonomikas ministrija ir pievērsusies padomju laikā celto sērījveidu daudzdzīvokļu māju tehniskā stāvokļa padziļinātai izpētei, lai sekotu līdzi dzīvojamā fonda tehniskajam stāvoklim un piedāvātu iedzīvotājiem tehniskos risinājumus ēku nesošo konstrukciju un to elementu atjaunošanai. Vadoties no speciālistu sniegtajiem secinājumiem un priekšlikumiem, tiks izvērtēta nepieciešamība pilnveidot normatīvo aktu prasības attiecībā uz ēku uzturēšanu. Šogad izvēlēts pētīt masveida apbūves lielpanelu 464. sērijas daudzdzīvokļu dzīvojamās ēkas, jo eksperti ir norādījuši, ka šīs sērijas ēkām potenciāli varētu būt lielāki riski nesošām konstrukcijām.

Nemot vērā pieaugošās mājokļa izmaksas, iedzīvotāju zemais ienākumu līmenis un pirkatspēja ir galvenais iemesls mājokļu pieejamības problēmām kā Rīgas, tā arī pārējos reģionos. Izmaksu ziņā pieejamu un kvalitatīvu mājokļu trūkums ir viens no iemesliem, kāpēc tiek kavēta valsts iekšējā mobilitāte, un tas netieši izraisa citus negatīvus efektus – ir mazāka iespēja iesaistīt darba tirgū darba meklētājus un bezdarbniekus, tiek kavēta tautsaimniecības izaugsme un padziļināta depopulācija. Īres mājokļu tirgus attīstība ir stagnējoša – pastāv gan ekonomiskie, gan administratīvie un normatīvie šķēršļi, kas kavē investīciju piesaisti zemo izmaksu īres mājokļu būvniecībā – augstas nodevas, ilgstoša īres strīdu risināšanas procedūra un ilgtermiņa finansējuma (uz 30 gadiem vai ilgāk) trūkums projektiem. OECD savos pētījumos norāda, ka veiksmīgi funkcionējošs mājokļu tirgus veicina mobilitāti, kas attiecīgi nodrošina efektīvu cilvēkresursu un darba vietu sadali darba tirgū.²

Galvenie virzieni situācijas risināšanai ir šādi:

- īres mājokļa pieejamības veicināšana;
- īres tiesiskā regulējuma izstrāde;
- mājokļu atbalsta programmas mājokļa iegādei pilnveidošana.

ĪRES MĀJOKĻA PIEEJAMĪBA

Šobrīd privātā sektora investīcijas īres namu būvniecībā uz tirgus nosacījumiem ir nepietiekamas. Pieejamie kredīšanas termiņi ir būtiski īsāki par ēkas ekspluatācijas termiņu, kas palielina izmaksas par dzīvojamo telpu. Privāto investīciju apmērā daudzdzīvokļu namu būvniecībā Latvija ievērojami atpaliek no Igaunijas un Lietuvas. 2017. gadā Latvijā uzbūvēti 1726 dzīvokļi daudzdzīvokļu ēkās, gan Igaunijā, gan Lietuvā – gandrīz trīs reizes vairāk – 4220 dzīvokļu Igaunijā un 5270 dzīvokļu Lietuvā. Salīdzinājumā ar citām OECD dalībvalstīm Latvijā jau ilgstoši ir viens no zemākajiem ekspluatācijā nodoto dzīvokļu īpatsvaram pret kopējo dzīvojamo fondu. 2015. gadā ekspluatācijā tika nodoti tikai 0,2% dzīvokļu no kopējā dzīvokļu fonda. Salīdzinājumam – Lietuvā un Igaunijā šis rādītājs bija 0,6 procenti.

Jānorāda, ka šobrīd privātais sektors nav ieinteresēts veikt investīcijas īres namu būvniecībā, jo, ņemot vērā augstās būvniecības izmaksas un attīstītāja vēlamu investīciju atmaksāšanās periodu, īres maksa no jauna uzbūvētos mājokļos pārsniedz vidējo īres maksas līmeni pašvaldībā un reģionos dzīvojošo iedzīvotāju maksātspēju. To skaidri parāda arī statistika par uzbūvētās dzīvojamās platības apmēriem, jo kopš 2010. gada līdz 2019. gada 3. ceturksnim 78,8% no visas mājokļu dzīvojamās platības un 96,8% no daudzdzīvokļu dzīvojamās platības uzbūvēti Rīgas un Pierīgas reģionā.

Saskaņā ar *Eurostat* datiem Latvijā 2018. gadā tikai 7,5% iedzīvotāju īrēja dzīvokli atbilstoši tirgus cenas vērtībai, bet lielākajai daļai iedzīvotāju (69,3%) mājoklis pieder bez hipotekārā kredīta saistībām.

OECD *Ekonomikas pārskatā par Latviju* norādīts, ka iedzīvotāju labklājība Latvijā salīdzinājumā ar OECD vidējo rādītāju ir viena no zemākajām tieši ienākumu, veselības un mājokļu kategorijās. Latvijā ir arī augstākais to iedzīvotāju īpatsvars, kuru tīrie ienākumi ir zem nabadzības sliekšņa, kas noved pie tā, ka daudzas māsaimniecības ar zemiem ienākumiem ir nepietiekami nodrošinātas ar mājokļiem.³

Citās ES dalībvalstīs, piemēram, Nīderlandē, Francijā, Apvienotajā Karalistē un Spānijā īpatsvars publiskajiem ieguldījumiem, kas tiek veikti, lai veicinātu mājokļu pieejamību, pārsniedz 1% no IKP. Latvijā gada laikā mājokļu pieejamības veicināšanai tiek ieguldīti tikai aptuveni 6 milj. eiro (~0,02% no IKP).

Lai izstrādātu un ieviestu efektīvu atbalstu mājokļu pieejamībai Latvijā, nepieciešama objektīva un kvalitatīva citu valstu atbalsta mehānismu izvērtēšana, tādēļ Latvijas valdība 2019. gada 21. maijā ir pieņēmusi lēmumu uzsākt

¹ Valsts kadastra informācijas sistēma

² D.Andrews, A.Caldera Sanchez, A.Johansson. *OECD Economics Department Working Papers No. 836 "Housing Markets and Structural Policies in OECD countries"*, (2011)

³ OECD pārskats par Latviju (2017) <http://www.oecd.org/economy/surveys/Latvia-2017-OECD-economic-survey-overview.pdf>

divpusējo projektu ar OECD par Mājokļu pieejamību Latvijā, kurā līdz 2020. gada martam OECD izstrādās projektu, kura ietvaros definēs personas un māsasaimniecības, kurām nepieciešams atbalsts mājokļu pieejamības nodrošināšanai, kā arī izstrādās priekšlikumus efektīvam atbalsta instrumentu kompleksam mājokļu pieejamības nodrošināšanai Latvijā, pārņemot un pielāgojot ārvalstu labo praksi, projekta ietvaros paredzēts izstrādāt priekšlikumu atbalsta mehānismam arī mājokļu iegādei.

Lai izstrādātu *Noteikumus par aizdevumiem dzīvojamo īres māju būvniecībai, atjaunošanai, pārbūvei vai jaunuzceltu, atjaunotu vai pārbūvētu dzīvojamo īres māju iegādei*, kas veicinātu īres dzīvojamā fonda pieejamību Latvijā, nepieciešami grozījumi likumā "Par palīdzību dzīvokļa jautājuma risināšanā", kas likumā ietvertu deleģējumu šādu MK noteikumu izstrādei. Ekonomikas ministrija ir izstrādājusi nepieciešamos grozījumus, un MK 2019. gada 5. martā atbalstīja likumprojektu. Savukārt 2019. gada 20. jūnijā Saeima atbalstīja šos grozījumus pirmajā lasījumā.

ĪRES TIESISKĀ REGULĒJUMA IZSTRĀDE

Šobrīd pastāvošais dzīvojamo telpu īres regulējums ir novecojis, tas ir spēkā kopš 1993. gada. Nenotiek dzīvojamo māju būvniecība, lai mājokļus izīrētu. Minētais ir saistīts ar izīrētāja riskiem, kas izriet no šobrīd spēkā esošā likuma regulējuma. Šie riski, vienlaikus ņemot vērā to, ka īrnieku no dzīvojamām telpām var izlikt tikai prasības kārtībā, potenciālajiem īres namu attīstītājiem būvējamo īres namu izmaksas sadārdzina tik ievērojami (tā rezultātā sadārdzinās arī iespējamā īres maksa), ka šobrīd jaunu īres namu būvniecība nav rentabla. No tā izriet Ekonomikas ministrijas prioritāte izstrādāt īres tiesisko regulējumu, kura mērķis ir īres namu būvniecības un mājokļu pieejamības veicināšana, nodrošinot taisnīgu līdzsvaru starp izīrētāju un īrnieku interesēm.

Likumprojektā "Dzīvojamo telpu īres likums" paredzēts pieņākums visus īres līgumus reģistrēt zemesgrāmatā, lai nodrošinātu informācijas iegūšanu par noslēgtajiem īres līgumiem, kas var tikt izmantota gan īrnieku un izīrētāju strīdu risināšanai, gan arī ēnu ekonomikas apkarošanai, kā arī tiek paredzēts, ka īres līgums būs saistošs dzīvojamās telpas ieguvējam tikai, ja tas ir nostiprināts zemesgrāmatā.

Lai vairāk aizsargātu īrnieku intereses, likumprojektā noteikts, ka izīrētājs varēs paaugstināt īres maksu tikai tad, ja īres līgumā būs paredzēti principi un kārtība īres maksas paaugstināšanai, piemēram, paaugstināšanas sasaiste ar gada vidējo inflāciju, plānotajiem izdevumiem, periodiska īres maksas paaugstināšana. Tāpat likumā paredzēts princips, ka ģimenes locekļi patstāvīgas tiesības uz dzīvojamās telpas lietošanu neiegūst un nav solidāri atbildīgi par īres līguma saistībām.

Jaunajā likumprojektā ēnu ekonomikas mazināšanai paredzēta īres līgumu reģistrācija zemesgrāmatā, tādējādi nodrošinot publiski pieejamu un ticamu informāciju par noslēgtajiem darījumiem, kas pasargās gan īrniekus, gan nekustamā īpašuma jaunus ieguvējus. Svarīgi uzsvērt, ka

īres līguma reģistrācija zemesgrāmatā būs bez maksas, līdz ar to neradot papildu izmaksas izīrētājam un īrniekam. Vienlaikus īres līguma reģistrācija zemesgrāmatā ļaus izskaust fiktīvos īres līgumus, kā arī pasargāt godprātīgos īrniekus izīrētāja maiņas gadījumā.

Salīdzinot ar šobrīd spēkā esošo likumu, būtiskas izmaiņas paredzētas īres līguma termiņa nosacījumos – turpmāk īres līgumu vairs nevarēs noslēgt uz nenoteiktu laiku. Proti, īres līgums būs slēdzams tikai uz noteiktu laiku, un, termiņam izbeidzoties, īrniekam būs pienākums atbrīvot dzīvojamo telpu, ja vien ar izīrētāju netiek noslēgts jauns īres līgums. Līguma termiņa kontekstā jānorāda, ka tāpat kā līdz šim īrnieks bez īpaša pamata varēs uzteikt līgumu, iepriekš brīdinot izīrētāju. Savukārt izīrētājs joprojām līgumu varēs uzteikt tikai likumā noteiktajos gadījumos un termiņos.

Nemot vērā jaunā regulējuma būtiskās atšķirības no šobrīd spēkā esošā likuma, likumprojektā paredzēts pārejas regulējums. Īres līgumi, kuri tika noslēgti pirms jaunā likuma spēkā stāšanās brīža, būs jāieraksta zemesgrāmatā 5 gadu laikā no likuma spēkā stāšanās.

Likumprojekta skatīšana un apspriešana Saeimas Valsts pārvaldes un pašvaldības komisijā turpinās arī 2019. gadā. Ekonomikas ministrija ar iesaistītajām pusēm turpina uzlabot piedāvāto likumprojektu, pieturoties pie sākotnēji nospraustajiem mērķiem.

Līdztekus likumprojekta „Dzīvojamo telpu īres likums” izstrādei tiek veikti ar jauno likumprojektu saistīti grozījumi *Civilprocesa likumā*, kas ievērojami paātrinās strīdu izšķiršanu starp izīrētāju un īrnieku un samazinās ar to saistītās izmaksas, grozījumos paredzot noteikt saistību bezstrīdus piespiedu izpildes kārtību, kas atvieglos strīdu izskatīšanas procesu gadījumos, ja ir beidzies īres līguma termiņš vai ir izveidojies īres maksas parāds un šajos gadījumos īres tiesības ir nostiprinātas zemes grāmatā, kā arī ja īres līguma darbības laikā tiek atsavināts nekustamais īpašums, kurā dzīvojamās telpas ir izīrētas, bet īres tiesības nav nostiprinātas zemesgrāmatā. Vienlaikus šāds risinājums būtiski mazinās riskus potenciālajiem investoriem veikt ieguldījumus jaunu īres namu būvniecībā.

MĀJOKĻU ATBALSTA PROGRAMMA

Lai atvieglotu ģimenēm ar bērniem iespēju nodrošināt pirmo iemaksu kredītam mājokļa iegādei vai būvniecībai, akciju sabiedrība "Attīstības finanšu institūcija Altum" saskaņā ar MK 2018. gada 20. februāra noteikumiem Nr. 95 "Noteikumi par valsts palīdzību dzīvojamās telpas iegādei vai būvniecībai" izsniedz galvojumus personām, ar kurām kopā dzīvo un kuru apgādībā ir vismaz viens nepilngadīgs bērns.

Līdz šim iedzīvotāju vidū lielu atsaucību ieguvusi mājokļu atbalsta programma, kas atviegloja ģimenēm ar bērniem iespēju nodrošināt pirmo iemaksu kredītam mājokļa iegādei vai būvniecībai. Programmas darbības laikā, kopš 2014. gada tā palīdzējusi vairāk nekā 12,7 tūkst. ģimeņu ar 18,3 tūkst. bērnu tikt pie atbilstoša lieluma mājokļiem.

2018. gadā programma tika paplašināta, paredzot, ka turpmāk garantiju pirmajai iemaksai kredītam mājokļa

iegādei vai būvniecībai būs iespēja saņemt ne tikai ģimenēm ar bērniem, bet arī personām, kas nepārsniedz 35 gadu vecumu un ieguvušas augstāko vai profesionālo izglītību. Šobrīd jauniešiem speciālistiem ir piešķirtas jau vairāk nekā 1500 garantiju. Tika noteikts, ka garantiju ģimenēm ar bērniem varēs izmantot personas, ar kurām kopā dzīvo un kuru apgādībā ir bērns, kas nav sasniedzis 24 gadu vecumu, tādējādi paplašinot arī šo iedzīvotāju grupu, kas var saņemt atbalstu no programmas.

Šobrīd Ekonomikas ministrija virza grozījumus mājokļu garantijas programmā, kas paredz palielināt pieejamo garantijas apmēru ģimenēm ar četriem un vairāk bērniem, dot iespēju saņemt garantiju, ja ir gaidāms ģimenes pieaugums, kā arī pilnveidot esošos programmas nosacījumus.

Noteikumu projekts paredz, ka:

- turpmāk aizņēmējam nav nepieciešams deklarēt vai reģistrēt savu dzīves vietas adresi Latvijā, kā arī nav nepieciešama aizņēmēja apgādībā esošā bērna tiesiskā statusa Latvijā pierādīšana;

- pretendēt uz garantiju var arī persona, kuras apgādībā ir viens vai vairāki bērni un ir iestājusies grūtniecība;
- garantijas apmērs ģimenēm ar četriem un vairāk bērniem palielināts līdz 30% no aizdevuma;
- paredzēta iespēja pretendēt uz garantiju atkārtoti pie nosacījuma, ka iepriekš piešķirtās garantijas saistības ir izbeigušās.

Ierobežojuma attiecībā uz reģistrētu dzīves vietu Latvijā atcelšanai būtu veicinoša ietekme uz reemigrāciju, jo personām, kuras vēlas atgriezties Latvijā un saņemt palīdzību dzīvojamās telpas iegādei vai būvniecībai, sagādā grūtības izpildīt prasību attiecībā uz dzīves vietas deklarēšanu Latvijā. Līdz šim attiecīgajām ģimenēm programmas izmantošana bija ierobežota, jo, pamatojoties uz esošajiem nosacījumiem, nedeklarējoties Latvijā, pretendēt uz mājokļu garantiju programmas ietvaros nav iespējams.

15. TŪRISMA POLITIKA

Latvijā tūrisma politika tiek veidota tā, lai tiktu sekmēta vietējā un starptautiskā tūrisma attīstība, panākot tūrisma nozares konkurētspējas palielināšanos un tūrisma pakalpojumu eksporta pieaugumu.

CSP apkopotie tūrisma statistikas rādītāji liecina, ka nozares attīstības tendences Latvijā ir pozitīvas. To apliecina gan ikgadējie rādītāji, gan to izvērtējums ilgākā laika periodā (skatīt 15.1. ielikumu).

15.1. ielikums

Tūrisma attīstības rādītāji Latvijā

Tūrisma nozare Latvijā veido 4,3% no IKP. Tās eksporta apjoms sastāda 4,5% no kopējā Latvijas eksporta. Kopā ar saistītajām nozarēm tūrisma nozare nodrošina 8,9% darba vietu Latvijā.

2018. gadā, salīdzinot ar 2010. gadu, ārvalstu ceļotāju robežšķērsojumu skaits ir pieaudzis par 54%, savukārt kopš 2005. gada to skaits ir palielinājies 2 reizes. 2018. gadā ārvalstu ceļotāji 7,8 milj. reižu šķērsoja Latvijas robežu, kas ir par 0,6% vairāk nekā iepriekšējā gadā. 2018. gadā ārvalstu ceļotāji valsti iztērēja 751,9 milj. eiro – par 3,7 milj. eiro vairāk nekā 2017. gadā. 2018. gadā Latviju apmeklēja 1,9 milj. ārvalstu vairākdienu ceļotāju, iztērējot 516,7 milj. eiro, kas ir par 3,2% mazāk nekā 2017. gadā. 51,9% no ārvalstu ceļotājiem, kas apmeklēja Latviju tūrisma nolūkos, atbrauca atpūsties, 30,9% – viesojās pie draugiem vai radniekiem, bet 17,2% – ieradās darījumu braucienā.

Naktsmitņu pakalpojumus Latvijā 2018. gadā izmantoja 2,8 milj. ceļotāju, t.sk. 1,9 milj. ārvalstu ceļotāju, kas ir par 8,2% vairāk nekā 2017. gadā. Vairāk nekā puse no visiem ārvalstu viesiem ierodas no Krievijas, Vācijas, Lietuvas, Igaunijas un Somijas. Visvairāk ārvalstu viesu uzņēmi Rīgā – 77,1%, Jūrmalā – 8,5%, Liepājā – 1,8%, Siguldas novadā – 1,6% un Daugavpilī – 1,4 procenti.

Gultasvietu noslogojuma dati liecina par viesnīcu noslogojuma pieaugošu tendenci, kaut arī numuru skaits ik gadu palielinās. Joprojām vērojamas augstas sezonālības svārstības. Visaugstākais viesnīcu numuru noslogojums 2018. gadā bija jūlijā Latvijas viesnīcās kopumā – 69,4% un augustā Rīgā – 80,2 procenti.

Pieaugošanas tendences ir vērojamas arī 2019. gadā. 2019. gada 1. pusgadā Latvijas tūristu mitnēs apkalpoti 1,24 milj. viesu, kas ir par 1,2% vairāk nekā 2018. gada 1. pusgadā. Salīdzinot ar iepriekšējā gada attiecīgo periodu, viesu pavadīto nakšu skaits audzis par 3% un sasniedzis 2,4 milj.

Latvijas tūrisma operatori 2018. gadā apkalpoja 478,5 tūkst. ceļotāju, no kuriem 128,4 tūkst. ir ieceļojuši Latvijā, 335,3 tūkst. ir devušies ārpus Latvijas, savukārt 14,9 tūkst. ir izmantojuši tūrisma operatoru pakalpojumus Latvijas robežās.

2014. gada 1. jūlijā tika pieņemts vidēja termiņa tūrisma politikas plānošanas dokuments *Latvijas Tūrisma attīstības pamatnostādnes 2014.-2020. gadam*, kur kā stratēģiskie tūrisma veidi noteikti MICE (darījumu un pasākumu) tūrisms, labsajūtas tūrisms, dabas tūrisms, kultūras tūrisms un radošās industrijas. Par tūrisma attīstības politikas mērķi ir noteikta ilgtspējīga Latvijas tūrisma attīstība, veicinot tūrisma pakalpojumu konkurētspējas palielināšanos ārvalstu tirgos. Sasniedzamie politikas rezultāti un rezultatīvie rādītāji:

- ārvalstu vairākdienu ceļotāju skaita pieaugums;
- vidējās noslodzes (gultasvietu noslogojums) palielināšanās izmitināšanas mītnēs ārpus noslogotākās vasaras sezonas (septembris-maijs)
- viena ārvalstu vairākdienu ceļotāja vidējo izdevumu diennaktī pieaugums;
- ārvalstu vairākdienu ceļotāju kopējo izdevumu gadā pieaugums.

Galvenie rīcības virzieni:

- nodrošināt Latvijas tūrisma piedāvājuma atpazīstamību mērķa tirgos, īpaši izmantojot mūsdienīgus saziņas līdzekļus;

- veicināt tūrisma produktu kvalitātes uzlabošanu, t.sk. nodrošinot labāku nozares tiesisko regulējumu un atbalstu gan tūrisma komersantiem, gan produktu patērētājiem;
- veicināt konkurētspējīgu tūrisma produktu attīstību, atbalstot jaunu, inovatīvu tūrisma produktu izstrādi ar augstāku pievienoto vērtību, t.sk. attīstot infrastruktūru tūrisma izaugsmei, veicinot reģionālo tūrisma puduru veidošanos un Latvijas tūrisma produkta iekļaušanu kopējā Baltijas jūras reģiona valstu tūrisma piedāvājumā.

Lai sekmētu šo rādītāju turpmākas pozitīvas izmaiņas, ir izstrādāta *Latvijas tūrisma attīstības mārketinga stratēģija 2018.-2023. gadam*, kā arī tiek īstenoti vairāki vērienīgi mārketinga pasākumi un reklāmas kampaņas tūrisma nozares starptautiskās konkurētspējas veicināšanai.

Latvijas tūrisma izaicinājumi saistīti arī ar vietējā tūrisma veicināšanu un sadarbību tūrisma pakalpojumu sniedzēju un organizāciju vidū, lai nodrošinātu kvalitatīvu piedāvājuma attīstību, īpaši Latvijas reģionos. Jau 2018. gada nogalē sākts darbs pie jaunās tūrisma politikas iniciatīvām 2021.-2027. gadam, uzsākot sabiedriskās domas pētījumu *Eksportspējīgu tūrisma produktu attīstības Latvijā rīcības plāna* izstrādei, veicot izpēti esošo atbalsta instrumentu analīzei un izstrādājot priekšlikumus tūrisma nozarei

Interreg Europe programmas projekta BRANDtour ietvaros, iegūstot līdzšinējo atbalsta instrumentu izvērtējumu un izvirzot priekšlikumus tūrisma politikas izstrādei. Rīcības plānu paredzēts izmantot par pamatu nākošā perioda Latvijas tūrisma pamatnostādņu izstrādei, kā arī efektīvu politisko instrumentu izstrādāšanai tūrisma nozares attīstības veicināšanai, lai iesaistītos reģionālos, nacionālos un internacionālos tirgos un inovāciju procesos, paaugstinātu MVU skaitu, kas piedāvā jaunus tūrisma produktus darījumu un pasākumu tūrisma, kā arī veselības/labklājības sektoros.

Atbilstoši informatīvajā ziņojumā "Latvijas tūrisma attīstības pamatnostādņu 2014.-2020. gadam īstenošanas 2014.-2016. gadā starpposma novērtējums" ietvertajiem secinājumiem tūrisma nozarē tiek novērotas būtiskas tendences maiņas, kā rezultātā tiek izvirzīti vairāki rīcības virzieni, uz kuru pamata ir plānots sastādīt nākošā perioda (2021.-2027. gads) plānošanas dokumentu un attīstības plānu.

Nemot vērā minēto, Ekonomikas ministrija turpmāk plāno attīstīt tādas rīcības virzienus kā:

- jaunu tūrisma produktu veidošana;
- vietējā tūrisma veicināšana;
- sadarbības ekonomikas ietekmes uz tūrisma industriju analīze;
- darījumu un veselības tūrisma attīstība;
- tūrisma puduru jeb klasteru veidošana.

Savukārt, lai nodrošinātu augstāku ceļotāju aizsardzību tūrisma operatora maksātnespējas gadījumā un uzlabotu esošo tūrisma aģentu un tūrisma operatoru darbības sistēmu Latvijā, no 2018. gada 1. jūlija Latvijā ir ieviesta tūrisma aģentu un tūrisma operatoru obligāta licencēšana, ko veic Patērētāju tiesību aizsardzības centrs (skatīt 17. nodaļu). No aptuveni 300 līdz šim zināmajiem komersantiem 2018. gadā saņemts 51 tūrisma pakalpojumu sniedzēju iesniegums par reģistrēšanos un licences saņemšanu (44 izsniegtas licences). 2018. gada 1. jūlijā stājās spēkā MK "Noteikumi par kompleksa un saistīta tūrisma pakalpojuma sagatavošanas un sniegšanas kārtību un kompleksu un saistītu tūrisma pakalpojumu sniedzēju un ceļotāju tiesībām un pienākumiem".

Ir uzsākts darbs pie atsevišķi īstenojamiem medicīnas tūrisma eksporta veicināšanas pasākumiem. Tūrisma eksportspējas veicināšanai EM sadarbībā ar Veselības ministriju un medicīnas nozari strādāja pie "Veselības

ap rūpes pakalpojumu eksporta attīstības plāna 2019.-2023. gadam", kura izpilde nodrošinās veselības tūrisma attīstību un medicīnas eksporta pieaugumu.

Lai stiprinātu Latvijas kā tūrisma galamērķa atpazīstamību, veicinātu ilgtspējīga tūrisma attīstību un vērtīgu tūristu pieplūdumu, tiek organizētas mārketinga kampaņas mērķa tirgos, žurnālistu un tūroperatoru vizītes uz Latviju, nodrošināta dalība tūrisma izstādēs un citos tūrisma nozares pasākumos mērķa tirgos, nodrošināta informācijas par Latvijas tūrisma piedāvājumu pieejamība, t.sk. digitālajā vidē, vairākās valodās.

Īstenojot mārketinga aktivitātes, lielākais izaicinājums ir jauni mārketinga komunikācijas instrumenti, īpaši digitālajā vidē. Kopš 2016. gada LIAA īsteno projektu „Latvijas starptautiskās konkurētspējas veicināšana tūrismā”, veicot mārketinga aktivitātes ārvalstīs un sniedzot atbalstu tūrisma nozares pārstāvjiem dalībai izstādēs un konferencēs ārvalstīs.

2018. gadā LIAA Tūrisma departaments uzsāka darbu pie apmierinātības pētījuma par Latvijas tūrisma piedāvājuma daudzveidību, kvalitāti un citiem faktoriem. Īstenojot pētījumu "Latvijas lielo pilsētu iedzīvotāju iekšzemes ceļošanas paradumi", mērķis ir izzināt Latvijas lielo pilsētu iedzīvotāju iekšzemes ceļošanas paradumus, lēmumu pieņemšanas motivatorus un galamērķa izvēles principus.

Tāpat tiek īstenoti pasākumi vietējā tūrisma veicināšanai un produktu attīstībai. Katru gadu tiek organizētas apmācības tūrisma nozares pārstāvjiem par produktu attīstību, pakalpojumu kvalitāti un citām aktuālām tēmām, tiek rīkotas tūrisma konferences un organizēts jaunā tūrisma produkta konkurss. 2018. gadā tika īstenota Latvijas simtgadei veltītā vietējā tūrisma veicināšanas kampaņa. Tās mērķis bija aicināt Latvijas iedzīvotājus apskatīt mazāk zināmas, īpašas, neordināras tūrisma vietas Latvijā un dalīties savā pieredzē ar citiem interesentiem.

2019. gadā kopējais finansējuma apjoms (valsts budžeta finanšu līdzekļi, ERAF līdzfinansējums, kā arī finansējums projekta EDEN īstenošanai) tūrisma mārketingam veido 2,58 milj. eiro.

Attiecībā uz tūrisma mārketinga aktivitātēm un LIAA darbību esošā plānošanas perioda ietvaros arī turpmāk tiks īstenotas mārketinga aktivitātes mērķa tirgos, plašākās aktivitātes veicot prioritārajos mērķa tirgos - Krievijā, Vācijā, Lietuvā, Igaunijā, Somijā, Zviedrijā un Norvēģijā, liekot uzsvāru uz specializētajiem tūrisma pasākumiem nozares pārstāvjiem. Vietējā tūrisma veicināšanai tiks turpināta tūrisma uzņēmēju izglītošana un iedzīvotāju informēšana par Latvijas tūrisma piedāvājumu.

16. KONKURENCES POLITIKA

Brīva un godīga konkurence stimulē uzņēmēju attīstību, ļauj patērētājiem iegūt augstākas kvalitātes un daudzveidīgākas preces par konkurētspējīgām cenām. Konkurence ir pamats vispārējam ekonomikas konkurētspējas pieaugumam, uzņēmumu darbības efektivitātes un inovāciju, kā arī sabiedrības labklājības veicināšanai.

Savukārt konkurences politikas mērķis ir aizstāvēt brīvu un godīgu konkurenci, veicināt tās attīstību visās tautsaimniecības jomās starp tirgus dalībniekiem, jaunu un inovatīvu preču radīšanu, kā arī novērst dažādus pret konkurenci vērstus pasākumus, t.sk. nepamatotu publisku personu iejaukšanos uzņēmējdarbībā.

Par konkurences politikas īstenošanu valstī atbildīga ir Ekonomikas ministrijas pārraudzībā esoša iestāde – Konkurences padome (KP). KP izmeklē un novērš konkurences tiesību pārkāpumus, kontrolē tirgu koncentrāciju, uzrauga, lai valsts un pašvaldību normatīvie

akti vai rīcība neradītu nepamatotus šķēršļus brīvai un godīgai uzņēmumu konkurencei, kā arī izglīto sabiedrību, veicinot izpratni par konkurences tiesībām un vairojot neiecietību pret konkurences kropļošanu. Lai stiprinātu konkurences tiesību piemērošanu, KP īsteno sadarbību ne tikai ar citām nacionālā līmeņa tiesībsargājošām iestādēm, bet arī starptautiska līmeņa organizācijām un ārvalstu konkurences uzraugiem.

Lai tirgu uzraudzība būtu efektīva, KP ir tiesības prioritizēt savu darbību, lai novērstu pirmām kārtām smagākos konkurences tiesību pārkāpumus. Mazāku iespējamu pārkāpumu pazīmju gadījumos KP pielieto alternatīvas metodes, t.sk. valsts pārvaldes principu "Konsultē vispirms", kas ļauj preventīvi uzlabot konkurences vidi dažādos tautsaimniecības sektoros.

16.1. ielikums

Starptautiskā sadarbība

2019. gadā KP piekto gadu pēc kārtas iekļauta starptautiskajā *Global Competition Review* (GCR) reitingā, kur vērtētas pasaules vadošās konkurences iestādes. KP novērtēta ar augsto trīs zvaigžņu vērtējumu, turklāt ar augšupejošu jeb uz izaugsmi vērstu tendenci. Lietuvas konkurences iestāde ieguvusi trīs zvaigžņu vērtējumu bez augšupejošas izaugsmes, savukārt Igaunijas konkurences iestāde reitingā vispār nav iekļauta.

GCR reitingā iekļauto pasaules vadošo 37 konkurences iestāžu pārskatā uzsverts, ka KP ir vismazākais budžets no visām vērtētajām iestādēm, taču, pēc aptaujāto neatkarīgo juristu atzinuma, "salīdzinājumā ar pārējām Baltijas valstīm Latvijas konkurences iestāde ir visaktīvākā un viskompetentākā".

Tāpat 2019. gadā KP Pasaules Bankas grupas un Starptautiskā Konkurences tīkla (ICN) rīkotajā Konkurences advokācijas konkursā (*Competition Advocacy Contest*) 2018-2019 saņēma augstāko apbalvojumu par iestādes piedāvāto rosinājumu atvērt brīvai konkurencei transportlīdzekļu tehniskā stāvokļa kontroles tirgu. Konkursa mērķis ir izcelt konkurences iestāžu, valsts un nevalstisko organizāciju un privātā sektora centienus veicināt veselīgu konkurenci dažādos tirgos. Nominācijā "Konkurences veicināšana kā rīks korupcijas apkarošanai un vienlīdzīgiem noteikumiem publiskajiem un privātajiem tirgus spēlētājiem" par vienu no diviem uzvarētājiem atzīta Latvijas KP un tās tirgus izpēti transportlīdzekļu valsts tehniskās apskates jomā.

2018. gadā KP pēc transportlīdzekļu valsts tehniskās apskates tirgus uzraudzības īstenošanas nāca klajā ar secinājumu, ka valsts nepamatoti ierobežo privātā sektora iespējas sniegt vienu no tehniskās apskates komponentēm – transportlīdzekļu tehniskā stāvokļa kontroli. Lai novērstu nepamatotu valsts monopolu šajā tirgū, KP rosināja tehniskā stāvokļa kontroles pakalpojumu piedāvāt īstenot arī privātajiem uzņēmējiem.

AIZLIEGTAS VIENOŠANĀS

Brīvas konkurences apstākļos tirgus dalībniekiem ir aizliegts pieļaut tādas darbības, kas savstarpējo sāncensību var samazināt vai izslēgt pilnībā. Viens no smagākajiem konkurences tiesību pārkāpumiem ir aizliegtas vienošanās par cenām, tirgus sadali, dalības nosacījumiem iepirkumos utt. Iestādes prakse pierāda, ka konkurentu aizliegtas vienošanās jeb kartēli publiskajos iepirkumos aizvien ir izplatītākais konkurences tiesību pārkāpums.

2019. gada 12. aprīlī KP konstatēja sešu pretendentu īstenošanu un pasūtītāja atbalstītu aizliegtu vienošanos divās pašvaldības uzņēmuma SIA "Rīgas satiksme" cenu aptaujās par nano tehnoloģiskās ķīmijas piegādi. Par apzinātu konkurences kropļošanu pasūtītājam SIA "Rīgas satiksme"

un pretendentam SIA "Sava arhitektūra" kopumā piemērots 2,4 milj. eiro naudas sods. Savukārt pārējie pieci kartēļa dalībnieki – SIA "RS Baltic", SIA "Alchimica-Latvia", SIA "UKT Serviss", SIA "Vialeks" un SIA "HRM" – ir likvidēti, tāpēc tiem naudas sods netika piemērots.

Abās cenu aptaujās, kuru kopējā līguma summa ir vairāk nekā 800 tūkst. eiro, pretendenti saskaņoja dalības nosacījumus un iesniedzamo dokumentāciju, kā arī vienojās par plānoto uzvarētāju. Izvērtējot lietas dalībnieku savstarpējo komunikāciju, KP secināja, ka visi pretendenti apzinājās gan iesaistīšanos aizliegtajās darbībās, gan to konkurenci imitējošu raksturu.

Tāpat konkurences iestādes iegūtā informācija liecina, ka pasūtītāja – SIA "Rīgas satiksme" – amatpersona, kas bija

atbildīga par konkrētās preces iegādi, aktīvi iesaistījās piedāvājumu sagatavošanā un saskaņošanā un uzvarētāja iepriekšējā noteikšanā. SIA "Rīgas satiksme" kā pasūtītāja iesaisti kartēļa veicināšanā apstiprina arī tas, ka pretendenti savstarpēji bija informēti par dalību cenu aptaujās vēl pirms to izsludināšanas.

Tirgus dalībniekiem, tajā skaitā arī pasūtītājiem ir jāīsteno efektīva korporatīvās konkurences ievērošanas programma, lai apmācītu visus uzņēmuma darbiniekus, kas ir iesaistīti lēmumu pieņemšanā. Ja darbinieks, apzinātu vai neapzinātu mērķu vadīts, uzņēmuma darbībā pārkāpj konkurences tiesības, par to pienākas nevis individuāla, bet gan kopēja uzņēmuma atbildība.

Konkurences tiesību pārkāpumu izmeklēšanas process nosaka, ka pirms lēmuma pieņemšanas iestāde nosūta pārkāpumā iesaistītajām personām t.s. faktu vēstuli, kurā apkopot iestādes pierādījumus. Šajā izmeklēšanas stadijā lietas dalībnieki ir aicināti izteikt savu viedokli par iegūtajiem pierādījumiem. Ņemot vērā, ka pārkāpuma īstenošanā bija iesaistīti nozīmīgi publiskie finanšu līdzekļi, KP pirmo reizi prakses vēsturē publicēja informāciju par nosūtīto faktu vēstuli. Papildu ieguvumi no šādas rīcības ir iestādes darbības caurredzamības veicināšana un papildu preventīvs faktors citiem konkurences tiesību pārkāpējiem.

Papildus pieņemtajam lēmumam, ar kuru konstatēts kartelis, KP mazāk nozīmīgu iespējamu aizliegtu vienošanos pārkāpumu pazīmju gadījumos 2019. gada deviņos mēnešos izteica piecus brīdinājumus 12 personām. Iestāde brīdinājumus izsaka, neierosinot formālu pārkāpuma lietu un attiecīgi nepiemērojot naudas sodu, ļaujot efektīvi īstenot principu "Konsultē vispirms". Šāda metode ļauj KP taupīt resursus, tomēr vienlaikus ir gana efektīva un preventīva konkurences vides uzlabošanai, jo neviena no brīdinājumu procesos iesaistītajām personām nav atkārtoti nonākusi KP redzeslokā par līdzīgām darbībām.

DOMINĒJOŠO UZNĒMUMU ĻAUNPRĀTĪGA TIRGUS VARAS IZMANTOŠANA

Dominējošajiem uzņēmumiem ir īpaša atbildība – savā darbībā nepieļaut tādas darbības, kas var radīt nepamatotu kaitējumu klientiem, sadarbības partneriem vai citām iesaistītajām pusēm.

2016. gadā KP piemēroja 4026,5 eiro naudas sodu un uzlika tiesisko pienākumu SIA "Rēzeknes autoosta" par ļaunprātīgu dominējošā stāvokļa izmantošanu, pārvadātājiem pieprasot pārmērīgu maksu par iebraukšanu Rēzeknes autoostā. 2017. gadā noslēdzās tiesvedība, kas bija labvēlīga KP.

2019. gadā KP veica minēto tiesisko pienākumu izpildes uzraudzību, kuras laikā konkurences iestāde uzņēmumam nosūtīja informācijas pieprasījumu. Ņemot vērā, ka SIA "Rēzeknes autoosta" nesniedza KP pieprasīto informāciju nedz sākotnēji noteiktajā, nedz pagarinātajā termiņā, tādējādi kavējot iestādes minēto darbu veikšanu trīs mēnešu garumā, KP uzņēmumam piemēroja 838 eiro naudas sodu. Iestādes pieņemtais lēmums ir stājies spēkā.

Starp 2019. gada nozīmīgākajiem tematiem publiskajā telpā izceļamas Rīgas pilsētas pašvaldības iecerētās izmaiņas atkritumu apsaimniekošanā. Pašvaldība bija ielāņojusi īstenot publisko-privāto partnerību, uzticot apsaimniekot atkritumus visā galvaspilsētas teritorijā vienam tirgus dalībniekam uz 20 gadiem. Līdz koncesijas līguma noslēgšanai ar izvēlēto privāto partneri Rīgā atkritumu apsaimniekošanas pakalpojumu veica četri tirgus dalībnieki.

Tā kā KP saskatīja ievērojamus draudus konkurencei, iestāde jūlijā, īsu brīdi pēc pašvaldības noslēgtā koncesijas līguma, ierosināja pārkāpuma lietu par iespējamu *Līguma par Eiropas Savienības darbību* (LESD) 102. pantā noteiktā dominējošā stāvokļa ļaunprātīgu izmantošanu. KP lietas izmeklēšana var ilgt līdz pat diviem gadiem, tāpēc iestāde pirmo reizi lēma izmantot LESD sniegtās iespējas un piemēroja pagaidu noregulējumu – mehānismu, kas ļauj apturēt negatīvas sekas uz konkurenci, līdz iestāde pieņem gala lēmumu.

Tiesvedība par pieņemto pagaidu noregulējumu noslēdzās labvēlīgi KP. Tikmēr iestāde turpina lietas izpēti par iespējamu LESD 102. panta pārkāpumu Rīgas pilsētas pašvaldības un SIA "Getliņi EKO" darbībās.

TIRGUS DALĪBNIEKU APVIEŅOŠANĀS

Uzņēmumu apvienošanās kontrole nepieciešama, lai nepieļautu būtisku konkurences samazināšanos uzņēmumu apvienošanās rezultātā. Lielākajiem uzņēmumiem, sasniedzot noteiktus *Konkurences likumā* noteiktus kritērijus, ir jālūdz KP vērtējums par plānoto apvienošanās darījumu. Iestāde var pieņemt trīs veida lēmumus: atļaujošu, atļaujošu ar saistošajiem noteikumiem vai aizliegdošu.

2015. gadā KP ļāva Igaunijā reģistrētam uzņēmumam OÜ "MM Grupp" iegādāties ziņu aģentūras pakalpojumu sniedzēju SIA "LETA". Pirms apvienošanās ziņojuma iesniegšanas igauņu uzņēmumam piederēja SIA "LETA" konkurenti – SIA "BNS-Latvija" un SIA "Mediju Monitorings". Darījuma īstenošanas gadījumā apvienotos divas vienīgās ziņu aģentūras Latvijā un izveidotos monopolstāvoklis. Tāpēc OÜ "MM Grupp" strukturāli nodalīja SIA "BNS-Latvija" un SIA "Mediju Monitorings", uzņēmumus pārdodot trešajai personai – igauņu uzņēmumam OÜ "AMP Investeeringud". Vienlaikus OÜ "MM Grupp" nebija darījusi zināmu KP ziņojuma izskatīšanas laikā, ka no atsavināmajiem uzņēmumiem tā pārņēma uz SIA "LETA" svarīgāko resursu, proti, lielāko daļu nodalīto uzņēmumu darbinieku. 2019. gadā KP pieņēma lēmumu, konstatējot, ka OÜ "MM Grupp" un SIA "LETA" apvienošanās ziņojuma izvērtēšanas laikā Igaunijas uzņēmums nesniedza iestādei būtisku informāciju par darbinieku apjomīgu pieņemšanu no nodalītajām sabiedrībām.

Apvienošanās noteikumu pārkāpums, neziņojot par apvienošanās darījuma apstākļu un faktu izmaiņām, liedza iestādei izdarīt objektīvus apsvērumus par tirgus struktūras saglabāšanos ziņu aģentūru pakalpojumu tirgū Latvijā. Saskaņā ar apvienošanās regulējumu OÜ "MM Grupp" īstenoja apvienošanās pretēji KP 2015. gadā pieņemtajam

atļaujošajam lēmumam iegādāties SIA "LETA", par ko Igaunijā reģistrētajam uzņēmumam piemērots 32,2 tūkst. eiro naudas sods.

UZRAUDZĪBA TAUTSAIMNIECĪBAI UN PATĒRĒTĀJIEM NOZĪMĪGOS TIRGOS

KP īsteno uzraudzību dažādos nozīmīgos tirgos, lai identificētu iespējamus konkurences ierobežojumus un ierosinātu iespējamās izmaiņas, t.sk. normatīvajā regulējumā. Iestāde īsteno tirgu uzraudzību gan iepriekš noteiktu prioritāšu kontekstā, gan reaktīvi, balstoties uz aktualitātēm tirgos.

2019. gadā KP noslēdza sauszemes transportlīdzekļu īpašnieku civiltiesiskās atbildības obligātās apdrošināšanas (OCTA) uzraudzību, secinot, ka OCTA prēmijas vidējā pieauguma amplitūda un apmērs katrai apdrošināšanas sabiedrībai ir atšķirīgs, tomēr ne visām sabiedrībām tas bijis pamatots ar ekonomisko situāciju un individuālajiem OCTA finanšu rādītājiem. Kā neraksturīgu iezīmi konkurences apstākļos esošiem tirgiem KP konstatēja, ka konkurentiem OCTA tirgū brīvi ir pieejama būtiska individuāla komercinformācija, kas tieši apdrošināšanas sabiedrībām, nevis patērētājiem sniedz ieguvumus un skaidrojumus par OCTA tirgus tendencēm. Tas OCTA sistēmu padara pārlieku caurskatāmu, ļauj apdrošināšanas sabiedrībām monitorēt tirgu un attiecīgi pielāgoties konkurentu rīcībai.

Sarp būtiskākajiem faktoriem, kas veicina tirgus caurredzamību, KP identificēja OCTA informācijas sistēmu, kuru apdrošināšanas sabiedrības izmanto ikdienas darbībā, tajā skaitā nosakot prēmiju piedāvājumus. Tāpat izceļami OCTA cenu kalkulatori, kas kalpo patērētāju ērtībai un kopumā ir atbalstāmi, tomēr vienlaikus rada augstu risku, ka, nekontrolētā un automatizētā veidā piekļūstot individuālajiem datiem, apdrošināšanas sabiedrības un brokeri iegūst informāciju par konkurentu piedāvājumiem, ieskaitot cenu tendencēm, kas rada rīcības pielāgošanās un saskaņošanas riskus.

Lai mazinātu iespējamību turpmākam OCTA prēmiju kāpumam, tostarp saistībā ar digitālo ekonomiku, KP rosināja atbildīgās institūcijas izdarīt nozīmīgas korekcijas. Iestāde sagatavoja konkrētus priekšlikumus FM, FKTK un Latvijas Transportlīdzekļu apdrošinātāju birojam.

2019. gadā KP noslēdza bankas klientu (privātpersonu) mobilitātes tirgus uzraudzību, kuras mērķis bija noskaidrot banku klientiem būtiskākos mobilitāti ietekmējošos faktorus un izvērtēt to ietekmi uz klientu vēlmi mainīt bankas pakalpojumu sniedzēju.

Lai gūtu objektīvāku un padziļinātāku ieskatu patērētāju paradumos saistībā ar banku pakalpojumiem, KP īstenoja patērētāju aptauju. Aptaujas rezultāti ļāva KP secināt, ka vairums Latvijas patērētāju bankas nomaīņu uzskata par dārgu, sarežģītu un laikietilpīgu procedūru un tāpēc nemeklē cenas un kvalitātes ziņā pievilcīgākus piedāvājumus.

Respondenti norādīja, ka, apsverot bankas maiņu, tie par būtiskākajiem šķēršļiem uzskata kredītu esamību, pārslēgšanās izmaksas, banku piedāvātos īpašos piedāvājumus, filiāļu un bankomātu fizisko pieejamību, kā arī laiku, lai sagatavotu nepieciešamos dokumentus. KP guva apstiprinājumu, ka mobilāki ir tie banku klienti, kuriem nav ilgtermiņa saistību ar banku. Vienlaikus izceļams, ka, analizējot banku kredītu standartlīgumus, KP nekonstatēja tiešus klientu mobilitāti kavējošus noteikumus.

Tā kā zemā patērētāju mobilitāte neveicina banku savstarpējo konkurenci cīņā par jauniem klientiem, KP sagatavoja vairākus priekšlikumus iesaistītajām pusēm, t.sk. FKTK, lai veicinātu konkurences attīstību tirgū.

Tāpat KP 2019. gadā noslēdza uzraudzību par preču papildu izkārtojumu speciālās vietās ikdienas patēriņa preču mazumtirdzniecības veikalos, t.sk. atjauninot *Negodīgas mazumtirdzniecības prakses aizlieguma likuma piemērošanas vadlīnijas*, individuālo ūdens patēriņa skaitītāju maiņas pakalpojumu u.c.

PUBLISKO PERSONU DARBĪBAS UZRAUDZĪBA UN IZGLĪTOŠANA

Pēc vismaz četru gadu ilgām diskusijām 2019. gada 28. martā Saeima galīgajā lasījumā atbalstīja grozījumus *Konkurences likumā*, kas sniegs KP efektīvākas pilnvaras vērsties pret publisku personu – valsts, pašvaldību un to piederošo kapitālsabiedrību – radītiem konkurences kropļojumiem.

KP veiktie sabiedriskās domas pētījumi un prakse liecina, ka publisku personu radīti konkurences kropļojumi ir viena no nozīmīgākajām konkurences vides problēmām Latvijā. Līdz šim KP šādos gadījumos varēja izteikt rekomendējošus atzinumus, aicinot publiskas personas mainīt savu praksi. Grozījumi *Konkurences likumā* nesekmīgu centienu gadījumos ļaus KP ierosināt pārkāpuma lietu, piemērot naudas sodu un uzlikt tiesiskos pienākumus publiskām personām piederošām kapitālsabiedrībām.

Likuma grozījumi stājas spēkā 2020. gada 1. janvārī. Lai iesaistītajām pusēm ļautu veiksmīgāk sagatavoties jaunajām normām, KP 2019. gada vasarā publicēja *Konkurences neitralitātes izvērtēšanas vadlīnijas*.

Tā kā *Valsts pārvaldes iekārtas likuma* 88. pants nosaka publiskām personām pārvērtēt savu līdzdalību kapitālsabiedrībā vai izvērtēt konkurences apstākļus tirgū pirms jaunas kapitālsabiedrības dibināšanas, KP sagatavoja informatīvu materiālu par priekšnoteikumiem publiskas personas līdzdalībai kapitālsabiedrībā un tās izvērtēšanu.

Tāpat KP 2019. gada otrajā pusē īsteno dažādas izglītošanas aktivitātes saistībā ar jauno *Konkurences likuma* normu – seminārus publiskām personām un to pārstāvošām nevalstiskajām organizācijām, līdzdarbojas dažādās diskusijās u.c.

17. PATĒRĒTĀJU TIESĪBU AIZSARDZĪBA UN TIRGUS UZRAUDZĪBA

Patērētāji ir lielākais ekonomikas dzinējspēks. Mūsdienās patērētāja pamattiesību klāsts ir gana plašs: tiesības nodrošināt savas pamatvajadzības, tiesības uz drošām precēm un pakalpojumiem, tiesības būt informētiem, tiesības izvēlēties, tiesības uz strīdu risināšanu u.c. Lai nodrošinātu to ievērošanu, ir būtiska patērētāju tiesību

aizsardzības politikas īstenošana dažādos virzienos. Veidojot patērētāju aizsardzības politiku, jāveic visi vajadzīgie pasākumi, lai aizsargātu patērētāju tiesības un ekonomiskās intereses. Patērētāju tiesību aizsardzības prasības jāņem vērā, nosakot un īstenojot citus politikas virzienus.

17.1. ielikums

Patērētāju tiesību aizsardzības centra darbība 2019.gadā

Tirgus uzraudzībā 2019.gadā ir noteikti šādi prioritārie virzieni: preču un pakalpojumu drošuma un atbilstības uzlabošana tādās jomās kā būvizstrādājumi, elektropreces, mašīnekārtas, sprādzienbīstamas iekārtas, rotaļlietas un bērniem drošas preces, radio un telekomunikāciju galiekārtas, izklaides pakalpojumi, kā arī cenu norādīšanas kārtības ievērošana pakalpojuma sniegšanas vietās. Tiek realizēts arī bīstamo iekārtu pārbaužu projekts – liftu un kravas celtņu un cilvēku celšanai paredzēto pacelēju uzraudzība. Valsts metroloģiskajā uzraudzībā tiek realizēti uzraudzības projekti tādās prioritārās jomās kā neautomātiskie svāri un alkometri, kā arī fasēto preču kontrole uzņēmumos.

2019. gada 10 mēnešos veiktas 862 tirgus uzraudzības pārbaudes, 57 metroloģiskās uzraudzības pārbaudes gan uzņēmumos – mērīšanas līdzekļu lietošanas vietās, gan mērīšanas līdzekļu izplatīšanas uzņēmumos. Fasēto preču metroloģiskajā uzraudzībā veiktas 37 pārbaudes, bīstamo iekārtu uzraudzībā – 76 pārbaudes.

Patērētāju tiesību uzraudzībā PTAC 2019. gadā ir uzsācis īstenot prioritāros projektus 7 jomās. Galvenokārt uzraudzības lietas ir uzsāktas e-komercijas, finanšu pakalpojumu un tūrisma jomās. 2019.gadā ir uzsākts izskatīt 165 lietas. 12 lietu ietvaros pieņemti lēmumi par patērētāju kolektīvo interešu pārkāpumiem, 16 lietās ir veiktas labprātīgas darbības. 150 gadījumos lietu izskatīšana izbeigta sakarā ar to, ka pārkāpums nav konstatēts, ticis novērsts vai arī bijis maznozīmīgs.

Nemot vērā PTAC funkciju veikt noziedzīgi iegūto līdzekļu legalizācijas novēršanas un terorisma finansēšanas apkarošanas regulējuma uzraudzību nebanku kredītēšanas un parādu atgūšanas jomā, PTAC ir aktīvi darbojies gan darba grupās, gan piedalījies normatīvo aktu regulējuma izstrādē, gan izstrādājis dažādus skaidrojošos materiālus un organizējis mācības uzraugāmajiem subjektiem, gan arī veicis uzraudzības darbības, kuru rezultātā normatīvo aktu ievērošanas un izpratnes līmenis PTAC uzraugamajās nozarēs ir uzlabojies.

2019. gadā tiek turpināta kompleksu un saistītu tūrisma pakalpojumu sniedzēju licencēšana un reģistrēšana Tūrisma operatoru un aģentu datubāzē. Uz 2019. gada 30. septembri spēkā bija 297 licences. Lai risinātu aktuālus jautājumus saistībā ar licencēšanu un reģistrēšanu, PTAC tiekas ar nozares pārstāvjiem un iesaistītajām iestādēm, kā arī izstrādā informatīvus materiālus komersantiem un patērētājiem. Attīstot atskaitīšanās sistēmas ieviešanu tūrisma pakalpojumu sniedzējiem, lai PTAC varētu veikt nodrošinājuma apmēra uzraudzību, izstrādātas atskaites formas un sniegti priekšlikumi atskaišu iesniegšanai elektroniskā formā. Tāpat tiek veikta nozares komersantu uzraudzība gan attiecībā uz licencētajiem komersantiem, gan tirgus dalībniekiem, kas nav saņēmuši licenci.

Ievērojot principu "Konsultē vispirms" un jau PTAC līdz šim iesāktu labo praksi, 2019. gadā PTAC ir apstiprinājis 5 vadlīnijas un izstrādājis informatīvu materiālu saistībā ar patērētāju kredītēšanas reklāmu aizliegumu. 2019. gadā PTAC izstrādāja un nodeva patērētājiem lietošanā kontu izmaksu salīdzināšanas rīku, kas pieejams konti.ptac.gov.lv.

Patērētāju sūdzību izskatīšanā un konsultāciju sniegšanā 2019. gada desmit mēnešos PTAC sniedzis patērētājiem, juridiskām personām un iestādēm 29 233 konsultācijas. Salīdzinot ar 2018. gada 10 mēnešiem, sniegto konsultāciju skaits ir nedaudz palielinājies. Patērētāji, pieprasot konsultācijas, visbiežāk interesējušies par jautājumiem, kas saistīti ar viņu tiesībām, ja iegādāta nekvalitatīva prece vai saņemts nekvalitatīvs pakalpojums. Visvairāk jautājumu ir par rīcību gadījumos, kad iegādāti līguma noteikumiem neatbilstoši apavi, elektropreces, mobilie telefoni, kā arī citas preces, vai arī par problēmām ar avio, tūrisma, distances līgumu un elektronisko sakaru pakalpojumiem. Tāpat patērētāji ir vēlējušies saņemt konsultācijas par jautājumiem, kuru izskatīšana nav PTAC kompetencē, piemēram, par dzīvojamo māju apsaimniekošanas pakalpojumu kvalitāti, ārstniecības pakalpojumiem un citiem.

2019. gada desmit mēnešos saņemtas 3 444 patērētāju sūdzības, salīdzinājumā ar 2018. gada 10 mēnešiem par 16% vairāk. Visbiežāk sūdzībās patērētāji izteikuši pretenzijas par līguma noteikumiem neatbilstošām precēm un līguma noteikumiem neatbilstošiem pakalpojumiem. Visbiežāk sūdzībās par precēm patērētāji izteikuši pretenzijas par līguma noteikumiem neatbilstošiem apaviem, elektroprecēm. Savukārt pakalpojumu jomā izteikti daudz sūdzību ir saņemts par avio pakalpojumiem (1 048 sūdzības). Liels skaits sūdzību ir arī par elektroniskajiem sakariem un tūrisma pakalpojumiem, kā arī par nenotikušiem un atceltiem koncertiem.

Patērētāju informēšanā 2019. gada 10 mēnešos PTAC ir sagatavojis 89 preses relizes, kā arī organizējis un iesaistījis vairākās kampaņās. Lai pievērstu sabiedrības uzmanību un veicinātu finanšu prātību, PTAC realizēja informatīvi izglītojošo kampaņu "Redzi parādam cauri!" par atbildīgu aizņemšanos, kurā aicināja iedzīvotājus kritiski izvērtēt savu kredītpēju un rosināja plānot savu privāto budžetu ilgtermiņā. Kampaņas ietvaros PTAC izstrādāja izglītojošus materiālus, kuros apkopota informācija par kredītēšanas instrumentiem un to piemērotību dažādu vajadzību apmierināšanai nepieciešamības gadījumā, kā arī izstrādāja padomu karti kredītņēmējiem, kam radušās problēmas ar parādu atmaksu.

Tāpat 2019. gadā PTAC iesaistījās Eiropas Patērētāju informēšanas centra rīkotajā kampaņā "Domā, ja auto nomā", kurā informē patērētājus par drošu auto nomu visā Eiropā, un OECD valstīs realizētajā kampaņā "Neignorē atsaukumus!", kurā informēja par bīstamo preču atsaukumu nozīmīgumu.

Mūsdienīga patērētāju politika ietver likumos nostiprinātu tiesību aizsardzību, palīdzību ātri un efektīvi atrisināt strīdus ar tirgotājiem, jebkuras vienotajā tirgū iegādātas preces drošuma garantijas, patērētāju tiesību saskaņošanu ar ekonomiskajām un sociālajām pārmaiņām, jo īpaši digitālo tehnoloģiju, enerģētikas, finanšu pakalpojumu jomās, kā arī nodrošina patērētājiem iespēju izvēlēties, pamatojoties uz skaidru, precīzu un konsekventu informāciju.

Ņemot vērā tirgus straujo dinamiku globalizācijas, digitalizācijas un tehnoloģiju straujās attīstības iespaidā, arī patērētāju tiesību aizsardzības politika tiek veidota elastīga, lai dinamiski reaģētu uz situāciju. Politika tiek īstenota tā, lai vienlaikus gan sekmētu e-komercijas potenciāla pilnīgāku izmantošanu, gan radītu patērētājiem labvēlīgu un drošu vidi.

Līdz ar to viens no būtiskiem aspektiem ir patērētāju un uzņēmēju informēšana par patērētāju tiesību aizsardzības jautājumiem, īstenojot dažādas informatīvas kampaņas, izstrādājot reklāmas klipus un izplatot citus materiālus. Sekojot dinamiskajai ikdienai, e-komercijas attīstībai un informācijas tehnoloģiju straujajai attīstībai, svarīgi ir akcentēt patērētāju tiesības būt informētiem un izglītotiem, jo šā brīža straujajā ikdienā patērētājiem ir svarīgi pieņemt pārdomātus lēmumus.

Patērētāju tiesību aizsardzības sistēma Latvijā pastāvīgi tiek attīstīta, lai nodrošinātu efektīvu tirgus uzraudzību un patērētāju tiesību aizsardzību. Ekonomikas ministrija strādā, lai pilnveidotu un attīstītu esošo regulējumu un nodrošinātu augstu patērētāju tiesību aizsardzības līmeni. Tāpat notiek arī aktīva līdzdarbošanās starptautiskās patērētāju aizsardzības politikas veidošanā un izmantota citu valstu labā prakse patērētāju aizsardzībai.

Ekonomikas ministrija 2019. gadā ir spērusi nozīmīgu soli bilešu tirdzniecības un pasākumu organizēšanas nozares jomas sakārtošanai, veicinot godīgas komercprakses kultūru. Jau vairākus gadus bilešu tirdzniecības un pasākumu organizēšanas nozarē tiek atcelti koncerti, bet cietušajiem patērētājiem nauda par bilešu pirkumu netiek atmaksāta. Ekonomikas ministrija, Patērētāju tiesību aizsardzības centrs un Latvijas Pasākumu producentu asociācija vienojās par valsts pārvaldes un nozares sadarbību, kas tika nostiprināta sadarbības memorandā godīgas komercprakses nodrošināšanai nozarē.

Līdz ar "Moneyval" vērtējumu par Latviju ar virkni veicamo pasākumu arī 2019.gadā liela nozīme bijusi darbam noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas jomā, kur Ekonomikas ministrija sadarbībā ar Patērētāju tiesību aizsardzības centru turpināja pilnveidot normatīvo regulējumu, lai nodrošinātu, ka, sniedzot patērētāju kreditēšanas un parādu atgūšanas pakalpojumus, tiek novērsta noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācija un terorisma un proliferācijas finansēšana.

Par patērētāju tiesību aizsardzību ir atbildīga Ekonomikas ministrijas padotībā esošā iestāde – Patērētāju tiesību aizsardzības centrs. PTAC katru gadu izvirza prioritātes savā darbībā, un 2019. gadā tiek turpināts jau iesāktā principa "Konsultē vispirms" nostiprināšana, patērētāju ārpustiesas strīdu risināšanas mehānisma stiprināšana, stingras patērētāju tiesību uzraudzības finanšu pakalpojumu jomā un palīdzības sniegšana patērētājiem, izmantojot modernas komunikācijas metodes (skatīt 17.1. ielikumu).

2019. gada sākumā PTAC saņēma iniciatīvas "Konsultē vispirms" apbalvojumu nominācijā "Uzraudzības politikas līderis atbilstības panākšanā 2018".